

5125

ΕΡΩ ΤΟΚΡΙΤΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΕΠΙΘΕΟΡΗΣΙΣ

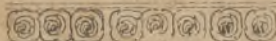
ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΛΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΖΩΗ

Ο ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ ΕΙΝΑΙ
ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΣΥΝΔΕ-
ΣΜΟΥ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΔΙΑΔΟ-
ΣΕΩΣ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΤΕ-
ΧΝΩΝ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ.

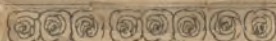
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΜΑΝ. ΣΚΟΥΛΟΥΔΗΣ.
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗΣ: ΚΩΣΤ. ΧΡΥΣΑΚΗΣ

Α.α. Μα

ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΕΙΝΑΙ ΝΑ
ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΣΕ ΟΜΑ-
ΔΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΤΗ
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΠΝΕΥΜΑ-
ΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ.

ΧΑΝΙΑ 1924.

ΑΛΛΟΣ ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΕΙ-
ΝΑΙ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΗ ΤΗΝ
ΤΑΞΙΝ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙ-
ΚΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ.—

ΓΡΑΦΕΙΑ

ΟΔΟΣ ΧΑΛΕΠΑΣ ΟΙΚΗΜΑ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΧΑΝΙΑ - ΚΡΗΤΗΣ

ASIB207

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

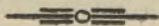
ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

ΑΡΙΘ. 4—5. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἡ δωρεὰ καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ κ. Ε. Βενιζέλου πρὸς τὸν Σ. Τ. Κ. Τ. Ε. Κ. **Ἐμμ. Κουρήτη** Μόνος. **Στεφ. Δάφνη** Στὴ θλιμμένη χώρα. **Κωστή Βελύρα** Θιὸς σχωρῆς, τὸν **Γαλάτειας Καζαντζάκη** Ἀπὸ ἓνα ἀντρίκειο ἡμερολόγιο. **Βελ. Φρέρη** Διπλὸ μαρτύριο. **ΠΟΙΗΣΙΣ. Σπ. Παναγιωτοπούλου** Τραγῶδια στὴ Μαρία. **Μαν. Σκουλούδη** Ἐπιχειρήματα. **Κ. Χρυσάκη** Θαλασσινά. **Χαρῆτε. Θρασ. Σταυράκη** Τὰ ἴδια γυρίσματα σὲ νέους ρυθμούς. **ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ.** Ὁ κ. Ε. Βενιζέλος Ἐπίτιμος Πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου τῶν Καλῶν Τεχνῶν. **Μ. Σ.** Οἱ συνεπτυγμένες ἀπόψεις μιᾶς Μουσικῆς Κρητικῆς Σχολῆς. **Ἀνακοινώσεις τοῦ Συνδέσμου.** **ΜΕΛΕΤΗ ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.** Ἄριστ. Ἄντωνιάκη καὶ **Ι. Παπαδάκη** Θεόδωρος Δοστογιέφσκυ. **Μ. Φιλήντα** Παρατοπισμοί. **Μ. Βάλσα** Περιοδικὰ παλιὰ καὶ καινούρια. **Ν. Βεργωτῆ** Λιγώρη Τρικυμία. **Σ. Παναγιωτοπούλου** Ὁ Κόκκινος Τράγος. **Ἄνδρ. Σαουνάτσου** Ὁ Spengler καὶ ἡ νεωτέρα Γερμανικὴ φιλοσοφία. **Μ. Valsa** Ἐνα ἀριστούργημα τοῦ Κρητικοῦ Θεάτρου. **ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ Εἰς τὸν ΣΥΝΔΕΣΜΟΝ.** **Μ. Παπαγιαννάκη** Ὁ Γάμος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

ΕΙΚΟΝΕΣ :

Κας Φ. Σκουλούδη — **Καλούτση**
Ἄλητης—Σοφὸς—Πορτραῖτο.
Κου Δ. Κοκότση Κόρη—Τυροκόμος.

Ο ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΕΘΕΣΕ ΤΟ ΘΕΜΕΛΙΟ ΛΙΘΟ ΣΤΟ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑ ΤΗΣ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΜΙΑ ΘΕΡΜΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΥΝΔΕΣΜΟ
ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ. — ΔΩΡΕΑ ΔΙΑΚΟΣΙΩΝ
ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΙΛΙΑΔΩΝ ΔΡΑΧΜΩΝ.

“Όταν τὸ χλωμὸ πρωῖνὸ τῆς 9ης Δεκεμβρίου 1923 ὑπογράψαμε μιὰ πρόσκληση θερμῆ πρὸς τοὺς συμπολίτες μας, καὶ συναθροιζόμενσι στὴν πρᾶσινάδα τοῦ Δημοτικοῦ Κήπου ἐπροτεινάμε τὴν σύμπηξιν τοῦ Συνδέσμου τῶν Καλῶν Τεχνῶν, μπορεῖ, καὶ ὄχι ἀδίκως, νὰ χαρακτηρισθῆκαμε ὡς ἐξηγμένην ἔχοντες τὴν φαντασίαν, ὡς ἐναέριοι ταξειδιῶτες μιᾶς ἀτμοσφαιρας ἐντελῶς μεταφυσικῆς.

Ἐμαζευτήκαμε ὅλοι, ὠπλισμένοι μὲ δικαιολογημένην ὑποσυνείδητην σκεπτικότητα πρὸς τὶς χιμαιρικές ἐπαγγελίες, μὲ τὶς ὁποῖες εἴχαμε γεμίσει τὴν κίνησιν μας.

Εὐτυχῶς ὁμως γιὰ ὅλους ἐμᾶς, ἀδιαφορήσαμε γιὰ τὸ χαρακτηρισμὸν ποὺ ἐκινδυνεύσαμε νὰ λάβουμε.

Ποιὰ ὁμως ἦταν ἡ αἰτία ἐκείνη ποὺ μᾶς ἔκανε νὰ ἐπιμείνουμε; Εἴχαμε λοιπὸν κανένα ἐνδόμυχο ἐπιχείρημα ποὺ τὸ ἐκρῦβαμε ἐπιμελῶς;

Ἀλήθεια εἶνε πῶς εἴχαμε πολλὰ φορὰς ἀνεβοκατέβει νὰ σκαλοπάτια τῆς Γεν. Διοικήσεως καὶ τοῦ Δήμου, ἀλήθεια εἶνε πῶς εἴχαμε ἐξαγάγει στατιστικὰς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δυνατῶν διδάκτρων γιὰ τὶς σχολὰς ποὺ ἐφιλοδοξούσαμε νὰ ιδρύσουμε, ὅλα ὁμως αὐτὰ ὁμολογῶ πῶς δὲν ἦσαν παρὰ μιὰ ἀτμόσφαιρα ποὺ ἐσκέπαζε ἓνα ἐπιχείρημα ἀσφαλές, τοῦ ὁποῖου ὁμως χρῆσιν δὲν εἴμπορούσαμε νὰ κάνουμε.

Εἴχαμε μιὰ ἀπλούστατη πίστη εἰς τὸ ὅτι μιὰ συγκεντρωμένη καλλιτεχνικὴ προσπάθεια θὰ ἐγίνονταν

ἀντικείμενο ἄμεσης ὑποστηρίξεως ἐνὸς μεγάλου ξενητεμένου Κρητός.

Τὸν Ἐλευθέριο Βενιζέλο ἡ Κρήτη τὸν ἐγνώρισε ὡς πολεμιστὴν, ὡς μέγαν πολιτικόν, ὀλιγώτεροι ὁμῶς ἐγνώριζαν τὸ καθολικὸ αὐτὸ πνεῦμα τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα ὡς θερμὸν θιασώτην τῶν Καλῶν Τεχνῶν.

Μαθαίνει κανεὶς εὐκόλα ἀπὸ τὴν ἱστορία ὅτι πάντοτε μιὰ ἰδέα ὅταν ἔχει μέσα της τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ποὺ τὴν κάνουν νὰ εἶνε κάτι ἀληθινὰ ὠραῖο, βρίσκει πάντοτε τὸν ἀνθρώπο της.

Ὁ συμπολίτης κ. Ἐλευθέριος Βενιζέλος εἶχαμε τὴν ἐξαιρετικὴν τύχη νὰ εἶνε ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος ποὺ ἀνέλαβε νὰ ἐξασφαλίσει τὴν μεταβολὴν μιᾶς χιμαίρας εἰς μίαν ὠραίαν ὀλοφώτεινην πραγματικότητα.

Ἡ Κρήτη εὐγνωμονεῖ τὸν ἄξιο βλαστό της.

ΜΑΝΩΛΗΣ ΣΚΟΥΛΟΥΔΗΣ

ΠΩΣ ΑΠΕΤΑΘΗ Ο ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟ.—ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΣ ΤΟΥ

Ὁ Σύνδεσμος τῶν Κ. Τ. εἶχε ζητήσει τὴν οικονομικὴ καὶ ἠθικὴ ἐνίσχυση τοῦ κ. Βενιζέλου δι' ἐκκλήσεώς του, τῆς ὁποίας γιὰ τὴν ἱστορία μεταφέρουμε ἐδῶ τὸ κείμενο ὅπως ἔχει :

Ἀπὸ μιὰ χώρα εἰρηνεμένη.

Ἀπὸ τὴν πατρίδα σας.

Κι' ἀπὸ ἕναν τόπο ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ ἀτενίξει σέ μελλοντικὰς ἡμέρας ἀκμῆς.

Ἀπὸ τὸν τόπο, στὸν ὁποῖον πρωτοεἶδατε τὸ φῶς τῆς ζωῆς.

Ἀπὸ τὰ Χανιά τῆς Κρήτης.

Σὰς ἔρχεται σήμερα ἕνα χαρούμενο ἄγγελμα καὶ μιὰ σεμνὴ ἐκκλήση.

Εἶθε ἡ χαρὰ τοῦ ἀγγέλματος νὰ σᾶς κάνει νὰ συχωρέσετε τὴν τόλμη τῆς παρακλήσεως.

Ἐπιτρέψτε μας σήμερα νὰ μιλήσουμε μὲ τὸν συμπολίτη μας Ἐλευθέριο Βενιζέλο, σὰν μὲ ἕνα ἀγαπημένον κι' ἀλησμόνητο συμπολίτη, τοῦ ὁποίου τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν ἰδιαιτέρῃ του πατρίδα γνωρίζουμε νὰ ἐκτιμήσουμε.

Σὰς καθιστοῦμε λοιπὸν γνωστό, πὺς τώρα καὶ μερικὸς μὸλις μῆνες, κατορθώθη ὅλα τὰ καλὰ στοιχεῖα τῆς πολιτείας μας νὰ ἐγω-

θοῦν καὶ νὰ ἀποτελέσουν ἓνα Σύνδεσμο γιὰ τὴ Διάδοσι τῶν Καλῶν Τεχνῶν εἰς τὴν Κρήτη. Εἶνε πρώτη φορὰ πού ἔγινε μιὰ τόσο σοβαρὴ συγκέντρωσι, καὶ εἶνε πρώτη φορὰ πού μιὰ συστηματικὴ ἐπιστημονικὴ μελέτη ὄρισε τὶς βάσεις τῆς ἐργασίας καὶ ἔδωκε τὸν τίτλο στὸν Σύνδεσμο.

Πρόσωπα ἀρόδια, δοκιμασμένης καλλιτεχνικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἀξίας καὶ ἀρτίας μορφώσεως, ἀνέλαβαν νὰ κατευθύνουν μὲ ζῆλο τὴν ἐργασία του.

Εἰς τὸ καταστατικὸ τοῦ Συνδέσμου, πού σᾶς συναποστέλλουμε, θὰ σᾶς δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νὰ τὰ διακρίνετε αὐτὰ ὅλα, μένει μόνο νὰ νὰ προσθέσουμε πὼς ἡ ἴδρυσή του δὲν ἔγινε προτοῦ ἐπιτακτικὴ καὶ ἀμετάκλητη παρουσιασθεῖ ἡ ἀνάγκη τῆς ἰδρύσεώς του. Καὶ σχετικὰ μὲ τὴν ἐπιτακτικὴ αὐτὴ ἀνάγκη θὰ σᾶς δοθεῖ πάλιν ἡ εὐκαιρία νὰ βρῆτε μέσα στὸ ὄργανο τοῦ λογοτεχνικοῦ τμήματος τοῦ Συνδέσμου «Ἐρωτόκριτος», πού θὰ σᾶς στέλνουμε τακτικά, πιστεύοντας πὼς θὰ βρῖσκετε σ' αὐτὸν τὴν ὁμορφιὰ ἐνὸς μικροῦ γελαστοῦ χαιρετισμοῦ ἀπὸ τὴν πατρίδα. Πρῶτα κατορθώθηκε νὰ γίνῃ ἡ ἴδρυσι τοῦ τμήματος τῶν Γραμμάτων, τὸ τμήμα τῶν Καλῶν Τεχνῶν, (Ζωγραφικῆς, Πλαστικῆς) ἰδρύεται τὶς ἡμέρες αὐτὲς καὶ δὲν μένει παρὰ τὸ τμήμα τῆς Μουσικῆς εἰς τὸ ὁποῖο καὶ συναγτᾶ ὁ Σύνδεσμος τὶς μεγαλύτερες δυσχέρειαι.

Γιὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ τμήματος αὐτοῦ χρειάζονται πολλὰ χρήματα. Ἡ συντήρησι προσωπικοῦ ἀρτίου καὶ ἡ ἐξεύρεσι τῶν ἀπαραίτητων ὀργάνων γιὰ τὴν τοποθέτησι βάσεων μιᾶς ἐπιστημονικῆς σοβαρῆς μουσικῆς σχολῆς, παρουσιάζεται σχεδὸν ἀκατόρθωτη χωρὶς τὸ τμήμα αὐτὸ νὰ διαθέτῃ ἓνα ἰσχυρὸ πρωταρχικὸ κεφάλαιο.

Ἡ κοινωνία μας μὲ τὶς μικρὰς δυνάμεις τῆς ἐβοήθησε καὶ θὰ βοηθήσῃ ἀκόμα ὅσο τῆς εἶνε μπορετὸ τὸν Σύνδεσμο, πού ἀναγνωρίζει τὴν ἐκπολιτιστικὴν του προσπάθειαν καὶ ζῶτικᾶ ἐνδιαφέρεται γι' αὐτήν. Μὰ διαισθανόμενοι τὴν ἀδυναμία τῆς γιὰ νὰ φέρῃ τὸ ὁμορφὸ τέλος τῆς ἐκπληρώσεως τῶν σκοπῶν του ἐνώνει μασὺ μας σήμερον θερμὴ τὴν παράκλησίν τῆς ζητώντας τὴ συνδρομὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, γιὰ τὸν ὁποῖον ὑπερηφανεύεται.

Ἡ κοινωνία τῶν Χανίων μασὺ μας πιστεύει πὼς ἡ Κρήτη εἶνε ἓνα χωράφι γόνιμο μὰ ἀνεκμετάλλετο. Καὶ ἀνάμεσα στὰ μεγάλα τῆς ἐπιχειρήματα, μὲ τὰ ὁποῖα ὑποστηρίζει τὶς γνώμες τῆς ἐξέχουσα θέσι δίνει στὴν ἐξαιρετικὴ σας ὑπαρξιν.

Γνωρίζει πὼς διαθέτετε γιὰ τὴν ἰδιαίτην πατρίδα σας τὴν εὐμενέστερη διάθεσίν σας καὶ κληροδοτήματα προωρισμένα γιὰ ἐκπολιτιστικούς σκοποὺς τοῦ ὠραίου νησιοῦ μας. Καὶ τόσο εὐχεται ὅσο καὶ ἐλπίζει ὁ σκοπὸς γιὰ τὸν ὁποῖο ζητᾶτε τὴν εὐγενικὰ σας χειρονομία νὰ σᾶς κάνῃ τὴν ἐντύπωσιν σκοποῦ ὅλως διόλου ἀνθρωπιστικοῦ.

Ἄργοποιημένος στρατόκοπος ὁ ἥλιος τῆς εἰρήνης ἦρθε μὲ τὴ σειρά του καὶ στὴν ὁμορφὴν πατρίδα μας νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν πολεμικὴν νευρικότητα καὶ νὰ γεμίσει μασ ἀπὸ δημιουργικούς ὀργανοὺς. Ἡ πατρίδα τοῦ Κορνάρου τοῦ, il Greco καὶ τοῦ Βενιζέλου ὁ-

γυρεύεται έναν ΝεοΚρητικό πολιτισμό και ζητάει να τη βοηθήσετε.

Ἡ πάρα πάνω ἐκκλήση, συνταχθεῖσα ἀπὸ τὸν κ. Μανώλην Σκουλούδη, ὑπεγράφη ἀπὸ τοὺς Κους Κους Κ. Καλεμικέρην, Ἐμ. Μουντάκη, Κωνστ. Φούμην, Κυρ. Μητσοτάκη, Εὐάγ. Βαρούχαν, Μιχ. Παπαγιαννάκη, Καν Φλωρ. Καλούτση, Κους Δ. Κροκοτάκη, Κ. Χρυσάκη, Γ. Φορτσάκη καὶ Μ. Σκουλούδη καὶ ἀπεστάλη εἰς τὸν κ. Ἐλ. Βενιζέλον, ὁ ὁποῖος ἀπάντησε μὲ τὸ πάρα κάτω ἱστορικὸ γράμμα :

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ

Κ. ΚΑΛΕΜΙΚΙΕΡΗΝ (ΠΡΟΕΔΡΟΝ) ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΥΣ ΙΔΡΥΤΑΣ ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

ΧΑΝΙΑ

PARIS

28 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1924

ΑΓΑΠΗΤΟΙ ΣΥΜΠΟΛΙΤΑΙ,

Ζητῶ συγγνώμην διότι τόσον ἐβράδυνα νάπαντήσω εἰς τὴν ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν εἶχετε τὴν καλωσύνην νά μου στείλετε καὶ τὴν ὁποίαν ἔλαβα ἤδη ἀπὸ τῆς 7 Ὀκτωβρίου κατὰ τὴν ἐκ Λονδίνου εἰς Παρισίους ἐπιστροφὴν μου. Ἀνέδηκα ἄλλως τε εἰς τὸν γραμματέα μου κ. Σαριδάκη νά σᾶς γνωρίσῃ τὴν λήψιν καὶ ὅτι μετ' ἐνδιαφέροντος ἔλαβα γνῶσιν τοῦ περιεχομένου αὐτῆς. Πράγματι τὸ ἐνδιαφέρον ὑπῆρξε ζωηρὸν νά μάθω ὅτι ἡ ἰδιαιτέρα μου πατρις στρέφεται μετὰ ζήλον πρὸς τοὺς ὀρίζοντας ἐκείνους, οἵτινες εἶχον ἀνοίξει εἰς αὐτὴν στάδιον τόσον μεγάλης ἀκμῆς εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς πρὸ τῆς Τουρκικῆς κατακτῆσεως.

Ὁ λόγος τῆς βραδύτητος τῆς ἀπαντήσεώς μου προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι ἐζήτησα κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο νά βεβαιωθῶ ἂν ἠδυνάμην ἀποτελεσματικώτερον νά φανῶ χρήσιμο. Ἀτυχῶς τὸ μὲν ποσὸν τῆς μεγάλης δωρεᾶς τοῦ κ. Μιχαλινού, ἥτις ἦτο προωρισμένη δι' ἔργον κοινῆς ὠφελείας, ἀπεφασίσθη ἐκ συμφώνου μετὰ τοῦ δωρητοῦ, ὅπως διατεθῇ πρὸς καταπολέμησιν τῆς λέπρας ἐν Κρήτῃ, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τελευταίων λαμπρῶν ἀποτελεσμάτων, ἅτινα ἐπέτυχον ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ἀμερική, καὶ δι' ὧν ἐξασφαλίζεται εἰς μεγίστην ἀναλογίαν τῶν πασ-

χόντων, ἂν ὄχι πλήρης θεραπεία τῆς νόσου, σταμάτημα ὅμως αὐτῆς καὶ τὸ σπουδαιότερον ἢ ἐξασφάλις, ὅτι δὲν δύνανται νὰ μεταδώσουν εἰς ἄλλους τὸ νόσημα, οὗ ἕνεκα ἐπιτρέπεται ἢ ἐπάνοδος αὐτῶν εἰς τὰς ἐστίας των καὶ ἢ ἐνασχόλησις εἰς τὰ συνήθη ἔργα των, ὑπὸ τὴν ὑποχρέωσιν μόνον τῆς ἐμφανίσεώς δις τοῦ ἔτους εἰς εἰδικὰ Ἴατρεῖα, ὅπου ἐξετάζονται διὰ νὰ βεβαιωθῇ ὅτι δὲν ἐπῆλθεν ὑποτροπὴ τῆς νόσου, δεομένη νέας θεραπείας πρὸς ἀποφυγὴν καὶ τῆς μεταδόσεως αὐτῆς εἰς ἄλλους.

Ἐξ ἄλλου τὸ κληροδόχημα Κουταβᾶ εἶνε ἐπίδικον καὶ ἐπομένως δὲν δύνανται νὰ γίνῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος διάδοσις αὐτοῦ.

Ἐπὶ πλέον τὰ πρόσωπα τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύναντο νὰ ἀνταποκριθῶσιν εἰς σύστασίν μου πρὸς ἐπικουρίαν τοῦ ἔργου σας εἶνε ἀληθῶς τόσον βεβαρυνμένα ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀναγκῶν τῶν προσφύγων, ὥστε οὔτε ἐκεῖθεν ἠδυνήθη ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἐπιτύχω τι ὑπὲρ ὑμῶν.

Ἐμεινε λοιπὸν νὰ κινηθῶ ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων τῶν προσωπικῶν μου πόρων. Καὶ ἐπιθυμῶ νὰ πράξω ὅ,τι ἠδυνάμην περισσότερον, ἰδοὺ ποῦ κατέληξα.

Διαθέτω ὑπὲρ τοῦ ἔργου σας, τὸ ὁποῖον χειροκροτῶ μὲ τὰ δύο μου χέρια, διακοσίας πενήντα χιλιάδας δραχμῶν καταβλητέας ὅμως εἰς τὰς ἐξῆς δόσεις.

Α' Τὴν 5 Ἰανουαρίου θὰ σᾶς μετρήσῃ τὸ ὑποκατάστημα τῆς Ἐθν. Τραπεζῆς δρ. 50.000.

Β' Τὴν 5 Φεβρουαρίου δρ. 15.000 ἴσον δὲ ποσὸν τὴν 5 ἐκάστου τῶν ἐπομένων μηνῶν Μαρτίου, Ἀπριλίου, Μαΐου καὶ Ἰουνίου.

Γ' Τὴν 5 Ἰουλίου δρ. 50.000.

Δ' Ἀνὰ 15.000 δραχ. τὴν 5 ἐκάστου τῶν ἐπομένων μηνῶν Αὐγούστου, Σεπτεμβρίου, Ὀκτωβρίου, Νοεμβρίου καὶ Δεκεμβρίου.

Λυποῦμαι διότι τὰ μέσα μου δὲν μοῦ ἐπιτρέπουν οὔτε τὴν ἄμεσον οὔτε τὴν ταχύτεραν καταβολὴν τοῦ ὅλου ποσοῦ. Ἄλλ' ἐὰν λάβετε ἀνάγκην νὰ προεξοφλήσετε τὸ ὅλον εἴτε μέρος τῶν δόσεων παρὰ τῷ ὑποκαταστήματι τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς εἶμαι πρόθυμος νὰ καταβάλω πρὸς ὑμᾶς τὸν τόκον, τὸν ὁποῖον θὰ ἐπληρώσετε διὰ τὴν προεξόφλησιν ταύτην.

Καὶ τῶρα δὲν μοῦ μένει παρὰ νὰ εὐχθῶ ἐκ μέσης

ψυχῆς πλήρη ἐπιτυχίαν εἰς τὸ ἔργον σας διὰ τὴν ἐπι-
τυχίαν τοῦ ὁποίου δὲν θὰ παύσω ἐνδιαφερόμενος καὶ
εἰς τὸ μέλλον· θὰ εἶμαι δὲ εὐτυχῆς, ὅταν αἱ περιστάσεις
μοῦ ἐπιτρέψουν νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν ἀγαπητὴν Κρήτην,
νὰ σφίγξω θερμῶς ἐνὸς ἐκάστου ἐξ ὑμῶν τὴν χεῖρα.

Μετά φιλικωτάτων αἰσθημάτων

Ὁλως ὑμέτερος

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Κ. ΕΕΝΙΖΕΛΟΣ

ΨΗΦΙΣΜΑ

Ο

“ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΔΙΑΔΟΣΕΩΣ
ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΥΩΝ
ΕΝ ΚΡΗΤΗ,,

Ἡ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΣΗΜΕΡΟΝ
ΛΑΒΩΝ ΓΝΩΣΙΝ

ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΔΩΡΕΑΣ ΤΟΥ

Κ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

ΕΙΣ ΕΝΔΕΙΞΙΝ ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ

Ψ Η Φ Ι Ζ Ε Ι :

- Α') Τὴν ἀνακήρυξιν Αὐτοῦ ὡς μεγάλου εὐεργέτου καὶ Ἐπιτίμου Προέδρου τοῦ Συνδέσμου.
- Β') Τὴν ἀνάρτησιν τῆς εἰκόνας Του ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν συνεδριάσεων τοῦ συμβουλίου καὶ
- Γ') Τὴν εἰς Αὐτὸν διαβίβασιν τοῦ παρόντος ψηφίσματος.

ΕΓΕΝΕΤΟ ΕΝ ΧΑΝΙΟΙΣ ΤΗ 21 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1924

ΕΜΜΑΝ. ΚΟΥΡΗΤΗ

ΜΟΝΟΣ

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

ΕΜΜΑΝ ΚΟΥΡΤΗΣ

ΕΡΩΤΗΚΟΤΟΣ

Μ Ο Ν Ο Σ

Γ.

Ἡ Πολιτεία τῶν Ἀθηνῶν ἀπλώνει τὴν νοσταλγικὴ ἀπέριτη ὁμορφιά της στὸν ἄτονον ἥλιο τοῦ χειμερινοῦ ἀπογεύματος.

Ὁ ἀέρας εἶνε μεστός ἀπὸ τὰ ξεφωνητὰ τῶν παιδιῶν ποὺ παίζουν στοὺς συνοικιακοὺς δρόμους καὶ ἀπὸ τὶς καμπάνες τῶν τραμ. Ἐνα χροῖμα μενεξεδένιο ἐπικρατεῖ στὸ ἐλεύθερο πλῆθος τοῦ οὐρανοῦ, οἱ τοῖχοι ὅμως τῶν ἀψηλῶν οἰκοδομῶν, οἱ μαρμάρινες προσόψεις τῶν μεγάρων, τὰ καμπαριαρὰ καὶ ἡ Ἀκρόπολις ἀποδίδουν τὶς ἀχτίδες τοῦ ἡλίου ποὺ γέρονει μὲ ἔντονες πινελιές ὄχρας.

Ὁ Πάρις βροῖσκει τὸ κλίμα, τὴν ἀτμόσφαιρα τῶν Ἀθηνῶν πλημμυρισμένη ἀπὸ ἓνα ἄλλο πνεῦμα εὐγενικῆς μελαγχολίας. Ἐβεβαίωσε πὼς ἡ μελαγχολία αὐτὴ δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴ βαρύνουσα ἀπαισιόδοξη σκέψη ποὺ ἐμπνέουν τὰ αιματόβαφα Βοσπορίτικα δειλινά. Μιλοῦσε συγκεκριμένα γιὰ τὶς ἀπογευματινὲς χειμερινὲς στιγμὲς.

—Οἱ ἀπογευματινὲς αὐτὲς ὥρες ἔχουνε βέβαια ἓνα διεθνὲς μελαγχολικὸ κῦρος, οἱ διαφορὲς ὅμως μιᾶς μελαγχολίας ἀπὸ μιὰν ἄλλη εἶνε σχεδὸν ριζικὲς. Ἐδῶ ξαφνικὰ, αὐτὸ τὸ ψόφισμα τῆς ἡμέρας δὲν σὰς θυμίζει μελαγχολικοὺς περιπάτους σὲ δειλινὰ γιορτάσιμα γιὰ τοὺς ἄλλους, ἴσως σὲ δειλινὰ Χριστιογενῶν; Περιπάτους μέσα σὲ ἀργόστυρα βραχνοκάμπανα λεωφορεῖα ποὺ στοιγλίζουν στὶς σιδερένιες ράγες τῶν, στὶς καμπὲς τῶν δρόμων, μεταφέροντας σὲ παρτίδες μιὰ ζωὴ νοικοκυρεμένη σπιτικιά. Ἐγὼ τοῦλάχιστον βλέπω διάφορες θαμπὲς φουσιγωνιμίες ποὺ ἐσυνταξίδεψα μαζί τους κάτι τέτοια δειλινά. Νὰ αἴφνης βλέπω μιὰ παιδοῦλα χωμένη μέσα στὸ φραχτὸ πανωφόρι της—τὸ τραμ εἶνε σχεδὸν σκοτεινὸ—Κάτω ἀπ' τὸ κατεβαστὸ καπελάκι της βλέπω τὰ παραπονεμένα, σχεδὸν δακρυσιμένα μάτια της νὰ μιλοῦν γιὰ ἀόριστες ἀνησυχίες πλάι στὴν συνετὴ θεία της, στὴν ξενόγλωσση δασκάλα της. Γελᾷς Ἀλίκη, σοῦ φαίνεται παράξενη μὰ τέτοια μελαγχολία; Θέλεις νὰ σοῦ βγάλω ἓνα ἄλλο ὄρισμὸ ποὺ θὰ σε ἱκανοποιεῖ; Νᾶτον. Ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου εἶνε φωτεινά, τετραγώνια, καθαρὰ. Μελαγχολία εἶνε ἡ θύμηση, ἡ ὑποσυνείδητη ἀνάμνηση τῶν σκιῶν ποὺ βλέπαμε νὰ σχηματίζει τὸ φῶς τῆς λάμπας ὅταν εἴμαστε ἡλικίας μιᾶς ὡς ἑκατὸν ἡμερῶν, Δὲν μπορούσαμε τότε νὰ

σκεφτούμε πώς αυτό που έβλέπαμε ήτανε σκιά, φως, βιβλίο άνθρωπος, δέν έγνωρίζαμε φυσική πειραματική ούτε χημεία και οι πρώτες έντυπώσεις των πραγμάτων μās άφησαν κάποιο τρόπο, κάποιο ανατριχιασµα, που ή ένθυσή του ονοµάζεται µελαγχολία. Άκόµα γελλί; Σέ έννοορίτητα; Τότε πιθανόν νί προτινί; µι κλασική έρµηνία τής µελαγχολίας των απογευματινών ώρων.

Ό Πάρις έβλεπε σοβαρός και είπε :

—Είπε οι ώρες που τό πνεύµα σκλάβο άκόµα στής ήµέρα; τίς πολύ ανθρώπινες έντυπώσεις και τους άγώνες, µεθάει άκράτητο στά σφοδρά συναισθήµατα µιά; παρακινή ή µις χαρούµενης ζωικής νίκης. Οι άνθρωποι τίς ώρες αυτές ή παρακολουθούν δακρυσµένοι τόν ήλιο που γέρνει ή τόν έχουν κλεισµένο μέσα τους και μένουν αδιάφοροι µπροστά στους ήλιους που δύουν. Άν ή παρατοµεµένη παιδούλα µου που γυρνάει µέ τό σκοτεινό τραµβιάί πίσω στο µονότονο κρυσ δωµατίό τής; έπειτα από µι επίσκεψη σέ κάποιο Χριστογενιάτικο δένδρο, άν δέν σέ συγκινεί αυτό τότε έχεις κλεισµένο μέσα σου τόν ήλιο.

—Και βέβαια τόν έχω. άπάντησε αυτή.

—Δέν θέλησα νί στο άµφισητήσω αυτό Άλίκη.

Τό αυτοκίνητο κυλάει άρα και άπαλά στην πλατειά λεωφόρο. Οι κάµποι έχουνε ένα στρώµα καταπράσινης χλόης και ό Πάρις αναπτύσσει µέ ροµαντική πειστικότητα πώς ό ευγενέστερος προσωρισµός τής χλόης είναι νί γίνεται άπαλό άποκοίµα των µατιών σέ κάτι τέτοιες στιγµές.

Ό Δημήτρης έχοντας στο κλάι του τόν σφεζ φαινόταγε άποροφηµένος στη µηχανή που όδηγοΰσε. Ό άέρας που έπνεε καθώς έτρεχαν, ήρχότανε και του έφραζε την µύτη. Η προσέγγιση ενός κορολογήµατος του έτέντωνε τή νεύρα και του θόλωνε τό μυαλό. Εύρισκε πώς σπουδαιότερη αίτία γι ή µι ή αυτοκτονία είναι ένα συνάχι από ότι δήποτε άλλο. Την Άλίκη που έκαθότανε άκριβώς πίσω του την έπείραζε τό όνειροπόλο εκείνο ύφος του Πάρι. Με κάποια δόση ειρωνείας στη φωνή της τόν ρώτησε άν πραγματικά σκόπευε νί εκδώσει κανένα καινούριο τόµο τραγουδιών.

Ό Πάρις δέν άπάντησε στην έρώτησή της, είπε µοναχά πώς ό θεός της µ' όλη την άνευλάβεια που επέδειξε µιλώντας γι έναν ποιητή σαν τόν Παλαί, ως τόσο φαίνεται νάχει βαθειά ψυχολογηµένη την έποχή µας τά σύγχρονα δυνατά όρια τής σκέψης µας. Είςουνα µπροστά ή Άλίκη; Ά όχι, δέν είςουνα. Ω άν τόν άκουσε τί όµορφα που µέ φώναξε, . . . «Πάρι, ξεκουρντισµένη νέε ποιητή». Είπε στιγµές πραγματικά που είµαι έντελός ξεκούρνιαστος. Τίς στιγµές εκείνες δέν έχω όνειρα, σκέψη, φαντασία, αίσθησια. Μ' άρέσει νί διαβάζω τότε τίς ρεκλάµες των έφηµερίδων, τά διανυκτερεύοντα φαρµακεία και

κάθε είδους πεζή ειδησεολογία. Στην εποχή μας οι στιγμές αυτές ἐπλήθηναν κι' αὐτὸ γιὰ αἰτίες ποὺ βαριέμαι νὰ στις ἐξηγῶ Ἄλικη.

Ἡ Ἄλικη τὸν ἐρώτησε τότε ἂν ἐκείνη τὴ στιγμή ἦταν ὅπως διόλου ξεκούρντιστος, ἔπειτα ἀπλώσε πρὸς αὐτὸν τὰ γυμνά χέρια της καὶ τακτοποιήσε μὲ χάρι τὴ γραβάτα του.

Κι' αὐτὸς τῆς ἐμίλησε τότε μὲ λεπτὴ καλωσύνη γιὰ τὴν τουαλέττα της, γιὰ τὴν κατάμειψη μεταξωτῆ κάπα της μὲ τὰ χονρὰ κρόσια, γιὰ τὸ κομρὸ καπελάκι της. Ἐξεκρέμασε ἔπειτα τὸν καθρέφτη ἀπ' τὴν τουαλέττα τοῦ αὐτοκινήτου καὶ πλησιάζοντάς τον στὸ πρόσωπό της τῆς ὑπέδειξε ἓνα ὄραιο παιχνίδι τῶν μαλλιῶν της ποὺ τῆς ἐπλάτυνε τὸ μέτωπο. Ποῦ εἶχε λοιπὸν μάθει τόσες λεπτομέρειες γιὰ τὴν γυναικεία ἀμφίση; Κι' ἀναρωτώντας τον γιὰ τὰ γούστα του, ἔξαπτησε μέσα σὲ ἓνα σωρὸ ἐρωτήσεις ποὺ ἐνδιέφεραν τὴν παλιὰ ζωὴ του στὴν Πόλη. Τῆς μίλησε γιὰ τὴν παλιὰ του κατοικία στὸ Γαλατῶ, γιὰ τὴν ἀποθήκη τοῦ σπιτιοῦ τους ποὺ ξαράχνιζαν μὲ τὰ ξανθὰ κεφαλάκια τους, τῆς θύμησε τὴν ποδίτσα ποὺ φόραγε τότε μὲ τις δυὸ σινοῦς κομπιά. Ἐκεῖνος φοροῦσε ναντικὴ καὶ φεσάκι. Τί ἀστεῖο! φεσάκι! Τῆς μίλησε ἀκόμα καὶ γιὰ τὰ παιχνίδια τους. Γιὰ τὰ ἐπικίνδυνα παιχνίδια τους. Ἔτσι τὰ ἐξαορακτικῶς. Καὶ εἶχε σκοπὸ νὰ τῆς περὶ περισσοτέρου μὴ αὐτὴ εδεῖξε μιὰ ταραχὴ ποὺ ὁ Πάρις τὴν ἔλαβε ὑπ' ὄψει του καὶ ξαναγύρισε στὴν περιγραφή τῆς Πόλης.

— Ἀχ πὸς ἤθελε νὰ ταξείδευε ἄλλη μιὰ φορὰ πρὸς τὰ ἐκεῖ. Τὸ εἶπε αὐτὸ μὲ αὐθόρμητη εὐλακρόνεια.

— Ναι τῆς εἶπε. Ὅταν πανδρευτῆς θὰ σὲ περιμένω. Θὰ ρθῆς στὴν Πόλη, οἱ κορφές τῶν μιναρῶδων θὰ κοκκινίζουν χαιρετώντας σε ὅπως τώρα ἐδῶ ἡ Ἀκρόπολις, θὰ σὰς περιποιηθῶ μὲ τὴ σειρά μου. Καλὸ θὰ εἶνε νὰ ρθῆτε στὸ Ραμαζάνι ἀπάνω Ἔτσι θὰ μᾶς δοθῆ ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπισκεφτοῦμε τὰ πρόχειρα παιχνίδια ποὺ στείνονται, στοὺς μπαξέδες. Ὁ ἄνδρας σου θὰ μοῦ ἐπιτρέψει νὰ σὲ κωνήσω σὲ μιὰ κούνια γιὰ νὰ θυμηθοῦμαι λίγο τὰ παλιὰ.

Ἡ Ἄλικη ἐσοβάρησε τότε καὶ τοῦ ἀπάντησε πὸς δὲν ἦταν ζήτημα τόσο πολὺ τὸ ταξεῖδι τῆς Πόλης — ἐκεῖ θὰ ργότανε βέβαια μὲ τὸν ἄνδρα της δίχως ἄλλο — ἐκεῖνο ποὺ ἤθελε ἦταν ἓνα ταξεῖδι μακροννὸ σὲ πόλεις ἄγνωστες, σὲ λιμένες ξένους, λιμένες, ἐκκλησίες, λιμένες καὶ πολιτείες ἄγνωστες...

Τὸ αὐτοκίνητο ἐκυλοῦσε ἀπαλά. Πίσω ἀπ' τὰ χοντὰ κρυσταλλὰ του τὰ μάτια ἐπῆσαν στὸ λιγοθυμισμένον μενεξελὶ σβύσιμο τῆς χειμερινῆς ἡμέρας. Ἡ θάλασσα τοῦ Φαλήρου φαινότανε στὸ βάθος νὰ ζῶνει τὸν ὀρίζοντα σὲν ψεύτικη γαλάζια κορδέλα. Εἶχε κι' αὐτὴ κάπου τάπου μπαλῶματα ὄχρας.

Ὁ Πάρις εἶπε :

— Ἐχεις ὅλα τὰ δικαιώματα νὰ ὄνειρευέσαι ταξείδια μακροννὰ, νὰ εὐχῆσαι ἐπὶ πλέον νὰ εἶνε ἀνεκλείωτα τὰ ταξείδια σου, τὸ ἓνα νὰ διαδέχεται τὸ ἄλλο, καὶ νὰ μὴν ἐπιθυμῆς ποτέ σου νὰ σταθεῖς κάπου, σὲ καμιὰ πολιτεία ὅσο καλὴ, ὅσο περιφρημὴ καὶ ἂν εἶνε. Ὅταν σταθεῖς σὲ κάποιαν ἀπ' αὐτές, τότε θὰ δεῖς πὸς δὲν ἀξίσε τὸν κόπο τίποτε σ' αὐτὴ τὴν πόλιν ὅσο τὸ ταξεῖδι ποὺ ἔκανες γιὰ νὰ φτάσεις ἐκεῖ.

Ἐφαινότανε ψύχραιμος εἰλικρινῆς καὶ καλός. Τοῦ ἔριξε μιὰ τρε-
χάμενη ἐρευνητικὴ ματιά.

—Τὸ ἐφαρμόζεις καὶ σὺ στὴ ζωὴ σου αὐτό ;

—Ναί. Λέω στὸν ἑαυτό μου « Ἀπόφευγε τὶς πολιτεῖες. Δὲν ὑπάρ-
χει καμμιά πόλις χωρὶς νεκροταφεῖο.. »

—Μὰ τί ἐπαθες λοιπὸν σήμερα μὲ τοὺς συμβολισμούς σου ;

—Δὲν ξέρω...

—Ἐννοεῖς πὼς δὲν τοὺς καταλαβαίνω...

—Δὲν ἀξίζει τὸν κόπο νὰ τυρανίεσαι γι' αὐτούς. Εἶνε συμβολι-
σμοὶ δικοί μου.

Ἡ Δημήτρης τοὺς φώναξε ἀπ' τὸ χωνὶ τοῦ σωφέρο. Θὰ τοὺς πη-
γαίνει λέει νὰ ἐπισκεφτοῦν ἓνα καινούριο σπίτι πὸν ἀπέκτησαν στὸ Πα-
ληὸ Φάληρο. Θὰ τὸ εβλεπαν ἐντελῶς γυμνὸ ὀπωσδήποτε ὅμως ἂν ἦθε-
λαν.. Τὸ σπίτι εἶχε καὶ κήπο.

Ἡ εἶδηση αὐτὴ ἀφῆσε τὴν Ἀλίκη σὲ μιὰ σύντομη συλλογὴ. Ἐ-
πέρασε τὰ ἀφρημένα γαλανὰ μάτια τῆς ἀπὸ τοὺς μαρμαμένους μενεξέ-
δες πὸν ἐσβυναν στὸ κρυστάλινο ἀνθογιάλι, ἴσαμε τὸ παχὺ
Ζηνοῦδωτὸ ταπέτο πὸν τὰ βαθειὰ χρώματά του τῆς ἀπορρόφησαν τοὺς
συλλογισμούς.

—Μιλοῦμε μὲ πολὺ ἀφύσικο τρόπο, εἶπε. Δὲν ἀλλάσσουμε κου-
βέντα ;

Καὶ ὁ Πάρις ἀλλάξε ἀμέσως τὴν κουβέντα. Ἐγείνε εὐτράπελος,
ἐξωτερικὸς, ἀνοικτόκαρδος. Τῆς διηγήθηκε ἅπειρα πράγματα εὐχάρι-
στα καὶ τὴν ἔκανε νὰ γελάσει μὲ ἀληθινὸ κέφι. Δὲ βάσταξε ὅμως πολὺ
ἢ διάθεσή του αὐτῆ. Ἄρχισε τὶς διηγήσεις του σὰν Λουκιανὸς καὶ
ἔπειτα τὶς ἀναθεώρησε μὲ κινικὴ σκεπτικότητα σχεδὸν τραγικῆ. Ἐλεγε:

—Σήμερα βγήκα τὸ πρωῖ περίπατο μόνος, κάποιον ἄσπρο κορδόνι
ἔξοχεμόταν κάτω ἀπ' τὸ σακάκι μου. Δὲν τὸ εἶχα δεῖ, Στὴν Πλατεῖα
τοῦ Συντάγματος δυὸ μάγκες ἐκαθόντουσαν σ' ἓνα κατῶφλι κοντὰ
κοντὰ. Στὸ δῆμα μου ὁ ἓνας ἀπ' αὐτοὺς βλέποντας τὸ κορδόνι ἐγέλα-
σε τᾶσο δυνατὰ καὶ τόσο κοροϊδευτικὰ πὸν μὲ ἔκανε νὰ γυρίσω πρὸς
τὸ μέρος του. Τότε ἄκουσα τὸ σύντροφό του νὰ λέει « ἄσε ρε τὸν ἀν-
θρωπο ἦσσυο, νομίζεις πὼς εἶνε σὰν τὰ μούτρα σου ρε παληοβλάμη ; »
Αὐτὰ εἶπε ὁ μάγκας, μὰ ἐμένα ἢ σκέψη μου τραβήξε κατ' εὐθεῖαν
στὸ Ναζωραῖο, στὸ σταυρωμένο Χριστό. Δὲν ξέρω γιὰ ποιά αἰτία θυ-
μήθηκα τὰ λόγια τῶν ληστῶν πὸν ἀναφέρει ἡ γραφὴ πὼς σταυρώθη-
καν δεξιὰ καὶ ἀριστερά του. Ἐλεγα μὲ τὸ μυαλό μου, μὴ τυχὸν κι' ἐ-
κεῖνος εἶχε κανένα λευκὸ κορδονάκι πὸν δὲν τὸ εἶχε προσέξει.., ἐκατά-
λαβες Ἀλίκη ; Μὴ τυχὸν καὶ τοῦ ἔφευγε ἀπὸ κάπου κανένα κορδονά-
κι, πὸν νὰ μὴν τὸ εἶχε δεῖ, ἀπαράλλακτα ὅπως βιάδιζα τὸ πρωῖ ἐγώ,
σὰν Ρωμαῖος Συγκλητικὸς, ἀλλὰ μὲ ἓνα λευκὸ κορδονάκι ἀπὸ πίσω...

Ἐπειτα ἄρχισε νὰ εἰρωνεύεται μὲ πολὺ ἄσχημο τρόπο τοὺς σύγ-
χρονους Ἀθηναίους. Τί του εἶχαν κάμει ; Τίποτα. Τοὺς εὐρίσκει ὅπως
δήποτε ἐντελῶς καθωρισμένους, μονότονους, ἄδειους. Ὑποδεικνύν-
ται, εἶλεγε, σὲ ἀξιωματικούς πὸν οἱ καλλίτεροί τους ἔχουνε μουστάκι,
καὶ ἐπιδεικνύουν ἀνατροφή, μόρφωση καὶ εὐγένεια τετραγώνη, ζη-
τόντας μὲ θόρυβο πρὶν φᾶνε στὰ ρεστωρὰν νερὸ καὶ σαποῦνι γιὰ νὰ

πλυθοῦνε. Εἶνε ἀπαραίτητο νὰ πλυθοῦνε. Ἐπειτα ἔχεις τοὺς λογίους Ἀθηναίους, τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων. Ἐγνώρισα σήμερα ἓνα. Ἐχει κάποιο μουσικοκατάληκτο ἐπίθετο. Ἐχει ἐπισκεφτεῖ πολλά μέρη, ἐπῆγε καὶ στὴν Πόλη. Δεν τοῦ ἔκαμε καὶ ἐξαιρετικὴ ἐντύπωση. Ἡ Σῦρος, λέγει, ναί, αὐτὴ τοῦ ἔκανε ἐξαιρετικὴ ἐντύπωση. Ἐφερε διὰ τῆς βίας τὴν κουβέντα γιὰ τὴ Σῦρα. Κι' ὄλο αὐτὸ γιὰ νὰ προφτάσει νὰ μοῦ πεῖ μὲ ὥραιο ὕφος. «Ἀχ τὸ λιμάνι τῆς Σύρου! Ἀχ! Εἶχε φθάσει ἓνα ἡλιοφώτιστο προῦνὸ ἐκεῖ, καὶ τὸ λιμάνι, ἄχ, τοῦ ἔκανε τὴν ἐντύπωση ἐνὸς πετάλου. Τοῦ φάνηκε σὰν ἓνα συμβολικὸ πέταλο καὶ δὲν ἤξερε κι' αὐτὸς πὼς τὸ ἐφραντάστηκε μὲ σημαῖες. Ἐνα πελώριο εὐδοῖωνο πέταλο σημαιοστολισμένον γιὰ χάρι μιάς ὥραίας κοπέλας!» Ἐφαινότανε ἔξυπνος τόσο, ὅσο ἐχρειαζότανε γιὰ νὰ ξέρει πὼς θάχα διαβασμένο τὸ βιβλίον, ἀπὸ τὸ ὁποῖο εἶχε ξεσηκωμένη ὀλάκερη τὴ φανταστικὴ αὐτὴ φράση πὺν μ' ἀράδιασε. Ἴσως τῶχετε καὶ σεῖς, καὶ σύ, διαβασμένο τὸ βιβλίον αὐτό, αἱ;

—Ὁχι, ἀπάντησε ἡσυχᾶ ἡ Ἀλίκη.

—Δὲν ἔχει σημασία αὐτό. Ἐκεῖνος δὲ μπορούσε νὰ φαντασθεῖ βέβαια πὼς δὲν τῶχα διαβάσει, κι' ὅμως μοῦ εἶπε αὐτὴ μὴ φράση, κι' ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ ἔφερε καὶ διὰ τῆς βίας τὴν κουβέντα στὴ Σῦρα...Ναὶ ἔτσι εἶνε οἱ Ἀθηναῖοι. Ὑποδιαροῦνται σὲ ἀξιωματικούς καὶ σὲ ἀνθρώπους μὲ ὕφος. Τὸ ὕφος ἀποκτῆται διὰ τῆς μελέτης, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι διαβάθουσι!

Σταμάτησαν μπροστὰ στὴν σταχτιά πρόσοψη μιᾶς Ἑλβετικῆς οἰκοδομῆς ἔπὸ μπετόν ἀρμέ. Ἦτανε ἡ βίλα τῶν Μοροζίνη. Σὲ πολλὰ σημεῖα τῶν τοίχων ὑπῆρχανε ἀκόμα σκαλωσιὲς ἀπὸ ξύλον. Ἡ κορφὴ τοῦ δευτέρου πατώματος ἐσημαίτιζε ἓνα πλατὺ γέισο γύρω σ' ὄλο τὸ σπῆτι καὶ θύμιζε Γαλιωνέζικον ρυθμὸν. Μιὰ φτωχὴ βλάστηση ἐτοιγύριζε παρακλιτικὰ ἓνα θεώρατο γερανὸ ἀερόμυλον πηγαδιοῦ.

Τοὺς ὑποδέχτηκε ἓνας γελαστὸς γεροντάκος μὲ χειρονομίαις ἀργαῖς καὶ ἐγκάρδιαις. Ἦτανε τοποθετημένος ἐκεῖ γιὰ κηπουρός. Κηπουρὸς ἐνὸς ἀχάριστου παραθαλάσιου κήπου. Εἶξερε πολὺ καλὰ πὼς ὡς τὸ καλοκαίρι κάποια πρασινάδα ἔπρεπε νάχει βλαστήσει στὴν ἀγορὴ ἐκείνη γῆ, ἀφοῦ ὁ ἀφέντης του θὰ κατέβαινε στὴ θάλασσα μὲ τὴν ἀνοιξη. Γιὰ τοῦτο καὶ ἐργαζότανε μὲ ζῆλον. Ἐπέρασαν σιωπηλοὶ ἀπὸ ἔρημες σάλες πὺν μύριζαν λαδομπογιὰ, ξεκλειδώνοντας θύρας μὲ κρυστάλλινες σχεδιασμέναις τζαμαρίαις. Ἐβράδιζαν σχεδὸν στὸ σκοτάδι καὶ τὰ βήματά τους φαινότανε νὰ καρφώνουν ξερὰ στὸ ἄδειον σπῆτι.

Στὸ δεύτερον πάτωμα, στηριζόμενοι μὲ τοὺς ἀγκῶνας στὰ πέτρινα κάγκελα μιᾶς ἀνετῆς βεράντας, ἀπλώσαν τὰ βλέμματα στὴν ἐλεύθερον θέα τοῦ Σαρωνικοῦ. Εἶχε τώρα ἓνα χροῶμα μολυβένειον.

Στὸ βάθος, ἀριστερὰ τοῦ ὀρίζοντα, μερικὰ νέφαλα φουντωμένα, ἀκίνητα, πρόσμεναν κάποιον ἄνεμον νὰ τὰ κληῖσει. Οἱ τελευταῖαι ἀγκτίδες τοῦ ἡλίου φώτιζαν καὶ χρομαίτιζαν σκουροκίτρινα τὶς μπαμπακέναις τῶν κορφῶν. Ἐνῶ στὰ φτερὰ τοῦ σιδερόμυλου, πὺν ἔφτανε ὡς τὸ ὕψος τῆς βεράντας, ὁ ἥλιος ἔδινε ἓνα χροῶμα σκουριάς, καὶ ἡ ἀνατριχαστικὴ αἰσθησις τῆς ἀπόγιας βραδυῆς αὔρας κάποτε κάποτε, τὰ ἔκανε νὰ γυροῦν ἀργὰ κι' ἀθόρυβα.

Ἐπειτα ἐπίσης ἐλάτρευε ὁ ἥλιος τὰ γυμνὰ χέρια καὶ τὰ ξανθὰ ταί-
νουρα τῆς Ἀλίκης.

Ὁ Δημήτριος δὲν εἶχε κανένα συναίσθημα ἐκείνη τῇ στιγμῇ. Ἐ-
νοιῶθε μόνο πὸς ἔπαιρνε κάποιο κρουολόγημα. Εἶχε τὸ μυαλὸ βαρεμέ-
νο, δυσκίνητο καὶ ἀναπνέοντας ἀπὸ τὸ στόμα ἐκαταλάβαινε καλὰ τὴν
ἠλιθιότητά του. Ὅλος διόλου τὸ ἀντίθετο, ὁ Πάρις, αἰσθανότανε τὸν
ἑαυτὸ τοι πολὺ καλά, μὲ ἐξαιρετικὸ κέφι καὶ μὲ ἀλαφρὸ εὐκαμπτο
πνεῦμα! Μὲ τὸ σβύσιμο τῆς ἡμέρας ἐκείνης, πού λιγωμένο προμάντευε
τὴν ἀπόμακρη προσέγγιση τῆς ἀνοιξῆς, ἀπάνω στὴν βροδάντα μιᾶς
σταχτιάς ἀκατοίκητης οἰκοδομῆς καὶ μὲ τὴν παράξενη συντροφιά τῶν
σιωπηλῶν ἐκείνων ἐρωτευμένων, ἀφῆθηκε νὰ ἀνοίγεται καὶ νὰ ξεχειλίσει
ὀλέκερη ἢ ποιητικὴ διάθεσή του, μέσα σὲ κομβέντες, σπουδαίας καὶ
ἀσημαντῆς ρομαντικότητος. Εἶχε ξεχάσει ἢ καλλίτερα εἶχε ἀναβάλλει
ν' ἀπαντήσει στὴν Ἀλίκη ἂν ἦτανε ξεκουρντιστος ἢ ὄχι ἐκείνη τῇ
στιγμῇ, αὐτὸ ὅμως δὲν μπορούσε ἐκείνος νὰ τὸ ξέροι.

—Πρέπει νὰ συχωρέσετε, εἶπε τὶς ποιητικὰς φόρες μου, τὶς κα-
κεντρέγιές μου. Τί μου χρώσταγαν οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ Ἕλληνες λό-
γιοι; Τίποτε. Δὲν ἔπρεπε νὰ μοῦ συνορίζεται κανεὶς...

Ἐπειτα γερμίζοντας τὸ στήθος του μὲ βαθιεῖς ἀναπνοὲς φαινότα-
νε μεθυσμένος ἀπ' τὴ γαλήνη τοῦ τοπείου.

—Τί ἡσυχία πού εἶνε ἐδῶ πέρα στὴν ἡρεμὴ αὐτὴ ἀκρογυαλιὰ μὲ
τοὺς ἀκατάστατους βράχους τῆς. Καλὲ γιατί νὰ μὴν πῶ πὸς ἡ ἀποπι-
νὴ ξεκουρντισιά μου εἶνε συνέλεια τῆς παρέας πού κάνω μὲ δυὸ ἀλη-
θινούς ἐρωτευμένους ὅπως ἐσεῖς; Μὲ κάνετε καὶ βλέπω ὀλοφώτεινῃ
μὴ ἀσύγχρονῃ ρομαντικῇ ἀρμονίᾳ. Κοντὰ σας ξαναγύρισα στὶς ἀπλὲς
αἰσθήσεις. Πειράζομαι ν' ἀνακαλύπτω πράγματα πού πιστέυνα γινῆ
ἐξαφανισμένα. Ἐπειτα κ' ὁ θεῖος, τὰ λόγια του, μοῦ ἦταν ἀπίστευτα,
ἐντελῶς ἀκατανόητα... Μιὰ ἀγάπη, μιὰ ἀγάπη ἡσυχῆ, ἀλύγιστη, ἴσια,
μιὰ ἀγάπη, ὅπως πρέπει, νοικοκυρεμένη.. μιὰ ἀγάπη μὲ ὀραίους περὶ-
πάτους, μαζὺ μὲ φίλους πού μόνο τὴν εὐτυχία τους σκέφτονται...

—Καὶ τώρα γιὰ σκέψου, Πάρι, ἐσὺ ὁ ξεχαρβαλωμένος νέος ποιη-
τῆς, νὰ ξαναγυροῦσες ἐξ αἰτίας μας σὲ μιὰ ἐμπνευση χροσοκωπημένη,
ὅπως λέτε σεῖς οἱ ποιηταί...

—Ναί, ναί, ξέρω. Ὅχι ἡ λέξη χροσοκωπία, εἶνε λέξη χρηματιστι-
κῆ, δὲν εἶνε ποιητικῆ, σὲ διευκολύνει ὅμως. Κύταξε πὸς γρονάει ὁ
στιγμὰ χρωματισμένος αὐτὸς μῦθος, κάποτε κάποτε στοιγκλίζει κιάλας,
αὐτὸ ὅμως δὲν ἔχει σημασία, ὁ ἥλιος γέρνει, ὁ Σαρωνικὸς εἰτοιμάζεται
νὰ κοιμηθεῖ, ὁ Σαρωνικὸς! Ἐνας κόλπος πού ἔχει ἱστορία Ἑλληνικῆ!
Τὸν χαϊδεύει ἡ αἴθα τοῦ δειλινῦ καὶ οἱ ὄνειροπόλες ματιές δυὸ ἐ-
ρωτευμένων καὶ ἑνὸς φίλου, πάνω ἀπὸ ἕνα σπῆτι σταχί, ἄδειο... Τί
παράξενο, τί παράξενο τί σπάνιο! καὶ νά, νά, ἡ ἀρμονία τῆς εὐτυχι-
σμένης ἐκείνης ἐποχῆς, ὅπου οἱ ξανθοὺλες ἀμπαιναν σὲ βαρκοῦλες γιὰ
νὰ ξενητευτοῦν, ἡ εὐτυχισμένη καὶ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ μεταφυσικοὺς
σκεπτικισμοὺς ἐποχῆ τῶν ἀληθινῶν ἐρωτευμένων. Δὲν ἐνδιαφερόντων-
σαν γιὰ τὸν ἀνεξερευνήτο ἔρωτα, ἐρουφουσαν μοναχί μὲ συζροτημένη
λαίμαργία τὶς ἡδονικὰς ἀπλὲς στενοχώριες του καὶ τὶς χαρὰς του...

—Τί ὄραϊο πού εἶν' αὐτό, πρόφτασε νὰ διακόψει ὁ Δημήτριος.

Ἐσπεφτότανε πὸς ὅλα κείνα, γιὰ τὰ ὁποῖα μιλοῦσε ὁ Πάρις, ἀποτελοῦσαν ἓνα θέμα πὸν ἐτριγύριζε τὴ σκέψη του αὐτὸ τὸν τελευταῖο καιρὸ. Εἶνε πολὺ ὄραιο, πολὺ ὄραιο, μάλιστα, ναί... Θέλησε ἀκόμα νὰ προσθέσει κατὶ μὰ ἐνοιῶσε πὸς δὲν ἦτανε σὲ κατάσταση γιὰ ν' ἀναπτύξει, οὔτε καὶ τὸ θέμα ἐκεῖνο, πὸν ἐπολιορκοῦσε τόσο στενὰ τὸ πνεῦμα του αὐτὸ τὸν τελευταῖο καιρὸ.

Ἡ Ἀλίκη βυθισμένη στὴ συναρπαστικὴ γοητεία τῆς γαλήνης τοῦ τοπίου φαινότανε σὰν νὰ μὴν ἀκούει.

Ὁ Πάρις ἔλεγε σχεδὸν σὰν νὰ μιλοῦσε στὸν ἑαυτὸ του.

— Ὁ θεῖος εἶπε πὸς οἱ ἐρωτευμένοι σήμερα ἔχουνε βαρύνει τὴν αἰσθηματολογία τους μὲ ὅλη τὴν κούραση τῆς νευρικῆς ἐποχῆς πὸν περνάμε, πὸς ἡ αἰσθηματολογία τους, ὅταν ὑπάρχει, εἶνε ἄδεια, ἀνόητη, ψεύτικη, «σ' ἀγαπῶ, λέγε μου κι ἐσὺ πὸς μ' ἀγαπᾷς» «εἶσαι ὡραία», «μὴν τόταν κι ἄλλοι...» καὶ ἄλλα παρόμοια δείγματα τῆς ψυχικῆς παρακμῆς τοῦ αἰῶνα μας. Ἀδυναμίες, ἀδυναμίες, ναί θεῖε μου, αὐτὸ ἐπίστευα κι ἐγὼ. Εἶχε ὅμως κι ὁ θεῖος σήμερα τὸ πρωτὶ βγεῖ περὶπατο, ὅπως κι ἐγὼ. Ἐπῆγε λέει νὰ περπατήσει στὴ λακάδα τοῦ Ζατείου. Κινηγοῦσε ρωμαντισμὸ κι ἄρχισε τίς φλυαρίες ἐκεῖνες γιὰ τοὺς ἐργάτες του, γιὰ τὸν προλεταριακὸ πολιτισμὸ του! Βγήκαμε κι οἱ δυὸ τὸ πρωτὶ ἔξω. Ἐγὼ εἶχα νὰ κάμω μὲ τὸ Χριστὸ καὶ βρισκόμουν ὑπὸ τὸ κράτος μᾶς ἐντελῶς ἀσύγχρονης σκεπτικιστικῆς διάθεσης, ἐκεῖνος λέει κληροῦσε ρωμαντισμὸ! Κι ὅμως νὰ πὸν δὲν ἀνθεξα ὡς τὸ τέλος οὔτε τὴ διήγησή του ν' ἀκούσω, εἶχα κουραστεῖ! Δὲν ξέρω, δὲν ξέρω, σὲ τί συμπέρασμα πρέπει νὰ καταλήξει κανεὶς! Ἀδύνατο πράγμα νὰ βρεθεῖ στὴ γῆ ἓνα συμπέρασμα ἔστω καὶ γιὰ τὸ παραμικρότερο πράγμα! Σύγχυση καὶ μονάχα σύγχυση! Ἀλλὰ καλὸ δὲ βαριέστε.. Εἶνε ἀνάγκη ἐπὶ τέλους νὰ βγάινει κανεὶς συμπέρασμα! Κι ἡ σύγχυση μήπως δὲν εἶνε ἓνα πολὺ ὁμορφο συμπέρασμα! Καὶ ὅμως δὲν εἶμαι τρελλὸς πὸν μιλῶ γιὰ τὴν ἀρμονία τῆς συγχύσεως. Ὁ κ. Δημήτρης ἔχει ἓνα φαροῦ, πολὺ φαροῦ μέτωπο, τὰ μάτια του τὸ ξεύουνε πάντοτε, ἀργοκούνητες σταθερὲς ματιές. Τὴν Ἀλίκη τὴν ξέρω εἶνε ἐντελῶς ἄξια νὰ κυβερνήσει νὰ ρεγουλάρει τὴ γραφικὴ πορεία ἐνὸς ἐρωτικῶν καραβιοῦ. Δηλαδή δὲν ξέρω τί λέω, μὰ ἂν εἶχατε τὴν ὑπομονὴ θὰ μποροῦσα νὰ σὰς πῶ μερικὰ πράγματα γιὰ τὴν ἀγάπη...

Ἐπέρασαν οἱ ἀρραβωνιασμένοι τὰ χέρια των ὁ καθένας στὴ μέση τοῦ ἄλλου, καὶ ἀκουμπώντας τίς πλάτες στὰ κίγκελα τῆς βεραντας ἐγύρισαν κατὰ τὸ μέρος του τὰ πρόσωπά των καὶ τὴν προσοχὴ τους, καὶ ὑπὸ τὸ κράτος μᾶλλον μᾶς ζαλισμένης ἐκκληξῆς παρὰ ἀπὸ ἐνδιαφέρον, τοῦ εἶπαν πὸς θὰ εἶχαν τὴν ὑπομονὴ νὰ τὸν ἀκούσουν.

Ἀρχίζοντας τίς διηγήσεις του φαινότανε πολὺ ἀμύητος ὁ Πάρις. Ἐβγάλε δυὸ φορὲς τὸ καπέλο του καὶ πῆγε νὰ κάμει ἄερα μὲ ὅλη ἐκείνη τὴ διαπεραστικὴ δροσερότητα τοῦ δειλινοῦ. Ἐβῆξε ἐπίσης πολλὰς φορὲς μὲ τὸν ἴδιο ἐκεῖνο τρόπο πὸν ὁ λαὸς ἀναφέρει πὸς βῆχόνν οἱ πατάδες, ὅταν σκοτιάρουν στὴν ἀνάγνωση. Σὲ λιγάκι ὅμως χώθηκε ὁλότελα στὸν πυρετὸ τῆς ὁμιλίας του σὰν ξεχειλισμένος ἀπὸ τὸ θέμα του. Εἶπε ἀπειρὰ πράγματα πὸν δὲν εἶχαν κανένα λόγὸ νὰ εἰπωθοῦνε, πὸν δὲν εἶχαν καμμιὰ αἰτία, μ' ὅλη τὴ νόστιμη οὐσία πὸν πε-

οιήσανε. Έδινε τέτοιο τόνο στις διηγήσεις του, που από όλες περιμένε κανείς να βγάλει ένα συμπέρασμα, μ' όλο που ή μιμ' με την άλλη κουβέντα δεν είχανε τις περισσότερες φορές καμιά σχέση. Σαν κάτι να τού έδανε τη γλώσσα κάθε στιγμή που έτοιμαζότανε να πει ένα «λοιπόν».

Στην αρχή διηγήθηκε μι' ιστορία ειδυλλιακή που μπορούσε αξιόλογα να σ' αδει για μοτίβο ενός μεγάλου μυθιστορήματος. Τόν πρόλαβαν και τού αμφισβήτησαν την αλήθεια των λεγομένων του. Εκείνος όμως δεν προσβλήθηκε καθόλου. Μπορεί ν'άναι και ψέμματα ό,τι σ'ας λέω, αλλά μήπως ή ψευτιά δεν είναι ή θετικότερη αλήθεια που μ'ας χρησιμοποιεί στη διακόσμηση της απαισίας ζωής που περνάμε; Η ψευτιά της ζωής είναι εκείνο που την κάνει να είναι αξία να την ζήσει κανείς.. Τού είπαν τότε πως δεν έβρισκαν εκείνοι τόσο απαισία τη ζωή, και ό Πάρης σαν τ'άκουσε αυτό έβαλε τ'ό δείκτη του δεξιού χεριού στό μέτωπό του παρακάλεσε να τόν συχωρέσουνε που τούς θύμιζε κάτι που δεν αιδανότανε ούτε εκείνος ακόμα.

Η ιστορία άρχισε από τόν λιτό κοιτώνα ενός έσωτερικού σχολείου σ'ε ένα εκπαιδευτήριο τών Αθηνών. Μέσα εκεί ένα πρωινό πρωινό ξύπνησαν την Κατίνα όι συμμαθήτριάς της με μυστηριώδικες χειρονομίες. Ήτανε άνοιξη. Νυσταγμένη και με την νυχτικά θερμή άφέθηκε να την όδη ήσουν στό ψηλοκτισμένο παράθυρο, όπου σηκώνοντας τ'ό κορμί στις μύτες τών γυμνών ποδιών της, είδε ένα άφάνταστο θέαμα.

Είδε κατ'άλενκα πλατιά αηλία, ζώνες λουστρινένιες, σπαθιάκια μικρά που άστραφταν στόν ήλιο με τις χουσές λαβές των, είδε τ'α καλοδεμένα κορμιά μι'ας μακρινάς σειράς δοκίμων του ναυτικού, ντυμένα στην κατάμηση στολή των, να περπατούν τέσσεροι τέσσεροι, με ρυθμό καρφωτό κάτω από τ'ό σύντομα παραγγέλματα τών αξιωματικών τους. Τ'α μάθρα τους παντελόνια τ'άκιζαν με πειθαρχία στό γόνατα, και έλεγεσ κ' είτανε όλοι τους βγαλμένοι άπ' τ'ό ίδιο καλούπι. Και εις την Κατίνα έφάνηκε πως ότι πολυτιμότερο είχε αυτός ό κόσμος είχε περάσει κάτω άτ' τ'ό εκπαιδευτήριο εκείνο τ'ό πρωί. Είχε ειχνηθεί να όνειρευτεί την ίδια βραδυ ή ένα δόκιμο, είδε όμως στόν ύπνο της άπροσκλητο τόν γέρο καθηγητή τών Μαθηματικών του εκπαιδευτηρίου, που άρου την έξούλισε παράξενα, της άφησε ένα πονοκέφαλο, που τόν είχε όλες τις πρωινές ώρες της άλλης ήμέρας.

Η Κατίνα έέρασε τρία καταγραμμή καλοκαιρία στην Πόλη. Έκει γνωριότηκε με τ'ό γνωστό ποιητή Β. που την άγάπησε μέσα σ'ε τρεις μέρες με ένα άνήκουστο τρόπο. Είχα την ιδέα πως την άγάπησε έπειδη έφόραγε πάντα της μι'α μαύρη ποδιά με κόκκινα σειρίτια και έπειδη δεν έμιλούσε. Αυτό όμως είναι έντελώς δική μου ιδέα και δεν έχει σημασία. Τ'ό βέβαια είναι πως ό Β. την άγάπησε τόσο, που έγινε έξ αίτίας της ποιητής και μεγάλος, ενώ τότε παρμένο έπειτα από πολύ ήρεμη σκέψη άπόφαση, να μη γενεί ούτε τ'όνα ούτε τ'άλλο. Αυτό όμως πάλι ένδιέφερε τόν Β κ' όχι εμάς.

Η πιο περήφανη κυρία της Αύλης του Δουδοβίκου 14ου θ'α είχε πιο εύκολα κατακτηθεί, από εκείνην εκεί την παιδούλα με τ'α κόκκινα

σειρήνια στην ποδιά. Οί ήμερες του φίλου μας Β. έπερνούσαν πικρές. Όρες δάκρυες εκαθότανε μόνος, βασανίζοντας τὸ μυαλό του και προσπαθώντας νὰ βρεῖ ἕνα τρόπο, ἕνα μέσον καλύτερης ἐμφάνισης μπροστά της. Οἱ κουβέντες πὸν ἔκαναν μεταξύ τους ἦσαν περιέργες και λακωνικές. Πῶς πρέπει λοιπὸν νὰναι κείνος πὸν μπορεῖ ν' ἀγαπήσεις; Ἔτσι τὴ ρωτοῦσε κι' ἐκείνη τ' ἀπαντοῦσε. Εἶσαι γέλας, εἶσαι κούτος. Ἐπειτα ἡ Κατίνα ἔφευγε και τὸν ἄφηνε. Τὴν παρακολοῦθοῦσε μέρα και νύκτα μὲ τὰ μάτια, μὲ τὴ σκέψη, τὴν ἐνοιῶθε κοντά του σάν μιὰ σιωπηλὴ περιγρητέσσα πὸν ζεῖ μὲ κόσμὸ δικό της, ἀμίλητη και πάντοτε σκεφτικὴ...

Μιὰ μέρα τῆς εἶπε, «ναί εἶμαι κούτος ἐξ αἰτίας σου ὅμως», κι' κείνη τὸν ἐκεραύνωσε μὲ ἕνα «Μὴ μὲ βρίζετε» και ἡ φροῆση αὐτὴ τὸν ἔβαλε σὲ φοβερὴ σκέψη. Δὲν τοῦ ἦτανε δυνατὸ νὰ νοιώσει τὴ ἠθελε νὰ τοῦ πεῖ μ' αὐτό. Ὡς τόσο ὁ Β. δὲν εἶτανε καθόλου κούτος ἀνθρώπος, ἡ Ηδὴ ἐκείνου τὸν καιρὸ βοοῦσε δάκρυα ἀπὸ τὴ φήμη του γιὰ τοὺς ὠραίους στίχους του γιὰ τὰ ρωμάντζα του, πὸν τὰ ἐξεντέλιζε στὶς στῆλες τῶν καθημερινῶν φύλλων ἐπειδὴ ἔπρεπε ἐκείνη νὰ τὰ διαβάσει ἀφοῦ γι' αὐτὴν και ἐξ αἰτίας αὐτῆς ἐγράφτηκαν. Καὶ διαρκῶς ὁ Β. ἐκαλλιστοῦσε τὸν ἑαυτὸ του κι' ἄφηνε τὴ φαντασία του νὰ πλανιέται στὴν ἀνακάλυψη νέων ἀναγκῶν, διαρκῶς δηλαδὴ και γινότανε πὸ δυστυχησμένος. Ἐκείνη δὲν ἐπρόσεχε οὔτε στὶς πολιτικὲς σκέψεις του, οὔτε στὶς πολιτικὲς κινήσεις του, μὰ οὔτε και στὴ μελετημένη ἐφαρμογὴ τῶν ψυχραίων ἀντιλήψεων του γιὰ τὴ ζωὴ και τὴν ὁμορφιά της.

Μιὰ μέρα τὸν ἔβρισε πολὺ ἡ Κατίνα. Τὸν εἶπε πρόστιχο και κρούτη, πρὸ πάντος ψεύτη. Καὶ ἐκεῖνος τότε τῆς εἶπε κάτι ἀξέχαστο :

—Κι' αὐτὸ ἀκόμα μπορῶ νὰ τὸ παραδεχτῶ, τὸ πὼς σοῦ λέω ἐξελίκτης ψέμματα. Γιατί ὅμως τὰ λέω τὶ ψέμματα αὐτὰ; Δὲν τὰ λέω γιὰ νὰ κερδίσω ἐσένα; Ἐσένα πὸν στέκεις ἐδῶ μπροστά μου τούτη τὴ στιγμή; Καὶ γιατί νὰ μὴ μεταγειριστῶ λοιπὸν κάθε μέσον γιὰ νὰ σὲ κερδίσω; Ἀφοῦ σὲ βροῖσκω ἀξιο κέρδος, δὲν σημαίνει αὐτὸ πὼς σ' ἀγαπῶ; Λέω ψέμματα μὰ μπορῶ ἀκόμα και νὰ ἐγκληματίσω γιὰ νὰ σὲ κερδίσω...

Και σ' αὐτὰ τὰ ὠραῖα κι' ἄλλα πολλὰ ἡ Κατίνα ἀπάντησε ἠσυχη :

—Μιλᾶς ὅπως στὰ μυθιστορήματα...

—Και τί φταίω ἐγὼ χρυσὴ μου, ἀν' ἀνθρώποι σάν ἐμένα γράφουν τὰ βιβλία;

—Πο! Καλλιτέχνης, ἀηδὴς, σαχλαμάρας...

Ὁ φίλος μας ὁ Β. νόμιας πὼς ἐκρατοῦσε ἤδη ἕνα νῆμα, ἕνα φῶς στὸ σκοτάδι τῆς ἀγάπης του. Σὲ εἰκοσιτέσσερης ὥρες ἐπαισε νὰ εἶνε καλλιτέχνης και δὲν τῆς ἐξαναμίλησε οὔτε γιὰ ποίηση οὔτε γιὰ πρόζα. Μιὰ μέρα εἶχε ἐτοιμάσει μιὰ δάκρυα κουβέντα πὸν τῆς τὴν ἀπάγγειλε μὲ μαεστορία ἠθοποιοῦ περιωπῆς, πὸν παίξει ρόλο ἀνθρώπου ἀπλοῦ σύμφωνα μὲ τίς πὸ φίνες ἀντιλήψεις τῆς ἀπλότητος στὴ Γαλλικὴ σκηνή. Τῆς ἐμίλησε μὲ τὴν ἀπλότητα πὸν μιλάει ἕνα κλασσικὸ ἔργο λογοτεχνικὸ, ἢ μουσικὸ μὲ θέματα βουκολικά. Τριγύριζαν σ' ἄλῶνα τῶν περιχώρων και προσπαθώντας νὰ τὴν κάμει νὰ νοιώσει πλέρια τὴν

άπλη ζωή τῶν χωρικῶν πού ζοῦν χωρίς ἀνάγκες τήν ἀργή καί μονότονη ζωή τους, συμπρασματικά τῆς ἐπρότεινε ἕνα ἀπλό στεφάνωμα, μιὰ ζωή νοικοκυρεμένη σ' ἕνα σπιτάκι μέ καπνοδόχο ψηλή, μέ βόδια ἄν ἤθελε, πού θά ζευγάρωναν τὰ παχῆ χωράφια κι' ἄλλα κι' ἄλλα...

Ἡ Κατίνα γιά ὅλ' αὐτὰ ἔσκασε στά γέλοια· στό τέλος καί ἐπειδή αὐτή ἢ ἱστορία εἶχε καταντήσει πάθος ἀγιάτρευτο γιά τόν ποιητή μας, τὸ ἴδιο βράδυ ἀγόρασε ἕνα πιστόλι. Μὲ τὸ πιστόλι ἐκεῖνο ἀκουμπισμένο στὸν κρόταφο περνοῦσε ὥρες ἀτέλειωτης καί μαύρης ἀγωνίας.

Τέλος τὸ ἄδειασε σκοπεύοντας μιὰ νεροκολοκῦθα σὲ ἕνα χωράφι ἕνα σελήνοφώτιστο βράδυ. Ἔτσι τὴν ἄλλη μέρα τραβώντας τὸ πιστόλι μπροστά σ' ἐκείνην, τὴν εἶδε νὰ φεύγει μέ ἄγριες φωνές ἀπὸ κοντά του. Καί ἦρθαν τότε καί τὸν ἔπιασαν μέ ἕνα πιστόλι ἀδιανό στά χέρια του...

Μὴν πιστέψετε ὅμως μ' ὅλ' αὐτὰ πὸς ὁ ποιητῆς Β εἶνε κοινὸς ἄνθρωπος, αὐτὸ δὲ φαντάζομαι πὸς δὲν τὸ πιστεύεται ἀφοῦ ἔξερετε καλὴ τὴν ἐξαιρετικὴ θέση του στὴν Ἑλληνικὴ Τέχνη. Ὡς τόσο ὅμως ἔφεξε καί μιὰ μέρα εὐτυχίας γι' αὐτόνε. Ἦτανε μιὰ μέρα πού τὴν κέρδισε τὴν Κατίνα τὸν ἀπὸ εὐλαϊκῆ ἀκριβὸς τῆς ἱκανότητος ἐκείνης, γι' τὴν ὁποῖαν ὑπερηφανεύονταν. Ἦτανε μιὰ μέρα πού δὲν εἶχε ἀνοίξει καθόλου τὸ στόμα του νὰ τῆς πεῖ λέξη.

Τρεῖς μέρες ἀργότερα ἦθε ἢ ἀλγεινὴ στιγμή τῆς ἀναχώρησός της γιά τὴν Ἀθήνα. Ἐβγυγε καί τὸν ἄφησε μέσα στὴν πλέορα εὐτυχία του νὰ ὀνειροπλεῖ μέ τὴ φαντασία του τοὺς καρπούς τῶν ὑποσχέσεων πού τοῦ εἶχε δώσει. Καί τὴν πέμπτη μέρα ἀπὸ τὴν ἀναχώρησή της ἦθε, στὸν ποιητῆ μας μιὰ εἶδηση. Ἀκοῦστε τὴν καί σεις:

«Ἡ Κατίνα ἐκλέφτηκε μέ ἕναν δόκιμο πού ἐσυνταξίδευε μαζί της στὸ πλοῖο γιά τὴν Ἀθήνα!»

Ἐσχολίασαν· μέ συλλογὴ καί τὴν ἐξαοχτήρισαν γιά πολὺ χαριτωμένη τὴν ἱστορία του. Ἡ ἔξοχ καί ἐπεισοδιακὴ ἐκείνη διήγησι τοῦ Πάρι, ἀντίθετα πρὸς τὴ συνηθισμένη φόρμα τῆς ὁμιλίας του, ἔκανε τὸ Δημήτρη νὰ τολμήσει μιὰ παρατήρησι:

—Θαορῶ, εἶπε, πὸς ὅ,τι κι' ἂν γραφτεῖ κι' ἂν εἰπωθεῖ γιά τὸν ἔρωτα εἶνε λίγο. Τὰ ρομαντικότερα θυμιάματα γι' τὴν Ἀφροδίτῃ καί τὸν μικρὸ γιό της δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ὀνομάζονται ὑπερβολικά, σεις ἐτσιγκουνεψτήκατε κάθε λογισμὸ κάθε...

—Ναί, πρόφθασε καί ἐσυμπλήρωσε ἡ Ἀλίκη. Ἐρῶ κατὶ ἐρωτικὸς ἰδέες τοῦ Πάρι ὄχι καί πολὺ συντηρητικὸς. Αὐτό, ἂν κοῖνει δηλαδὴ κανεὶς ἀπὸ τὰ τραγοῦδια σου. Ἐρῶεις, αἰφνης ἂν πάρομε τὴν Ἀρμονία σου, τὸ τραγοῦδι σου «Ἀρμόνια» ἐννῶ.

Καί χωρίς νὰ περιμένει καμιὰ ἀδεια ἢ Ἀλίκη ἄγοισε νὰ τὸ ἀπαγγέλλει μέ φωνὴ ἥσυχῃ, μονότονη καί ἀργή:

Ἄναγυρμένη ἰπάνω μου, μεστὴ ἀπὸ εὐτυχία,
τὰ κρινοδάκτυλα ἔφερνες ἀργά, στόχαστικῆ,
σὲ χάρδια ποῦχαν ἔκφραση κρυφὴ κι' ὑπεραγία...
Σὶν τοῦ ἔρωτα μου φαίνουσαν ἱέρια λευκῆ...

Τὰ μάτια σ' εἶχαν στέφανα μᾶς ἀποκαρρώσυνης
κι' ἀπ' ἠδονῆ ἀπάνω τους τρεμούλιαζ' ἢ φωνή σου
σ' ὄλα τριγύρω δάνειζαν μορφὴ ἀπεραντωσύνης
καὶ φάπταζαν σὰν γαλανὰ ἀστέρια Παραδείσου.

Ναί, γύρω μας καμμιὰ φωνὴ δὲν ἔλεγε : Ξαφίσου !...

Ἡ σιωπὴ τῆς κάμαρης καὶ τῶν χαδιῶν ὁ θροῦλος
καὶ νῶν ματιῶν σου τ' αὐλο κι' αἰθέριο μυστικό,
Τῆς πρόσφατης τῆς ἠδονῆς καὶ τῆς θυσίας ὁ θρηῆνος
τὰ λόγια μας σφιχτόδενα μ' ἔρωτα θεϊκό.

Κι' ἐνοιῶσα τότε μέσα μου ἐκστατικὴ ἀρμονία !...
Καὶ φτάνοντας στὸ ὑπέροτατο τῆς ὀμορφιάς σκαλί,
μὲς στῶν ἀργόσυρτων χαδιῶν τὴ μαγικὴ σοφία,
νὰ σπαρταράει αἰσθάνθηκα μιὰ νιόπλαστη ψυχὴ.

Καὶ σοῦ ἐξομολογήθηκα, ἀθάνατὴ μ' ἀγάπη,
τοὺς πόνους μου γιὰ μὲ ἄλληνε ὅπου τρελλὰ ἀγαπῶ,
Καὶ πού σχεδιάζα μ' αὐτὴν γιὰ σέβανε μὲ ἀπάτη,
μ' αὐτὴ μὲ πρωταπάτησε καὶ μούκανε κακό...

Καὶ τὸ παράπονό μου αὐτό, μ' ἀπλότῃ τ' ἀπεδέχθης !...
Καὶ ζήτησες τοὺς πόνους μου μαζὺ νὰ μοιραστῆς
Γι' αὐτὴ τὴν ἄπονη κακιά, ἐσύ, ναί, κατεδέχθης
νὰ μοῦ μιλήσεις, κι' ἀπαλὰ νὰ τὴν μεμφθῆς,

Τίς κατηγορίες σου ἀληθινὰ δὲν πρόσμενα ν' ἀκούσω
σὰν ντισονάντισες θὰ ξεσκίζαν τὴ γαλήνια σιωπὴ,
Μ' ἂν τὴν αἰτία τούτου μ' ἔβανες νὰ σ' ἐξηγήσω,
καμμιὰ σοφία δὲν θάβρισκα γιὰ νὰ στὴν κάμω ἀπτή.

Ὅμως ! Τὰ μάτια σου δάκρυα φεγγόβολα βουρκώνουν,
τὰ κρονοδάκτυλα στὸ πρόσωπό μου ἀκουμποῦν,
Τὰ λόγια σου ἀπὸ ὄργανο τῆς ἐκκλησίας βγαίνουν
καὶ μοῦπες : — Εἶνε δυνατὸν ; μπορέσαν νὰ μὴ σ' ἀγαποῦν !

— Εἶναι μαγευτικοὶ αὐτοὶ οἱ στίχοι, εἶπε ὁ Δημήτριος, μ' ἀρέσουν
μὰ δὲν μποροῦν νὰ μὲ πείσουν, αἰσθάνομαι πὼς δὲν εἶμαι τόσο ἥσυχος
γιὰ νὰ κυτάζω μὲ ψυχραιμία ἕνα τόσο δυνατὸ ἐνστικτο ὅπως εἶνε
ὁ ἔρωτας.

Καὶ ὁ ποιητὴς ἐξηγήθηκε :

— Στὶς ἐξτατικὲς του στιγμὲς ὁ ἔρωτας παίρνει μιὰ συμβολικὴ ιδιότητα
ποὺ ξεπερνάει κάθε ἀνθρώπινη συνθήκη. Σὰν αἰσθημα καθολικὸ
ποὺ εἶνε, ἀντιπροσωπεύει στὶς στιγμὲς ἐκεῖνες τὴ μάταιη ὀδύνη τῆς ἀνθρωπότητας.
Γίνεται ἕνας ὑπερκόσμιος θρηῆνος, ἕνα ὑπερκόσμιο παράπονο
ποὺ εὐκόλα τὸ συχωρᾶ κανεὶς ἀκόμα καὶ σ' ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἀπατᾷ. . .

—Ναί, καταλαβαίνω, είπεν ἡ Ἀλίχη, μετὴ διαφορά πὸς ἐκείνος πὸν ἀποδέχεται με ἀπλότητα τὸ παράπονον μπαίνει στὴν ἐρωτικὴ ἐκσταση τῆ στιγμῆ μονάχα τῆς ὁμολογίας τοῦ ἄλλου. Βρίσκω ὅμως πὸς δὲν εἶνε δὴ ἀνάγκη νὰ καταφύγει κανεὶς σὲ τόσο δυσθεώρητα ὕψη μεταφυσικῆς γιὰ νὰ ἐξηγήσει ἓνα τόσο ὁμορφο καὶ ἀπλὸ τραγοῦδι, ἔπειτα εἶνε τόσο ἀνόητο νὰ μεταχειρίζεται κανεὶς λέξεις σὲ πράγματα πὸν τὰ ἀισθάνεται μονάχα κανεὶς χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ τὰ ἐκφράσει..

—Ἡ Ἀλίχη ἔχει ἐντελῶς δίκην εἶπε κι' ὁ Δημήτρης. Γιατί ἔχετε τὴν κακία νὰ μᾶς ἀφαιρεῖτε τὴν εὐχαρίστηση πὸν θα πέρανε ἀν σταματοῦσαμε με εὐμεβῆ μπροστὰ στὴν ὄραιοπάθεια τῶν τελευταίων στίχων σας; Τόσο εὐκόλα λοιπὸν παραιτιέστε ἀπὸ τὸ πραγματικὸ ἄρμονικὸ νόημα ἐκείνου τοῦ «...εἶνε δυνατόν; Μπορέσαν νὰ μὴ σ' ἀγαποῦν!» Ὡς τόσο ἔχω φοιχτὰ παράπονα τῆς Ἀλίχης. Ποτὲ δὲν μοῦ εἶχε μιλήσει γιὰ ποιησῆ...

Ὁ Πάρις ἐνθουσιασμένος πὸν εἶχαν ἀγαπήσει τόσο πολὺ τὸ τραγοῦδι του, παραδέχτηκε πὸς μάλιστα, ἦτανε, ἦτανε μεγάλη κουταμάρα ἢ φιλοσοφικὴ ἐξήγησι τῶν στίχων, καὶ χωρὶς νὰ σταματήσῃ καθόλου, διηγῆθηκε μιὰ ἄλλη ἐρωτικὴ ἱστορία γεμάτη ἀπὸ εἰδωλολατρικὸ λυρισμὸ πὸν ἐξηγοῦσε ἀλήθεια αὐτὴ με ἓνα ὄραιοτάτο ἀπλὸ τρόπο τὸ τραγοῦδι του.

Ὁ γείτονας σας, ἄρχισε νὰ λέει σὰν μεθυμένος, ἓνας ὁμορφος μελαχροίνος, εἶχε δυὸ ἀγαπητικὲς, καὶ βασανίζονταν γιὰτι σὰν ἀνθρώπος εἰλικρινῆς πὸν ἦτανε πονοῦσε πὸν ἔκρυβε κι' ἀπὸ τὴν μιὰ κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸν διπλὸ ἐρωτὰ του.

Εἰς τὴν σταράτη ἀγαπητικιά του πὸν εἶτανε παντρωμένη ἔλεγε:

Σ' ἀγαπῶ γιὰ τὴ μεστὴ ἡδονὴ πὸν μοῦ δίνει ἡ σάρκα σου. Τὸ ὀλάνοικτο μαυροκόκκινο τριαντάφυλλο τῆς τέχνης τοῦ ἔρωτα. Εἶσαι σὺ τὸ βαρὺ κόκκινο πέταλό του πὸν φυλορῶς μεθυστικὸ καὶ ἀρωματώδι δικὸ μέσα στὴν ἀγκαλιά μου. Ὁ ἔρωτάς μας εἶνε μιὰ μυστικὸπάθη θεησκευτικὴ λειτουργία πὸν ξεκινάει ἀπὸ τὸν ἄγριο πόθο πὸν ἔκανε τὸν Ἀδάμ ν' ἁμαρτήσῃ. Σὲ λατρεύω καὶ δὲν θ' ἀγαπήσω ἄλλη ὄσω ἀπὸ σένα στὴ ζωὴ μου.

Ἡ ἄλλη του ἀγαπητικιά εἶνε δέκα τεσσάρων χρόνων, τῆς λέει κάθε φορὰ πὸν τὴν βλέπει:

«—Παίζω μετὰ τὰ μπουμπούκια τοῦ ἔρωτά μας. Τὸ στόμα σου ἔχει τὴ φρεσκάδα τῆς πρώιμης ὀπώρας, με τρελλαίνει ἢ γλυκὸξυνη γεύση της. Τῆς ἀνοιξῆς ἢ ξανθοὶ θωριὰ στεφανώνει τὶς γεμάτες ἀπορίαγραμμὲς τοῦ προσώπου σου, κίτι μυρώνει ἀκόμα τὸ βυσινέιο χεῖλι σου. Εἶνε ἢ μυρωδιὰ ἐσένα καὶ τῆς κ' ὄκλας σου μαζί, ὅταν σφιχτὰ φιλιέστε στὰ χεῖλια. Ξέρεις, ἢ μυρωδιὰ τῆς κούκλας σου ἀπὸ πορσελάνα πὸν ἀρχινᾷ νὰ τὴ βαριέσαι ἐφέτος. Τὰ δειλινὰ πὸν μενεξεδένια λιγόνονται στὰ ὕμνητό, εἶνε στὰ μάτια σου πὸν χλωμοφέγγουν τὸ μυστικὸ τοῦ θησαυροῦ τους. Ἡ γυμνὲς γάμπες σου εἶνε ἀπὸ ἀγνὸ μέλι καὶ κερὶ ξανθό. Ἐρχομαι κοντὰ σου γιὰ νὰ κλέψω τὸ μυστικὸ ἄρωμα τοῦ ἀνθοῦ, πὸν ἢ μέλισσα κλέβει κι' αὐτὴ, χωρὶς νὰ μολογáει σὲ κανέναν τὴν ὁμορφιά του καὶ τὴν ἀλαφρότη του...

Εἶσαι τὸ ποίημα, καὶ τὸ παιδί, σὲ λατρεύω καὶ ὀργίζομαι στὴν ὁμορφιά σου, πὼς σοῦ εἶμαι πιστός.

Μιά μέρα κατακλιμένος μὲ τὴν πρώτη, μουσικημένος ἀπὸ τὴν ἡδονὴ ποῦ τοῦ ἐπροξένησαν τὰ χάρδια τῆς γλύσσας τῆς τὰ τεχνικὰ γύρω ἀπ' τὸν λαϊμὸ του καὶ πίσω ἀπὸ τὰ πέταλα τῶν αὐτιῶν του, ἄκουσε νὰ τοῦ ψιθυρίζει :

«— Ἀγάπη μου, ἀγαπῶ ἐν σένα τὴ στιφιά ἐκείνη κακία ποῦ μὲ κάνει ν' ἀπολαμβάνω τὸ συναίσθημα πὼς ἐγὼ εἶμαι ἓνα πράγμα πολὺ ἀπαλὸ κ' εὐαίσθητο στὰ σιδερένια χέρια σου. Σ' ἀγαπῶ γιατί εἶσαι κακὸς καὶ σοβαρὸς στὸν ἔρωτά σου, γιατί μὲ κάνεις νὰ πονῶ καὶ νὰ κλαίω. Τὰ μάτια σου ποῦ εἶνε γκρίζα μοῦ μιλοῦνε μὲ τὴν πρῶ ἀξιολάτρευτη σκληρότητα...»

Τότε ἐκεῖνος φωτίστηκε, γιατί θυμῆθηκε πὼς μιὰ φορὰ χωμένος ἀνάμεσα στὶς στίβες τῶν ξανθῶν σταχιῶν ποῦ καταλαμβάναν τὸν στρογγυλὸ χῶρο ἐνὸς ἄλωνιου, μαζί μὲ τὴν μικροῦλα του, τὴν εἶχε ἀκούσει νὰ τοῦ λέει ἐνῶ τὸν τραβοῦσε μὲ γέλοια παιδιὸ ἀπ' τὴ μύτη :

«— Ἔρεις πὼς τὰ μάτια σου εἶνε τόσο γαλανὰ ὅσο καὶ τὰ δικὰ μου ; Σ' ἀγαπῶ γιατί εἶσαι ἓνα παιδάκι μαζί μου, γιατί εἶσαι μηχανιδιάρης καὶ εὐθυμὸς σάν τὴ γάτα μου, γιατί γελάς ὅπως γελοῦν οἱ κοῦκλες μου. Δὲν εἶσαι σοβαρὸς καὶ κακὸς σάν τοὺς δασκάλους μοι, δὲν θὰ σ' ἀγαποῦσα ἂν δὲν εἴσουνα χαριτωμένος κ' ἂν δὲν καταδεχόσουνα τὰ παιχνίδια μου, ἂν δὲν ἄφηνες νὰ σοῦ τραβῶ τ' αὐτὰ καὶ νὰ σὲ τοιμπῶ...»

Τὰ θυμῆθηκε ὅλα αὐτὰ, ἀναστέναξε ἀπολυτρωτικὰ καὶ τῆς διηγήθηκε μὲ εὐλιχοῦνεια τὴν ἀγάπη του γιὰ τὴν μικροῦλα.

— Βλέπεις, λοιπόν, ἐπρόσθεσε, πὼς δὲν σᾶς προδίδω, πὼς σᾶς ἀγαπῶ καὶ σᾶς σκέφτομαι καὶ τίς δυὸ μὲ τὴ μεγαλείτερη λατρεία, καὶ πὼς γιὰ κάθε μιὰ σας εἶμαι ἓνας ἄνθρωπος ὀλότελα ξεχωριστός, ἓνας ἄνθρωπος ὀλότελα δοσμείος καὶ εἰς τίς δυὸ σας.

Ὁ γείτονας σας ὁ μελαχροινὸς εἶνε ἀξιολύπητος.

Ἡ παντρεμένη ἀγαπητικιά του τὸν ἔκανε νὰ πιστέψει πὼς δὲν τὸν ἐξήλεσε τίγχα. τοῦ ἔκλειψέ τὸ ὄνομα τῆς παιδοῦλας καὶ ἔκανε ἓνα ἀνώνυμο γράμμα στὸν πατέρα τῆς ποῦ ἀμέσως τὴν ἀποτροβήξε ἀπ' τὸν κόσμο. Ὁ καϋμένος ὁ γείτονας σας, κίποτε κίποτε τὴν βλέπει πίσω ἀπ' τὸ κλειστὸ τζάμι τοῦ παραθυριοῦ τῆς νὰ γλωμαίνει, νὰ πειθαίγει ἀπὸ μαρασμό. .. Χωρισμένος ἀπ' τὴν παιδοῦλα, φθίνει μαζί τῆς ὁ μισὸς ἐαυτὸς του, καὶ ὁ συμπονετικὸς ἀδερφός του κάθε βράδυ σκαλίζει τὸ μῦλο ἐνὸς περιστρόφου ποῦ ἔχει δυὸ σφαιρὲς...

Ἡ σταράτη ἀγαπητικιά του εἶνε ἡ παρατόνεση τοῦ ἀδερφοῦ του ποῦ φθίνει...

Καϋμένος ὁ γείτονας σας !... Δὲν τὸν λυπᾶστε λοιπόν ;

Τὸ τέλος τῆς παραξένης ἐκείνης ἱστορίας σβύστηκε μέσα στὴ σιωπηλὴ ἔκταση τῆς παρέας. Ὁ Δημήτρης μ' ὅλη τὴν προσπάθεια ποῦ κατέβαλε νὰ μιλῆση κριτικάροντας, ὅπως ἦταν ἐπιβεβλημένο νὰ κάνει κανεὶς στὶς τέτοιες συζητήσεις, ἐπροτίμησε στὸ τέλος νὰ σιωπᾶσει παρὰ νὰ πεῖ καμμιά ἀνόητη κουβέντα. Ἡ Ἀλίκη ὅμως εἶπε κάτι. Εἶπε πὼς γι' αὐτὴν δὲν ἐμιλοῦσε πολὺ σωστὰ ἐκεῖνος ὁ μελαχροινὸς ὁ

γείτονάς της. Ὡς τόσο ὅμως ἀπὸ μιᾶ ἄλλῃ μεριά εἶχε καὶ δίκη, γιατί δὲν βρέθηκε τυχερὸς νὰ ἔχει ἢ καλὴ τοῦ τὴν ἀνετη εὐρυχωρία τῆς σύγχρονης πολυσύνθετης ψυχῆς...

Τότε ὁ Δημήτρης μὲ εὐγένεια ἐσκούπισε τὴ μύτη του καὶ εἶπε πὼς κακὰ ἦτανε τὰ ψέμματα. Μιὰ μελαχροινὴ δὲν μπορούσε νὰ εἶνε καὶ ξανθιά, μιὰ ξανθιά ὅμως γι' αὐτὸν τὰ ἔλεγε ὅλα, μπορούσαν νὰ τὸν κατηγορήσουν γιὰ ἀσύγχρονο, αὐτὸ δὲν τὸν ἔμελε καθόλου.

Ἐπειτα ὁ Δημήτρης ἐφταρνίστηκε καὶ τοὺς ἔδειξε τὸ σκοτάδι ποὺ ἀπλωνότανε σιγὰ σιγὰ γιὰ νὰ τοὺς θυμίσει πὼς ἔπρεπε νὰ φύγουν ἀπὸ κεῖ.

Πραγματικά. Ἡ ἥλιος δὲν ἐφαινότανε πιά καὶ στὸ βάθος μιὰ ξεθυμασμένη χρυσὴ ἀνταύγεια στεφάνωνε τὶς ἀόριστες βουνοκορφές τοῦ Μωρηᾶ. Ἡ κουβέντα τοὺς εἶχε κάνει ν' ἀποξέχαστοῦν.

Ἄφησαν τὴ βεράντα καὶ ξανακρότησαν τὸ παρκέτο τοῦ ἄδειου σπιτιοῦ κατεβαίνοντας. Βγῆκαν στὸν ἀγχο κήλο καὶ ἄκουσαν ξανά τὸν περβολάρη νὰ χύνει τὴν ἀπαισιοδοξία του μιλώντας γιὰ τὴ βλάστηση ἐνὸς παραθαλάσσιου κήπου. Ὁ Δημήτρης σὲ λίγο χάθηκε μὲ τὸν περβολάρη στὴν ἐπισκόπηση τῆς πατρικῆς ἐκείνης περιοσίας. Τύκανε περισσότερο αὐτὸ γιὰ ν' ἀποφύγει κανένα νέο μπερδεμὸ στὶς ξεκάφωτες συζητήσεις ποὺ ἄνοιγαν.

Καὶ τότε ἐγινε κάτι πολὺ παράξενο μεταξὺ τοῦ Πάρι καὶ τῆς Ἀλίκης, κάτι ἐκπληκτικό. Ἐμείναν γιὰ κάμποσο σιωπηλοὶ, δοκιμάζοντας ὅλες τὶς ἀγωνίες μιᾶς ἀνυπόφορης ψυχικῆς ἀνησυχίας. Σὲ λίγο ὅμως ὁ Πάρις εἶπε ὅσο μπορούσε πιὸ ἀπαλά.

--Σοῦ ἀπαντῶ σὲ μιὰν ἐρώτηση ποὺ μοῦ ἔκανες πρωτίτερα Ἀλίκη. Ναί, σκοπεύω νὰ ἐκδώσω μιὰ σειρὰ καινούριων τραγουδιῶν μου, θὰ τὰ λένε «Τραγουδιὰ τῆς Παρακμῆς»...

Μὰ ἡ Ἀλίκη δὲν τὸ ἐσχολίασε καθόλου αὐτό, βιάστηκε νὰ τοῦ εἰπεῖ κάτι ποὺ ἐφαινότανε νὰ τῷχει ἐντελῶς σχεδιασμένο καὶ ἑτοιμο. Τοῦ εἶπε :

—Τόση μεγάλη ἐντύπωση σ' ἄφησαν τὰ «Μυστήρια» τοῦ Κνουτ Χάμσον; Ἡ φωνὴ της προσπαθοῦσε νὰ εἶνε φωνὴ θριαμβευτικῆς παιδίστικης εἰρωνίας.

Καὶ ὁ Πάρις ὅμως ἐφάνηκε ἑτοιμος, ἐλαμογέλασε :

—Εἶμαι εὐτυχισμένος ποὺ μὲ προσέχεις, ποὺ μὲ παρακολουθεῖς...

—Ὁραῖα ! Πολὺ ὄραῖα ! διέκοψε ἐκείνη. Βέβαια δὲν μ' ἄφησε οὔτε μιὰ σπιθαμὴ ἔδαφος, οὔτε ἓνα ἐλάχιστο γιὰ νὰ βρῶ ἔστω ἓνα πάτημα, καὶ ἐνόμισες, κι' ἐγὼ δὲν ξέρω τί ἐφαντάστηκες.

Τὰ λόγια τοὺς τὰ κυβερνοῦσε κάποιον σκληρὸ ἀνεξήγητο πάθος.

—Τὰ μυθιστορήματα, τῆς εἶπε καθαρὰ καθαρὰ, τὰ ἀγραφα μυθιστορήματα εἶνε τὰ πιὸ παράξενα ! Θὰ σὲ κάνω νὰ τὸ αἰσθανθεῖς κατὰ αὐτό ! Θὰ σὲ κάνω ! Σ' ὀρκίζομαι πὼς ὅταν πρὸ ὀλίγου ἔλεγα γιὰ «κείνον» πὼς ἔχει ἓνα μέτωπο φαρδὺ καὶ καθάριο. σ' ὀρκίζομαι πὼς δὲν ἠθελα νὰ πῶ πὼς γιὰ τὸ λόγο τοῦτου ἢ βλάστηση στὸ μέτωπό του θὰ ἦτανε εὐκολώτερη...

—Μὴ περιμένεις ἔλεος, ἐπρόσθεσε. ! Δὲ θὰ τῶβρεις. Δὲν εἶνε ἀπὸ δικό μου ποὺ δὲν μπορῶ νὰ σ' ἀρῶσω.

Στὰ τελευταῖα του ἐκεῖνα λόγια ἦταν ἐντελῶς χυδαῖος. Ἐκλονίστηκε. Ἄγριο μαστίγωμα αἰσθάνθηκε στο στήθος της. Εἶχε ὑπολογίσει σὲ ἓνα ἔλεος ἐκ μέρους του, μὴ ἐκείνος δὲν τῆς τὸ εἶδνε. Ἦρθε καὶ τῆς ἐκτύπησε ἐκεῖ κατάστηθα καὶ χυδαῖα μὲ φωνὴ δανεισμένη ἀπὸ τὰ καταρώγια. Τί φωνή! Τί ἄπλαγνη φωνή.

Ἔκαμε πὼς τὸν ἐλυπήθηκε γιὰ τὴν προστυχιά του, προσπαθώντας νὰ τὸν συγκρατήσῃ στὸ τελευταῖο πρόσωμα ποὺ τῆς ἔμενε, μὰ κατὰ βάθος καὶ πάλι μοναχὰ στὸν οἶκιο του ὑπελόγιζε. Ὅμως αὐτὸς ἐφάνηκε ἀκίμα σκληρότερος. Ἦρθε κοντὰ τῆς ἔχωσε τὸ πρόσωπό του στὸ δικό της, καὶ χορεύοντας καλὰ καὶ σώνει νι τὸν κυττάζει κατάματα, τῆς εἶπε πολλὲς φορές :

— Ὅχι δὲν τὸν ἀγαπᾷς! Δὲν τὸν ἀγαπᾷς!...

Ἔπειτα μαλακώτερα ἐπρόσθεσε :

— Εἶξερα πὼς δὲν ἀποφασίζεσαι γρήγορα. Σὲ ξέρω...

Καὶ τότε ὅ,τι ἔγινε, ἔγινε μέσα σὲ δευτερόλεπτα. Κατασυντριμμένη τοῦ ἔρριξε μὴ ἴφρυσάλεα θολὴ ματιί, καὶ ζήτησε τὸ μπράτσο του γιὰ νὰ στηριχθεῖ καὶ νὰ μὴν πέσει, ἐσκέπασε ἔπειτα μὲ τ' ἄλλο χέρι της τὸ πρόσωπό της καὶ ἔγαμήλωσε τὸ κεφάλι της.

Ἐδέχτηκε τὰ φιλιὰ του θεληματικὰ, μὴ ἢ ἄρρηνη κατάπληξή της γιὰ ὅ,τι ἐγινότανε τόσο γρήγορα, τὴν ἔκαμε νὰ μὴν τὰ αἰσθανθῆ, νὰ μὴν τὰ προσέξει...

Ἡ φωνὴ τοῦ Δημήτρη ποὺ ἀκούστηκε ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρη νὰ τοὺς καλεῖ, ἐχώρισε τὸν ἓνα ἀπὸ τὸν ἄλλο ἐντελῶς φυσικὰ καὶ χωρὶς τὸ συναίσθημα τῆς παραμικρότερης τύψης. Ἦτανε μιὰ φωνὴ ἐντελῶς ἀδιάφορη. Μὴ φωνή, ἐντελῶς χωρὶς καμμιὶ ἠχὼ στὴν καρδιά τους...

Ὅταν ἀκούστηκε ἡ φωνὴ ἐκείνη, αὐθόρμητα, καὶ μὲ μουνδιασμένη αἰσθησι εὐτυχίας εἶχε νιώσει ὁ ἓνας στὸν ἄλλο τὴν ἐλάχιστη ἐντύπωση ποὺ τοὺς ἔκαμε. ...

Χωρίστηκαν στὶς μικρὲς ὄρες, ἀφοῦ πέρασαν τὴ βραδυὰ τους δειπνώντας καὶ χορεύοντας στὸ Ἀκταῖο. Σ' ὅλο τὸ διάστημα τῆς διασκέδασης αὐτῆς κανεὶς τοὺς δὲν ἐφαινότανε χωρὶς κέρφι. Μονάχα κάποια ἀφροημάδα τῆς Ἀλίκης, πότε πότε θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὴν ὀνομάσει ρέμβη ὠραϊόπαθης σκέψης. Κι' αὐτὸ εἶχε εὐχαριστήσῃ πολὺ τὸν Δημήτρη ποὺ ὑπολόγιζε τὸν ἑαυτό του νὰ βρῖσκεται μέσα στὸ μυαλὸ ἐκεῖνου τοῦ ὀμορφου κεφαλιοῦ ποὺ ἐλάτρνευε μὲ ὄλη του τὴ ψυχὴ. Εἶχε ἐπανακτῆσει τὴ διάθεσή του. Καὶ ἀνταποδίδοντας μὲ θερμότητα τὸ ἐνδιαφέρον της, τῆς ἐμίλησε μὲ μεγάλη θέρημ σὲ κάποιο γῦρο ἐνὸς

φὸς τρότ. Τῆς εἶπε πὼς μέρα μὲ τὴν ἡμέρα τὴν ἀγαποῦσε πότερο, πὼς δὲ θάπρεπε νάτανε εὐχαριστημένη ἂν φανταζότανε πὼς τὴν ἀγαποῦσε ὅπως ἄλλοτε.

— Πολλὲς φορὲς τὴν ἡμέρα, τῆς ἔλεγε, σκέφτομαι κυτάζοντας τὸν καθρέφτη καὶ λέω : « Ἐγὼ εἶμαι ὁ Δημήτρης Μοροζίνης. Ἐμένα ἀγαπᾷ ἡ Ἀλίκη, ἂν εἶμωνα ἓνας ἄλλος μελαχρινὸς ἢ σταρᾶτος ἔστω καὶ ὁμορφότερος δὲν θὰ μ' ἀγαποῦσε.. »

Μ' αὐτὴ μὲ τὸ κεφάλι πλαῖ στοὺς δικό του, δίχως νὰ τὸν βλέπει στὰ μάτια ἀναπολοῦσε μὲ ἔνταση τὰ λόγια πού τῆς ἔλεγε ὁ ἄλλος στὸν προηγούμενο χορό. « Πρέπει νὰ δώσουμε τέλος σ' αὐτὴ τὴν κωμωδία ».

Ὁ Πάρις πάλι βρισκότανε σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα χαρούμενης γαλήνης.

Τώρα βαδίζοντας στὴν ἀσφαλτο πρὸς τὸ ξενοδοχεῖο του, εὔρισκε διάφορες ὁμορφιὲς στὰ μαρμάρινα κτήρια τῶν Ἀθηνῶν πού τις λεπτολογοῦσε ἀναλυτικὰ, καὶ πρόσεχε τοὺς ἀργοπορημένους διαβάτες, πού τὰ τουρτουρισμένα κεφάλια τους μέσα στοὺς σηκωμένους γαϊκάδες τῶν παλτῶν τους φαινότανε ἀπαράλλακτα τὸ ἓνα μὲ τ' ἄλλο.

Ἐλεγε μοναχὸς του :

— Ἐχει πέσει κι' ἐδῶ ἡ μανία τοῦ Εὐρωπαϊσμοῦ, ὅμως ὑπάρχει ἀκόμα μάγμαρο στὴν Πεντέλη καὶ ἀρκετὴ φωτιὰ στὴ φυλὴ. Ἄν μᾶκουε ὁ θεῖος θάλεγε πὼς Παλαμίζω. Θὰ τὸ παραδεχόμωνα χωρὶς συζήτηση. Τί καλὰ πού θάτανε ἂν εἶχαμε στὴν Πόλη μιὰ τόσο ξερὴ ἀτμόσφαιρα, τότε ὅμως θὰ εἶμαστε Ἀθηναῖοι καὶ ὄχι Πολίτες..

Σὲ μιὰ καμπὴ τοῦ δρόμου πῆγε γιὰ λίγο νὰ σκουντίσει μὲ μιὰ παρέα ἀνάμικτη ἀπὸ κυρίες καὶ κυρίους τυλιγμένους σὲ γουναρικά, καὶ ἔπαθε ἐκεῖνο πού παθαίνει κανεὶς, ὅταν συναντιέται ἔτσι ἀπότομα. Ἐμπερδεύτηκε γιὰ κάμποσο μαζύ τους, ἐμποδίζοντάς τους καὶ ἐμποδιζόμενος ἀπ' αὐτοὺς νὰ διαβεῖ. Στὸ τέλος ἐκεῖνος ἔκαμε μιὰ ἐπιτυχημένη κίνηση πού τὸν ἐξεμπερδεψε. Καὶ γιὰ κάμποση ὥρα ἀργότερα αἰσθανότανε μιὰ δροσερὴ εὐχαρίστηση πού τοῦ ἄφησε ἐκεῖνη ἡ ἐπιτυχημένη ἐκκίνησά του.

Τοῦ ἔδωσε ἀφορμὴ νὰ συλογιστεῖ ἓνα σωρὸ πρᾶγματα ἐκεῖνη ἡ ἐκκίνησά πού ἔκανε. Ἐσκέφτηκε τίς ἀμοιβαῖες ὑποχωρήσεις τῶν ἀτόμων γιὰ τὴν διατήρηση τῆς ζωϊκῆς ἰσοροπίας, τὴν σχετικότητα καὶ τὴν ἐλαστικότητα ὄλων τῶν θελήσεών της, ὄλων τῶν φυσικῶν νόμων καὶ ἐκείνων ἀκόμα πού φαίνονται γιὰ περισσότερο ἀλύγιστοι καὶ σταθεροί.

— Τὸ μαῦρο εἶνε καὶ ἄσπρο καὶ δὲν εἶνε οὔτε καὶ μαῦρο οὔτε καὶ ἄσπρο, ἡ δὲ πίστις εἶνε ἓνα παρδαλόχρωμο ἀνούσιο πρᾶγμα, καὶ δὲν εἶνε καὶ τίποτα. . .

Ἔτσι ἐμουρμούριζε περπατώντας χωρίς νὰ βιάζεται. Ἐπειτα βλέποντας τρεῖς γνήσιους μεθυσμένους ρωμηούς νὰ οὐρλιάζουν μπροστά του, ἠδονικά δέχτηκε νὰ παραδοθεῖ στήν ψυχολογία τους.

Ἐσκέφτηκε πὼς γι' αὐτοὺς οἱ Συμυριεὺς εἶνε λάγνες γυναῖκες μὲ μεγάλα ἀμυγδαλωτὰ μάτια ποὺ παραδί νουνται ἀμέσως. Ζοῦν καὶ ἀναπνέουν μὲ τὴν προσδοκία τῆς κατακτῆσεως ἐνὸς ἀφθονοῦ κορμιοῦ Συμυριᾶς. Κι' οἱ θεολόγοι ἀπὸ μιὰ ἄλλη μεριά μαζὺ μὲ μιὰ μεγάλη ἀνθρώπινη μᾶζα ζοῦν πότε εὐτυχεῖς καὶ πότε δυστυχεῖς μέσα στὶς ἀποκρυσταλλωμένες μεταφυσικὲς πεποτηήσεις των. Τὰ ἀνθρώπινα πράγματα ἀλληλοσπρώχνονται ἀλήθεια τόσο μπλεγμένα στὴ ζωὴ χωρὶς νὰ θίγονται χωρὶς νὰ ἀναιροῦνται! Οἱ ἄνθρωποι φτιάχνουν νόμους ποὺ ἐπιδρῶν στήν ἰδιοσυγκρασία των, ἐνῶ πάλι ἀντίθετα ἡ ἰδιοσυγκρασία τους ἐπιδρῶ καὶ φτιάχνει ἀνάλογους νόμους πρὸς αὐτήνε. Ὁ ἱστορικὸς ὕλισμός δὲν παίζει κανένα ρόλο γιὰ ὀρισμένους οἰκονομολόγους ποὺ μ' ὄλο τοῦτο τὰ μυαλά τους εἶνε τετρακόσια, καὶ τσακώνονται μεταξύ των χωρὶς νὰ βλέπουν πὼς ὅλοι ἔχουνε δίκιο. Οἱ μὲν σκέφτονται ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου εὐρίσκεται εἰς ἓνα ἐλεύθερο καὶ φυσικὸ δρομιολόγιο ὕλικῶν ἀπολαβῶν, οἱ ἄλλοι τὴ βρίσκουνε νὰ ἔρχεται ἔπειτα ἀπὸ συχνὰ ἠθικὰ κηρύγματα στὶς ἐκκλησιᾶς... Κι' ἐγὼ τώρα ἂν μποροῦσε κανεὶς νὰ μπεῖ μέσα στοὺς ξεκάρφωτους συλλογισμούς μου σίγουρα θάβαλε πὼς εἶμαι τρελλός, μ' ὄλο ποὺ ἔχω τόσο μεγάλο καὶ καὶ τρανὸ δίκιο. Ὡς τόσο ὅμως ἡ περικαλῆς σφαιρὰ μας κινεῖται περὶ τὸν ἄξονα αὐτῆς... Ἄν ὑποθεθεῖ ὅτι σὲ μένα ὑπῆρχε τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ δώσει καθαρὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ σύμπταντος, ποιὸς μοῦ λέει πὼς θὰ ἦτανε ἐξασφαλισμένες οἱ μέρες τῆς ζωῆς μου ὥσπου νὰ τὴν δώσω στοὺς ἀνθρώπους; Δὲν μποροῦσε ἀξιόλογα αὔριο νὰ μὲ πατήσῃ ἓνα τραῦμ ἢ νὰ πέσει ἓνα κεραμίδι στὸ κεφάλι μου;... Ἄχ, Θεούλη μου, ἐν τῷ μεταξύ πρέπει νὰ παραδεχτεῖς πὼς δὲν σ' εἶχα παρακαλέσει νὰ μὲ φέρεις στὸν κόσμο σου...

Ἀνεβαίνοντας τὶς μαρμάρινες σκάλες τοῦ ξενοδοχείου του ἔδεσε μέσα στὸ μυαλό του τὶς κεντρικὲς γραμμὲς ἐνὸς διηγήματος πάνω σ' αὐτὲς τὶς ἰδέες τοῦ μοντέρνου σκεπτικισμοῦ. Καὶ στὸ γραφεῖο τοῦ δωματίου του σκυμένος κάτω ἀπ' τὸν γλόμπο τοῦ ἐπιτραπέζιου ἠλεκτρικοῦ, ἔδωσε πιδ συγκεκριμένη μορφή στήν ἔμπνευσή του. Βιαζότανε νὰ μὴ χάσει τὸν οἶστρο του.

Καὶ σὲ λίγο ἀπὸ τὸ κρεβάτι του, στὴ σκοτινιὰ τοῦ δωματίου παρακολουθοῦσε τὴ λαμπρότητα ποὺ εἶχε ἓνα κομάτι ἑναστρου οὐρανοῦ, ποὺ φαινότανε ἀπὸ τὰ ἀνοικτὰ κανάτια τῆς εὐρύχωρης μπαλκονόπορτας. Καὶ ὅταν ἓνα ἄστέρι χύθηκε σγίζοντας τὸ μαῦρο του φόντο ἔσπευσε κι' αὐθόρμητα, πρὶν ἀφανιστεῖ ἢ λευκὴ γραμμὴ του,

ἔπανελάβε γρήγορα γρήγορα τις λέξεις «Νὰ μ' ἀγαπᾷς», «Νὰ μ' ἀγαπήσει, Θεέ μου».

Αὐτὸ τοῦ φάνηκε ἔξαιρετικῶς καλὸς οἰωνός. Τὸ φαινόμενο τοῦ δι-
άτοντος ἀστεριοῦ εἶχε ἀναμφισβήτητη ἔξαιρετικότητα στὴν περίστασι
αὐτή. Πρῶτα πρῶτα δὲν εἶτανε ἐποχὴ πού τ' ἰστέρια χύνονται ἐκεί-
νη, ἔπειτα ἂν ἀργοῦσε λίγο, ἂν τὰ κανάλια ἦτανε κλειστά, ἂν τὸ κρεβ-
βάτι βροσκοτάνε πὸ πλάϊ, ἂν εἶχε κι' ὅλας ἀποκοιμηθεῖ δὲ θάβλεπε
κεῖνο τ' ἀστέρι. Ὅπως κι' ἂν εἶχε ὅμως τὸ πρῶγμα αὐτὸς δὲν ἐπερίμε-
νε τὴ μεσολάβησι τοῦ Θεοῦ γιὰ νὴ τὸν ἀγαπήσει ἢ Ἀλίκη... Ὁ Πάρις
ἦτανε σίγουρος, πὸς τὸν ἀγαπᾷ. Κι' αὐτὸς δηλαδὴ τὴν ἀγαποῦσε, ἐκεί-
νη ὅμως ἔπροετε νὰ τὸν ἀγαπᾷ. Ὁ ἄλλος ἦτανε τρελλαμένος μαζί της
ἕνας λόγος περισσότερο ἀκόμα γιὰ νὰ τοῦ τὴν πάρει. Τὸν ἐσοκάριζε
αὐτὴ ἢ τρομερὴ ἀγάπη πού τῆς εἶχε. Ἀλλὰ αὐτὰ ἦσαν καθαροὺς ἀνοη-
σίες, ἢ ἀλήθεια εἶνε πὸς τὴν ἀγαποῦσε κι' αὐτός. Ὁ ἔρωτας φεύγει
ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν τελευταία τὴν πνοὴ μαζί, μοναχά. Κι' ὁ
Πάρις δὲν ἦτανε ἀκόμα πεθαμένος. Καὶ λέγοντος αὐτὸν εἰς χαριστιότανε
παρομοιάζοντας τὸν ἑαυτό του μὲ τὸν συνώνυμό του ἐκεῖνο νὸν ἀρ-
χαῖο Πάρι πού ἐγινε ἀφορμὴ ἑνὸς αἱματηροῦ πολέμου. Τώρα οἱ ἄν-
θρωποι δὲν σκοτώνονται πιά γιὰ τις ὥραιες Ἑλένες καὶ Ἀλίκες,

Δὲν ἐπρόφτασε νὰ σκεφτεῖ τίποτε ἄλλο. Ἀποκοιμήθηκε.

ΣΤΗ ΘΛΙΜΜΕΝΗ ΧΩΡΑ

Πιότερο ἀπὸ τὴν κάψα τῆς Αὐγουστιάτικης νύχτας βάραινε ἀπάνω στὴ χώρα ἡ θλίψη, ἡ συμπόνεση, ἀνακατωμένες μὲ τὴ φοίκη. Κάτω στὸ γιᾶλὸ τὸ κῆμα δὲν ἔτρεχε· καὶ πὰ πηχτὰ νερὰ ποῦ δὲ γλύφανε πιά τις πέτρες τοῦ μουράγιου, μάκρανε ὁ ἴσκιος τοῦ Ἰτς—Καλέ, σὰν ἀπάνου σὲ μιὰν ἀσφαλτοστρωμένη πλατεία...

Ἐκείνη τῆ μέρα, λίγο πρὶν σκάσει ὁ Ἥλιος, δεκάξη κεφάλια πέσανε κάτω ἀπὸ τὸ λεπίδι τῆς καρμανιόλας. Δεκάξη ἀγωνίες σοροθήκανε ἀνάμαλλες, γυμνοπόδαρες, κορυελιασμένες, πρόσωπο θειάφι, ὡς στὸν κόκκινο κορατόμυλο ποῦ ἄλεσε, ἄλεσε, ἄλεσε. Κι' ὅταν ἀνοιξε τὸ μάτι τῆς μέρας, γυάλισε κάτω στὴ γῆς, ὄξω ἀπὸ τις ντάπιες τοῦ κάστρου, στ' Ἀλωνάκι, γυάλισε κάτω στὴ γῆς περίσσιο τὸ αἶμα, μαυροκόκκινο, σκοτωμένο, κι' ὁ κόσμος τραβήχτηκε βουβός, μὲ τὰ χεῖλια σφιγμένα, κατηφόρισε στὴν κορδέλλα τοῦ Παλαμηδιοῦ, μὲ τὴν ψυχὴ κόμπο δεμένη...

Τώρα βύθισε ὁ Ἥλιος. Τὸ χῶμα κι' ἡ πέτρα ἀναδίνουν τὴ λαύρα τῆς πνιγερῆς καλοκαιριάτικης μέρας. Στους καθφενέδες τῆς προκυμαίας, γύρω ἀπὸ τὰ σιδερένια τραπέζακια κίδονται ἀνθρωποὶ ἀμίλητοι. Κι' ἂν κάποια χεῖλη σαλεύουν εἶνε γιὰ νὰ μορφοῦσιν κάτι θανατερό, σὰν ποῦ ξενυχτοῦν πεθαμένο. Πότε—πότε ἕνα κομπολόϊ χτυπάει κούφια, μονότονα, μετρούοντας τοὺς πικροὺς λογισμοὺς...

Πιὸ πέρα, στὸ μῶλο, ποῦ τ' ἀραγμένα καΐκια στηλώνουν διάσο τὰ κατάτοια τους, ἴδια ἢ νέκρα. Κουλουριασμένα στὶς πλώρες λουφάζουν τὰ καθαρόσκυλλα. Στὶς ταβέρνες δὲν γλεντοῦν χαροκόποι. Τὰ σαντούρια ἀνεργὰ ἀπόψε κορμαίστηκαν στὸς τοίχους. Καὶ καταμεσῆς στὸ λιμάνι, τὸ Μποῦρτζι, πιὸ μαῦρο, πιὸ φοβερό, φοβιὰ τοῦ Χάρου, φαντάζει πέρα, σὰ σ' ἕνα μακρὸς ἀτέλειωτο, χώνευει κάτω ἀπὸ τ' ἀντιλάρισμα τῶν ἀστρῶν...

Ἐνας ἀνθρωπος κατηφόρισε ἀπὸ τὴν πλατεία, ἔφτασε στὸ γιᾶλὸ, διαβαίνει τὸ πλακόστρωτο τοῦ μουράγιου. Ἡ περπατησιά του ἀνηγάει στὲς πλάκες. Ψηλὸς εἶνε, γιγαντόκορμος, μὲ γκοῖζα μαλλιὰ, μὲ ἡμέρα φωτερὰ μάτια, μὲ μοῦσι Ναπολεόντειο. Στὸ πέρασμά του κάποιος μουρμούρισε :

—Ὁ καινούριος ἀρχιμουσικός... Νὰ δοῦμε τί θὶ κἀνὴ καὶ τοῦτος.

—Τί νὰ κάνη ; ἀπάντησε ἕνας ἄλλος. Στὰ χάλια πού βρίσκεται ἡ Φιλαρμονική τίποτα δὲ μπορεῖ νὰ γείνη.

—“Ἡ μουσική μᾶς ἔλειψε, εἶπε ἕνας τρίτος.

“Ὁ ἀρχιμουσικός στάθηκε λίγο παρακάτου. “Ἐβγαλε τὴν πλατεῖά του ρεμπούμπλικα, τὴν κράτησε στὴν ἀμασάλη, μὲ τὰ χέρια χωμμένα στὶς τσέπες τοῦ παντελονιοῦ.

“Ὑστερα ἡ ματιὰ του πλανήθηκε στὴν πλατωσιὰ τοῦ λιμανιοῦ, στὸν ἀνοιχτὸ κόρφο, πέρα στὰ βουνὰ τοῦ Ἀργολικοῦ... Γύρισε τὸ κεφάλι κατὰ πᾶνον, στ’ ἀστέρια. Ἀναστέναξε...

“Ἀξαφνα, ἀπότομα, ἔκοψε τὸ σεργιάνι. Κατέβηκε ἀπὸ τὸ πλακόστρωτο, πέρασε μὲς ἀπὸ τὰ τραπεζάκια καὶ μὲ γλήγορα βήματα ἀνέβηκε σπιτί του πού ἦταν στὴν παραλιακὴ γραμμὴ, ἀγνάντια στὴ θάλασσα. Ἦταν ἕνα μεγάλο σπιτί. σὰν καζέρμα, μὲ στενόμακρο ξύλινο μπαλκόνι, κατὰστημα τῆς Φιλαρμονικῆς καὶ κατοικία τοῦ ἀρχιμουσικοῦ τῆς...

Τὸ φεγγάρι—ὀλόγιμο Αὐγουστιάτικο φεγγάρι—προβαίνει τώρα πίσω ἀπὸ τὴ Τζήρια.

Τρέμουλο ἀνεβαίνει, κόκκινο μέσα στὴ καφετῆρὴ ἀτμόσφαιρα, σὰ μεγάλη ὀλοστρόγγυλη σφραγίδα βουλοκέρι, χτυπημένη ἀπὸ τὴ βουλὴ τῆς Μοίρας. “Ἐνα ἄλλο αὐλάκι φωτὸς τρέχει ἀπᾶνου στ’ ἀσάλευτα νερά, ἀνοίγοντας ζώνει τὸ Μπουρτζι κι’ ὕστερα τραβᾶει τὸ δρόμο του παιχνιδίζοντας, ὡς τὰ τζάμια τῶν ἀντικρινῶν σπιτιῶν πού ἀντιφεγγίζουν.

—Τὸ φεγγάρι ! μουρμούρισαν οἱ ἄνθρωποι τῆς προκυμαίας.

Καὶ τὰ στήθεια ἀνασηκώθηκαν σάμπως γυρεύοντας ξαλάφρωση. Τὴν ἴδια στιγμή ἕνας βαθύφωνος ἀχὸς, τραβηχτὸς, γεμᾶτος γλυκάδα καὶ ἡμερότη, ἡ μουσικὴ ἑνὸς χάλκινου ὄργανου τάραξε τὴ σιωπὴ, ἔσκιε τὴ νύχτα, ἀκολουθώντας τὸ αὐλάκι τοῦ φωτὸς ἀνάστροφα, ἀπὸ κεῖ πού βυθοῦσε στὰ νερά ὡς ἐκεῖ πού ἔβγαине, ἀπὸ τὰ μουράγια ὡς τὴν πηγὴ του, τὸ φεγγάρι. Ὁ παλιὸς ἀπόστρατος τῆς Φρουρᾶς, ὁ νεοφερμένος ἀρχιμουσικός ἔπαιζε στὴν κλαπαδόρα του μιὰ σερενάτα τοῦ Σοπέν, μιὰ παθητικὴ μελωδία, πού ἦταν παράπονο μὰ καὶ χαῖδι καὶ νανούρισμα καὶ μάλασμα γλυκὸ γιὰ τὰ φρένα... Μέσα στὸ τελάρο ἑνὸς φωτισμένου παραθύρου ξεχώριζε τὸ κορμί τοῦ μουσικοῦ, γυάλιζε ἡ κλαπαδόρα καὶ τρεμοσάλευε ρυθμικὴ τὸ γκρίζο στρατιωτικὸ μούσι.

Λύθηκαν οἱ γλῶσσες, τὰ μέλη. Τὰ κορμιὰ παράτησαν τὴ μαρμαράδα τους. Μερικοὶ σηκώθηκαν νὰ κάνουν λίγες βόλτες, νὰ ξεμουδιάσουν. Ἡ μελωδία χύνεται στὸν ἄερα, γιομίζει τὸν οὐρανὸ, δυναμώνει. Καὶ νά ! ἀπάνω στὴν πιὸ ψηλὴ ντάπια τοῦ ἐπιθαλάσσιου κάστρου, ἀπάνω στὸ φοβερὸ Μπουρτζι, νὰ ἕνα ἀνθρώπινο σχῆμα προβαίνει τώρα, γράφεται πελώριο στὸ διάφανο οὐράνιο φόντο, στέκεται ἀσάλευτο, μὲ τὴν ὄψη κατὰ τὸ μέρος τῆς μουσικῆς. Καὶ ὅσοι τὸν εἶδαν τὸ βράδυ κεῖνο εἶπαν :

—Νὰ ὁ Μπόγιας !

Μὰ ἡ φωνὴ τους δὲν ἔτρεμε.

“ΘΙΟΣ ΣΧΩΡΕΣ’ ΤΟΝ,,

Πρόσωπα :

- Ο ΦΕΡΕΤΡΟΠΟΙΟΣ
- Ο ΒΟΗΘΟΣ ΤΟΥ
- Ο ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ
- Ο ΓΕΡΟΣ
- Ο ΜΟΡΦΗΣ
- Ο ΣΤΑΝΑΣ
- Ο ΛΟΥΓΓΗΣ

Στήν Ἀθήνα.

Ἐνα σκοτεινὸ καπελὶδ στήν ὁδὸν Ἀναπαύσεως.

Μιά ξύλινη πόρτα με φεγγίτη σὶτὸ βάθος.

Δεξιὰ ἄλλη πόρτα ποὺ φέρνει στήν ἀποθήκη τοῦ κρασίου.

Παράθυρο κανένα.

Στήν ἀριστερὴ γωνιὰ μιὰ κάσσα ἀκουμπισμένη.

Στὸ τρίτο πλάνο δεξιὰ κάθετα σχεδὸν στὸν τοῖχο σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ βάθους τὸ τεζάχι μ’ ἓνα θαμπὸ κτρινοφωτο φανάρι.

Ἄλλο φανάρι πιδὸ μεγάλο κρεμασμένο στήν πρώτη παλάντζα, ἀριστερά. Κανένα ἄλλο φῶς.

Οἱ τοῖχοι γκριζοί, ὄγροὶ καὶ ἀκατάστατα βαμμένοι.

Στὸ πρῶτο πλάνο δεξιὰ ἓνα τραπεζάκι με τέσσερις καρέκλες.

Στὸ δεῦτερο πλάνο πρὸς τ’ ἀριστερὰ ἄλλο τραπεζάκι με δύο καρέκλες.

Ἦρα ἔννιὰ τῆ νύχτα.

Χειμῶνας.

Βρέχει, ἀκούγεται δυνατὸ βουητὸ τ’ ἀνέμου κι’ ἀστράφτει συχνὰ ἀπ’ τὸ φεγγίτη τῆς πόρτας.

Με τ' άνοιγμα τής πόρτας ο ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ δοθός μπροστά σι' άριστερό τραπεζάκι όπου κάθονται ο ΦΕΡΕΤΡΟΠΟΙΟΣ κι' ο ΒΟΗΘΟΣ ΤΟΥ, χύνει κρασί στα τρία ποτήρια.

Ο Φερετροποιός (σά νά ξακολουθοῦσε τήν κουβέντα του). Λοιπόν τάπαμε κύρ Μήτσο... Κρατῆς ἔδω τήν κάσσα... θά μᾶς ἔρθη πιεῖ βολικά... Δυὸ βήματα ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖο... Αὔριο μὲ τὴ χαρὰν-γὴ ἐρχόμαστε καὶ τὴν κουβαλάμε στὸ νεκροταφεῖο... Ἔ ;

Ο Ταβερνιαρῆς (στενοχωρημένα). Βοῆ παιδιὰ τί νά σᾶς πῶ... Εἶνε τέτοιος σκυλόκαιρος... Εἶνε τόσο στενάχωρα δῶ μέσα... Ἔπειτα σᾶς τῶπα χθές βράδυ, σχωρέθηκε ἕνας πελάτης μου... Καλὸ παιδί, φίλος μου... Καταλαβαίνετε ; Θά εἶνε λίγο ζόρικο... Μπορεῖ καὶ νά μὴ κοιμηθῶ... Θά'χω βλέπεις ὅλη τὴν ὥρα τὴν κάσσα μπρὸς στὰ μάτια μου...

Ο Βοηθὸς τοῦ Φ. (σά γιὰ δικαιολογία). Μὰ δὲν χρησίμειψε ἄ-κόμα σέ κανένα.

Ο Φερετροποιός (πειστικά). Ἔπειτα θά'συνα πολὺ κουτὸς ἂν δὲν ξαπλώσης μέσα.. Γῶ στὸ μαγαζὶ μου ὅταν φυλάω νυχτερινὴ βάρδια, ἀνάβω τὰ ψηλὰ σαμντάνια πού'χουμε καὶ νοικιάζουμε γιὰ τὶς κηδεῖες καὶ ξαπλώνουμαι στὴν πιεῖ φαρδιά κάσσα.

Ο Ταβερνιαρῆς (πιεὶ στενοχωρημένα). Κι' ἔτσι δὲ φοβᾶσαι νά βγῆ κανένας τοῦλάχιστο ἀπὸ τὴν κάσσα πού κοιμᾶσαι σὺ !... Καταλαβαίνο... ναι... δὲ λέω... μὰ... δὲ θά μπορούσατε νά τὴνε πάρτε ;

Ο Φερετροποιός (ξακολουθώντας φυσικά τὴν κουβέντα του). Νὰ δῆς μάλιστα πού κάνω καὶ τὸ γούστο μου... Εἶνε ἀναπαυτικὸς οἱ κάσσες... Τὸ κακὸ εἶνε πού καμμιά φορὰ ἔρχονται καὶ μὲ ξυτῆνε γιὰ νά μοῦ πάρουνε τὸ κρεβάτι μου... Ἄλλος τὰ καθαρόνει καὶ τὰ πληρώνω ἐγώ... Τότε στενοχωριέμαι λιγάκι... Μὰ δὲ μὲ σχωρᾶς. φέρε τώρα ἕνα κατοστᾶρι κι' ἄς ἀφίσοιμε τὶς φελοσοφίες.

(Ο Ταβερνιαρῆς πέρνει τὸ κατοστᾶρι καὶ πηγαίνει στὴ δεξιά πόρτα. Όταν βγαίνει ὁ βοηθὸς σκύβει πρὸς τὴ μεριὰ τοῦ Φερετροποιού).

Ο Βοηθὸς τοῦ Φ. (ἐμπιστευτικά). Δὲν ἔχει ἄδικο ἀφεντικό. Τόσο κοντὰ στὸ Νεκροταφεῖο ! Χθές πάλι ὁ Γιάννης ὁ Νεκροθάφτης μού'λεγε πὸς εἶδε κάτι ἄσπρους ἴσκιους μέσα στὴ νύχτα... Μπορεῖ νά-ναι κι' ἀλήθεια... Μ' ὀρκίστηκε...

Ο Φερετροποιός (ἀδιάφορα). Μπορεῖ... Σάματις εἶνε θάμμα ; Ἔτσι τὶς πρῶτες νύχτες σηκώνονται οἱ πεθαμένοι... Δὲ μπορούνε νά τὸ πάρουνε ἀπόφαση, βλέπεις, πὸς πρέπει νά λυώσουνε στὴ γῆς... Λαχταρᾶνε αὐτὴ τὴ δόλια ζωὴ... Δὲ φταῖνε αὐτοί... Οἱ συγγενῆδες καὶ οἱ φίλοι τοὺς δὲν τοὺς ἀφίνουν νά ξεχάσουν... Τοὺς πᾶνε κόλυβα, λειτουρνιές, κρασί... Ἀνάφτουν τὰ καντήλια γιὰ νά βλέπουν τὴν κατάντία τοὺς... Τοὺς θυμίζουνε μὲ κάθε τρόπο τὴ ζωὴ... Κι' ἔτσι βγαίνουνε κι' αὐτοὶ τὶς πρῶτες νύχτες, ὥσπου νά συνειδητοῦνε.

Ο Ταβερνιαρῆς (μπάινοντας). Πάλι γιὰ πεθαμένους μιλάτε μωρὲ παιδιὰ ; (χύνει κρασί στα ποτήρια) Ὅλο γιὰ φαντάσματα... Μὲ τέτοιον καιρὸ (πίνουν κι' οἱ τρεῖς, βουλτίζει ὁ ἀέρας, ἀστράφτει) Τσ... Τσ... (στεναχωρημένα μὰ μ' ἀπόφαση). Δὲ θέλω νά

σᾶς γαλάσω τὸ χατήρι... Θὰ τὴν πάω στὸ ὑπόγειο ὅταν θῆ κλέισω Μπορεῖ καὶ νὰ τὴνε πάω στὸ ὑπόγειο. Νὰ μὴν τὴνε βλέπω. (*Σημω-
νουνται.* Ὁ ΦΕΡΕΤΡ ΠΟΙΟΣ τοῦ δίνει τὸ χέρι).

Ὁ Φερετροποιός. Ἄντε γειά σου κύρ Μῆτσο.

Ὁ Βοηθὸς τοῦ Φ. Γειά σου.

Ὁ Ταβερνιαρῆς (*στενοχωρημένος*). Στὸ καλὸ παιδί... κι' αὖ-
ριο νάρθετε τὴν αὐγή.

Ὁ Βοηθὸς τοῦ Φ. Ἔνοια σου! Δὲ θάρθει κανένας πεθαμένος νὰ
σοῦ ζητήσῃ τὴν κάσσα του...

Ὁ Φερετροποιός (*εἰρωνικά*). ..Κι' ἂν ἔοδη ζωμέτα τον ἀπὸ
λόγου μας κύρ Μῆτσο...

(*Φεύγουν.* Ὁ ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ *σιεναχωρημένος* πάει πρὸς
τὴν κάσσα, γυρίζει ἀπότομα καὶ προχωρεῖ πρὸς τὸ τεξιάχι. Ἄ-
στράφτει. Ὁ ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ κάνει τὸ σταυρὸ του μουρμουρίζ-
οντας: —Τὶ σκυλόκαιρος! Ξαναστράφτει. Ὁ ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ
σταυροκοπούμενος γιὰ δευτέρη φορὰ φτάνει στὸ τεξιάχι, κάθε-
ται μὲ τρόπο πὸν νὰ μὴ βλέπει τὴν κάσσα, φτιάχνει τὸ φανάρι
κι' ἀνοίγει ἓνα τεφτέρι),

Ὁ Ταβερνιαρῆς (*θλιμμένα*). Θιὸς σχωρέστον! Πάει κι' ὁ Γιάν-
νης ὁ Ζωνᾶς, (μ' *ἐγκαρτέρηση*). Πῖν καὶ τὰ βερεσέδια του... Ὅταν
κανένας γράφει ποιήματα καὶ τρώγει βερεσέ, ἢ πεθαίνει γρήγορα, ἢ
πλουταίνει ἀργὰ μὰ πάντα ξεχνάει τοὺς δανειστὲς του. (*ἀκούγονται*
τρὶα χτυπήματα, δυνατά, ἀργὰ—ἀργὰ, σὰ συνθηματικά. Ὁ ΤΑ-
ΒΕΡΝΙΑΡΗΣ ξαφνιαίνεται κάνει νὰ σηκωθῆ μὰ ξανακάθεται μο-
νολογώντας. —Δὲν εἶνε δυνατό! Δὲν εἶνε δυνατό!... Ἄλλα τρὶα
χτυπήματα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο χτυπημένα τὸν ἀναγκάζουνε νὰ ση-
κωθῆ καὶ νὰ πάη ν' ἀνοίξῃ μουρμουρίζοντας: —Ἔτσι χτυποῦσε
κι' ὁ σχωρημένος, ἀπαράλλαχτα, βαρεὶ κι' ἀργὰ—ἀργὰ... Μὰ δὲ ση-
κόνονται οἱ πεθαμένοι! Τελειώνονται; τὴ φράση του σταυροκο-
πιῖται καὶ σὰ νάθελε νὰ πάρῃ θάρρος προχωρεῖ γρηγορότερα,
ἀνοίγει τὴν πόρτα κι' ἀνατιενάζει μ' ἀνικύφισῃ ὅταν βλέπει
νὰ μπαίνει ὁ ΓΕΡΟΣ ἀργὰ, νὰ διευθύνεται πρὸς τ' ἀριστερὸν τρὶα-
πεζάκι κι' ἀμίλητος νὰ κάθεται, ἀνοίγοντας ἓνα μεγάλο βιβλίον).

Ὁ Ταβερνιαρῆς (*ὑποχρεωτικά*). Διαταγή.

Ὁ γέρος (*Βράζει ἀγάλι—ἀγάλι τὸ καπέλλο του φτιάχνει*
*μ' ἀργὸ κίνημα τὰ λιγοστὰ κίτασπρα μαλλιά του καὶ μὲ ΠΑΡΑ-
ΞΕΝΗ ΝΕΑΝΙΚΗ ΦΩΝΗ παραγγέλνει*) Μισὴ καὶ νᾶναι σῶσμα.

Ὁ Ταβερνιαρῆς (*μὲ καταφανέστατη ταραχή*). Ἔ;!

Ὁ γέρος (*μὲ τὴν ἴδια φωνὴ περιγελαστικά*). Εἶπα μισὴ ἂπ'
τὸ σῶσμα.

“Ο Ταβερνιάρης (τρομαγμένος περισσότερο σὰ νὰ μιλάει στὸν ἑαυτό του). Δέ μπορεί! Εἶνε ἢ μιλιὰ τοῦ σχωρεκένου! Δέ μπορεί!... Δέ σηκώνονται....” Ὅχι δὲ σηκώνονται (δυνατὰ καὶ μὲ προσποίηση). — Ἐφτασε.

(Πηγαίνει πρὸς τὸ τεζάχι, πέρνει τὴ μισὴ καὶ πηγαίνοντας στὴ δεξιὰ πόρτα τὴν ἀνοίγει, μένει μιὰ στιγμή ρίχνοντας μιὰ ματιὰ τρομαγμένη ἀπὸ τὸ ΓΕΡΟ στὴν κάσσα κι’ ἔπειτα φεύγει ἀπότομα.... Ὁ ΓΕΡΟΣ φτιάχεται γιὰ νὰ καθίση πιδ ἄνετα. Σιγή. Γυρίζει ὁ ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ ἀκουμπάει στὸ τραπέζι τοῦ ΓΕΡΟΥ τὴ μισὴ κι’ ἔνα ποτήρι κυττῶντας τον φοβισμένα καὶ προσπερνώντας τὴν κάσσα, μισοπερπατώντας πάει στὸ τεζάχι χωρὶς νὰ ξεκαρφώσῃ ἀπὸ πάνω του τὸ τρομαγμένο βλέμμα του. Ὁ ΓΕΡΟΣ βάζει στὸ ποτήρι κρασί. Χτυπάει ἢ πύρτα. Ὁ ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ τρέχει κι’ ἀνοίγει. Μπαίνουν ὁ ΣΤΑΝΑΣ, ὁ ΛΟΥΓΓΗΣ κι’ ὁ ΜΟΡΦΗΣ. Εἶνε ντυμένοι μαῦρα ἀπεριποίητα μοσεμικὰ ροῦχα, πλατύγυρες ρεμπούμπλικες κρι γκραβάτες ἀλὰ Λαβαλιέρ).

“Ὁ Ταβερνιάρης (Ἐνῶ κείνοι κάθονται στὸ τραπέζι σὰ νὰ πῆρε θάρρος) Καλῶς τὰ παιδιά... Μὴν ὀκᾶ γι’ ἡ ἀρχίσουμε ὅπως πάντα, ἔ κὺρ Μόρφη;

“Ὁ Μόρφης (κουρασμένα). Κάλιο μισή.

“Ὁ Ταβερνιάρης (συνεφερμένος πειὰ). Πῶς αὐτὸ παιδιά; Μὲ τέτοιον διαβολόκαιρο δὲν ἀρχίζουν μὲ μισές!

“Ὁ Στανᾶς (ἄκεφα). Ἐπειτα ἀπὸ τὸ χτεσινὸ μεθύσι. (μ’ ἀναστεναγμό) Τί μεθύσι!

“Ὁ Ταβερνιάρης (σὰ πειραγμένος) Ἄ! ὥστε πίνετε ἄλλοῦ χτέσ βοάδν; (μὲ πίκρα, πινάροντας) Ἐτσι λοιπόν; Πίνετε τὸ βοάδν τῆς ἴδιας μέρας ποῦ θάψατε τὸν Γιάννη; Παρέα σας ἦτανε ὁ σχωρεμένος; κᾶθε μέρα μαζί κι’ ὅμως...

“Ὁ Λουγγῆς (Τονίζοντας τις συλλαβὲς μὲ πίκρα). Πίναμε!... Ναί!... Γλέντι μὴ φορᾶ... Τί γλέντι... στὸ Νεκροταφεῖο!

(Στὴ λέξη «Νεκροταφεῖο» ὁ ΓΕΡΟΣ ποῦπινε δίχως νὰ προσέχη γυρίζει καὶ ρίχνει μιὰ ματιὰ σὸν Ταβερνιάρη τὴν ἴδια στιγμή ποῦ κι’ αὐτὸς μ’ ἓνα ἔνσειχο κίνημα, γυρίζει καὶ τὸν κυττάζει τρομαγμένα. Βοῦτίζει ὁ ἄνεμος. Μιὰ ἀστραπή, μιὰ δεύτερη).

“Ὁ Ταβερνιάρης (ποῦ ὁ φόβος του ἀρχισε νὰ γίνεται τρομάρα κυττάζοντας, σὰ νὰ μὴ μπορούσε νὰ σηκώσῃ τὰ μάτια του, πρὸς τὴ μεριά τοῦ ΓΕΡΟΥ). Εἶνε καλὰ θαμμένος ὁ καυμένος μας ὁ Γιάννης; Ἐ; Εἶδατε τὸν τάφο του;

“Ὁ Λουγγῆς (μὲ κομμένα, κουρασμένα λόγια). Τὸν εἶδαμε

λέει ; Ἦπιαμε μαζί του γιὰ τελευταία φορά... Χτὲς μεσάνυχτα !...

Ἦ Ο Στανᾶς (μὲ τὴν ἴδια ἀποχαύνωση σὰ νὰ ἐξακολουθοῦσε τὴν κουβέντα). Ἦ Ἐλεγε ὁ Μόρφης «στὴ γαίᾳ σου» κί ἔχυνε στὸ νιο-σκαμμένο γῶμα τὸ κρασί. — Ἦ Ἐλεγε ὁ Λουγγῆς «Γιὰ σένα» κί ἔπινε μονοροῦφι, τόνα ἀπάνω στᾶλλο, τὰ ποτήρια. — Κί ἔλεγα ἐγὼ «Καὺ-μένε»....

Ἦ Ο Μόρφης (Πασχίζοντας νὰ εἰρωνευτῆ μὰ κατορθώνοντας μονάχα νὰ στενάξη). Κί ἔπινε περισσότερο τὰ δάκρυά σου παρὰ τὸ γλυκὸ κρασί !...

Ἦ Ο Ταβερνιάρης (Μ᾽ ἀνατριχίλα πέρνοντας σιγὰ-σιγὰ τὰ μάτια του ἀπὸ τὸ γέρο πὸν ἄκουγε προσεχτικὰ) Θιὸς σχωρέστον !

Ἦ Ο Γέρος (μὲ τὴν ἴδια παράξενη ΝΕΑΝΙΚΗ φωνή). Ἦ Ἀκόμο ἔνα κατοστάρι...

(Ἦ ΜΟΡΦΗΣ, ὁ ΣΤΑΝΑΣ, ὁ ΛΟΥΓΓΗΣ κί ὁ ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ ἐκπληχτοὶ καὶ τρομαγμένοι γυρίζουν πρὸς τὸ μέρος τοῦ ΓΕΡΟΥ. Ἦ Ἄνεμος βουτίζει δυνατὰ. Μιὰ ἀστραπή. Ἦ Ἄλλο βουττὸ τοῦ ἀνέμου. Ἦ Ο ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ κυττάει τοὺς τρεῖς σὰν νὰ θελε κάτι νὰ τοὺς πῆ ἢ νὰ τοὺς ρωτήσῃ κάτι. Ἦ Ὑστερα τρέχει πρὸς τὴ δεξιὰ πόρτα πέρνοντας πρῶτα σὰν τρελλὸς ἀπὸ τὸ τεζάχι ἔνα κατοστάρι.

Ἦ Ο Στανᾶς (κυττάζοντας μ᾽ ἀπλανῆ ἀπὸ τρόμο μάτια τὸ ΓΕΡΟ).— Παναγία μου !

Ἦ Ο Λουγγῆς (μόλις συγκρατημένος, μὲ χέρια συσπασμένα στὴν ἄκρη τοῦ τραπεζιοῦ, προσπαθώντας γυρμένος νὰ διακρίνῃ ὅσο μπορεῖ καλύτερα μὲς ἰ στὸ σκοτάδι τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ΓΕΡΟΥ. — Δὲν εἶνε δυνατό ! Ἦ Ἀδύνατο ! Ἦ Ἀδύνατο ! (Πρὸς τὸν ΜΟΡΦΗ τρέμοντας) — Ἦ Ἀκουσες ;

Ἦ Ο Μόρφης (πὸν μόλις ἀρχίζει νὰ συνέρχεται, σηκώνοντας μὲ μεγάλη προσπάθεια τὰ μάτια του ἀπὸ τὸ ΓΕΡΟ). Μπορεῖ νὰ μοι-άζουν οἱ μιλιές ! Μπορεῖ ! Μπορεῖ καὶ νὰ μὴν ἀκούσαμε καλί... Δὲ βαρνεῖσαι ! (Ἦ ματιά του πέφτει στὴ κάσσα). Ἦ ; ! Ἦ Ἐφερος καὶ τὴν κάσσα του ; !

(Σιγῆ — Ἦ Ἀκινήσια).

(Μπαίνει ὁ ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ, τρικλίζοντας ἀπὸ τὸν τρόμο ἀφίνει τὸ κατοστάρι στὸ τραπέζι τοῦ ΓΕΡΟΥ, χωρὶς νὰ τονε κυττάξῃ καὶ πηγαίνοντας πρὸς τοὺς τρεῖς πὸν στέκουνε βουβοὶ νὰ κυττάζουνε τὸ ΓΕΡΟ καὶ τὴν κάσσα κάθεται βαρὺς στὴν καρέκλα σὰ νὰ σωριάζεται).

Ἦ Ο Ταβερνιάρης (μὲ πνιγμένη φωνή). Εἶνε ὅμως βαθεῖα πολὺ βαθεῖα στὸν τάφο του ὁ σχωρεμένος ; Βαθεῖα ἔ ; ...

‘Ο Στανῶς (Μ’ ὄλο τὸ τρόμο, τρυφερά). Θιὸς οχορέστον.

‘Ο Λουγγῆς (μὲ προσποιητὴ εὐθυμία πὸν τσακίζει σ’ ἀναφυλλητά). Κρασί, κρασί, κρασί!

‘Ο Μόρφης (μὲ φωνὴ πὸν πασχίζει νᾶναι σταθερὴ μὰ πὸν τρέμει). Βαθει, πολὺ βαθειά... Κι’ ἦτανε τόσο διψασμένος! Τὸ χῶμα του ρουφοῦσε τὸ κρασί πὸ γρήγορα, πὸ διψασμένα κι’ ἀπὸ μέναγε. (πίνει) Πόση δάρα!

‘Ο Γέρος (πὸν ἤπιε στὸ μεταξὺ τὸ κρασί του μὲ τὴν ΙΔΙΑ φωνή) Κι’ ἄλλο κρασί!

(Αὐτὴ τὴ φορὰ κατατρομαγμένοι σηκώνονται κι’ οἱ τέσσερις. ‘Ο ΛΟΥΓΓΗΣ φωνάζει: ‘Ἡ φωνή του! ‘Ἡ φωνή του!’ ‘Ο ΜΟΡΦΗΣ ἀφίνει μὲ δύναμη τὸ ποτήρι του καὶ κάνει νὰ πάη πρὸς τὸ ΓΕΡΟ. Σαφικὰ ἢ πόρτα τοῦ βάνθους ἀνοίγει ἀπὸ τὸν ἄνεμο ἀπότομα καὶ φέγγει τὴν ταβέρνα μιὰ κίτρινη δυνατὴ ἀστραπή. ‘Ο ἀγέρας βουτίζει δυνατά. Στέκεται μιὰ στιγμή ἀναποφάσιτος κι’ ἔπειτα ἀπότομα γρήγορα πάει κλείνει τὴν πόρτα. Συνέρχεται ἔπειτα ἀπὸ λίγο καὶ διευθύνεται ἀργὰ πρὸς τοὺς ἄλλους πὸν γυρισμένοι πρὸς τὸ μέρος τῆς σιγομιλᾶνε, ἀναγκάζοντάς τους νὰ καθίσουν. ‘Ο Ταβερνιαρῆς φεύγει μὲ τὸ κατοστάρη).

‘Ο Μόρφης (μὲ τρεμάμενη φωνὴ μ’ ἀποφασιστικά). Αὐτὸ τὸ κατοστάρη θὲ τὸ πῆς ἄπὸ μᾶς Γέρο.

(‘Ο ΓΕΡΟΣ κουνάει τὸ κεφάλι του καὶ φέρνει τὸ χέρι του στὸ στήθος του σὰ νὰ δέχεται εὐγνωμοσύνη. Μπαίνει ὁ ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ μὲ τὸ κρασί, τ’ ἀκουμπάζει χωρὶς νὰ κυττάει καὶ ἀπότομα γυρίζοντας πρὸς αὐτόν).

‘Ο Ταβερνιαρῆς (τρεμουλιάρικα, σχεδὸν μὲ παράπονο). Πῶς σοῦρθε αἴρθης σὴν ταβέρνα μου Γέρο; Πῶς σοῦρθε; Δὲ σ’ ἔχω ματαδεῖ.

(‘Ο ΓΕΡΟΣ ἀμίλητος γιομίζει τὸ ποτήρι διαβάζοντας τ’ ἀνοιγμένο βιβλίον. ‘Ο ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ μουγγὸς μὲ ἀλλοιωμένα χαρακτηριστικά πάει καὶ κάθεται μὲ τοὺς ἄλλους),

‘Ο Μόρφης (μ’ ἓνα ψεύτικο χαμόγελο). Λοιπὸν Γέρο στή γειά σου!

(Χύνει λίγο κρασί καὶ πίνει. ‘Ο ΓΕΡΟΣ σηκώνει τὰ μάτια του σὰ νὰ χαιρετᾶει καὶ πίνει διψασμένα. Στὸ μεταξὺ ἀστραπὲς καὶ βροντὲς διαδέχονται ἢ μιὰ τὴν ἄλλη, τὸ βουττὸ τοῦ ἀγέρα δυναμώνει. Οἱ τρεῖς σὰν ἀπιστοῦνε κυττάνε τὸ Γέρο καὶ τὴν κάσσα. ‘Ο ΛΟΥΓΓΗΣ χτυπάει μὲ τὰ δάκτυλά του στὸ τραπέζι τὸ χρονοτῆς Marche funèbre)

‘Ο Μόρφης (μὲ μεγάλη προσπάθεια). Τοῦ παράγγελα ἓνα σταν-

ρὸ ἀπὸ μαῦρο ξύλο φτωχικὸ κι' ἀπλό. Κι' εἶπα νὰ γράψουν ἀπάνω μ' ἄσπρα κεφαλαῖα γράμματα τ' ὄνομα του, τὰ εἰκοσιδύο του χρόνια καὶ τὸν τελευταῖο στίχο πού μᾶς διάβασε προχτές (συνεπαρμένα, μὲ πάθος). Θυμῆστε ; τὸν τελευταῖο του στίχο ; (λίγο τραβηχτά). «Ἐφυγε καὶ δὲν ἄφισε πίσω του μήτε τὸν ἴσκιό του μήτε τὸν ἀπόφωνο τῶν κουρασμένων του βημάτων».

(Ἡ ταραχὴ τοῦ ΣΤΑΝΑ εἶνε μεγάλη. Μπήζει μιά ὑπόκωφη στριγγιά φωνὴ καὶ χώνει τὸ κεφάλι του μέσ' στὰ χέρια του κλείνοντας σφιχτά τ' αὐτιά του. Ὁ ΛΟΥΓΓΗΣ ἔξαλλος σηκώνεται πέρνει τὸ ποτήρι καὶ τ' ἀδειάζει κρατῶντας μὲ τρεμάμενο χέρι τὸ τραπέτι. Ὁ ΜΟΡΦΗΣ μὲ τρελλὰ σπιδόβολα μάτια σιγγιάζει). «Σώνει». (καὶ σὰν τιναγμένος ἀπὸ ἐλατήριο πετάγεται μὲ σφιγμένες γροθιὲς πρὸς τὸ ΓΕΡΟ φωνάζοντας σπαραχτικά). «Βουκόλακα ! Βουκόλακα !... Νάτη ἢ κάσσα σου... (Ὁ ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ μὲ ἀπλανῆ μάτια στέκεται ἀνάμεσα στὰ δύο τραπέζια καὶ λιποψυχισμένα ἐμποδίζει μὲ χέρια τραγικῶς συσπασμένα τὸ Μόρφη νὰ προχωρήσῃ ἐκτενύοντας «Παιδί μου... σηκώθηκε... σηκώθηκε δίφρασε κι' ἦρθε ! (Τὴν ἴδια στιγμή ὁ ΓΕΡΟΣ σηκώνεται καὶ πᾶει πρὸς τὴν πόρτα τοῦ βιάθους τρικλιζοντας. Ἀνοίγει τὴν πόρτα καὶ στέκει στὸ ἀνοιγμα σὲν νὰ τότε σταματᾷ τὸ σκοτάδι. Ἐνας δυνατὸς σίφουνας ἀγέρα μπαίνει μέσα βουτίζοντας. Μιά ἀστραπή. Γυρίζει πρὸς τοὺς νέους καὶ μουρμουρίζει : «Τρελλαθήκανε». (Κυττάζει τὸ φέρετρο καὶ φεύγει... Ἀκούγεται ἕνας κεραυνός. Ὁ ΜΟΡΦΗΣ βγαίνει μὲ προσποιημένη γαλήνη μὲ τρέμοντας τὴν πίπα του καὶ τὴν ἀνάβει. Στὸ διάστημα αὐτὸ ὁ ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ πᾶει πρὸς τὴν ἀνοιγμένη πόρτα, κυττάζει ἔξω καὶ λέει ἀνακουφιστικά.

Ὁ Ταβερνιάρης. Ἐφυγε. (πηγαίνει πρὸς τὸ τεζάχι).

Ὁ Μόρφης (μὲ τρεμουλιάρικη φωνὴ μὲ μὲ βεβαιότητα). Δὲ θὰ ξαναγυρίσει !... Εἶνε βαθειά... Ἐπειτα ἦπια τόσο χτές καὶ σήμερα, πού θὰ κοιμηθῆ.

Ὁ Στανᾶς (θλιβερὰ συνεφερμένος). Αὔριο ὁ μαραγκὸς θὰ στήσῃ τὸ μαῦρο ἀπλό σταυρὸ πού θὰ μαρτυρᾷ τὸ ὄνομά του, τὰ εἰκοσι δύο του χρόνια καὶ τὸ στίχο του.

Ὁ Λουγγῆς (τρυφερὰ) Νᾶναι τὸ χῶμα του ἐλαφροῦ.

Ὁ Μόρφης. Κι' ἀργότερα θάρθῃ τὸ σαράκι, ὁ ποιητὴς τῶν σκοτεινῶν βουβῶν δραμάτων καὶ θὰ γράψῃ γι' αὐτὸ στὸ μαῦρο ἀπλό σταυρὸ, τὸ μεγάλο του τραγοῦδι τόσο μεγάλο πού θὰ σβύσῃ τ' ὄνομά του, τὸ στίχο του καὶ τὴ θύμιση τῶν ἀνθισμένων εἰκοσιδύο του χρόνων...

(Ἀνοίγει μὲ βουϊτὸ τ' ἀνέμου ἢ πόρτα. Μπαίνει ὁ ΓΕΡΟΣ

τρικλιζοντας μέσα. Γενική ταραχή. Ὁ ΣΤΑΝΑΣ σφραγίζει τ' αὐτιά του, ὁ ΛΟΥΓΓΗΣ πιάνει τὸ κεφάλι του κι' ὁ ΜΟΡΦΗΣ πισωδρομόντας μὲ προτεταμένα χέρια κάθεται βουβὸς στὸ τραπέζι κυτιῶντας μὲ μᾶτια ὀρθάνοιχτα τὸ ΓΕΡΟ ποὺ προχωρεῖ τρικλιζοντας σιγὰ-σιγὰ καὶ πᾶει καὶ κίθεται πᾶνω στὴν κάσσα. Ὁ ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ μὲ τὰ χέρια στὰ μᾶτια στηρίζεται στὸν τοίχο).

Ὁ Γέρος (μὲ ΒΡΑΧΝΗ, ΚΟΥΡΑΣΜΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΗ ΦΩΝΗ αὐτὴ τὴ φορὰ). Ἀκόμα μισὴ κάπελα. Εἶπα μιὰ κι' ἄρχισα ἐδῶ νὰ μὴν τ' ἀνακατέψω. Μισὴ ἀκόμα.

(Στὴν ΚΑ ΝΟΥΡΓΙΑ φωνὴ τοῦ ΓΕΡΟΥ γυρίζουν ὄλοι καὶ τὰν κυτιᾶνε μ' ἐκπληξὴ πρῶτα, ἔπειτα μὲ προσοχὴ, συνηφερομένοι σιγὰ-σιγὰ).

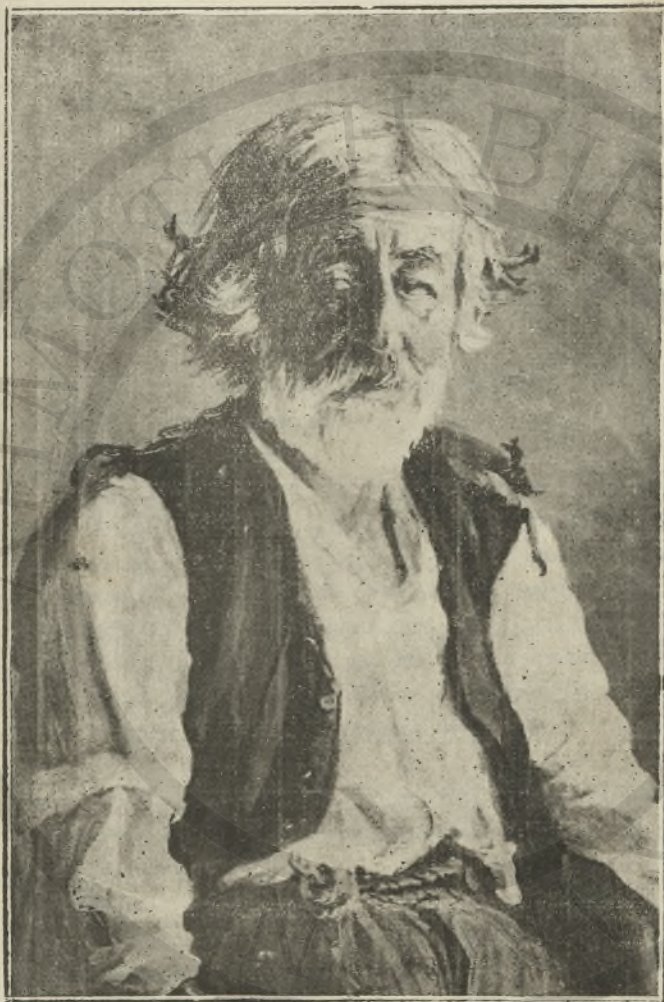
Ὁ Γέρος (μὲ τὴν ἴδια ΒΑΡΕΙΑ ΓΕΡΟΝΤΙΚΗ ΦΩΝΗ). Ἔ! Κάπελλα εἶπα μισὴ ἀκόμα...

(Ὁ ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ πέρανει τὴ μισὴ καὶ πᾶει πρὸς τὴ δεξιὰ πόρτα).

Ὁ Μόρφης (Μ' ἀνακούφιση ἀργὰ-ἀργὰ). Ἀκοῦτε; Ἀκοῦτε; Δὲν εἶνε πιά ἡ φωνὴ τοῦ Ζωνᾶ.... Ὁ Ζωνᾶς κοιμήθηκε γιὰ πάντα. Θιὸς σχωρέστον.

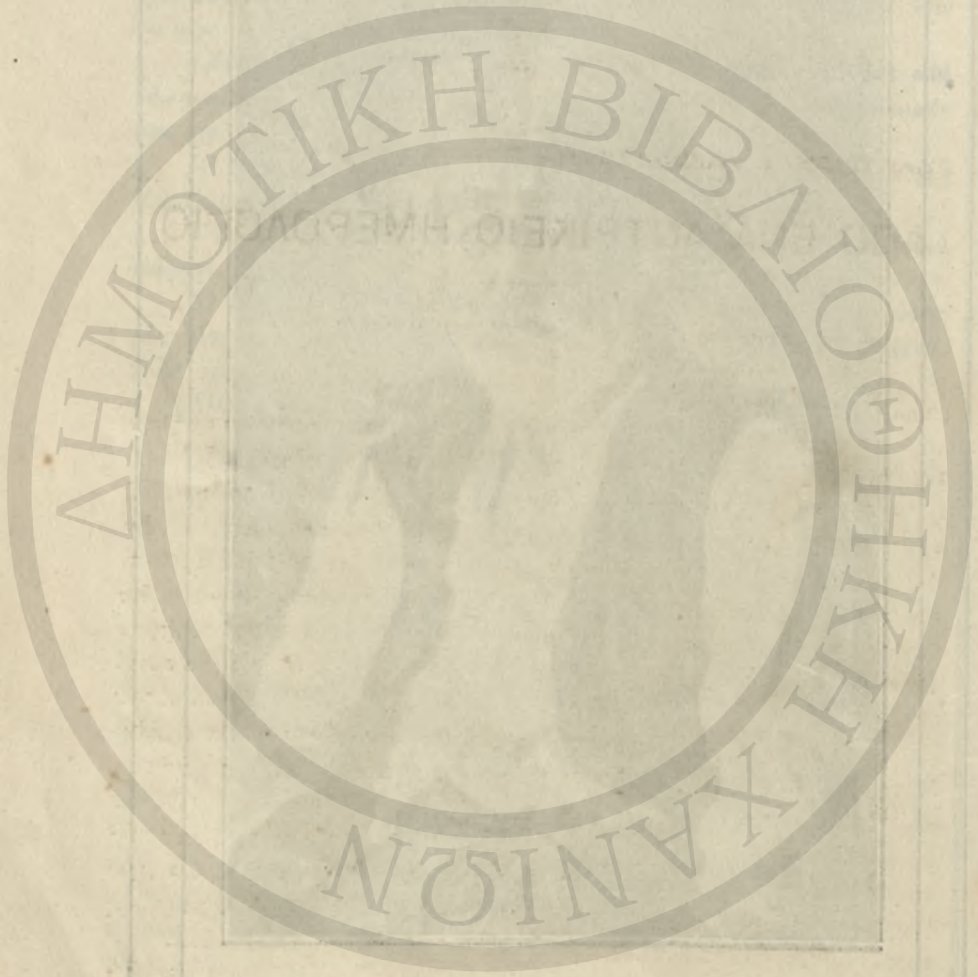
Ὁλοι. Θιὸς σχωρέστον.

ΑΥΛΑΙΑ

ΑΛΗΤΗΣ-ΣΟΦΟΣ
Φ. ΣΚΟΥΛΟΥΔΗ-ΚΑΛΟΥΤΣΗ

ВЪВЕДЕНІЕ
О ПЕРВОМЪ КНИЖНОМЪ ХРАНИЛИЩЕ

ΓΑΛΑΤΕΙΑΣ Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

ΑΠΟ ΕΝΑ ΑΝΤΡΙΚΕΙΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

... "Αν τώρα έρχόταν κανείς και με ρωτούσε :

—Μα καλά πώς σινέβηκε αυτό ;

"Εγώ θά τοῦ ἀπαντούσα :

—Δέν ξέρω. Καί ἀλήθεια δέν ξέρω... ἄς ἔχουν περάσει ἀπό τό-
τες δέκα μέρες, κι' ἄς μήν ἔχει φύγει οὔτε λεπτό ἀπό τὸ νοῦ μου αὐτὴ
ἢ ὑπόθεση... Πρῶτα, πρῶτα δέν ξέρω γὰρ πῶ : αὐτὸ τοῦ σινέβηκε, ἦ-
ταν ἀδικαιολόγητο, ἢ τὸ ἐναντίον ἦταν φοβερά δικαιολογημένο ; Για-
τί ἐγώ παρ' ὅλη τὴ φρίκη καὶ τὴν ἀπέχθεια πού μου προξενεῖ ὁ ἑαυ-
τός μου, παρ' ὅλο πὺν τὴν πράξη μου τὴ θεωρῶ ἐγκλημα, ὅμως τί γὰ
σᾶς πῶ, εἶμαι καὶ τέλεια καταπεισμένος πὺς ὅ,τι ἔγινε ἦταν ἀναπό-
φευκτο, ὅτι ἦταν τὸ μόνο πὺν ἔπρεπε γὰ γίνεαι... Κί' ὅτι δέν τὸ μετα-
νοιῶνω.

Πὺς ἀγαποῦσα τὴ Λίτσα δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία... ἀγαποῦσα ; Μὰ
τί δέν τὴν ἀγαπῶ πιά ; Περίεργο καὶ σ' αὐτὸ ἀπάνω ἂν με ρωτοῦσαν
θὰ ἀπαντοῦσα :

—Δέν ξέρω.

Τέλος πάντων ἄς περιοριστῶ μόνο στοῦ παρελθόν... ὅτι ἀγαποῦσα
τὴ Λίτσα δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία... Στὴν ἐποχὴ πὺν ζοῦμε, δὲ γράφει
κανεῖς ἐρωτικά γράμματα σὲ ἓνα κορίτσι, οὔτε ξενοχτᾶ ὄξω ἀπὸ τὴν
πόρτα της, οὔτε νοιῶθει νὰ τοῦ ξεκολλᾶ ἡ καρδιά κάθε πὺν θὰ δεῖ,
πὺν θὰ τοῦ φανεῖ πὺς βλέπει τὴ σιλουέττα της ἓνα μίλι μακρυνά...
Τὴν ἀγαποῦσα λέει ! Κύριε ἐλέησον, ἦμουν τρελλός ! Καὶ τὸ ξέρω καλά
αὐτό, γιατί δέν εἶμαι κανέναν ἠλίθιος... Μάλιστα στὰ ζητήματα τοῦ

ἔρωτα εἶχα ὀρισμένες ἰδέες πολὺ σωστές. Π. γ. παραδεχόμενον, πὸς περίφημα μπορεῖ νὰ ὑπάρχει αὐτὸ πὸν λένε ἀγάπη, πὸς μάλιστα μπορεῖ νὰ συμβοῦν ἐξ αἰτίας της, σπανιότατα βέβαια, καὶ δράματα. Αὐτοκτονίες σκοτωμοὶ καὶ ἄλλα. Ἀλλὰ πὸς μποροῦσε νὰ ὑπάρξει ἀγάπη ὅπως ἐγὼ τὴν εἶχα αἰσθανθεῖ, αὐτὸ, ὁμολογῶ, δὲν τὸ εἶχα σκεφθεῖ, κι' οὔτε θὰ τὸ παραδεχόμενον μὲ κανένα τρόπο... "Ἄλλως τε αὐτὸ πὸν ἔνοιωθα ἐγὼ γιὰ τὴ Λίτσα ἀνῆκε στὴ νοοτροπία μιᾶς ἄλλης ἐποχῆς... Κάθε ἄνθρωπος εἶνε τέκνο τῆς ἐποχῆς πὸν ζεῖ. Δὲ μπορεῖ νὰ ἐνεργεῖ οὔτε νὰ αἰσθάνεται, ὅπως ἓνας ἄνθρωπος ἄλλου καιροῦ... Σ' ἐμένα ὥστόσο εἶχε συμβεῖ αὐτὸ τὸ τερατῶδες... Τὸ κατάλαβα ἀπὸ τὴ στιγμή πὸν ἔπιασα τὴν πένα νὰ τῆς γράψω τὸ πρῶτο ἐρωτικὸ γράμμα... "Ἀλλὰ μήπως ἦταν μόνο τὰ ἐρωτικὰ γράμματα πὸν φανέρωναν τὴν κατάστασή μου; "Εγὼ εἶχα γίνει ἄλλος ἐξ ἄλλου! "Ἡ πραγματικότητα δὲν ὑπῆρχε πῶς γιὰ μένα. Δὲν ὑπῆρχε τίποτα ἀπ' ὅσα ἤξερα ὡς ἐκείνη τὴ στιγμή... "Ὅλα εἶχαν ἀλλάξει... Ζοῦσα σὲ μιὰ παράξενη κατάσταση μέθης, ἀλλοφροσύνης. Ξέρω κι' ἐγὼ; Στὴ φαντασία μου ἦταν διαρκῶς οἱ ἔρωτες πὸν ἀπόμειναν περιγραμμένοι στὰ βιβλία καὶ ὁ κόσμος τοὺς διαβάξει σήμερα χωρὶς νὰ καταλαβαίνει πὸς ἦταν φτιαγμένοι ἐκείνους τοὺς καιροὺς οἱ ἄνθρωποι... Καὶ μολαταῦτα ἐγὼ αἰσθανόμουν ἀπαράλλαχτα σὰν αὐτούς. Χωρὶς ἀμφιβολία. "ὦ, πόσο καταλάβαινα ὅλους τοὺς ρομαντικούς ποιητὲς ἀκόμη καὶ τοὺς πῖο ἀσημαντούς.

"Ἡ Λίτσα ἔπερνε τὰ γράμματά μου, τὰ διάβαζε καὶ μοῦ χαμογελοῦσε μέσα ἀπὸ τὴν κουρτινίτσα τοῦ παραθυριοῦ της. Κύριε τῶν Δυνάμεων σὰν τὴν ἔβλεπα αὐτὴ τὴν κουρτινίτσα νὰ σαλλεῖ! Αὐτὸ βάσταξε πολὺ... Δυὸ μῆνες... "Ἴσως περισσότερο. Δὲν ξέρω... Ὡς πὸν κάποτε ἀπετόλμησα, τί νομίζετε; Νὰ ζητήσω ἀπὸ τὴ Λίτσα μιὰ συνάντηση... Μιὰ στιγμή μόνο... ἐκεῖ στὸ περιβόλι της νὰ καταβεῖ νὰ τὴ δῶ, νὰ κρατήσω τὸ χεράκι της στὰ δικά μου... Νὰ ἐγγίσω τὸ φῶρέμά της... νὰ ἀνασάνω τὸ ἄρωμα ἀπὸ τὰ μαλλιά της. Αὐτὸ μόνο καὶ νὰ φύγω... νὰ ἐξαφανιστῶ. Θὰ μοῦ ἀρκοῦσε γιὰ ὅλη τὴ ζωὴ ἡ ἀνάμνηση αὐτῆ... Αὐτὰ καὶ ἄλλα τῆς ἔγραφα πὸν φαίνεται τὴ συγκίνησαν γιὰ τὸ ἄλλο βράδυ μοῦ ἀπάντησε πὸς θὰ μὲ περιμένει στὶς δέκα... Ζοῦσε μὲ μιὰ θεία της παράλυτη πὸν τὴ φρόντιζε καὶ τὴν περιποιόταν μόνη της. «Θὰ βάλω τὴ θεία νὰ κοιμηθεῖ καὶ θὰ κατέβω νὰ ἰδωθοῦμε» μοῦ γράφει.

...Στὶς δέκα βρισκόμουν ὄξω ἀπὸ τὴν καγκελένια πόρτα τοῦ κήπου καὶ περιμένα. Ἀλλὰ εἶχα χάλια. Τ' αὐτιά μου βοῦίζαν, ἡ καρδιά μου χτυποῦσε, τὰ γόνατα καὶ τὸ σαγῶνι μου ἔτρεμαν. Ἀδύνατο νὰ συνέλθω... θὰ δῶ τὴ Λίτσα, συλλογιζόμενον, κι' ὅλο αὖξαινε ἡ συγκίνησή μου...

Κάποτε πάσκιζα νὰ συνέλθω, νὰ γίνω ψυχραίμος.

Πῶς κάνω ἔτσι, πρώτη φορά θὰ δῶ γυναῖκα, ἔλεγα.

Ἡ πόρτα τέλος μισάνοιξε σιγά—σιγά καὶ μιὰ φωνὴ ψιθύρισε : «Περάσατε». Ὁξω ἦταν φεγγάρι, πανσέληνος, μὰ ἐκεῖ πού μπήκα ἦταν σκοτάδι, πίσσα. Μιὰ πυκνὴ τονέλλα πού ὀδηγοῦσε ἀπὸ τὴν ὀξώπορτα στὸ σπίτι, ἐμπόδιζε τὶς ἀχτίτες νὰ περάσουν κι' ἔτσι προχωροῦσα στὰ σκοτεινά, ἀκολουθώντας μιὰ σκιὰ πού προπορευόταν.

—Ἐδῶ εἶνε τέσσερα σκαλοπάτια... προσέξτε, μοῦ εἶπε ἡ σκιά.

Τ' ἀνέβηκα, τ' ἀνεβήκαμε μᾶλλον καὶ βρεθήκαμε σὲ μιὰ μεγάλη σάλα... Σὰ χῶλ, σὰ τραπεζαρία, πού ἓνα μεγάλο ὀρθάνοιχτο παράθυρο τὴ φώτιζε κάνοντας κάτω στὶς πλάκες ἓνα φωτεινὸ τετράγωνο... Προχώρησα καὶ πῆγα στὸ μέρος πού διάκρινα κάποιον ντιβάνι... Στάθηκα... Ἄφηκα τὸ καπέλλο μου πάνω κεῖ καὶ στράφηκα νὰ καθίσω.

Μέσα στὸ φωτιανὸ τετράγωνο, ὅλη λουσμμένη ἀπὸ τὸ φεγγαρίσιο φῶς στεκόταν ἡ σκιά πού μ' εἶχε ὀδηγήσει. Μαύρη φορεσιὰ ἀνοιχτὴ στὸ λαιμό, ἄσπρη ποδιά, ἄσπρη σκουφίτσα... ἡ καμαριέρα τοῦ σπιτιοῦ.

—Ἡ κυρία Λίζα σᾶς παρακαλεῖ νὰ τὴν περιμένετε λίγα λεπτά. Ἀπόψε ἡ θεία της ἄρρηστος νὰ κοιμηθεῖ... καὶ ἡ καμαριέρα ἔκλινε τὸ κεφάλι της στὸ πλάι καὶ χαμογέλασε... Καὶ τότες ἐγώ, γιατί ; δὲν ξέρω.. μὰ δὲν ξέρω διόλου, τὴ ρώτησα :

—Γιατὶ γελᾶς ;

—Ἔτσι.

Καὶ μ' αὐτὸ πάει κι' ἀκουμπᾶ μὲ τὴν πλάτη στὸ γῦρο τοῦ παραθυριοῦ ἔχοντας τὸ πρόσωπό της γυρισμένο στὰ ἔξω... ἓνα πρόσωπο σατανικό.. Ἐγὼ τὴν κύτταξα. Σ' αὐτό, πῶς τὴν κύτταξα δὲν ἀποδίδω καμμιά ιδιαίτερη σημασία, ἐννοεῖται. Ποῦ ἄλλου ἠθέλατε νὰ κυττάζω μέσα στὸ σκοτάδι πού βρισκόμουν ; Ἄλλως τε αὐτὸ εἶνε φυσικό. Τὸ φῶς πάντα ἐλκύει τὰ μάτια μας... Ὅμως σὰ νᾶχα γίνει ὅλος μάτια. Μάτια πού κυττάζαν. Τίποτα ἄλλο. Κι' αὐτὴ στεκόταν ἐκεῖ, ἀσάλευτη, ἀκουμπισμένη μὲ τὴν πλάτη καὶ τὸ πρόσωπο γυρισμένο ἔξω κυττάζοντας ψηλά, τὸ φεγγάρι. Τεράστιος προβολέας, θαρεῖς, πού τὴ φώτιζε ὅλη, καὶ πού, τώρα τὸ βλέπω, σὰ νᾶχε σταλθεῖ ἀποκλειστικὰ γιὰ λόγου της. Γιὰ νὰ μοῦ τὴ δείξει... νὰ μοῦ δείξη τὶς γραμμὲς ἀπὸ τὸ στήθος της, ἀπὸ τοὺς ὤμους της, ἀπὸ τὴ μέση της, ἀπὸ τὰ λαγόνια της ! Ἐγὼ καθὼς εἶπαμε κύτταξα... Κύτταξα, χωρὶς, τὸ ὀρκίζομαι νὰ συλλογιέμαι τίποτα.. μὰ τίποτα... Ἄξαφνα γυρνᾶ κατὰ μέ. σταυρώνει τὰ χέρια σφιχτὰ στὸ στήθος, μαζεύει τοὺς ὤμους καὶ μοῦ λέει ψιθυριστά, μ' ἓνα τρόπο ἀπερίγραπτα οἰγηλό.

—Κάνει ψύχρα, πῶς κρυώνω...

Αὐτὸ ἦταν ὄλο. Ἐγὼ σηκώθηκα τότε, καὶ ἀπλώνοντας τὸ χέρι μου πῆρα τὸ δικό της.

—Ἐλα, τῆς εἶπα.

Κι' αὐτὴ ἤρθε...

Τώρα, ἔνα εἶνε βέβαιο, ὅτι ποτέ, μὰ ποτέ στὴ ζωὴ μου δὲ δοκίμασα ἐντιονώτερη, μεγαλύτερη, πληρέστερη χαρὰ. Κάτι πού ἠγοῦσε σ' ὄλο τὸ αἷμα μου, τὰ νεῦρα μου, τὸ πετοῖ μου, σὰ θριαμβευτικὸς ὕμνος, σὰ νικηφόρο ἐμβατήριον...

—Φύγετε γιὰ τὸ Θεό!... μὴν κατεβεῖ ἡ Κυρία Λίζα..

—Λίζα ;... ποιὰ Λίζα... κ' ἔφυγα...

Ἀπὸ τότες ἔχουν περάσει δέκα μέρες καὶ παρ' ὄλο πὺν ἡ πράξι μου μοῦ προσξενεῖ φρίκη, ὅμως ὅπως λέω καὶ στὴν ἀρχὴ εἶμαι τέλεια καταπεισμένος πὺς ὅ,τι συνέβηκε ἦταν ἀναλόφενκτο καὶ τὸ μόνο πὺν ἔπρεπε νὰ συμβεῖ, καὶ ὅτι, δὲν τὸ μετανοίῳνω.

ΔΙΠΛΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟ

— Ἀπάτηση στήν ἐρώτησή σου : Γιατί λυπήθηκα
σάν εἶδα πὼς δὲν εἶχες φύγει.

Τὴ βραδεῖά ἐκεῖνη, ὁ Θέμος τράβηξε ὡς τὴν ἄκρη τοῦ μώλου—
πέρα στὸ τέλος—ὅπου ὁ φάρος καὶ ὁ σηματογράφος. Εἶταν βυθισμέ-
νος, ὁ Θέμος σὲ σκοτεινὲς σκέψεις, σὲ θλιβεροὺς συλλογισμούς. Κι'
αὐτὸ τὸδειχνε ὀλοφάνερα τὸ βάδισμά του τὸ ἀβέβαιο, τὸ ὑπερβολικὸ
σκύψιμο τοῦ κεφαλοῦ του, ἡ ἀδιάφορη ματιά του. Γιατί τὸξε φυσικὸ
ὁ Θέμος, νὰ βαδίζει σιγά, νὰ σκύβει τὸ κεφάλι καὶ νὰ ρίχνει δεξιὰ κι'
ἀριστερὰ τὰ μάτια του ὅταν τὸν τυραννοῦσε κανένα δυσάρεστο γεγο-
νός, καμμιά ἀτυχία στὴ δουλειά του ἢ ὅταν τοῦ ἐρχόταν ἀνάποδα ἐ-
κείνο ποῦ εἶχε προσχεδιάσει. Καὶ τὸ δειλινὸ ἐκεῖνο εἶταν τόσο σκεφτι-
κὸς καὶ λυπημένος, ποῦ ὅλα τὰ κακὰ λὲς καὶ τοῦ συντύχανε τὴν ἴδια
στιγμὴ.

Εἶχε κατεβεῖ ἀπὸ νωρὶς στὴν παραλία τοῦ νηιοῦ. Καὶ κάθησε
σ' ἓνα καφενεῖο τῆς ἀκρογιαλιᾶς. Τὸ λιμάνι βρισκόταν σὲ μεγάλη κί-
νηση, ἐπειδὴ θὰ ἔφευγαν, ἐκεῖνο τὸ βράδυ, γιὰ τὸν Πειραιᾶ, τέσσερα
βατόρια, ὅστερ' ἀπὸ μιὰ δεκαήμερη ἀπεργία τῶν ναυτεργατῶν, ποῦ
στάθηκε ἀφορμὴ νὰ καθυστερήσουν ὅσοι εἶταν γιὰ ταξεῖδι καὶ ποῦ
μαζεμμένοι καὶ βιαστικοὶ τώρα ἐπιβιβαζόταν στὰ φωταγωγημένα
πλοῖα. Οἱ βαρκάρηδες, πιγμένοι στὴ δουλειά καὶ φουργιαστοὶ φώνα-
ζαν καὶ φερνόταν σχεδὸν βάνουσα στοὺς ταξιδιωτὲς, τραβώντας ἀπρό-
σεχτα τὶς ἀποσκευὲς ἀπὸ τὴν παραλία στὶς βάρκες καὶ στὶς μαοῦνες,
μικροπουλητὲς, τσιγαρέττων καὶ ζαχαρένιων κουλουριῶν διαλαλοῦσαν
μεγαλόφωνα καὶ ρυθμικὴ τὸ ἐμπόρευμά τους κι' ἀνάμεσα στοὺς μι-
κροὺς ἐμπόρους ξεχωρίζοταν οἱ πωλητὲς τῶν γτόπιων λουκουμιῶν,
ποῦ ξεφρόνιζαν ὅμοια μὲ μικροὺς κπκκινόμαυρους διαβόλους.

Λίγο αργότερα τὰ βαπόρια βάλθηκαν σὲ κίνηση. Ἐνα ἕνα σαλπάριζε καὶ μὲ βαρὺ καμάρι ἔσχιζε τὰ ἴσχυα νερὰ τοῦ νησιώτικου λιμανιοῦ. Καὶ μόλις ἄφηνε τὸ στόμιο τοῦ λιμένα σφύριζε κι' ὀλοταχῶς ἔβραζε πλώρη πρὸς τὸ βορρᾶ. Λίγη ὥρα ὕστερα χανόταν πίσω ἀπὸ τὸν κάβο τῶν Ἀνεμομύλων.

Τώρα δὲν ἔμενε στὸ λιμάνι παρὰ ἕνα μονάχα πλοῖο, ποῦ καθυστέρησε ἐπειδὴ εἶχε νὰ φορτώσει ἀκόμη μερικὲς δεσμίδες δερμάτων. Ἡ φασαρία, οἱ φωνῆς στὸ μεταξὺ ἐλαττωθήκανε, τὰ παραλιακὰ καφφενεῖα ἐτοίμαζόταν νὰ κλείσουν κι' ἡ κίνηση τῶν ἐπιβατῶν λιγότευε ὀλοένα.

Ἡ Θέμος ξακολουδοῦσε νὰ κάθεται στὴν ἴδια θέση, ἔρριχνε ἔξεταστικὰ τὸ βλέμμα του δεξιὰ κι' ἀριστερά, σὰν κάποιο νὰ ζητοῦσε, σὰν κάποιο νὰ περίμενε, ποῦ δὲν ἐρχόταν. Ἐκοίταξε τὸ ρολοῖ του. Εἶταν δέκα ἀκριβῶς. Ἡ ὥρα τοῦ φάνηκε περασμένη καὶ γι' αὐτὸ ἐπλήρωσε τὸν καφέ του, σηκώθηκε καὶ πῆγε πρὸς τὴ Βασιλικὴ ἀποβάθρα. Τώρα φαινόταν περισσότερο συλλογισμένος.

Στὴν ἀποβάθρα τὸν πλησίασε ἕνας βαρκάρης καὶ τὸν ρώτησε ἂν εἶταν γιὰ ταξίδι. Ὁ Θέμος δὲν τοῦ ἀπάντησε, μ' ἀπλὰ τὸν ρώτησε δείχνοντας τὸ καθυστερημένο πλοῖο.

— Πότε θὰ φύγει ;

Ἡ βαρκάρης, ποῦ νόμισε ὅτι ἀνακάλυψε νέο πελάτη, ἀποκρίθηκε πολὺ πρόθυμα :

— Τὸ πῶ ἀργὰ σὲ δέκα λεπτά.

Ἡ Θέμος ἔσκυψε τὸ κεφάλι νευρικὰ καὶ χωρὶς τίποτα νὰ πεῖ προχώρησε στὴ γωνιὰ τοῦ δρόμου. Ὁ βαρκάρης τὸν ἀκολούθησε σὲ ἀπόσταση λίγων βημάτων. Καὶ τὸν ξαναρώτησε :

— Ἄν θὰ φύγει ὁ κύριος, ἄς μὲ προτιμήσει. Ἐχω βάρκα καθαρὴ καὶ γρήγορη... Θὰ φύγει ὁ κύριος ;

— Ὁχι, ἀδελφέ, δὲ θὰ φύγω, φώναξε ὁ Θέμος χωρὶς νὰ στρέψει τὸ κεφάλι.

Ἐκανε μερικὰ βήματα, ἔπειτα κοντοστάθηκε, γύρισε πίσω καὶ ζυγώνοντας τὸ βαρκάρη ἔκανε :

— Δὲ μοῦ λὲς πῆγες καθόλου μέσα στὸ βαπόρι ;

— Ναί... Μόλις τώρα βγήκα, ἀπάντησε ὁ βαρκάρης.

Ἡ Θέμος ἔρριξε μιὰ λοξὴ ματιὰ στὸ πλοῖο, ὕστερα ξανακοίταξε τὸ βαρκάρη ρωτώντας :

— Πές μου, σὲ παρακαλῶ, μήπως ἔτυχε νὰ δεῖς στὴν πρώτη θέση ἕνα κορίτσι κοντουλό, μὲ μποῦκλες τὰ μαλλιά, μὲ καπέλλο ἀπὸ μαῦρο κι' ἄσπρο μουνσάμὰ καὶ μὲ σταχτὶ ἑπανωφόρι ;

Ἡ βαρκάρης προσπάθησε νὰ θυμηθεῖ. Ἀνέβασε ἀσυνεῖδητα τὸ μαῦρο του κασκέτο εἰς τὴν κορφὴ τοῦ κεφαλλιοῦ του καὶ σήκωσε τοὺς ὄμους του.

— Δὲν μπορῶ νὰ θυμηθῶ, ἔκανε...

— Μὰ γιὰ προσπάθησε. Ἄν μοῦ ἀπαντήσεις θὰ μὲ ὑποχρεώσεις, εἶπε ὁ Θέμος βάζοντας τὸ χεῖρ στὴ τσέπη τοῦ πορτοφολιοῦ του.

Κι' ὁ βαρκάρης χωρὶς νὰ περιμένει ἔφερε τὸ πηλίκιό του στὴν κανονικὴ θέση καὶ δειλὰ ψιθύρισε :

—Στήν πρώτη θέση!...

—Ναί, στήν πρώτη... Μά μπορεί νά τήν είδες και στο κατάστρωμα. Αυτό δέ σημαίνει...

—Σά νά θυμῶμαι... Σά νά τήν ἔχω δεῖ, ἔκανε ὁ βαρκάρης ματώντας τίς λέξεις του.

Κ' ἐξακολούθησε :

—Μιά κοπέλλα κοντή, μοῦ εἶπατε, μέ μοῦκλες. Ναί... Ναί... Μέσα εἶνε ἐμπῆκε μέ τή βάρκα τοῦ γαμπροῦ μου τοῦ Κωσταντῆ... Τόν ξαίρετε. Ἐκεῖνος πού ἀράζει στο καφενεῖο τοῦ Ταβλῆ. Μέ τό χαλασμένο μάτι... Μέσα εἶνε ἡ κοπέλλα... Τήν εἶδα...

Καί πάλι σῶπασε. Ὑστερα μέ προσποιημένη εὐγένεια εἶπε :

—Θέλετε λοιπόν νά σᾶς πάω ἀπάνω ;

Τήν πρόταση τοῦ βαρκάρη, ὁ Θέμος δέν τήν ἄκουσε.

—Νά σᾶς πάω στο βαπόρι ; ξανάπε ὁ βαρκάρης..

—"Οχι... "Οχι, ἀπάντησε τώρα ὁ Θέμος, δίνοντάς του ἕνα τάλληρο.

Ὁ βαρκάρης ἔφυγε ἀπορώντας. Σάν ἀπομακρύνθηκε ψιθύρισε :

—...ν τοῦλεγα πῶς δέν τήν εἶδα οἴγουρα θάχανα τό ρεγάλο.

Κουτοὶ ἀλήθεια πνὺ εἶνε οἱ ἐρωτευμένοι !...

Ὁ Θέμος μόνος στή γωνιά τοῦ δρόμου συλλογιζόταν πῶς θά εἶχε ἀνεβεῖ στο πλοῖο ἢ καλή του χωρὶς αὐτὸς νά τήν ἀντιληφτεῖ. Μιά θλίψη ἦταν περιχυμένη στο πρόσωπό του καί τὰ μάτια του εἶχανε ὑγρανθεῖ.

Τήν ἴδια στιγμή ἡ σφυρίχτρα τοῦ βαποριοῦ τάραξε τήν ἡσυχία τοῦ λιμανιοῦ κι' ὁ Θέμος μέ γρήγορο βῆμα πήρε τό δρόμο πού ἔφερεν στο μῶλο, ἀπ' ὅπου θά μπορούσε νά παρακολουθήσει νὸ σκάφος πού θάφευγε παίροντας μακρὰ τήν ἀγάπη του.

Μόλις ἔφτασε ὁ Θέμος στήν ἄκρη τοῦ μόλου τό πλοῖο ἄφηνε τό στόμιο τοῦ λιμανιοῦ. Ἡ θάλασσα εἶταν ἡσυχῆ, ὀλότελα ἀκύμαντη, ἀν και φυσοῦσε ἕνα ψυχρὸ ἀγεράκι, σημάδι πῶς ὄχι ἀογὰ θά φρεσκάριζε ὁ καιρός. Στο τέρμα τοῦ κυματοθραύστη βασίλευε ἀπόλυτη ἡσυχία, πού τήν τάραζε τό συνεχές γύρισμα τῆς ἔλικας, πού χτυποῦσε τὰ νερά κι' ὁ ὑπόκοφος κρότος τῆς μηχανῆς τοῦ βαποριοῦ, πού ἔφτανε ὡς τ' αὐτιά τοῦ Θέμου, σάν ἀντίλαλος τῶν κρότων τοῦ πνυθμένα τῆς θάλασσας. Τὸ πλοῖο κατάφωτο προχωροῦσε σταθερὰ μέ κατεύθυνση πρὸς τό βορειοανατολικὸ κάβο τοῦ νησιοῦ.

Καθισμένος, ὁ Θέμος, σ' ἕνα βράχο παρακολουθοῦσε τό σκάφος χωρὶς νά σηκῶσει λεπτό τὰ μάτια ἀπὸ πάνω του. Στήν ἀρχὴ ξεχώριζε στο κατάστρωμα τίς σιλουέτες τῶν ἐπιβατῶν, πού πηγαινοερχόταν μπρὸς ἀπὸ τὰ φῶτα, μά ὅσο ἀπομακρυνόταν τό πλοῖο σβύνανε σιγά—σιγά. ἀφίνοντας ἀπαρηγόρητο τό Θέμο στή μελαγχολία του. Κι' ὅταν χάθηκε τελείως τό βαπόρι, πίσω ἀπὸ τό ἀκροτήρι τῶν Ἀνεμομύλων, σηκώθηκε, ὁ Θέμος, καί πηδώντας ἀπὸ βράχο σὲ βράχο γύριζε πίσω στήν πόλη, πού κοιμόταν βαθιά, σκεπασμένη μέ τίς φτεροῦγες τῆς νυχτερινῆς ἡσυχίας.

Ὁ οὐρανὸς ἐξακολουθοῦσε νὰ μένει καθαρὸς, τὸ ἀγέρι φυσοῦσε ὅμως συχνότερα καὶ στὸ βάθος τοῦ ὄριζοντα οἱ φάροι τῶν γύρω νησιῶν ἔσβυναν κι' ἀναβαν ρυθμικὰ χύνοντας τὶς χρυσοφώτες ἀχτίνες τους ἀπάνω στὸ παχὺ μολυβόχρωμο ταπέτο τοῦ πελάγους.

Ἐπιστρέφοντας κοντοστεκόταν κάθε τόσο, γιατί κάθε πέτρα, κάθε γωνιά, κάθε δρόμος τοῦ θύμιζαν κι' ἀπὸ ἓνα περιστατικό, ἀπὸ μιὰ σκηνή, ἀπὸ μιὰ συνάντησιν μετὰ τὴν Ἑλμα, πού τώρα τὴν ἐννοιῶθε νὰ ταξιδεύει, ν' ἀπομακρύνεται ὀλοένα σὲ κάθε στροφή τῆς ἑλιγκας. Φτάνοντας στὴν ἀρχὴ τοῦ κυματοθραύστη σταμάτησε κι' ἔρριξε τὴ ματιὰ του στὶς ξύλινες παράγκες τῶν λουτρῶν, πού εἶταν στηλωμένες στὸν ἄβαθον πυθμῆνα, μπροστὰ στὸ μῶλο ἐκεῖ, θυμῆθηκε, πὼς ἓνα πρωὶ εἶχε συναντηθεῖ μετὰ τὴν Ἑλμα πού τὴ συνόδευε ἡ μεγαλύτερη ἀδελφὴ της. Τί εἶπαν τὸ πρωὶ ἐκεῖνο δὲ θυμόταν, συγκρατοῦσε ὅμως ἡ μνήμη του πὼς ἡ μεγαλύτερη ἀδελφὴ φώναζε καὶ διαμαρτυροῦταν πὼς αὐτὸ πού ἔκαναν εἶταν τρέλλα, πὼς ὁ κόσμος τοὺς ἔβλεπε, πὼς ὑπῆρχε φόβος νὰ φτάσει ὡς τ' αὐτιά τοῦ πατέρα.

Κ' ἐπροχώρησε.

Λίγο παρακάτω ἔκοψε τὸ δρόμο του ἡ βαρεῖα σιλονέττα ἐνὸς μεγάλου καταστήματος, ὅπου λίσω ἀπὸ τὰ στενόμακρα τζάμια τῶν παραθύρων του καιροφυλαχτοῦσε νὰ περάσει ἡ Ἑλμα, κάνοντας τὸν ἀπογενηματικό της περίπατο πρὸς τὸ μῶλο τοῦ νησιοῦ. Καὶ θυμῆθηκε πόσο χτυποῦσε ἡ καρδιά του, καὶ με πόση δύναμη κολλοῦσε τὴ μύτη του στὸ τζάμι, σὰ μικρὸ παιδί, ὅταν τὴν ἀντιλαμβάνότανε νὰ διαβαίνει συνοδευόμενη πάντα ἀπὸ κάποιον τοῦ σπιτιοῦ της.

Κ' ἔπειτα ἡ Βασιλικὴ ἀποβάθρα. Κι αὐτὴ κατὶ εἶχε νὰ τοῦ θυμίσει ἀπὸ τὶς εὐτυχισμένες μέρες. Πόσες φορές δὲν ἐπάτησε τὶς καμπυλωτές της πλάκες κρατώντας ἀπὸ τὸ χέρι τὴν Ἑλμα!

Κι' ἀκόμη ὁ δρόμος τῆς μεγάλης ἀγορᾶς ὅπου ὕστερ' ἀπὸ τὶς ἐννιὰ τὸ καλοκαίρι κοί τὶς ἐπτά τὸ χειμῶνα βυθιζόταν στὴ σιωπὴ καὶ στὸ σκοτάδι. Εἶταν ὁ δρόμος τῆς μεγάλης ἀγορᾶς ἓνα ἀπὸ τ' ἀγαπημένα της σοκάκια τῆς μικρῆς πολιτείας, ἐπειδὴ συγκέντρωνε δυὸ προτερήματα. Τὴν ἡσυχία καὶ τὸ σκοτάδι.

Νὰ καὶ ἡ μεγάλη πλατεία, ἡ στρωμένη μετὰ ὁμοιόχρωμα μάρμαρα. Ἡ μαρμαρωστρωμένη πλατεία τοῦ νησιοῦ, τὸ μοναδικὸ στόλισμα καὶ πολυσύχναστο κέντρο τῆς πολιτείας. Κι' αὐτὴ ἡ γωνιά ἐγνώρισε τὸν ἔρωτά τους, ὡς εἶχε γνωρίσει ὅλους τοὺς ἔρωτες τῶν παιδιῶν καὶ τῶν νέων τοῦ νησιοῦ. Πόσους γύρους εἶχαν κάνει κι' οἱ δυὸ τους στὴ λευκομάραρη ἀλάνα καὶ πόσες τρυφερὲς ματιὲς εἶχαν ἀνταλλάξει κάθε πού ἀντιμετώπιζε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο! Κι' ὄχι μόνο αὐτό. Θυμόταν πὼς συχνὰ τὴ στιγμὴ πού σπασέροντας βιάδιζαν πλάι-πλάι ἔδιναν τὰ χέρια καὶ δὲν τ' ἄφιναν παρὰ μόνο σὰν ὁ κόσμος, πού τοὺς περιστρίγιζε, σκορπιζόταν.

Κ' ἔφτασε σπῆτι τοῦ.

Τὴ στιγμὴ πού σήκωνε τὸν χροσθήρα τῆς πόρτας σημαίνανε ἔντεκα. Οἱ μεταλλικοὶ ἤχοι τῆς καμπάνας τοῦ δημοσίου ρολοιοῦ τοῦ

θήμισαν πῶς λίγες τῆμέρες πρίν, γυρίζοντας μὲ τὴν Ἑλμα ἀπὸ ἕνα βραδυνὸ περιπάτο, σταμάτησαν καὶ οἱ δύο ἀπότομα καὶ ὀρμέμεντα, λές, ἄρχισαν μὲ μίαν φωνὴ νὰ μετροῦν τὰ χτυπήματα τῆς καρπίας. Κι ἡ γλυκεῖα φωνὴ τῆς Ἑλμας, ξωντιανὴ τώρα ἀντηχοῦσε στ' αὐτιά του. Τὴν ἄκουγε, σὰν καὶ τότε, νὰ μετρᾷ : «—Μία... δύο... τρεῖς...» Κι ὅμως τώρα πόσο μακρὰ νὰ εἶνε ἢ καλὴ του καὶ πόσο μακρύτερα νὰ εἶναι ὅσο πέρνουν οἱ ὄρες καὶ ὅσο γυρίζει ἡ ἕλιγα τοῦ πλοίου.

Τὸ ἀνοίγμα τῆς πόρτας τὸν ξέσπασε. Μὰ συνήλθε εὐθύς. Μπήκε. Ἀπὸ τὸ κεφαλόσκαλο ἀκούστηκε ἡ φωνὴ τῆς ὑπηρετριας, πού ρωτοῦσε νυσταγμένα :

—Σεῖς εἶσθε, κύριε Θέμο;

—Ναί, ἀπάντησε ἐκεῖνος καὶ μ' ἀργὸ βῆμα ἀνέβηκε τὴν ξύλινη σκάλα.

Ἡ ὑπηρετρία πῆγε καὶ στάθηκε μπροστὰ σὲ μιὰ πόρτα, στὸ βάθος τοῦ χοριντοῦ. Ἐχτύπησε καὶ εἶπε σιγὰ :

—Κυρία, ἦρθε ὁ κύριος Θέμος.

—Ρώτησέ τὸν ἀνέχει δειπνήσει, ἀκούστηκε νὰ λέει μέσα ἀπὸ τὸ δαμάτια ἢ μητέρα τοῦ Θέμου.

Ἡ ὑπηρετρία ἐμπήκε στὸ σαλόνι. Πλησίασε στὴν κάμαρα τοῦ μικροῦ κυρίου καὶ ρώτησε ὅ,τι τὴν πρόσταξε ἡ οἰκοδόσποινα.

Ἡ ὀφθαλμοδότης ἀπάντησε μ' ἕνα ξερό «—Ναί.» Ἡ Ἄννα, ἡ ὑπηρετρία ἔφυγε.

Μόνος τώρα μέσα στὴν τετράγωνη κάμαρα τοῦ ἐριχτήριος σ' ἕναν παχὺ σοφᾶ καὶ μὲ τὸ κεφάλι χωμένο στὰ μαξιλιάρια ἔφερε στὴ φαντασία του τὸ παιδικὸ πρόσωπο τῆς Ἑλμας. Πόσο πρὶν ὠραία τοῦ φαινόταν τώρα! Τὰ μάτια τῆς ἐμύριζαν σ' ἕνα εἶδος περισσότερη λάμψη, πρὶν τρυφερὰ πλημμυρισμένα ἀπὸ πάθος, ἀπὸ ἀγάπη. Δὲ θυμόταν ποτὲ νὰ τὴν εἶχε δεῖ, τὰ μάτια τῆς Ἑλμας, ἐκφραστικότερα, οὔτε στὴ φαντασία του, οὔτε καὶ πραγματικά.

—Τί δὲν κάνει ὁ πόνος! Ἀσκημίζει περισσότερο τὴν ἀσκήμια καὶ ὁμορφαίνει πότερο τὴν ὁμορφιά, συλλογίστηκε καὶ σιγα ξεστόμισε τὸ συλλογισμό του.

Καὶ σηκώθηκε. Ἐπλησίασε στὸ παράθυρο ἀνοῖξε τὶς κλεισιές γοῖλλες καὶ ἐκοίταξε ἔξω στὸ δρόμο θέλοντας νὰ ἐλευθερώσῃ τὴ σκέψη του ἀπὸ τὶς θλιβερὲς ἐντυπώσεις τοῦ χωρισμοῦ. Μι τοῦ κίκου! Ἡ ἰδέα πῶς ἡ Ἑλμα ταξίδευε φεύγοντας μακρὰ ἐπίμονα τὸν ἀπασχολοῦσε. Καὶ νὰ τὴν ἔβλεπε τουλάχιστο τὴ στιγμὴ πού ἐπιβιβαζόταν, νὰ τὴ χαιρετοῦσε, νὰ τῆς εὐχόταν καλὴ καὶ γρήγορη ἀντάμωση, ἴσως αὐτὸ θὰ ἀλάφρωνε κάπως τὸν πόνο του, μὰ νὰ πού ἡ μοῖρα τοῦ φάνηκε τόσο σκληρὰ τὶς τελευταῖες ὄρες τοῦ ἀποχωρισμοῦ ἀπὸ τὴν καλὴ του. Ἄν καὶ ἡ Ἑλμα τοῦ τὸ εἶχε πει τὸ πρῶτὸ πού ἀντάμωσαν στὸ ἐξοικικὸ καφενεῖο, σ' ἕνα παράμερο ρωμαντικὸ μαγαζάκι, πού δὲ συχναζόταν παρὰ ἀπὸ ἕνα δάσκαλο, ἕνα μουρτὴ καὶ ἕνα καθολικὸ καπλ, πῶς ἂν θάφευγε τὸ βράδυ θὰ προσπαθοῦσε μὲ κάθε τρόπο νὰ μὴ τὸν συναν-

τήσει, πιστεύοντας στην πρόληψη που λέει ότι έτσι θά βρισκόταν ο ένας κοντά στον άλλο συντομώτερα.

—Μὰ εἶνε κουταμάρα ἂν τόκανε αὐτὸ ἡ Ἐλμα, συλλυγίστηκε.

Κ' ἔκλεισε τίς γοῖλλιες, Ζύγωσε στὸ κρεββάτι του καὶ βάλθηκε νὰ γδύνεται.

Λίγο ὕστερα ἦταν ξαπλωμένος στὸ κρεββάτι. Δοκίμασε νὰ κοιμηθεῖ, μὰ ὁ ὕπνος δὲν τοῦ ἐρχόταν καὶ τὸ νοῦ του ξακολουθοῦσε νὰ τυραννεῖ ἢ ἀναχώρησις τῆς Ἐλμας.

Ἄσπρη τὴ νύχτα δὲν ἔκλεισε μάτι. Κάθε τόσο σηκωνόταν κ' ἐκάπνιζε, ἔβγαινε στὴ σάλα, σπασάριζε στὴν εἴσοδο, δοκίμαζε νὰ διαβάσει μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς ἴσως θά ξεχνοῦσε. Κι' ὅμως τίποτα. Οἱ χτύποι τοῦ ρολοιοῦ τὸν βρῖσκανε ξυπνὸ, στενοχωρημένο, κουρασμένο ὄλοένα καὶ περισσότερο.

Πηγαίνοντας τὸ πρωὶ στὴ δουλειὰ ἀισθανόταν νὰ τὸν ἔχει κυριεύσει μιὰ ζάλη. Μιὰ δυνατὴ κ' ἐπίμονη ζάλη, πού τοῦ σκότιζε τὸ φῶς. Ἡ ἀϋπνία τὸν εἶχε ἐξαντλήσει.

Σκιφτός — ταπεινομένος λὲς μπρὸς στὸ μαρτύριο τοῦ χωρισμοῦ — ἐπῆρε τὸν κεντρικὸ δρόμο ποῦβγαζε στὸ βαρὺ χτήριο τῆς παραλίας, ὅπου κ' ἐργαζόταν. Ἐβάδιζε ἀδιάφορα κι' ἀφηρημένα ἀπαντώντας μὲ τὴ σιωπὴ του στὰ καλημερίσματα τῶν διαβατῶν.

Ἐκεῖ πρὸς τὸ γύρισμα τοῦ δρόμου κοντοστάθηκε. Ὑστερα ἀπότομα καρφώθηκε στὴ θέση του. Πρὸς στιγμὴ νόμισε ὅτι ὄνειρευόταν, μὰ ἡ φωνὴ τῆς Ἐλμας πού τὸν καλημέριζε καὶ τὰ μάτια της πού μὲ λαχτάρα τὸν κοιτοῦσαν γρήγορα τὸν ἐβγαλαν ἀπὸ τὴν ἀμφιβολία.

Ἡ Ἐλμα κοντὰ του πλαῖ του!

— Δὲν ἔφηνες! εἶπε μ' ἐκπληξὴ ὁ Θέμος.

Κι' ἡ Ἐλμα κοιτάζοντάς τον τρυφερὰ ἀπάντησε:

— Ἐνα ἐμπόδιο ἀνάγκασε τὸν πατέρα ν' ἀναβάλει γι' ἀπόψε τὸ ταξίδι; Λυπᾶσαι γι' αὐτό; Δὲ φαντάζομαι!

— Μὰ πὼς μπορεῖς νὰ κάνεις μιὰ τέτοια σκέψη; συμπλήρωσε ὁ Θέμος.

Κ' εἶταν ἡ πρώτη φορὰ πού ἔλεγε ψέμμα στὴν καλὴ του. Τὴν προτιμοῦσε φευγάτη μακροῦ.

Τόσο τὸν εἶχε τρομάξει ἡ σκέψη πὼς τὸ μαρτύριο τοῦ χωρισμοῦ τῆς χτεσινῆς βραδυᾶς θά ἐξακολουθοῦσε κι' ἀπόψε...

ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΠΟΛΥ ΜΟΝΑΧΟΣ

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

Ἡ νύχτα ἔρχεται ὑπουλα. Ἐρχεται μ' ὄλο τὸ σκοτεινὸ μεγαλεῖο της νὰ μὲ συντριψῆι. Μέσα μου οἱ σκέψεις ἀνεβαίνουν κοπαδιαστά, ἕνα σωρὸ σκέψεις ἀπάνου σὲ ἄπειρα προβλήματα. Βρίσκομαι μέσα σ' ἕνα χάος. Ὅ,τι διάβασα, ὅ,τι ἔπαθα, ὅ,τι εἶδα ἀπλώνεται μέσα μου ὀρμητικά, μὲ χτυπάει μὲ τὸ λιγνὸ δάχτυλό του, ζητάει παρακαλεστικά μιὰν ἐξήγηση, περιμένει μιὰ λέξη. Ἀρχίζω νὰ φαντάζομαι πὼς θὰ μ' ἔβλεπε καμμιά φορὰ νὰ ταχτοποιήσω τοὺς στοχασμούς μου. Ἀποφασίζω νὰ βάλω μιὰ τάξη, νῆοθετῶ ἕνα σύστημα. παίρνω μερικὲς ιδέες γιὰ βάση προσπαθῶ μὲ τοὺς κανόνες τῆς λογικῆς νὰ παρατάξω σὲ μιὰν ἀδιάσπαστη σειρὰ τοὺς συλλογισμούς μου. Ἀλίμονο! Ὁ ἕνας συλλογισμὸς γεννάει ἀμέτρητους ἄλλους μὲ μιὰν εὐκολία καταπληχτική ὁ ἕνας συλλογισμὸς μεγαλώνει, πλαταίνει, ἀνοίγεται, ἀπλώνεται πρὸς κάθε κάθε διεύθυνση, δένεται μ' ἄλλους συλλογισμούς, καταλήγει στὴν ἀρνηση τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του· μοῦ ἔρχονται σκέψεις πὺν δὲν κατορθῶνω νὰ τις ἐκφράσω· εἶνε ζήτημα ἂν θὰ μ' ἔβλεπε νὰ διατυπωθῶν σὲ μιὰ λογική, ἀκοιμάτιαστη πρόταση. Ὅσο κοιτάζω μέσ' στὸ πηγάδι τοῦ ἑαυτοῦ μου, ὅσο βυθίζομαι στὴν ἐξέταση τῆς ψυχικῆς μου περιοχῆς, τόσο μεγαλύτερο τόσο καταθλιπτικώτερο γίνεται γύρω μου τὸ κενό. Γιὰ μιὰ στιγμή φαντάζομαι, πὼς τὸ κεφάλι μου κομματιάζεται, σαλευέται ὡς στὰ ἔγκατά του σὰν ἕνα ἔδαφος κυβερνημένο ἀπὸ σεισμό· ἀρχίζω νὰ καταριέμαι τὴ σκέψη, νὰ καταριέμαι τὴ γνώση, πὺν εἶνε αἰτία τῆς δυστυχίας μου· μοῦ ἔρχεται ἡ παράφορη τρέλλα νὰ χυθῶ μέσ' στὴ νύχτα σὰν ἀστραπή, νὰ πάω σ' ἕνα δάσος μακρυνὸ νὰ συντροφέψω μὲ τοὺς ἀνέμους, νὰ αἰσθανθῶ τὸν ἑαυτό μου ἐξαφανιζόμενον μέσ' στὸ σκοτάδι, μέσα στὴν ἀπόλυτη σιγή, μέσ' στὴν ἔρη-

μιά, πού δὲν καταλαβαίνω πῶς τὴν ἔχω δλόκληρη μέσα μου, γιατί ὅσο σκύβω πρὸς τὸ πηγάδι τοῦ ἑαυτοῦ μου, τόσο ἡ νύχτα γίνεται πιὸ σκοτεινὴ, γεμάτη ἀφάνταστη ἀγωνία, πλημμυρισμένη ἀπὸ ἀνέκφραστη τραγικότητα, τὴν τραγικότητα πού με περιζῶνει καὶ με κυβερνᾷ.

Μὰ ἡ Νύχτα εἶνε μελωδική. Εἶμαι μονάχος τὴν ὥρ' αὐτή, μέσ' σὲ μιὰ κάμαρη μισοσκοτεινὴ, μ' ἓνα παρᾶθυρο μισογυρισμένο πού μοῦ φανερῶνει ἓνα κομμάτι γλαυκοῦ οὐρανοῦ· μπρὸς στὸ τραπέζι μου δὲν ὑπάρχουν παρὰ τρία βιβλία, ἓνα λουλουδί παρθενικὸ κ' ἓνα μολύβι γαλάζιο καὶ κόκκινο· κι' ὁμοίως ἡ Νύχτα ἔρχεται σὰν ἓνα θρόισμα ἀλαφρῶν φτερῶν, σὰν τὸ γλυκὸ κλαῖδισμα ἀμαρτημένων βημάτων νὰ με προάψει. Μὲ τυλίγει μὲ μιὰν ἀσώπαστη μουσικὴ, πού χύνεται σὰ μιὰ γλυκύτατη προσδοκία στὸ αἷμα μου καὶ μοῦ ξορκίζει φαιδρὰ τὰ νεύρα. Αἰσθάνομαι πῶς θὰ μποροῦσα ν' ἀγαπήσω καὶ πῶς θὰ ἤμουν ἀκόμα ἄξιος ν' ἀγαπηθῶ. Ἡ σκέψη αὐτὴ με γοητεύει. Μιὰ γυναίκα εἶναι πάντα ἓνα χαρούμενο πρᾶσινο χρώμα μέσ' στὴν ἀτέλειότη καὶ ἀνέκφραστη πλήξη τῆς ζωῆς. Μιὰ γυναίκα εἶνε πάντα μιὰ νέα, ἀκριβὴ, πολυζυγισμένη ὁδύνη. Καθὼς ξεδιπλώνεται ἔτσι διὰ ὁ ταραγμένος μου συνοχασμός, μεθ' ἡμῶν τὴν ἀνάμνηση περασμένων φιλιῶν, βλέπω ξανά τὸν ἑαυτό μου σ' ἄνομες κλίνες. Μὴ τὸ κάτω—κάτω τί ἀξίζονε ὅλ' αὐτά; Δὲν ἦταν παρὰ μιὰ στιγμή, μιὰ στιγμή πού προσπαθοῦσα νὰ παρατείνω ὅσο μποροῦσα μὲ μιὴν ἀπότομη ἔκταση τοῦ σπαραγμένου μου κορμοῦ, μ' ἓνα σφιζιμο σπασμωδικὸ τῶν δοντιῶν μου, μὲ τὸ ἔνοχο ἐκεῖνο κλείσιμο τῶν ματιῶν, πού εἶνε ἡ βαθεῖα ἀντεπίγνωση τοῦ ζῶου, πού ἀρνεῖται τὴ χρυσὴ θάλασσα τοῦ φωτός γιὰ νὰ γυρίσει στὴ σκοτεινὴ πολιτεία τῶν μελανῶν τοῦ ἐνστικτοῦ: "Ἐπεῖτα ἀπὸ κάθε τέτοια προσέγγιση, κανονικά, χωρὶ ἐξαίρεση, εὐχόμενα νὰ μὴ γεννηθεῖ καταριόμουνα τὸν ἑαυτό μου γιὰ τὴν κτηνώδη τὴν ἀσελγεία. ἔβριζα τοὺς νόμους τῆς φύσεως, πού μοῦ ὑπαγόρευαν μιὰ τέτοια πράξη. Ἦμωνα κίτρινος περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ, μὲ τὰ μάτια κομμένα· δὲν εἶχα διάθεση γιὰ τίποτε προσπαθοῦσα νὰ ξυπνήσω τις ναρκωμένες μου δυνάμεις μὲ ἀλλοπρόσβαλλες φαντασιώσεις. Φαντάζομαι τις πιὸ παράδοξες καὶ τις πιὸ τρομαχτικὲς σκηνές, πού θὰ μπορούσε νὰ δημιουργήσει τὸ διανοητικὸ παραπάτημα ἑνὸς ἀνθρώπου. Μὰ ὅλ' αὐτὰ δὲν ἔφερναν κανένα ὄφελος πιά.

"Ἐβρισκα πὼς ὅλα στὸν κόσμο δὲν εἶνε παρὰ ἄθλιες μάσκες ἱκανὲς γιὰ καταγέλαστους μονάχα μορφασμούς. Ἐγὼ δ' ἴδιος, τὸ καταλάβαινα πὼς ἤμουν μιὰ τέτοια καταγέλαστη κι' ἄθλια μάσκα. Προσπαθοῦσα νὰ ξεχωρήσω τις κινήσεις μου, νὰ ζυγίσω τὴ σημασία τῶν σκέψεών μου. Εἶχα τὴν ἰδέα, πὼς οἱ ἄνθρωποι ποὺ περνοῦσαν στὸ δρόμο μὲ προσέχανε, πὼς τοὺς ἔκανα μιὰν ἐντύπωση ἀπάνου—κάτῳ φριχτῆ. Αἰσθάνομουν τὰ χέρια μου νὰ βαραίνουν ἀπερίοριστα στὶς ἄκρες στὰ δάχτυλα καὶ στὶς παλάμες. Δὲν εἶχα πού νὰ τὰ τοποθετήσω. Ἐβριζα τὸ ἓνα στὴν τσέπη τοῦ σακκακιοῦ, ἐνῶ ἄφηνα τ' ἄλλο νὰ κινεῖται ἐλεύθερα. Αὐτὸ εἶχα τὴ γνώμη πὼς εἶνε γελοῖο. Ἐβριζα τὸν ἑαυτό μου μέσῃ στὴν τσέπη τοῦ πανταλονιοῦ κι' ἄφηνα νὰ κινεῖται πάλι ἐλεύθερα τ' ἄλλο: σὲ λίγο ἐννοιώθη ἓνα βάρος στὴν πλάτη μου φαινόταν πὼς περπατοῦσα πιὸ τεμπέλικα ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ σὰν ἓνας ἄνθρωπος πού βαρῆθη

κε τὴ ζωῇ. Ἐχωνα ἰπότομα καὶ τὰ δύο μου χέρια στὴ τσέπη τοῦ σακ-
κακιού· οὐτὸ ἦταν σὰ νὰ ἄπλωνε τὸ σῶμα μου πρὸς τὰ μπρός, σὰ νὰ
μ' ἔκανε βιαστικό, γεμάτο φροντίδες· κι' ὅμως δὲν ἤμουν παρὰ ἕνας
ἀξιοθρήνητος, κουρασμένος, ταπεινὸς ἀνθρωπάκος—ἀπὸ τοὺς ἀνθρώ-
πους ποὺ συνηθίζουν νὰ πηγαίνουν στοὺς σταθμοὺς δυόμιση ὥρες
πρὶν φτάσει τὸ τραῖνο, περιμένοντας κάποιον συγγενῆ. Μοῦ φαίνεται
ἀρκετὰ γοητευτικὸ νὰ βάλω καὶ τὰ δύο μου χέρια μέσα στὶς τσέπες
τοῦ πανταλονιού μου· σὲ λιγάκι καταλαβαίνω πὼς αὐτὸ εἶνε μόρτικο·
θυμοῦμαι ἀμέσως τὶς προκουμαῖες με τοὺς σωροὺς τῶν ἐμπορευμάτων
καὶ τοὺς ἀλήτες τῶν λιμανιῶν, ποὺ γυρίζουν ζητιάνικα ἀνάμεσα ἀνά-
μεσα στὶς σειρὰς τῶν κοφινῶν καὶ τῶν κιβωτιῶν με τὶς κονσέρβες·
βλέπω ν' ἀπλώνονται μπροστά μου ὀλόκληρα δάση καταρτιῶν· φαγτά-
ζομαι σιγαλόφωνες, ἔνοχες, βραχνὲς ὀμιλίες, κούκους ναυτικούς χωμέ-
νους ὡς στ' αὐτιά, ἀνασηκωμένα σακκάκια, μισοκαμμένα ἀποτίγαρα,
βρώμικα λιγδωμένα τραπέζια καὶ μισογεμισμένα ποτήρια με χεῖλη σπα-
σμένα καὶ μαυριδερά—αὐτὲς οἱ ἀλληλοδιάδοχες εἰκόνες με καταθλί-
βουν φρικιαστικά· μοῦ δίνουν τὴν ἐντύπωση πὼς βρίσκομαι σὲ μίαν
ἀπέραντη, ἄγωνα ἔκταση κάτου ἀπὸ ἕναν ἀκαταλόγιστο φλεγόμενο ἥ-
λιο, μέσα σ' ἕνα σύγνεφο ἀπὸ μύγες, ποὺ ρίχνονται ἀπάνω μου με τ'
ἀόρατα, μικροσκοπικά τους τρυπάνια· αἰσθάνομαι μέσα μου γι' ἄλλη
μιά φορὰ νὰ με πιέζει τὸ ἄδειο καὶ τὸ σκοτάδι καὶ ζητῶ χωρὶς νὰ βροί-
σκω ἀπόκριση τὸ ἐσώτερο νόημα μιᾶς ζωῆς ποὺ τὴ σιχαίνομαι καὶ
τὴν ὑποφέρω ὡς τόσο γιατί δὲν ξαίρω τί κοῦβεται, τί ὑπάρχει, τί μπο-
ρεῖ νὰ ὑπάρχει πέρα ἀπ' αὐτή...

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΣΤΗ ΜΑΡΙΑ

I

Μαρία, τις πίκρες ξέχασε τῆς πρωτινῆς ζωῆς σου
κοίτα : σκυφτός στα πόδια σου ροδόχρονα σκορπίζω
λαχανιασμένος ἔφτασα και τὴ χαρὰ κομίζω,
τοῦ ἔρωτά μου ἀντίδερο, νὰ μοιραστῶ μαζί σου.

ὦ, μὴ δακρῦζεις, μὴ, γιατί τὸ φλογερό σου δάκρυ
θὲ νὰ μαράνει τοὺς ἀνθούς· πὺν ὄλο δροσιὰ και μύρα,
λάμπουν, κορνίζα ἀρμονική, στην ὁμορφιά σου γύρα
κι' ἴσως νὰ στείλει τὴ χαρὰ στοῦ ἀγύριστου τὰ μάκρη.

Μικρὴ ἢ ζωὴ μας και πλατεία κι' ἀβάσταχτη εἶνε ἡ ἔννοια·
διώχτη μακρὰ κι' ὀλάκαιρο καινούριο κόσμο χτῖσε·
στην ἀγκαλιά μου ἀφρόντιστα στηρίξου πιά και ζῆσε
στὴ σφαῖρα τῶν ἐρωτικῶν παλμῶν τὴν ὄνειρένια.

Πίσω ἀπὸ τὸ ξερόκλαδο βλαστάρι νέο προβάλλει
κι' ἀπὸ τὸ χιόνια ἀνάμεσα πράσινα ὀρμουῖνε φύτρα :
Ἄς τὴν ἀγάπη ἐλεύθερη νὰ ξεχυθεῖ νίκητρα
πάνου ἀπ' τὰ ἐρείπια τῆς καρδιάς και θριαμβικά νὰ ψάλει.

12—1—25.

ΚΟΡΗ
ΔΗΜ. ΚΟΚΟΤΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ

...μιλούσαμε...

Τί σου λέγα ;

Τὰ ίδια.

—Μονότονη ζωή, πλήξεις, ανία,
 ύστερισμοί τὰ αισθήματα
 πίστη καμιά,
 ἐπιχειρήματα σοφὰ τῶν Σκεπτικῶν οἱ θεωρίες,
 κι' οἱ πονηριές τῶν Ζωϊστῶν
 ἀνάξια λόγια καὶ μωρά...

Στις σκέψεις μου λυπητερὰ νὰ νεύεις
 δὲν σείχα ἰδεῖ κείνο τὸ βραδυνό.

Μὲ λόγια ποῦχαν ἐνστικτὴ ζωὴ μὲ πολεμοῦσες
 καὶ γελαστὴ μὲ φώναζες «ρωμαντικό»...

Ρωμαντικὸς ποὺ νείρεται λούλουδα μαραμμένα,

Ποὺ γράφει ὄλο στοὺς στίχους του γιὰ τάφους καὶ νεκρούς,

Ποὺ πλέει μέσα σὲ κόσμους μεταφυσικούς,

μεστὸς ἀπὸ τῶν λίγων του χρονῶν
 τοὺς στοχασμούς...

Τὰ ἐπιχειρήματά σου τᾶξερα ἀπὸ πρὶν.

Καλή,

Μὰ στὴν ὀλέθρια πρόγνωσή μου ἐκείνη

κρυβότανε ἡ ἀγιάτρευτη ὀδύνη,

κάποιας πληγῆς

ποὺ φθείρει τὴ ζωὴ...

Καὶ μοῦμενε μονάχα κίτι ἀκόμα

Ἡ ἀναμένια ὄψη σου, τὸ πορφυρένιο στόμα,

Κι' ἡ αἰθέρια ἡ κίνησή σου, ἡ μουσική.

Δοῦλος σκυφτὸς μ' ὅλη τὴ «γνώση» τῆς σκλαβιάς μου

σ' εὔρισκα ἴδια βέβαια καὶ γνωστή.

Μὰ ἀπὸ τὰ ἐπιχειρήματά σου

Ποιὸ τρανή...

Θ Α Λ Α Σ Σ Ι Ν Α

I

Τὸ κυματάκι τρέχει στὴν κουφάλα
 καινίζει στὰ χορτάρια, πρὶν χτυπήσῃ
 πάνω στὴ μαύρη πέτρα κι' ἀντηχήσῃ
 μιὰ νότα ποὺ ληδᾷ πάνω στὴ σκάλα
 ἀρχαίας μουσικῆς· μὰ σὰ λικνίση
 τὸ 'μυργιαλὸ στὴν τρύπα, μέ τρεχάλα
 σ' ἄσπρον ἀφρὸ σκεπάζει τα καὶ τᾶλλα
 μαῦρα τζουγκριά, ὡς ν' ἀνθίση
 ἢ φοβερὴ κουφάλα. Κι' ἡ φουρτίνα
 ὅταν βασιλεία στήσῃ στὰ πελάγη
 χυμᾷ μέσ' στὴν κουφάλα κάθε κύμα
 ξυπνώντας βρυχυθμούς, βοὴ καὶ τρόμο
 Κάποιου Μαιουῦθ' Θαλασσινοῦ π' ἀρπάγει
 καὶ σπέρνει τον ἀπὸ τῆ γῆ στὸν Κρόνο

II

Φυσᾷ μέσ' στὸ λιοπύρι τ' ἀεράκι
 χαϊδεύοντας γιὰλό, δειντρί, ριγοῦλα
 καὶ σπρώχνει τὸ σγουρὸ τὸ κυματάκι
 ὅπου λικνίζει τὴν ὡσὰν νυφοῦλα
 ὀλόασπρη καὶ νιόβαφη βαρκοῦλα,
 στ' ἀπάνεμο γαλήνιο λιμανάκι.
 Μέσα βαθεῖα στὸ πέλαγο μικρούλας
 ψαρόβαρκας γλυστοῦ τ' ἄσπρο πανάκι
 καὶ πίσ' ἀπὸ τοῦ δρόμου τῆς τὰ ἴχνη
 —κρατῶντας μὲ τὴ μιὰ του τὸ δυάκι—
 τραβᾷ κι' ἀφήνει, σέρνει τὴ καὶ ρίχνει
 μακρὰ συρτή, ψαρεύει μελανούρια
 ὁ ἡλιόκαντος ψαρᾶς στὸ μελτεμάκι
 κι' ἀστράφτουν τὰ νερὰ σὰν τὰ μπιλούρια.

30—VI—1919.

Χ Α Ρ Η Τ Ε

Ἀγκάλιασα τὴν ὠμορφιὰ στὴν ὕλη
ξεχτένιστη κι' ἀφράτη καὶ τρελλή
κι' ἀπ' τὰ δροσάτα κείνης ροδοχείλη
ἐπῆρα τὸ κατάπρωτο φιλί,
γλυκὸ σὰν Αὐγουστιάτικο σταφύλι.
Τοῦ ἴσκιου κάποιο πνεῦμα ποῦ μιλεῖ
κι' ἐγὼ σὰν ἱερῆς τὸ πετραχεῖλι
χρυσόφαντο φορῶντας, σιγηλὴ
ψάλλω ᾠδὴ γλυκεῖα σὰν τὴν τρεμοῦλα
τῆς φυλωσσαῖας τῆς λεύκας, εἰς τὴν πλάση.
Τὴν ὠμορφιὰ χαρῆτε τὴν τρελλοῦλα
καὶ πιῆτε ἀπὸ τᾶδολά της ρεῖθρα
—ἀστεῖρευτη, γλυκύτατη κηρῦθρα—
ὅσο κι' ἀν πιῆς, ποτὲ δὲ θὰ χορτάσης.

7—VIII—1919.

ΘΡΑΣΥΒ. Ν. ΣΤΑΥΡΑΚΗ

ΤΑ ΙΔΙΑ ΓΥΡΙΣΜΑΤΑ ΣΕ ΝΕΟΥΣ ΡΥΘΜΟΥΣ

Θάλασσα μπρὸς στὴν ἀμμουδιὰ
ἔρημης ἀκρογιαλιᾶς,
μὲ σκόρπια τὰ ξαομάτωτα καίκια
στὸ βραδυνὸ μου πέρασμα
καὶ σὺ σὰ νὰ κυλᾶς,
ἴδια νεκράνθια ἀλλόκοτα
στὰ πόδια μου τὰ φύκια.

Τί στὴ θανάσιμη ἀν ἡγεῖς
ἀνία τῆς στέρφας μου ζωῆς,
ὡς θρηῆνος βαθιοστάλαχτος
ἢ ἀργόσβυστα μαράζα

κάπου σὰν πρῶτα ἡ ὄψη σου
στὸ διάβα μιᾶς στιγμῆς,
παραμυθιῶν ἀνάγλυφα
οἱ νοσταγία γαλάζια.

Κι ἀκόμα ἐνῶ τῶν καρabiῶν
στὰ μάκρη σου ἡ σκιὰς
σὰν στοιχειωμένες φέβγουνε
γιά κάπιο νεκρονῆσι.
Ἐσὺ τάχα δὲ νείρεσαι
τίς ἴδιες ἀπαρχές
μὲ νέας ὀρμῆς μεθύσι ;

8

Στενὰ δρομάκια μυστικά σὲ νύχτες τοῦ χειμῶνα,
μὲς στὶς ὠχρὲς ἀντιφεγγιὲς ποὺ οἱ γλόμποι τοῦ γκαζιοῦ,
ἄστρα θολὰ τρεμεύλιαζαν μπρὸς σὲ καμμιὰν εἰκόνα
κάπιας ταβέρνας, κανενὸς ἀμαρτωλοῦ σπητιοῦ...

Στὴν πλήξη νὰ μαντεύω ἀργά, μάβρηγν ἀλήθεια τώρα,
τ' ὄκνῳ λυκόφωσ γύρω μου τῶν ψευτικῶν θεῶν,
μιὰ τρέλλα μὲ κεντάει ξανὰ νὰ πάρω σας μιὰν ὥρα,
ὑπουλος ἴσκιος στὶς ἐρμιές τῶν βροχερῶν βραδυῶν.

Καὶ κάπου μὲ τοὺς ἀναρχοὺς ἀλήτες κρύφιος μύστης
στὸ φέγγος μιᾶς ἀδέκαστης λατρείας σκοτεινῆς,
τὸ ψέμμα κάθε μου παληᾶς νὰ περιπαίξω πίστης
καὶ νέους θεοὺς νὰ ὄνειρευθῶ μὲς τ' ἄθλια τῆς ζωῆς.

1924.

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Μηνιαία

ΕΠΙΘΕΣΗ

ΧΑΝΙΑ 1924

EROTOCRITUS

REVUE MENSUELLE MCMXXIV

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΚΑΛΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΖΩΗ

18 Ιανουαρίου 1925.

Ἀγαπητὲ κ. Πρόεδρε,

Εὐχαριστῶ Ὑμᾶς θερμῶς καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου διὰ τὴν τιμὴν τὴν ὁποίαν μοῦ ἐκάματε, ἐκλεγόντές με ἐπίτιμον Πρόεδρον τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Καλῶν Τεχνῶν ἐν Κρήτῃ.

Εὐχομαι ὅπως τὸ Σωματεῖον μας πραγματοποιήσῃ τὰ εὐγενῆ ὄνειρά του καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν καὶ ἀποβῇ ἀληθὲς πρωτοκῦτταρον μελλούσης ἐκπολιτιστικῆς δράσεως ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ μας πατρίδι.

Μετὰ φιλικωτάτων αἰσθημάτων

ΕΛΕΥΘ. Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

ΟΝΕΙΡΑ ΚΡΥΦΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΑ γιὰ ὅλες τὶς Κρητικὰς ψυχὰς, ὄνειρα ποὺ ἤρθανε νὰ μᾶς στηρίξουνε τὴν κουρασμένη καὶ δοκιμασμένη ζωὴ τῆς ἐποχῆς μας μὲ τὶς πρῶτες γνώσεις τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Κρητικῆς Τέχνης, πρόκειται φαίνεται νὰ ἐκπληρωθοῦν σιγὰ σιγὰ.

Οἱ στιγμὲς τῆς περιόδου αὐτῆς εἶνε ἐπίσημες.

Εἴκοσι χρόνια μᾶς χωρίζουνε ἀπὸ τὴ σκλαβιά, καὶ μέσα στὸ ταραχώδικο αὐτὸ διάστημα τοῦ Κρητικοῦ δια-

νοητικοῦ ξεκορνιασματος δὲν θὰ δυσκολευτεῖ κανεὶς ν' ἀναγνωρίσει τὰ αἰώνια χαρακτηριστικὰ συμπτώματα μιᾶς Κρητικῆς ἀναγέννησης. Εὐχόμεστε ἡ ἱστορία τοῦ Πολιτισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς, νὰ βρεθῆ ἄλλη μιὰ φορὰ στὴν ἀνάγκη νὰ δώσει στὰ ἀνατέλλοντα Νεοκρητικὰ Γράμματα μιὰ ἐκλεκτὴ θέση.

Ο ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ μετὰ τὴν εὐκαιρία τῆς σταθεροποιήσεως τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ ἔργου του, ἀπευθύνει στοὺς ἀπανταχοῦ Κρητες ἀδελφικὸ χαιρετισμὸν, καὶ τοὺς προσκαλεῖ μετὰ σοβαρότητα νὰ συνεισφέρουνε στοὺς ὠραίους του σκοποὺς, τὴν ἠθικὴ καὶ τὴν ὕλική συμβολή των. "Ἄς ἐντοπίσουν τὸ διανοητικὸ τους ἀγῶνα οἱ Κρητες λόγιοι στὶς στήλες τοῦ ὄργανου τοῦ Συνδέσμου, ἃς συντονίσουν τὶς σκορπισμένους δυνάμεις τους, μετὰ ἐνσυνείδητη προσπάθεια ποὺ ἐπαναλαμβάνουμε ὅσο μποροῦμε, ποτέ της δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ κηρυχθῆ σὲ χρεωκοπία. "Ἄς θυμηθοῦν οἱ ἐκλεκτοὶ Κρητες λόγιοι πῶς στὴν ἀπομάκρυνσή τους ἀπὸ τὴν Κρητικὴ πατρίδα ἔφταιξε ἡ ἔλλειψη τῆς ἀτμοσφαιρας ἐκείνης ποὺ θὰ ἔκανε τὴ δράση τους γόνιμη καὶ ποὺ θὰ ἔδινε στὸ ἔργο τους ἀξία. "Ἄς θυμηθοῦν πῶς ἡ διασκορπισή τους στὶς ξένες χώρες καὶ στὴν Ἑλληνικὴ πρωτεύουσα ἦταν ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀνυπόμονης ἐκ μέρους των ἐπιθυμίας γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῶν πόθων των. Καὶ μετὰ τὶς ἀναμνήσεις αὐτὲς ἃς σεβαστοῦν τὴ δικιά μας προσπάθεια ποὺ ἀποβλέπει στὴ δημιουργία τῆς ἀτμοσφαιρας καὶ τῆς καταστάσεως ἐκείνης ποὺ θὰ ἀποσοβῆσει ἕνα μελλοντικὸ κίνδυνον διασπάσεως τῶν Κρητικῶν διανοητικῶν δυνάμεων.

"Ἄς τὴν σεβαστοῦν λαὶ ἃς τὴν βοηθήσουν.

ΟΙ ΣΥΝΕΠΙΤΥΓΜΕΝΕΣ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΠΟΦΕΙΣ ΜΙΑΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ. Πιὸ γρήγορα ἀπὸ ὅσο θὰ φανταζότανε καὶ ὁ περισσότερος αἰσιόδοξος, φαίνεται νὰ πλησιάζει ἡ

στιγμή τῆς ἐκπλήρωσης ἑνὸς κοινοῦ πόθου. Ἡ ἴδρυση τῆς πρώτης Ἐπιστημονικῆς Κρητικῆς Μουσικῆς Σχολῆς, ἡ ἴδρυση μὲ λίγα λόγια τοῦ Κρητικοῦ Ὠδείου, φαίνεται πὸς εἶνε ζήτημα ὄχι ἀπομακρυσμένης πραγματοποίησης. Τὸ ὄρατο αὐτὸ ἰδανικὸ ἐθέριμανε καὶ συνέταξε τὴ συντροφιά τοῦ Συνδέσμου γιὰ τὶς Καλὰς Τέχνας στὴν Κρήτη. Καὶ τώρα, ὅταν ἡ συντροφιά αὐτὴ μεταβλημένη σὲ συμβούλιο τοῦ Συνδέσμου ἔχει τὴν ἐξαιρετικὴν τύχη νὰ προίσταται στὴν ἱστορικὴ αὐτὴ κίνηση, ὄχι πιά μὲ ζυμαιοκῆς κουβέντες, ἀλλὰ μὲ θετικὰ γεγονότα καὶ ἀποφάσεις, ἔχω τὴν ἰδέα πὸς θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἀνασκαλίσει καὶ συζητήσει ἀνοιχτότερα, τὴ μορφή καὶ τὴν κατεύθυνση ποὺ θάπρεπε νὰ πάρει τὸ Ὠδεῖο τῆς Κρήτης.

Πρῶτα πρῶτα, ὅταν μιλῶ γιὰ τὸ Ὠδεῖο τῆς Κρήτης, ἐκείνο τὸ «Κρήτης» δὲν τὸ τοποθετῶ γιὰ νὰ δώσω ἕνα ἐπίθετο ποὺ θὰ ρχότανε σὰν συνέπεια στὰ χεῖλη τοῦ καθενός, μὰ γιὰτὶ ἀποδίδω σ' αὐτὸ μὴ ἐντελῶς ξεχωριστὴ σημασία, γιὰτὶ αἰσθάνομαι πὸς ἡ σύσταση τοῦ Ὠδείου μας πρέπει νὰναὶ ἐντελῶς διαφορετικὴ ἀπὸ τὰ λοιπὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα. Ἔχει καθήκοντα σοβαρότατα καὶ πολὺ Κρητικὰ νὰ ἐκπληρώσει.

* *
*

Τὸ Κρητικὸ Ὠδεῖο ἔχει καθήκον νὰ περιθάψει τὸ Κρητικὸ Δημοτικὸ τραγοῦδι ποὺ ζεῖ ἀκόμα, ἔχει καθήκον νὰ ὑπερασπίσει τὴν Κρητικὰ λύρα ἀπὸ τὴν ἐνδεχόμενη ἐγκατάλειψη, ἔχει καθήκον νὰ ξαναγαμώσει τὰ δημιουργικὰ στήθη τοῦ λυράρη ἀπὸ καινούρια πίστη καὶ ἀγάπη πρὸς αὐτήν. Ἔχει καθήκον νὰ δημιουργήσει σιγὰ σιγὰ τὴν Νέα Μουσικὴ Κρητικὴ Σχολή, βγαλμένη ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς δημοτικῆς ψυχῆς τῆς φυλῆς μας, γιὰτὶ ἔχει ὅλα τὰ στοιχεῖα εὐνοϊκὰ γιὰ τὴ δημιουργία της.

* *
*

Ὅλοι ἐγνωρίσαμε τὰ καλὰ ποὺ φέρνει ἡ ἴδρυση ἑνὸς Ὠδείου σὲ μὴ πολιτεία, πολὺ λίγοι ὅμως δυστυχῶς ὑπολόγισαν στὶς ζημίες ποὺ συμπαραμαρτοῦν μὲ ταν ἴδρυσή του.

* *
*

Ἡ μουσικὴ περίοδος ποὺ περνᾷ ἡ σύγχρονη Κρήτη, ἀπὸ πολλὰς μεριὰς ἔρχεται νὰ μοιάσει μὲ τὴ μουσικὴ περίοδο ποὺ περνοῦσε ἡ Ἀ-

θήνα ἀμέσως ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας, καὶ μὲ τὴν κάθοδο τοῦ Ὄθωνα στὴν πρωτεύουσά της.

Ὡς πρὸς τὶς λιγότες ἀνομοιότητες πού θάχε κανεὶς νὰ διακρίνει σ' αὐτὲς τὶς δυὸ ἐποχάς, κρατῶ τὴν ἐπιφύλαξη νὰ μιλήσω στὸ τέλος ἀρχίζοντας τώρα ἀπὸ τὰ ὁμοιογενῆ των χαρακτηριστικά.

Ἄς ἀναπολήσουμε τὰ ὄμορφα ἐκεῖνα χρόνια, κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ ἀφελεῖς φουστανελλοφόροι μας ἀπὸ τὴν πλημμυρισμένη πλατεῖα τοῦ παλαιοῦ Ἀθηναϊκοῦ Θεάτρου Μπούκουρα, θυσίαζαν τὰ παληάμπελά των στὶς ὥραϊες πομαντόνες τοῦ Ἰταλικοῦ μελοδράματος. Ἀπὸ τὴν ἀναπόληση αὐτὴ θὰ ἀντλήσουμε χωρὶς ἄλλο τὴν παρατήρηση, πὼς ἕνας λαὸς ἐμεθοῦσε μέσα στὰ νικητήρια σαλπίσματα τῆς ἀπελευθέρωσης του καὶ ἔδεχότανε ἀνεξέταστα κάθε εἴδους πνευματικὴ τροφή πού τοῦ ἐσερβίριζε ὁ δυτικὸς πολιτισμός. Ἡ αὐτὴ τοῦ Ὄθωνα, οἱ Βαβαρέζοι ἀξιωματικοὶ μὲ τὰ λαμπρὰ στολίδια τους, οἱ ξένοι διπλωματικοὶ ἀντιπρόσωποι μὲ τὶς αἰσθητικὲς ἀπαιτήσεις πού εἶχαν, διευκόλυναν τὴν κάθοδον τῶν Εὐρωπαϊκῶν φώτων. Καὶ ἕνα πρωὶ οἱ τρεῖς τέσσερις ἐκείνοι ἀκροβάται πού ἐμετασχηματίστηκαν σὲ πρόχειρο μελοδραματικὸ θίασο, ἔδωκαν τὸ σύνθημα μιᾶς ἀνγριας ἐξαπλώσεως τοῦ Ἰταλικοῦ κἀντον στὴν Ἀττικὴ ἀτμόσφαιρα. Καὶ ὅταν ἡ ἀτμόσφαιρα αὐτὴ ἐβοοῦσε ἀπὸ τὶς ἄριες τοῦ Ροσίνι, ὅταν οἱ μοναδικοὶ μας Κεφαλλήνιοι συνθέτες ἦσανε στὴν παραγωγή τους περισσότερο Ἰταλοὶ ἀπὸ Ἕλληνες, ἐξημέρωσε τότε ἄλλη μιὰ μέρα, πού μὲ τὴν ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία καὶ τὴν κρατικὴ μέριμνα ἰδρύθηκε τὸ πρῶτο Ἑλληνικὸ Μουσικὸ Σχολεῖο (τὸ Ὁδεῖο Ἀθηνῶν 1870). Εἶχε ἀποφασιστεῖ τότε νὰ ληφθεῖ μιὰ πρόνοια γιὰ τὴ μουσικὴ μόρφωση τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τῆς πρωτεύουσας.

Καὶ ἦρθε τότε ἡ μόρφωση αὐτὴ γιὰ νὰ συμπληρώσει μὲ τελειότερο σύστημα τὸ ἔργο τῆς ἐξωφρενικῆς διαστρέβλωσης τοῦ Μουσικοῦ Ἑλληνικοῦ αἰσθήματος. Ἡ Ἑλληνικὴ μουσικὴ διαφθορὰ ἐπῆρε μιὰ νόμιμη μορφή. Τὰ μουσικὰ προγράμματα τοῦ Ὁδεῖου Ἀθηνῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης βρῖθονε ἀπὸ Ἰταλικὸ ὕλικὸ καὶ ἀπὸ μιμήσεις Ἰταλικῆς τῶν Ἑλλήνων μας συνθετῶν. Ἦδη τὸ λαϊκὸ τραγοῦδι εἶχε πάρει τὴ γλυκανάλατη ἐκείνη, ρομαντικὴ μελωδικὴ γραμμὴ, στὴν ὁποῖαν ὁποῖαν ὁμολογῶ κρύβονται πολλὰς φορὰς ὅλες οἱ ἐνδείξεις τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐου πνοῆς, ὅχι ὅμως γιὰ ἄλλο λόγο, παρὰ γιὰ νὰ χαρίσσουνε τὴν ὁδύνη στὸν παρατηρητὴ πού τὶς ἀνακάλυψε καὶ ἐγνώρισε τὴ φοβερὴ τους παρεξήγησι. Δὲ μιλῶ γιὰ τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Δὲν ὑπῆρχε, γιὰτὶ οἱ Ἕλληνες τῶχανε στὴν ἀρχὴ ἄσυνειδήτα μὰ στὸ τέλος συνειδητὰ ἐγκαταλειμμένο. Ἐπειτα ἀργότερα ἐκάναμε τὴ γνωριμία μὲ τοὺς Μόζαρτ τοὺς Μπετόβεν, τοὺς

Βάγνερ, ἀργότερα καὶ ἀκόμα ἀργότερα τοὺς Γκρίκ, τοὺς Κορσάκωφ, τοὺς Μποροντίν, τοὺς Ραχμανίνωφ, τοὺς Μπαλακίρσεφ, τοὺς Σκριάμπιν καὶ λοιπούς.

* *
*

Τί περίεργο πρᾶγμα ἀλήθεια καὶ οἱ Μουσόρσκυ οἱ Κορσάκωφ !... Τί περίεργο ! Ἀγάπησαν τὸ τραγοῦδι τοῦ τόπου των ! Καὶ αὐτοὶ οἱ διάφοροι Ρήμαν καὶ Ρομαίν Ρολάν ἔγραψαν τόμους δάκαιρους γιὰ τὸ δημοτικὸν τοὺς τραγοῦδι. Ὅμως, ἀκόμα περιεργότερο, ἔγραψαν καὶ διάφοροι Νεκουμπραι γιὰ τὰ δικά μας, καλὲ γιὰ τὰ δικά μας δημοτικὰ τραγοῦδια ! Ἐμείναμε ἔκστατικοί ! Ὡ Δυτικὴ Πολιτισμὲ γιατί δὲν ἔφερες πρώτη στήν Ἑλλάδα τὴ στερνὴ αὐτὴ γνώση ;

* *
*

Ἄς μὴν εἶμαστε ὁμως ὡς τόσο καὶ ἄδικοι. Στὴν Ἑλλάδα τοῦ 1827 δὲν μπορούσε νὰ βρεθῆι μιὰ παρέα μὲ τὰ ἰδανικά τῆς ἱστορικῆς ἐκείνης Ρωσικῆς πλειάδας. Ἡ σοφία τότε εἰσχωροῦσε στὸ νεοῖδρυτο βασιλεῖο μὲ ἓνα παραξένο τρόπο. Ἀπὸ τὴν ταλαιπωρούμενη ὑπὸ τὸν Τούρκικο ζυγὸ Ρωμιωσύνη, ἔφευγαν καὶ ζητοῦσαν ἄσυλο στὶς Εὐρωπαϊκὰς πολιτείας, ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους κάποια τύχη ἐβοήθησε. Ἐκεῖ μέσα στὴν ἀφθονία τῶν φώτων, τριγυρισμένοι ἀπὸ τὴν ἔκπαγλη ὁμορφίαν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων πού οἱ πολιτισμένοι ἀλλόφυλοι τοὺς ἔτρεφαν τόσο σεβασμό, καὶ μὲ τὴν ἀγνότερη πρόθεση νὰ ὀφελήσουν τὴν πατρίδα (πού θάποκτοῦσε κάποτε τὴ λεφτεριά της) βιάστηκαν νὰ διορθώσουν γλῶσσα καὶ Τέχνη. Καὶ ἓνα εἶχαν ἰδανικό, νὰ ἐνώσουν τὴν καινούρια Ἑλλάδα μὲ τὴν παλαιά. Ψηλὸ βέβαια ἰδανικὸ μὰ ἀσύγχρονα καὶ ἀψυχολόγητα ἐπιδιωκόμενο.

Καὶ ἐνῶ οἱ ἠρωϊκοὶ ἐκεῖνοι ἄνθρωποι τοῦ 21 εἶχαν κλεισμένα ὑποσυνείδητα στὴν καρδιά τους δάκαιρη τὴν κληρονομία τῆς διθυραμβικῆς ἀρχαιότητος, καὶ τὴν ἐκδήλωναν μέσα στὸ θαῦμα ἐκεῖνο πού ὀνομάζεται «Ἑλληνικὸ Δημοτικὸν Τραγοῦδι» οἱ μακρόθεν ἰδανικοὶ καὶ αἰωρούμενοι σοφοὶ μας, ἐσύνησαν τὰ δοκίμια τῆς Ἑλληνικῆς Γραμματικῆς. Καὶ ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος ἐπίστεψε. Κατόρθωσαν νὰ τὸν κάμουν νὰ πιστέψῃ Τοῦ ἀφαιροῦσαν σιγὰ σιγὰ τὸ καλλιτεχνικὸ σφραῖγος του καὶ τοῦ τὸ ἀντικαθιστοῦσαν μὲ γνώσεις νέας γλῶσσας, νέας αἰσθητικῆς. Ἔτσι τὰ Δημοτικὰ τραγοῦδια μας, σχεδὸν ἀμέσως ἐπῆραν μιὰ μορφή ὕλικου χρήσιμου μοναχὰ γιὰ ἱστορικὰς διατριβὰς τῶν Νεοελλήνων ἔρασιτεχνῶν τῆς κριτικῆς. Ἐπιδράσεις χιλίων λογίων ἀνακατώθησαν στὸ μεταξὺ, ἀλληλοσπρώχτηκαν στὸν ἀγῶνα τῆς ἐπικρατήσεως

καὶ πάντα εἰς βάρος τοῦ ἄγνου Ἑλληνικοῦ αἰσθηματος ἐπεβλήθησαν
στὶς συνειδήσεις. Καὶ τὴν ὥρα ἀκριβῶς πού αἰσθανόμαστε πὸς μπαί-
ναμε στὴ χορεία τῶν πολιτισμένων ἔθνων, ἐννοιώσαμε πὸς δὲν εἴχαμε
Ἑλληνικὴ γνήσια Τέχνη, μὰ συγκεκριμένα ἐννοιώσαμε πὸς δὲν εἴχαμε
περισσότερο Ἑλληνικὴ Μουσική.

* *
*

Γιὰ νὰ φανοῦν οἱ Καλομοίρηδες ἔπρεπε νὰ μεσολαβήσουνε αἰῶ-
νες. Ἀδικήθηκε πολὺ ἡ μουσικὴ βέβαια. Δὲν ὑπῆρχανε Σολωμοὶ καὶ
Βαλαωρίτηδες στὴ Μουσική, γιὰ νὰ μᾶς φέρουνε σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ
τὴν Ἑλληνικὴ μουσικὴ συνείδηση καὶ δὲν ὑπῆρξε γιὰ τὴ μουσικὴ
οὔτε οἱ διήμεσοὶ σταθμοὶ ἐκεῖνοι πού ἐνώσανε τὴν Νεοελληνικὴ ποίη-
ση μὲ τὴν ποίηση τοῦ Δημοτικοῦ τραγουδιοῦ μας.

Καὶ δὲν εἶνε τώρα καθόλου ἀφύσικο πρᾶγμα τὸ φαινόμενο τῶν
λεπτῶν ἐκείνων αὐτιῶν πού σοκάρουνται στὸ ρυθμικὸ ἄκουσμα τῶν
7)8. Μπορεῖ ὅσο θέλει ὁ κ. Θ. Συναδινὸς νὰ εἰρωνεύεται τ' αὐτιά τῶν
μπλαζέ πού ἀνατριχιάζουν στὴν αἴσθησι τοῦ κτυπητοῦ μουσικοῦ μας
κουλὲρ λοκάλ.

Θὰ πάρω ἀπάνω μου τὴν ἁμαρτία τους καὶ θὰ φωνάξω. Ἔχουν
δίκην. Ἐνας αἰῶνας ὀλάκαιρος ἐργάστηκε γιὰ νὰ τὸν πείσει πὸς μου-
σικὴ ὀνομάζεται ὅ,τι παρτιτούρα ἔρχεται ἔξωθε καὶ πὸς Ἑλληνικὸ
Δημοτικὸ τραγοῦδι εἶνε ἓνας βάρβαρος λαϊκὸς ἤχος. Ἡ ἀποστροφὴ
τους λοιπὸν δὲν εἶνε τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἓνα φυσιολογικώτατο φαινόμε-
νο. Πειράζονται ἀληθινὰ καὶ ἀνατριχιάζουν ἀληθινότερα.

Ἔτσι ἡ χειρονομία τοῦ κ. Καλομοίρη στὴν ἐποχὴ μας εἶνε κατὰ
πὸς ξεπερνᾷ τὸν ἥρωϊσμό. Ἀπὸ τὴ συμφωνία τῆς Λεβεντιάς του
καὶ μόνο ἡ λέξη **Λεβεντιά** φέρνει ἀποκρουστικὴν οἰγὴ στὸν μον-
ταὶν μουσικοκριτικὸν τῆς πολιτισμένης καὶ **μουσοῦπερτραφοῦς** Ἀθη-
ναϊκῆς σύγχρονης κοινωνίας. Ἀναμφισβήτητο εἶνε πὸς στὸ Παρίσι
θὰ χειροκροτήθηκε θερμότερα τὸ ἔργο του. Ἦρθανε τόσο ἀργά, τόσο
καθυστερημένα αὐτὰ τὰ ἀληθινὰ μεγαλοφυῆ διαστήματα τετάρτης τοῦ
συμφωνικώτατου πρώτου μέρους....

Κλοῦνε μέσα τους ὅλη τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸν ἔντογο ρυθμὸ τῆς
ζωῆς της. Μὲ τὸ σφρίγγος τῶν προαναγγέλλουνε «τὸ ἀνέβασμα ξανὶ
πού μᾶς καλεῖ...» ἀλλὰ προσπαθοῦν νὰ μᾶς δώσουν καὶ κατὰ ἄλλο :
Τὴν παρηγοριά γιὰ τὰ χρόνια πού ὁ Ἑλληνικὸς μουσικὸς θησαυρὸς
ἔμεινε ἄγνος καὶ ἀνεκμετάλλετος...

* *
*

Ἀπὸ τὸ ἓνα ὡς τ' ἄλλο ἄκρο τῆς Κρήτης ὀργιάζει ἡ λύρα. Τὸ

πρῶτο παιγνίδι τοῦ Κρητικοπούλου εἶνε ἡ κατασκευὴ μιᾶς λύρας ἀπὸ τὰ πλατεῖα φύλλα τοῦ ἀθάνατου. Κοντυλιές με καινούριες βαριασιόνες βγαίνουνε ἀκόμα ἀπὸ ἀγνωστούς τραγουδιστὲς καὶ λυράρηδες. Στὰ καφφενεῖα τῶν Χανιῶν θὰ βρῆτε ἀκόμα τὸν καλὸ λυράρη, τὸν σβέλο ἀρειμάνιο χορευτὴ. Ὁ « Ερωτόκριτας » βρίσκεται ἀκόμα στὸ προσκέφαλο κάθε βρακοφόρου μὰ καὶ πολιτισμένον Κρητικὸ καὶ τὸ διασκεδαστικότερο καὶ αἰσθητικότερο σημεῖο τῆς πιὸ λεπτῆς κοσμικῆς συγκέντρωσης εἶνε οἱ ἀνταλλαγές τῶν μαντινάδων καὶ ὁ Πεντοζάλης.

* *
*

Ἡ Βυζαντινὴ ὑποχρεωτικὴ γιὰ τὸ εἰδικὸ μάθημα τῆς ἀρμονίας. Ἡ διδασκαλία τῆς λύρας καὶ ἡ ἀρτία μόρφωση λυράρηδων. Ἡ συλλογὴ ὅλων τῶν Κρητικῶν Δημοτικῶν ἤχων καὶ ἡ ἐκδοσὴ των. Οἱ συχνές ἐκτελέσεις ἔργων Ἑλληνικῶν τῶν νεωτέρων συνθετῶν μας, καὶ ἡ διοργάνωση διαγωνισμῶν γιὰ τὴ σύνθεση ἔργων με Κρητικὰ θέματα, ὅλα αὐτὰ θάτανε ἡ πρόνοια ἐκεῖνη ποὺ θάφερε σίγουρα τὰ ποθούμενα ἀποτελέσματα. Τὰ Ὁδεῖα ἔχουν μοναχὰ μορφωτικὸ σκοπὸ. Ἐμεῖς ῥέπει νὰ πλατύνουμε τὴν ἀποστολὴ τοῦ δικοῦ μας.

* *
*

Περνάμε μιὰ ἐποχὴ ποὺ μοιάζει με τὴν περίοδο τῆς Ἑλληνικῆς ἀποκατάστασης. Ἡ μοναδικὴ ἀνομοιότητά μας βρίσκεται στὸ ὅτι δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ ἰσχυρισθοῦμε γιὰ καμμιά **στερνὴ γνώση** πὼς μᾶς ἦρθε ἀργά. Ἡ θλιβερὴ πείρα πρέπει νὰ μᾶς ὀδηγήσει σὲ ἄξιες προσπάθειες. Δὲν συντρέχει τώρα γιὰ μᾶς καμμιά ἐλαφροντική περίπτωση ὑστερικῆς καταστάσεως γιὰ νὰ ἐγκληματίσουμε εἰς βάρος τῆς συνείδησής μας. Ἡ Κρήτη στάθηκε πάντα τῆς κοιτίδα ἐνὸς ἰδιαίτερου πολιτισμοῦ. Ὅλα τὰ διδόμενα τῆς Κρητικῆς Τέχνης ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες ἔχουνε μιὰ δική τους σφραγίδα. Ἄς προσέξουμε λοιπὸν μέσα στὸν ὠκεανὸ νῆς διεθνoῦς μουσικῆς παραγωγῆς ποὺ караδοκεῖ τὸ ἀνοιγμα τῶν σχολῶν τοῦ Ὁδείου μας γιὰ νὰ εἰσχωρήσει, ἄς προσέξουμε λέγω πὼς θὰ θεμελιώσουμε μιὰ Μουσικὴ με δικό της χαρακτήρα. Δὲν συντρέχει ἡ αἰτία τῆς ἐπιστροφῆς σὲ μιὰ ἀσύγχρονη ἐποχὴ, γιὰ νὰ βροῦμε τὴν ψυχὴ μας. Δὲν τὴν ἐχάσαμε ἔμεῖς τὴν ψυχὴ μας. Φροντίδα μας μόνο θὰ σταθεῖ ἡ περιφρούρησή της ἀπὸ τοὺς κινδύνους ποὺ θὰ διατρέξει με τὴν περίπτωξη τῶν ἄλλων ὠραιότητων.

Μ. Σ.

Η ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΜΑΣ ΑΠΟΣΤΕΛΛΕΤΑΙ ΤΑΧΤΙΚΑ σὲ τέσσερῃς ἡμερίδαις τῶν Ἀθηναίων. Στὶς στήλας τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ποὺ περνᾶνε ὄχι καὶ πολὺ ἀραιὰ διαφημῆσαις περιοδικῶν κάθε λογῆς, δὲν ἀναγγέλλθηκε οὔτε μιὰ φορὰ μ' ὅλες τὶς ὑποδείξεις μας ἢ δική μας ἔκδοσις. Ἐξαίρεσις μοναχὰ ἔκανε τὸ «Ἐλεύθερο Βῆμα». Ἡ ἀδιαφορία αὐτῆ τῆς Ἑλληνικῆς πρωτεύουσας ἔχει τὸ γούστο της.

Ο ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΔΙΑΔΟΣΕΩΣ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ
ΤΕΧΝΩΝ ΕΝ ΚΡΗΤΗ

ΑΝΑΚΟΙΝΟΙ ΟΤΙ,

Προκειμένου νὰ συμπληρωθῆ ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεῖσα «Κρητικὴ Μουσικὴ Σχολή» διὰ μιᾶς ἔδρας ἄσματος καὶ μιᾶς ἔδρας βιολίου, δέχεται ἀπὸ τοῦδε αἰτήσεις τῶν ἐπιθυμούντων νὰ διορισθῶσιν εἰς τὰς θέσεις ταύτας.

Αἱ αἰτήσεις πρέπει ν' ἀπευθύνωνται πρὸς τὸ Δ. Συμβούλιον τοῦ Συνδέσμου καὶ νὰ περιλαμβάνουν :

- 1) Τοὺς τίτλους σπουδῆς.
- 2) Τὰς διατιθεμένας ὥρας διδασκαλίας καθ' ἑβδομάδα καὶ
- 3) Τὴν αἰτουμένην μηνιαίαν ἀμοιβήν.

Πᾶσα αἴτησις δεόν νὰ συνοδεύηται ὑπὸ τοῦ διπλώματος τοῦ αἰτουμένου ἐν πρωτοτύπῳ ἢ ἀντιγράφῳ (διπλώματος τοῦ ᾠδείου Ἀθηναίων, Ἑλληνικοῦ ᾠδείου ἢ ἄλλου ὁμοταγοῦ; Ἐθνωπαϊκοῦ) μετὰ μνείας τῶν ἐτῶν τῆς ἐν τῷ ᾠδεῖῳ φοιτήσεως καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ καθηγητοῦ, ὑφ' οὗ ἐδιδάχθη ὁ αἰτούμενος, κατὰ τὰ ἔτη τῶν ἀνωτέρων τοῦ σπουδῶν.

Ὁ Σύνδεσμος θὰ συμβληθῆ μετὰ τῶν ὡς ἄνω διορισθησομένων καθηγητῶν, διὰ χρονικὴν περίοδον ἐνὸς μέχρι τριῶν ἐτῶν.

Προθεσμία υποβολῆς αιτήσεων μέχρι 30 Ἰουνίου
ἐ. ἔτους.

Διὰ πᾶσαν συμπληρωματικὴν πληροφορίαν ἀπευ-
θυντέον εἰς τὸ Προεδρεῖον τοῦ Συνδέσμου.

Ἐν Χανίοις τῇ 26 Φεβρουαρίου 1925.

(Ἐκ τοῦ Γραφείου)

Ο ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΔΙΑΔΟΣΕΩΣ ΤΩΝ
ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΕΝ ΚΡΗΤΗ

ΑΝΑΚΟΙΝΟΙΟΤΙ,

Ἀπὸ πρώτης Μαρτίου 1925 ἄρχεται ἡ λειτουργία
τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθείσης πρώτης Μουσικῆς Ἐπιστημο-
νικῆς Σχολῆς ὑπὸ τὴν προσωρινὴν ἐπωνυμίαν ΜΟΥΣΙ-
ΚΗ ΚΡΗΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ καὶ ὑπὸ τὴν προσωρινὴν διεύ-
θυνσιν τῆς Δίδος Κ. Ἀντωνανάκη, διπλωματούχου τοῦ
ᾠδείου τῆς Λειψίας.

Εἰς τὴν Σχολὴν ταύτην θὰ διδάσκονται πρὸς τὸ πα-
ρὸν καὶ μέχρι τοῦ προσεχοῦς Σεπτεμβρίου, ὅποτε ὁ
Σύνδεσμος τῶν Κ. Τ. προσλαμβάνων ἀνεγνωρισμένους
καθηγητὰς τοῦ ἄσματος καὶ τῶν ἐγχόρδων θὰ τελέσει
τὴν ἐπίσημον ἰδρυσιν τοῦ πρώτου Κρητικοῦ ᾠδείου.

ΠΙΑΝΟ δι' ὅλας τὰς σχολὰς (Προκαταρκτικὴν, Κα-
τωτέραν, Μέσην καὶ Ἀνωτέραν).

ΒΙΟΛΙ διὰ τὴν Προκαταρκτικὴν Κατωτέραν καὶ
Μέσην.

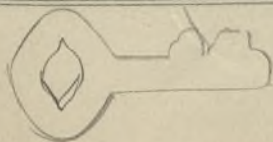
ΠΝΕΥΣΤΑ δι' ὅλας τὰς σχολὰς.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ὑποχρεωτικά, εἰδικὰ καὶ συμπληρω-
ματικά δι' ὅλας τὰς σχολὰς.

ΧΟΡΩΔΙΑ.

Εἰς ἰδιαιτέρον Παράρτημα θέλει ἐπίσης λειτουργή-
σει σχολεῖον λαϊκῶν ἐγχόρδων ὀργάνων (μανδολίνου, κι-
θάρας κ. λ.) ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Ντὶ Μάϊο.

Αἱ ἐγγραφαὶ θὰ ἐνεργοῦνται ἀπὸ 1ης Μαρτίου εἰς
τὰ γραφεῖα τοῦ Συνδέσμου 5—7 καθ' ἑκάστην. Ἐκεῖ
θὰ δίδεται ὁμοίως ὁμοίως πᾶσα λεπτομερὴς πληροφορία.

ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΙ ΕΓΓΡΑΦΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ
ΟΙ ΑΠΕΥΘΥΝΟΜΕΝΟΙ ΣΤΟΝ ΟΙΚΟ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ-
ΔΑΚΗ (ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ)

M. VALSA. Le Sacrifice d' Abraham Mystère Grec
du XVIe Siècle. Éditeur R. Chiberre Rue de l'Éperon 7.
Paris.

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ Θ. ΠΑΠΑΜΑΝΩΛΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ 53.

- ΔΗΜ. ΒΟΥΤΗΡΑ.** Φῶς στὸ σκοτάδι. Διηγήματα δρ. 10. —
ΧΡ. ΓΕΡΟΓΙΑΝΝΗ. Νανάγια τῆς ζωῆς (ἠθογραφία) > 7.50
Α. ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΔΟΥ. Ὁ Δ. Βουτηρᾶς καὶ τὸ
ἔργο του > 7.50
Ρ. ΦΑΒΙΑΝΙ. Σόδομα καὶ Γόμορα. > 25. —
ΤΥΠΩΝΕΤΑΙ. Ἡ μεγάλη τρίτομος Γραμματικὴ τῆς Δημοτικῆς
γλώσσης τοῦ γλωσσολόγου κ. Μ. ΦΙΛΗΝΤΑ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΖΗΚΑΚΗ-ΠΕΣΜΑΤΖΟΓΛΟΥ-ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΑ

ΘΡ. ΚΑΣΤΑΝΑΚΗ. Οἱ Πρίγκηπες. Βραβευμένο στὸν ἐτήσιο δι-
αγωνισμό Ἑλληνικοῦ μυθιστορήματος δρ. 20. —

ΜΑΓΓΑΝΑΡΗ. Ταξίδι σὲ λυρικοὺς στίχους.

ΚΑΒΑΦΗ. Ποιήματα. (Θὰ μιλήσουμε προσεχῶς).

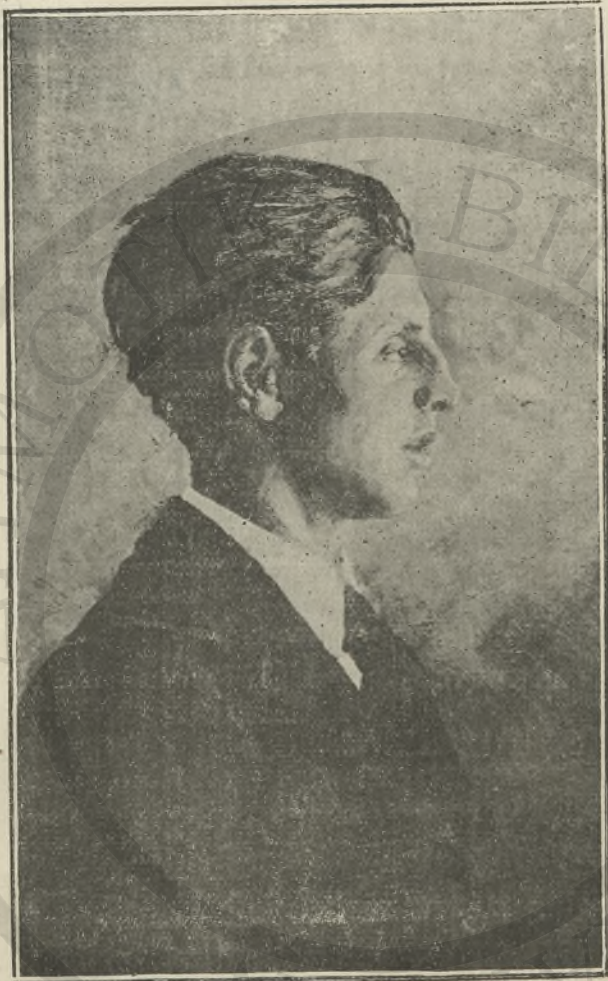
Μ. ΠΕΤΡΙΔΗ. Ἐξάστιχα.

ΠΑΙΔΙΚΗ ΧΑΡΑ. Ἑβδομαδιαῖο παιδικὸ περιοδικό. Ἐκδοτικὸς
Οἶκος Ράλλη Ἀθήνα.

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ, ΡΕΘΥΜΝΗΣ ἑφημερίδα. Διευθυντῆς Ἀν-
δρουλιδάκης, δικηγόρος.

ΦΛΟΓΑ, Σπάρτης μηνιαῖο περιοδικὸ διευθυντῆς κ. Ἀνθίας.

ΑΝΑΓΓΕΛΟΥΜΕ κάθε βιβλίον ποὺ μᾶς στέλνεται καὶ **ΚΡΙ-
ΝΟΥΜΕ** ἐκεῖνα ποὺ μᾶς ἔρχονται σὲ διπλό.

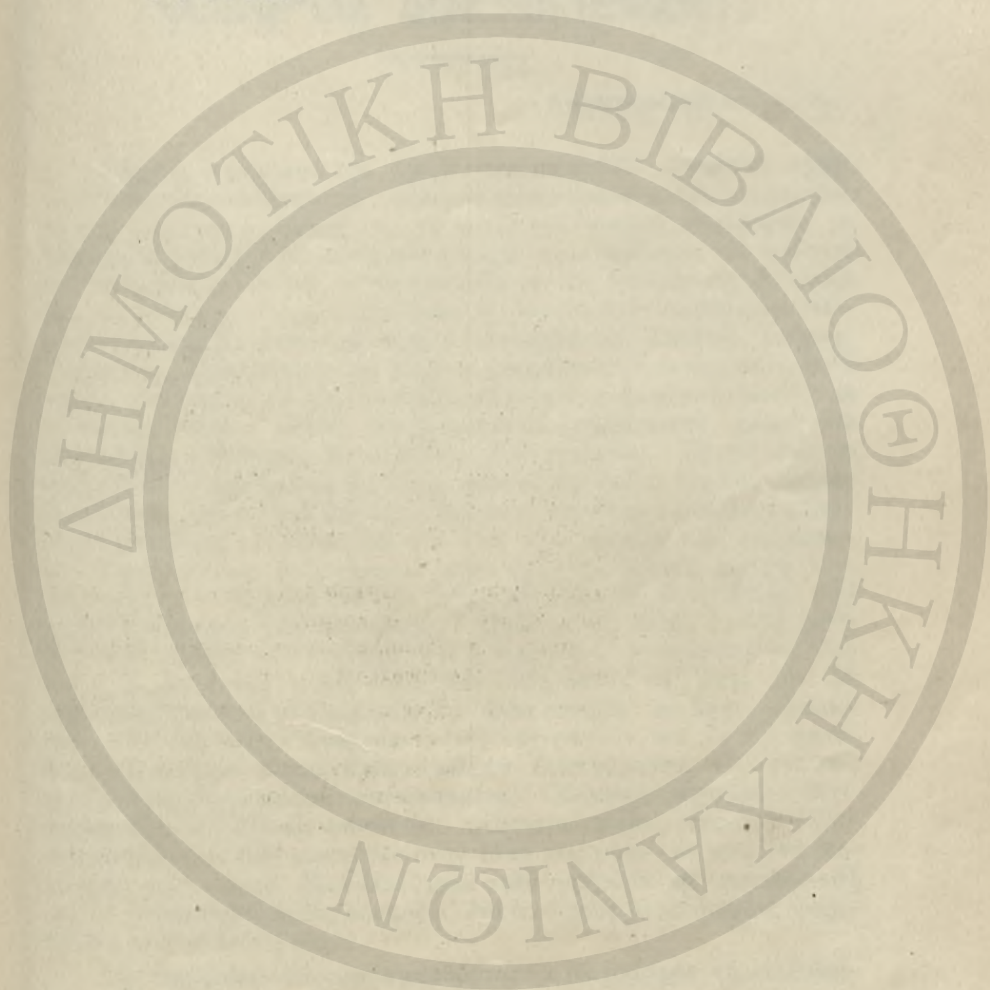
ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ
Φ. ΣΚΟΥΛΟΥΑΝ - ΚΑΛΟΥΤΣΗ

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

ΜΕΛΕΤΗ
ΚΡΙΤΙΚΗ.
ΒΙΒΛΙΟ-
ΓΡΑΦΙΑ

ἘΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

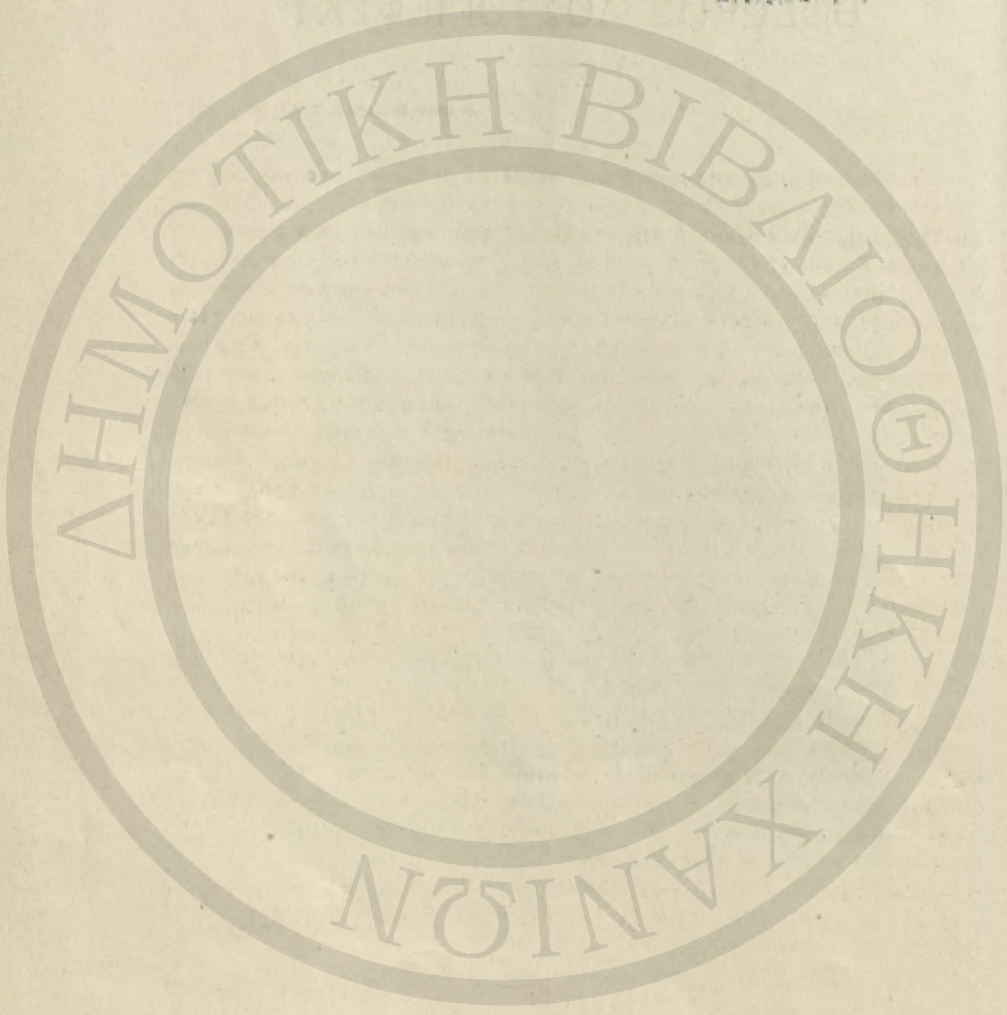

MEVETH

KPITIKH

BIBLIO

TPAFIA

ΕΡΩΤΗΡΗΤΟΙ

ΘΩΔΩΡΟΣ ΔΟΣΤΟΓΙΕΦΣΚΥ

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ Κ. Π.

Τώρα που μπροστά μας εξελίσσεται τὸ μεγάλο ἱστορικό δράμα τῆς Ρωσικῆς ἐπανάστασης, τώρα που αἰστανόμεθα σ' ὅλα τὰ ζητήματα τῆς ζωῆς τὴν ἐπίδρασή της, τὰ μάτια τοῦ κόσμου στρέφονται με περιέργεια πρὸς τὴν ἄγνωστη αὐτὴ χώρα, προσπαθώντας νὰ νιώσουν τὸν ἱστορικὸν ρόλον της, νὰ γνωριστοῦν με τὶς διανοητικὰς δυνάμεις της, νὰ δοῦν ἐπὶ τέλους τί πρόσφερε ἡ Ρωσσία στὴν παγκόσμια πνευματικὴ ἀγορά. Κι' ἔτσι σιγὰ σιγὰ, τὰ ὀνόματα τοῦ Τολστόϊ, Τσέχοφ, Αντρέγιεφ, Τουργένιεφ καὶ ἄλλα παρουσιάζονται ἕνα ἕνα στὸν πολὺν κόσμον, πού ἀρχίζει νὰ τοὺς γνωρίζει, νὰ τοὺς ἀγαπᾷ καὶ νὰ ἐνδιαφέρεται γι' αὐτούς. Μέσα σ' αὐτούς ὅλους, μὴ ἐντελῶς ἐξαιρετικὴ μορφή μᾶς παρουσιάζει ὁ Θόδωρος Μιχαήλοβιτς Δοστογιέφσκυ. Ἐχουν περάσει πενήντα δλόκληρα χρόνια ἀφ' ὅτου πέθανε καὶ ἀκόμα δὲν τοῦ βρήκανε μιὰ θέση πού νὰ τοῦ ἀομώσῃ μέσα στὴν παγκόσμια φιλολογία. Στέκει μπροστά μας σὲν κολοσσός, σὲν κίτι τόσο μεγάλο καὶ περίπλοκο, πού ὁ ἀνθρώπινος νους γάνεται μέσα στὴν πολὺπλοκην μορφή του. Δυστυχῶς στὴν Ἑλλάδα δὲν ἔχει ἀκόμα μεταρρασθῆ ὅλος ἐκτὸς ἀπὸ μερικὰ διηγήματα, (Δευκὰς νύκτες, ὁ Παίκτης καὶ ἄλλα, ἀπὸ τὰ μεγάλα του δὲ μονάχα «Τὸ ἔγκλημα καὶ ἡ τιμωρία», μεταφρασμένο ἀπὸ τὸν κ. Σ. Χαριτάκη πολὺ καλά, ἐν ἄλλῃ κανεὶς ὑπ' ὄψει του ὅτι μεταφράσθηκε ἀπὸ τὸ Γαλλικόν). Τὰ ἄλλα μεγάλα του ἔργα «Δαίμονες», «Ὁ Ἡλίθιος», «Ἀναμνήσεις ἐνὸς συγγραφέα», καὶ τὸ πιδ σπουδαῖο «Οἱ ἀδελφοὶ Καραμζώφ» μένουσιν ἀμετάφραστα. Οἱ γαλλικὰς μεταφράσεις εἶνε ἀπαίσιες, συγκεκριμένες. Ὅλοκληρα μέρη ἔχουν ἀντικατασταθῆ με Γαλλικὰς φαντασίας, πράγματα τελείως ξένα στὸν Ρώσον συγγραφέα. Δὲν πιστεύομε στὸν τόπον μας αὐτὸ τὸ κενὸ νὰ διατηρηθῆ πολὺ καιρὸ, ἀλλὰ ἐλπίζομε πολὺ γρήγορα νὰ συμπληρωθῆ γιὰ νὰ γνωρισθῆ ὁ πολὺς κόσμος μ' ἕνα ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ψυχολόγους τοῦ πλανῆτης μας.

Ἄς ἀρχίσωμεν τώρα προσπαθώντας νὰ σκιασῶμε τὴ πολυδαίδαλη αὐτὴ μεγαλοφυΐα.

Ὁ Φιόντορ Μ. Δοστογιέφσκυ γεννήθηκε στὶς 30 τοῦ Ὀκτώβρου τοῦ 1821 στὴ Μόσχα. Ὁ πατέρας του ἦτανε γιατρός τοῦ νοσοκομείου Μαρόνσκ, ἡ μητέρα του δὲ ἀνῆκε σὲ διανοουμένη οἰκγένεια ἐμπόρων Nietschaiev. Ἀπὸ τὰ ἑπτὰ παιδιά ὁ Θόδωρος ἦταν ὁ δεῦτερος,

ὁ μεγαλύτερος ἦταν ὁ Μιχάλης, ἐπίσης συγγραφέας. Ἀνατρέφανε τὰ παιδιά τους μὲ αὐστηρότητα καὶ τάξη. Ὁ πατέρας των ἤθελε νὰ τὰ κάμῃ ἀνθρώπους μορφωμένους καὶ ἐργατικούς. Ἀλλὰ τὰ παιδαγωγικὰ του μέτρα ἦσαν παράξενα, γεμάτα ἀπὸ ἐξεζητημένους ἀπαίτησες καὶ τυπικότητες. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πατέρα του εἶχε καὶ ἄλλους δασκάλους, ἓνα διὰκο γιὰ τὰ θρησκευτικὰ καὶ μιὰ Γαλλίδα. Ὁ Θόδωρος στὰ παιδικὰ του χρόνια, εἶχε ζωηρὸν χαρακτήρα καὶ ἐφευρετικὸ πνεῦμα. Πολὺ εὐκίνητος καὶ εὐαίσθητος ἐνέπνεε τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς ἰδιοσυγκασίας του σὲ κάθετι ποῦ ἀνελάμβανε. Ἔμαθε νωρὶς νὰ διαβάξῃ καὶ ἀγάπησε μὲ πάθος τὸ διάβασμα καὶ σ' αὐτὸ συνετέλεσε ὄχι λίγο ἡ περιορισμένη ζωὴ τοῦ σπητιοῦ καὶ ὁ σχολαστικὸς βαρὺς πατέρας του. Στὰ 1834 ὕστερα ἀπὸ προπαρασκευαστικὰ μαθήματα ὁ Θόδωρος καὶ Μιχάλης γράφονται στὸ pensión τοῦ Tschermak, ποῦ κείνη τὴν ἐποχὴ φημιζότανε στὴ Μόσχα. Οἱ ἀδελφοὶ κλεισθήκανε ἐκεῖ καὶ μονάχα στὶς ἑορτὲς πῆγαιναν σπῆτι.

Λίγο καιρὸ προτίτερα ὁ πατέρας τοῦ Θόδωρου ἀγόρασε μιὰ μικρὴ ἰδιοκτησίαν στὸ κυβερνεῖο τῆς Τούλας. Ἐκεῖ ἡ οἰκογένεια περνοῦσε τὸ καλοκαίρι της, ἔγεινε δὲ καὶ ἡ πρώτη γνωριμία τῶν παιδιῶν μὲ τοὺς χωρικοὺς. Οἱ διακοπὲς αὐτὲς στὸ χωριὸ ἔκαναν πάντα στὸ Δοστογιέφσκυ τὴν πιὸ καλὴν ἐντύπωση. Ἀλλὰ δὲν τὸν ἀπασχολοῦσαν ὅμως ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσι, συνήθεια ποῦ ἔλαβε ἀφ' ὅτου μῆλκε στὸ pensión τοῦ Tschermak καὶ μὲ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ μαθήματος τῆς φιλολογίας ἀπέκτησε πιὸ συστηματικὸν χαρακτήρα.

Πρῶτα πρῶτα, τοῦ ἔκαμε μεγάλη ἐντύπωση καὶ τοῦ ἄρεσε ὁ Α. S. Pouschkin, ὕστερότερα ὁ Walter Scott, Ζαγκόσκιν, Λατζετνίκωφ, Ναρεζνιϊ, Καραμζίν, Jukowsky καὶ ὄλους αὐτοὺς τοὺς διάβαζε καὶ τοὺς ξαναδιάβαζε.

Στὰ 1836 ὁ Φιόντορ ἔχασε τὴν μητέρα του, καὶ ὁ ἴδιος προσβλήθηκε ἀπὸ μιὰ σοβαρὰν ἰσθμῶσιν τοῦ λαιμοῦ. Μόλις ἔγινε καλά ὁ πατέρας του τὸν πῆγε στὴν Πετρούπολη, ὅπου ἐξώδευσε κάμποσους μῆνας γιὰ ἐιδικὴν προετοιμασίαν γιὰ ἀνώτερες σπουδὰς.

Στὰ 1838 ὁ Δοστογιέφσκυ πῆλκε σὲ μιὰ σχολὴν στρατιωτικῶν μηχανικῶν. Ἡ σχολὴ αὐτὴ σχετικῶς μὲ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἦταν ποτισμένη μὲ πνεῦμα ἀρετῆς φιλελεύθερο, πρῶγμα ποῦ ἐφανερόντο ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν σωματικῶν τιμωριῶν καὶ ἀπὸ τὸ φέροισιμὸν τῶν προϊσταμένων. Μ' ὅλα ταῦτα ἡ στρατιωτικὴ πειθαρχία ἐξεδηλώνετο βαρεῖα στὴν ἰσθμῶσιν ἰδιοσυγκρασίας τοῦ παιδιοῦ. Τὸ φιλόποιστο ποῦ ἐκληρονόησε ἀπὸ τὸν πατέρα του, τὸν ἀνάγκαζε ν' ἀποφεύγῃ τοὺς συμμαθητὰς του, καὶ ἔτσι ἀπέκτησε τὴν φημὴν ἰδιοτρόπου ἀνθρώπου. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μερὶ τὸ φιλολογικὸν ἐνδιαφέρον ποῦ ὀλότελα τὸν εἶχε ἀπορροφῆσει τότε, δὲ συνταρτιζόταν μὲ τὴν ἀνάγκην νὰ μελετᾷ καὶ ἰδίως μαθηματικὰ γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν εἶχε κλίση.

Μὲ τὴν ἐπιμονὴν του ὅμως πέρνει τὸ δίπλωμά του στὰ 1841, καὶ προβιβάζεται σ' ἀξιωματικόν. Παραμένει δυὸ ἀκόμα χρόνια στὴν σχολὴν γιὰ ἐιδικὰς μελέτας καὶ μόνον ὕστερα ἀπὸ δυὸ χρόνια κατατάσσεται στὸ σύνταγμα μηχανικῶν. Ἡ ζωὴ του περνοῦσε παράμερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν νεολαίαν. Ἀπὸ τὴν μιὰ μερὶα τὸν

τυραννοῦν αἱ ὑποχρεωτικὲς ἰχνογραφικὲς ἀσκήσεις, ἀπ' τὴν ἄλλη διαβάσει μονορούφι, συνδιάζοντας τὸν Hofmann μὲ τὸν Balsac, τὸν Göthe μὲ τὸν Georges Sand καὶ μὲ τὸν Schilier. Ἐπίσης διαβάσει πολὺ τὸν Sheekspear, Γκόγκολ, Γριμπογιέντοβ καὶ τοὺς Γάλλους κλασσικοὺς. Γενικῶς εἶχε διαβάσει πάρα πολὺ, τὰ δὲ γράμματα του μαρτυροῦν γιὰ τὴν ἐνθουσιώδη ἀγάπην του στὸν Corneille καὶ Schiller «πὺ εἶχε μάθει ἀπ' ἔξω, μιλοῦσε μὲ τὰ λόγια του, ὠνειρεύετο μ' αὐτόν.» Αὐτὰ τὰ χρόνια ἄρχισαν καὶ οἱ σοβαρὲς του ἀποπειρὲς δημιουργικῆς ἐργασίας. Οἱ «Πτωχοὶ ἄνθρωποι» ἐγράφοντο ἀκόμα στὴ σχολὴ τὶς νύχτες, κάτω ἀπὸ τὴ δυνατὴ ἐπίδραση τοῦ «Μανδύα» τοῦ Γκόγκολ. Ἡ ἀγάπην του γιὰ τὴ φιλολογία μεγάλωνε μὲ τὶς ὥρες, τὸ κεφάλι του ἦταν γεμάτο ἀπὸ σχέδια καὶ φιλολογικὲς ἐπιχειρήσεις, πὺ ὠνειρεύετο ὅτι θὰ τοῦ ἔφεραν δόξα, εὐκαταστασία καὶ ἐγγύτησιν ἀπὸ τοὺς διάφορους πιστωτὰς, καὶ ἀπὸ τὰ μικροπράγματα τῆς ζωῆς. Ἄς σημειώσωμεν δὲ ὅτι δὲν εἶχε πρακτικότητα στὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀτομικῶν του ὑποθέσεων. Ἄλλὰ ἐπὶ τέλους βαρέθηκε τὴν ὑπηρεσίαν του, καθὼς ἔγραφε «σὰν τὶς πατάτες» καὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1844 ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του σκοπεύοντας νὰ πέσῃ μὲ τὰ μούτρα στὴ δουλειά. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅμως δὲν εἶχε οὔτε μιὰ πεντάρα γιὰ ν' ἀγοράσῃ πολιτικὰ ρούχα,

Ἐξακολουθοῦσε νὰ συγγράφῃ τοὺς «Πτωχοὺς ἀνθρώπους» καὶ νὰ μεταφράζῃ τὸν Georges Sand. Τὴν ἴδια ἐποχὴν ἔγραφε στὸν ἀδελφόν του γιὰ τοὺς πτωχοὺς ἀνθρώπους. «Εἶμαι ὑπερβολικὰ εὐχαριστημένος μὲ τὸ μυθιστόρημά μου. Τὸ βλέπω καὶ χαίρομαι. Γι' αὐτὸ δίχως ἄλλο θὰ πάρω λεπτὰ καὶ τότε...» Τὴν ἀνοιξὴν τοῦ 1845 τὸ μυθιστόρημα ἐτέλειωσε καὶ κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Γρηγορόβιτς παρεδόθηκε στὸν Νεκράσωφ, ὁ ὁποῖος τότε ἐτοιμαζόταν νὰ ἐκδόσῃ μιὰ συλλογὴ. Ὁ ποιητὴς Νεκράσωφ ἔμεινε κατενθουσιασμένος ἀπὸ τὸ ἔργον «τοῦ νέου Γκόγκολ» καὶ παρέδωσε τὰ χειρόγραφα στὸν Μπελίνσκυ. Καὶ στὸ διάσημον κριτικὸν ἔκαμε καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν. «Ἐχετε ἀνακαλύψει τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν νοιότητε σὰν καλλιτέχνης», ἔτσι μίλησε στὸν Φλόντορ Μιχαίλοβιτς, «σὰς δόθηκε σὰν δῶρον ἔκτιμήσατε τὸ δῶρον σας, μείνετε πιστὸς στὴν ἀλήθειαν καὶ θᾶσθε μεγάλος ζωγράφος.» Αὐτὴ ἦταν ἡ πιὸ εὐχάριστη στιγμὴ τῆς νεότητος τοῦ Δοστογιέφσκυ, πὺ τὴν θυμᾶται ἀκόμα καὶ στὰ κότεργα μὲ τόση συγκίνησιν. «Βγῆκα ἀπὸ τὸ σπῆτι μου μ' ἔκστασιν», ἔλεγε ἀργότερα ὁ Δοστογιέφσκυ. «Σ' ὄλη μου τὴν ὑπαρξὴν ἔνοιωσα ὅτι στὴ ζωὴν μου ἐπῆλθε μιὰ νέα ἐποχὴ καὶ τὰ παλῆα εἶνε γιὰ πάντα ξεχασμένα...» Ὁ Δοστογιέφσκυ κατάλαβε τελειωτικὰ τὴν κλίσην του καὶ μῆνκε ὀλότελα στὸ φιλολογικὸν δρόμον. Ἐκεῖνὴν τὴν ἐποχὴν ἡ φιλολογία «ἔβραζε» γιὰ νὰ μεταχειριστοῦμε τὴν ἔκφρασίν του. Τὴν δημιουργοῦσαν ὁ Γκοντσαρόβ, ὁ Νεκράσωφ, ὁ Τουργένιεφ καὶ γι' αὐτὴν μιλοῦσε σ' ὄλην τὴν Ρωσίαν ὁ Μπελίνσκυ. Ὁ Δοστογιέφσκυ πῆρε θάρρος ἀπὸ τὴν πρώτην του ἐπιτυχίαν καὶ ἄρχισε νὰ ἐργάζεται μὲ θέρημ, γράφοντας μυθιστορήματα καὶ διηγήματα, στὰ ὁποῖα φαίνεται ἡ ἐπίδρασιν τοῦ Γκόγκολ ἀπὸ τὴν μιὰ μεριὰ καὶ τοῦ Hofmann ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Τὰ θετικιστικὰ καὶ μυστικοπαθῆ στοιχεῖα, δεμένα σὲ παράξενην

ἀρμονία, αὐτὰ εἶνε τὰ χαρακτηριστικά τῆς δημιουργίας του. Κανένας ἄλλος συγγραφέας δὲν μπόρεσε νὰ βρῆ μιὰ τόση μεγάλη καὶ τελεία ἀρμονία σ' αὐτὰ τὰ δυὸ ἀντίθετα στοιχεῖα. Ὑστερα ἀπὸ τοὺς «Πτωχοὺς ἀνθρώπους» ἐμφανίζονται διαδοχικὰ στὶς σελίδες τῶν Ἑθνικῶν σημειώσεων (Otetches tweniia zapisky), τὰ διηγήματά του «Ὁ Σωσίας», «Προχάρτchino», «Ἡ νοικοκυρά», «Οἱ λευκὲς νύκτες» (Nebetchka Nezvanoba). Τὰ βάσανα, ὁ ἔρωσ καὶ οἱ προσβολές, νὰ πῶ εἶνε τὸ φιλολογικὸ φόντο τοῦ συγγραφέα. τὸ δὲ σχῆμα τοῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀσθενικὰ ἐντεταμένη θέληση καὶ μὲ ἐσωτερικὴ ἀδυναμία.»

Ἄλλι στὰ 1849 κόβεται ἀπότομα ἡ φιλολογικὴ του δράση. Στὶς 22 τ' Ἀπρίλη τοῦ 1849 ὁ Δοστογιέφσκυ συλλαμβάνεται γιὰ τὴν ὑπόθεση τοῦ Petraschewsky. Μᾶς φαίνεται πὼς δὲν εἶνε παρόλκον νὰ ἐξηγήσωμεν ποιὰ εἶνε αὐτὴ ἡ ὑπόθεση πού τόσο σπουδαῖο ρόλο ἔπαιξε στὴ ζ' ἡ τοῦ μεγάλου συγγραφέα.

Ἡ ὁμάδα τοῦ Petraschewsky ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἀνθρώπους φιλελεύθερους, πού ἐσκοποῦσαν νὰ εἰσαγάγουν μεταρρυθμίσεις μὲ τὴν ἄδειαν τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἂν δὲν ἐδίδατο καὶ βιαίως Ἀρχηγὸς τῶν ἦτο ὁ Μ. Β. Bontaschewsky-Petraschewsky. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1849 ὁ Petraschewsky μαζὺ μὲ Tschernosvitoff καὶ Λιβὸβ μὲ βάση τὸν οὐτολιστικὸ σοσιαλισμὸ, τὸν φουριερισμὸ, ἀρχισαν τὸν σχηματισμὸ μιᾶς μυστικῆς συνωμοσίας. Ὅταν δὲ συνελήφθησαν, ὁ σχηματισμὸς αὐτὸς ὑπῆρχε, ἀλλὰ μόνον ὡς σχέδιον, πού μοναχὰ οἱ ἀρχηγοὶ ἐγνώριζαν. Μ' ὅλα ταῦτα συνελήφθησαν καὶ ἄλλοι πού καθόλου δὲν ἐγνώριζαν αὐτὰ τὰ σχέδια καὶ πού συμμεριζόταν μοναχὰ τὶς κοινωνικὲς τῶν ιδέες καὶ αὐτὲς προσπαθοῦσαν εἴτε φιλολογικῶς εἴτε μὲ ἄλλον τρόπον νὰ διαδώσουν.

Δυὸ ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Δοστογιέφσκυ πού ἤθελαν τὴν ἀτελευτήρωσιν τῶν χωρικῶν, ἐλευθεροτυπία, ἀνεξάρτητα δημοσία δικαστήρια καὶ κοινοβουλευτικὸ πολίτευμα. Οἱ περισσότεροι ὅμως ὀπαδοὶ προτιμοῦσαν τὴ δημοκρατία. Εἴκοσι ἕνα ἀπὸ τὰ μέλη καταδικάσθησαν σὲ θάνατο πού ὕστερα ὅμως τῶν δόθηκε χάρη.

Γι' αὐτὴ λοιπὸν τὴν ὑπόθεση, γι' αὐτὴ τὴ «συνωμοσία ιδεῶν» συνελήφθη καὶ ὁ Φιόντορ Μιχαίλοβιτς. Ἡ Δικαστικὴ ἐπιτροπὴ κατὰ τὰ γραφόμενα τοῦ βαρόνου Κόρφ ἐδυσκολεύετο νὰ κρίνῃ: «Πὼς μποροῦσε κανεὶς νὰ δικάσῃ ιδέες πού ἀκόμα δὲν ἐξεδιπλώθησαν σὲ καμμιά πράξη;» Μ' ὅλα ταῦτα ὅμως ὁ Δοστογιέφσκυ κατηγορήθηκε γιὰ «συνεργασία στὶς συνέλευσεις τοῦ Petraschewsky ὅπου μιὰ μέρα διάβασε ἕνα γράμμα τοῦ Μπελίτσκυ πρὸς τὸν Γκόγκολ.

Τὸν ἔκλεισαν στὸ φρούριο τοῦ Πετροάβλοβσκ καὶ ὕστερα ἀπὸ 8 μῆνες, ἀφοῦ πρῶτα ἄκουσε τὴν θανατικὴν του καταδίκη καὶ ἐπειτα τὴ χάρη, ἐστάλη στὰ κάτεργα τῆς Σιβηρίας. Ἐκεῖ ἔμεινε 4 χρόνια καὶ ἔπειτα τὸν ἔστειλαν ὡς στρατιώτῃ σ' ἕνα σιβηρικὸν τάγμα.

Μὲ ἐκπληκτικὴ σταθερότητα πέρασε αὐτὴ τὴν τρομερὴ δοκιμασία. Ὑποσχέθηκε στὸν ἑαυτὸ του νὰ βγῆ ἀπ' αὐτὰ τὰ ὑπόγεια, ὄχι ἠθικὸ σαράβαλο, ἀλλὰ ἕνας ὑγιὲς ἄνθρωπος. Καὶ πραγματικῶς ἔκανε ὅτι μποροῦσε γιὰ νὰ προφυλαχθῆ ἀπ' ἐκείνη τὴν τρομερὴ ἀτμόσφαιρα τῆς ζωῆς πού τοῦ ἐνέπνευσε «Τὶς σημειώσεις ἀπὸ τὸ νεκρὸ σπήτι»,

ἀπὸ ἐκεῖ πού ὁ ἄνθρωπος κινδυνεύει κάθε στιγμή νὰ προσβληθῆ, δαρθῆ, ἐξεφτελισθῆ.

Μόνον ἡ ἀνάγνωση τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἡ ἐργασία τὸν ὑποβαστοῦσαν. Ὅμως τὰ κάτεργα τὸν ἔκαμαν νὰ ἐμβαθύνῃ στὴ γνώση τοῦ ἀνθρώπου. Ἴσως τοῦ ἔμαθαν πολλὰ πράγματα, τὸν ἐγνώρισαν μὲ τὸν λαόν. Ἀλλὰ δίχως ἄλλο ἐπέδρασαν φοβερὰ καὶ ἀρνητικὰ στὴν ἰδιοσυγκρασία του. Μέσα ἐκεῖ ἀνέθρεψε μιὰ μεγάλη μυστικοπάθεια κάποια θρησκεία σκληρότητας, ζωντανεύοντας τὰ σπέρματα τῆς ψυχικῆς ἀρρώστειας, γιὰ τὴν ὁποία, νέος ἀκόμα, εἶχε κάποια τάση. Σ' ἓνα του γράμμα τοῦ 1854 ὁμολογεῖ ὅτι «αὐτὰ τὰ τέσσερα χρόνια τὰ λογαριάζει σὰν χρόνον πού βρισκόταν θαμμένος ζωντανός, κλεισμένος σ' ἓνα μνημα».

Πέντε χρόνια ἔπειτα ἀπ' τὴ σύλληψή του, ὁ Δοστογιέφσκυ γύρισε στοὺς κόλπους τῆς Φιλολογίας καὶ τῆς ἔμεινε πιστός ὁπαδός ἕως τὸ θάνατό του. Αἱ περιστάσεις ὅμως καὶ τῆς δευτέρας περιόδου τῆς ζωῆς του, δὲν ἦσαν καὶ τόσον εὐτυχισμένες. Στὰ 1857 παντρεύτηκε μὲ μιὰ χήρα καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀνατροφή τοῦ γιουῦ τῆς.

Εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ χρήματα, ἀλλὰ χρήματα δὲν ὑπῆρχαν. Μόνον ἡ πεποιθήσῃ του στὸ φιλολογικὸ του ταλέντο τὸν ὑποβαστοῦσε, ἂν καὶ στὴν ἀρχὴ στὴ Σιβηρία εἶχεν ἀμφιβολίες ἂν θὰ τοῦ ἐπέτρεπαν νὰ τυπώνῃ τὰ ἔργα του. «Ἐὰν καὶ τὸν ἄλλο χρόνον δὲν μοῦ ἐπιτρέψουν νὰ τυπώνω, χάθηκα», γράφει ὁ ἴδιος.

Εὐτυχῶς ὅμως στὰ 1858 τοῦ δόθηκε ἡ ἄδεια νὰ τυπώνῃ καὶ νὰ δημοσιεῖ. Αὐτὸ ὅμως ἦτο ἡ ἀρχὴ καινούργιων βασάνων γιὰ τὸν Δοστογιέφσκυ. Ἐπρεπε νὰ γράφῃ τὰρα πολὺ, μόλις τελειώνει τὸ ἓνα ν' ἀρχίζει τὸ ἄλλο...

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1859 τοῦ δόθηκε ἡ ἄδεια νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴ Σιβηρία καὶ ὕστερα ἀπὸ καμπόσους μῆνες ἐγκατεστάθηκε ὀριστικῶς στὴν Πετρούπολη. Ἐδῶ ἐπὶ τέλους ἤρε μὴ ὁμάδα φίλων καὶ ἀρχισε νὰ ἐργάζεται πολὺ. Γρήγορα ἔγινε καὶ ὁ οὐσιαστικὸς συντάκτης τοῦ περιοδικοῦ «Χρόνος» πού ἰδρύθηκε στὰ 1861 ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του τὸν Μιχάλη. Τώρα ὁ Φιόντορ Μιχάιλοβιτς ἐβροῆκε τὸ περιβάλλον του καὶ μιὰ ἀκατάπαυτη λυσσώδης δουλειὰ ἀρχισε. Ἐδωσε μιὰ τέτοια ὥθηση στὸ περιοδικὸ αὐτό, πού ὕστερα ἀπὸ 3 χρόνια ὁ «Χρόνος» μετροῦσε τέσσερις χιλιάδες συνδρομητές, γιὰ κείνη τὴν ἐποχὴ ἀριθμὸς σεβαστός. Ὁ Δοστογιέφσκυ ξαναθάρρησε ἀλλὰ γιὰ λίγο καιρὸ ἡ τύχη δὲν ἐννοοῦσε νὰ τὸν ἀφήσῃ ἤσυχο. Τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1863 τὸ περιοδικὸ δημοσίευσεν ἓνα ἀρθρον τοῦ Στράχοβ «Τὸ μοιραῖο ζήτημα» πού πραγματευόταν γιὰ τὴν Πολωνικὴ ἐπανάσταση. Συνέβηκε ὅμως κάποια παρεξήγηση καὶ τὸ ἀρθρον τοῦ Στράχοβ πού ἀποδείκνυε τὴν ἰδέα ὅτι «πρέπει νὰ παλέβουν μὲ τοὺς Πολωνοὺς ὄχι μοναχὰ μὲ ὄπλα, ἀλλὰ καὶ πνευματικῶς» θεωρήθηκε ἀντικυβερνητικὸ καὶ ἡ ἐκδοσὴ τοῦ «Χρόνου» ἀπαγορεύτηκε.

Τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ ξανάφερε τὸν Φιόντορ στὴν παλιά του ζωὴ. Ξανάρχισαν οἱ φροντίδες γιὰ τὰ δάνεια, γιὰ τὸ παζάρεμα ἐργασίας, πού ἀκόμα δὲν εἶχε ἀρχίσει. Ἡ γυναῖκα του ἀργὰ ἀπέθνηκε, ὁ ἴδιος ἦταν ἀρρωστος καὶ ὅμως ἔπρεπε νὰ γράφῃ βιαστικὰ καὶ μὲ ὀρισμένους

προϋθεσιές, βασανίζοντας τὸν ἑαυτό του γιὰ κάθε σελίδα πὸν ἔγραφε. «Ἡ κατάστασή μου, ἔγραφε στὶς 5 τ' Ἀπρίλη 1864, εἶνε τόσο δύσκολη πὸν ἀκόμα δὲν συνήντησα παρόμοια.» Ἀλλὰ καὶ πάλι ἡ εὐτυχία τοῦ ἐμειδίασε γιὰ λίγο καιρὸ. Ὅκτῳ μῆνες ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπαγόρευση τοῦ «Χρόνου» ἐδόθηκε ἄδεια στὸ Μιχάλη Δοστογιέφσκυ νὰ ἐκδίδῃ ἕνα καινούργιο περιοδικὸ μὲ τὸν τίτλο «Ἐποχή». Στὴν ἀρχὴ ἔλεγαν νὰ τὸ ὀνομάσουν «Λήθεια» ἢ «Ἐργασία». ἄλλὰ καὶ οἱ δυὸ ἐπικεφαλίδες φανήκανε κτυπητὲς στὰ μάτια τῆς Ἀστυνομίας καὶ ἀπερρίφθησαν. Τὴ φορὰ αὐτὴ ὅμως οἱ συνδρομητὲς δὲν ἦσαν πολλοί, πέθανε δὲ καὶ ὁ Μιχάλης Δοστογιέφσκυ. Ὑστερα ἀπὸ μερικὸς μῆνες φυτοζωῆς τὸ περιοδικὸ ἔπαψε νὰ ἐκδίδεται τὸν Φλεβάρη τοῦ 1865, ἀφίροντας στὸν Φιόντορ ἕνα σωρὸ φασαρίες καὶ χρέη. Τὴν ἴδια χρονία ἐκδίδεται τὸ ἔργον του «Τὸ ἔγκλημα καὶ ἡ τιμωρία» πὸν καθὼς γράφει ὁ ἴδιος «τοῦ ἔδωσε ξεχωριστὴ θέση στὴ Ρωσικὴ Φιλολογία». Δυὸ χρόνια ὕστερότερα μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης του γυναίκας ξαναπαντρεύεται καὶ τότε βρίσκει τὴν οἰκογενειακὴ εὐτυχία. Ἀλλὰ στενοχωρούμενος ἀπὸ τοὺς πιστωτὲς του «πὸν τὸν ἀπειλοῦσαν νὰ τὸν κάτσουν γιὰ τὰ χρέη του στὴ φυλακὴ», ὁ Δοστογιέφσκυ σώζεται στὸ ἔξωτερικό, ὅπου πέρασε τέσσερα χρόνια μαύρης δυστυχίας.

Τέλος στὰ 1871 ξαναγυρίζει στὴν Πετρούπολη καὶ τὰ βāsana τελειώνουν.

Τὸ πὼς ἔζησε αὐτὰ τὰ χρόνια στὸ ἔξωτερικό φαίνεται ἀπὸ τὰ γράμματά του. «Ἄραγε αὐτὸς (ὁ ἐκδότης τῆς «Ἀυγῆς») δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβῃ ὕστερα ἀπὸ τὰ δυὸ γράμματά μου, πὼς εἶμαι ἀπένταρος μ' ὅλη τὴ σημασία τῆς λέξεως! Ἐάν ἤξερε μόνον πὼς ἐπρομηθεύτηκα 2 τάλληρα γιὰ νὰ τοῦ τηλεγραφῆσω!... Μήπως μπορῶ νὰ γράφω αὐτὴ τὴ στιγμὴ;!» Καὶ σ' ἕνα ἄλλο γράμμα: «Βρίσκομαι σὲ μιὰ τέτοια κατάσταση πὸν μπορῶ νὰ κρεμαστῶ!» Ἡ νευρικότητα καὶ ἡ φιλοποψία φαίνονται στὰ γράμματά του. Τὸν βασανίζει ἡ ἀσέβεια τῶν ἐπιστολῶν πὸν τοῦ στέλνουν οἱ συντάκτες καὶ οἱ ἐκδότες. Τοῦ φαίνεται πὼς ἡ Ρωσικὴ ἀστυνομία ἀνοίγει τὰ γράμματά του, περιμένοντας τὸν σὰ σύνορα γιὰ νὰ τὸν ψάξῃ αὐστηρότατα.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴ περίοδο ἐτυπώθησαν στὸ περιοδικὸ «Ἡ γαλιὰφόρος τῆς Ρωσίας» στὰ 1868 «Τὸ ἔγκλημα καὶ ἡ τιμωρία» καὶ λίγο ἀργότερα ὁ «Ἡλίθιος» καὶ «οἱ Δαίμονες» (Beci) ⁽¹⁾

Μὲ τὸ γυρισμὸ του στὴ Ρωσία ἀρχίζει γιὰ τὸ Δοστογιέφσκυ ἡ σχετικῶς πρὸ ἡσυχῆ ἐποχὴ τῆς ζωῆς του. Τὰ οἰκονομικά του ἐδιορθώθησαν ἐπειδὴ τὰ ἔργα του εἶχαν τώρα μεγαλύτερη ζώδεψη. Ἡ τελευταία πούληση τῶν ἔργων του ἔγεινε στὰ 1878 ἀπὸ τὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ «Ἀγγελιαφόρος τῆς Ρωσίας». Ἀπὸ τότε ἀρχισε νὰ γίνεται κατορθωτὸ τὸ ἀκατόρθωτο ὡς σήμερα πρᾶγμα, τοῦ νὰ ζῆ δηλαδὴ χωρὶς χρέη καὶ νὰ σκέπτεται γιὰ τὴν ἀνατροφή καὶ τὸ μέλλον τῶν παιδιῶν του.

Ἀπὸ τὸ 1873 ἡ δημοσιογραφικὴ φλέβα του ξαναμίλησε καὶ ὁ Δο-

1) Beci σημαίνει «Δαίμονες» ἐνῶ Γαλλικὰ μεταφράσθηκε κακὰ (les possédés) «Οἱ δαιμονισμένοι».

στογιέφσκυ άρχισε νά διευθύνη με έξαιρετική έπιτυχία και προσοχή τόν «Πολίτη» Τη δουλειά αυτή ανέλαβε καθ' ύπόδειξη του πρίγκηπος Meschtschersky, αλλά ύστερότερα παραιτήθηκε γι' άγνωστους λόγους.

Από τὰ 1876 άρχισε ή έκδοση του «Ημερολογίου ένός συγγραφέα» και έπειδή τὰ οικονομικά δέν του επέτρεπαν νά δώση έγγύηση, (τότε όλες οι έκδόσεις έλογοκρίνοντο και μόνον με έγγύηση έμεναν άλογόκριτες), τó έργον έπερνούσε από προληπτική λογοκρισία.. Τήν έκδοση αυτή την είχε άρχισει και πρωτύτερα στόν «Πολίτην». Αποτελείτο δέ από μιá σειρά άρθρων, όπου έπραγματεύοταν διάφορα ζητήματα κοινωνικά και φιλολογικά. «Τό ήμερολόγιο» είχε μεγάλη έπιτυχία για τó ζωντανό και θερμό ύφος του και για την έπαφή τών σπουδαιότερων ζητημάτων της Ρωσσαικής ζωής. Έν τούτοις όμως έφανέρωσε σημαντική άνατροπήν στας άντιλήψεις και ιδέες του Στογιέφσκυ.

Πρέπει νά σημειώσουμε πώς ó Φιόντορ ήταν μεροληπτικός για τὰ πρόσωπα, όταν καταπιανόταν με σύγχρονα ζητήματα, δέν είχε δέ πάντοτε όρθή και διαπεραστική κρίση, σχετικώς με τὰ πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα.

Στις άρχές του 1860 λ. χ. ó Στοστογιέφσκυ έξεδήλωνε μεγάλο σεβασμό στόν Μπιελίνσκυ, πού είχε τόσον ένδιαφεροθή κάποτε για τόν νέον συγγραφέα. Τώρα όμως στο πρόσωπο του Μπιελίνσκυ ó Στοστογιέφσκυ έβλεπε «τό πιό βρομερό, βλακώδικο και άισχρό φαινόμενο της Ρωσσαικής ζωής. «Αδύνατο ταλαντάκι έτοιμο νά όνειροπωλή.»

Ποτισμένος με στενές σλαβοφιλικές άρχές έθεωρούσε σαν μάντη τόν Ν. Ν. Στράγοβ πού τó βιβλίό του «Η Ρωσία και ή Εύρώπη» του έφαινετο σαν τó μελλοντικό έγκόλπι βιβλίό όλων τών Ρώσων. Στις άτομικές όμως βλέψεις του ó Στοστογιέφσκυ είχε πολλά τὰ άκαθόριστα και πέφτοντας από τή μιάν αντίθεση στην άλλη καταντá νά παραδέχεται ότι ή σκλαβιά τών χωρικών δέν έμποδίζει τás ιδεώδεις σχέσεις μεταξύ κτηματίου και άγρότου. Γι' αυτό δέν μās φαίνεται παράξενο ότι ó Ν. Σ. Αμλάζα, τότε άρχηγός της γενικής διευθύνσεως τών ύποθέσεων του τύπου, καθησύχαζε τόν Φιόντορ με την ύπόσχεση ότι ή λογοκρισία δέν θά ξαναπειράξει τις ιδέες του απ' αυτή την άποψη.

Ένα απ' εκείνα πού μās κάνουν κατάπληξη στόν Στοστογιέφσκυ είνε και ή διορατικότητα του πού μερικές φορές καταντá προφητεία.

Δέν πρέπει όμως νά ξεχνούμε ότι ήτο μάλλον τύπος παθολογικός. «Ας πάρουμε π. χ. τó όνειρο του Ρασκόλνικωφ και άς τó συγκρίνομε με τὰ σημερινά γεγονότα της Ρωσσίας, είνε καταπληκτική ή λεπτομερής περιγραφή όλης αυτής της περιόδου. Και μās κάνει έντύπωση σαν παραμίλημα ένός άρρώστου, πού βλέπει χίλια πράγματα κρυμμένα στους άλλους. Η τί άλλο παρά τελεία προφητεία είνε ó λόγος του εισαγγελέα στους άδελφούς Καραμάζωφ; Σ' αυτά τὰ λόγια βλέπουμε τόν χαρακτηρισμό τών σημερινών γεγονότων. Δίκαια λοιπόν ó Στοστογιέφσκυ όνομάστηκε «ó προφήτης της Ρωσσαικής επανάστασης». Αλλά άς ξανάλθωμε στο θέμα μας, τελειώνοντας τή σύντομη αυτή βιογραφία του.

Στά 1880 συνέβησαν δυὸ σημαντικὰ γεγονότα γιὰ τὴ ζωὴ του. Πρῶτο ὁ λόγος πού ἐξεφώνησε στὴν ἑορτὴ τοῦ Pouschkinε στὴ Μόσχα, πού ἔγινε δεκτὸς μὲ τρελλὸ ἐνθουσιασμὸ καὶ ἐκυκλοφόρησε σὲ χιλιάδες ἀντίτυπα, καὶ δεύτερον ἡ ἐμφάνιση τῶν «Ἀδελφῶν Καραμάζωφ». Ἡ φιλολογικὴ του δόξα ἔφτασε στὴ κορυφὴ της. Ἡ ἑορτὴ τοῦ Pouschkinε τὸν ἀνέδειξε δίδοντάς του πρῶτῃ θέσῃ μέσα στοὺς συγχρόνους συγγραφεῖς καὶ ἔτσι παρηγόρησε τὴ δύση τῆς ζωῆς του. Ἄλλὰ λίγες μέρες τοῦ ἀπέμεναν νὰ ζήσῃ καὶ στὸ τέλος τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ ἐπόμενου ἔτους ὁ Δοστογιέφσκυ δὲν ὑπῆρχε πιά. Ἐνας τάφος στὴ Μονὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου τῆς Νέβας κρύβει τὸν μεγαλύτερο ψυχολόγο τοῦ κόσμου.

Σύντομα σύντομα θὰ ποῦμε τώρα λίγα λόγια γιὰ τὰ ἔργα του ὄχι βέβαια μὲ κριτικὰ ἀπαιτήσεις, γιατί δὲν πιστεύομε σήμερα νὰ εὐρίσκειται ἐκεῖνος πού θὰ τὸν κρίνῃ. Ὁ Δοστογιέφσκυ ἄφησε μιὰ τεράστια φιλολογικὴ κληρονομία, πού ἡ κριτικὴ ὡς τώρα τοῦλάχιστον ὄχι μόνον δὲν ἀνέλυσε, ἀλλὰ οὔτε δὲν κατώρθωσε νὰ καθωρίσῃ τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν ἔργων του πού πολλὰ ἦσαν ἀπλὰ σκίτσα γιὰ κατοπινὰ μεγάλα ἔργα.

Ἐν τούτοις ὅμως τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς φιλολογικῆς φυσιογνωμίας τοῦ Δοστογιέφσκυ εἶνε ἐντελῶς καθορισμένα. Ὁ Δοστογιέφσκυ εἶνε ἕνας ψυχολόγος συγγραφέας, ἐρευνητῆς τοῦ βάθους τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἀναλυτῆς τῶν πρὸ λεπτῶν συναισθημάτων.

Ἡ ζωὴ τοῦ παρουσιάζεται ὑπερβολικὰ πολὺπλοκὴ καὶ θυελλώδικοι γεμιάτῃ ἀπὸ ἀντιθέσεις καὶ ἄλλα προβλήματα. Ἡ ψυχὴ ἀναγκασμένη νὰ παρακολουθῇ τὴ ζωὴ σ' ὅλο τὸ πολυδαίδαλο δρόμο, μ' ὅλες τὶς ἀντιθέσεις της ἐπιρεάζεται πολὺ κι' ἀπὸ τὴν καρδιά κι' ἀπὸ τὸ πνεῦμα. Οἱ ἥρωές του εἶνε ἄνθρωποι πού ἔχουν τὰ δυὸ ἀντίθετα πράγματα, διαπεραστικὴ σκέψη μὰ καὶ τυφλὴ πίστη.

Ἐπίσης οἱ ἐξωτερικὲς του ἀρχὲς κατέχουν θέσεις σχεδὸν ἰσοβαθμίους μὲ τὶς μυστικοπαθεῖς πού πιστὰ ἀκολουθοῦν τὴν ἀνθρωπίνην ἀτομικότητα σὲ κάθε της ἐμφάνιση.

Ἀλλὰ ἂν καὶ τὰ ἔργα του ἔχουν μυστικισμὸν εἶνε ὅμως γεμᾶτα κι' ἀπὸ θετικισμὸν, Ἀυτὴ ἡ τρομερὴ ἀντίθεση ὑφίσταται σὲ τέτοιον βαθμὸ πού καμμιὰ φορὰ χάνονται τὰ σύνορα μεταξὺ διηγήσεως τοῦ συγγραφέα καὶ παραισθητικῆς ιδιότητος τοῦ παρισταμένου ἥρωα. Οἱ δὲ ἥρωές του μὲ ἀκαθορίστους αἰσθήσεις καὶ τάσεις, ὅπως ὁ Γκολιάδικην στὸ διήγημά του «Σωσίας» μᾶς θυμίζουν τοὺς ἥρωας τοῦ Hofmann πού ἔγραφε ὅπως καὶ ὁ Δοστογιέφσκυ τὴ νύκτα σὲ στιγμὲς νευρικῆς ταραχῆς.

Στὸ βάθος τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς ἔχει ὁ Δοστογιέφσκυ τὸ τραγικὸ στοιχεῖο τοῦ πεπρωμένου. Σ' αὐτὸ ὀφείλονται τὰ διάφορα τυχαῖα καὶ οἱ πρὸ περιέργως συμπτώσεις πού παίξουν τὸ ἀποφασιστικὸ μοτίβο. Γιὰ νὰ τὸ ἀποδείξωμε μπορούμε νὰ πάρωμε μερικὰ παραδείγματα.

Ἡ κουβέντα τῶν ἀγνώστων στὸ κατηλιὸ γιὰ τὴ γρηᾶ τοκογλύφο, γεννᾷ στὸν Ρασκόλνικωφ μιὰ καθωρισμένη ἰδέα γιὰ τὸ φόνο, σχεδὸν τοῦ δίδει ἕνα ἔτοιμο σχέδιο καὶ καθορίζει τὰ ὄρια τοῦ ψυχολο-

γικῶ περιεχομένου, μέσα στὰ ὁποῖα θ' ἀρχίσῃ νὰ ἐξελίσσεται ἡ περαιτέρω ἐκτέλεσις τοῦ ἔργου.

Κι' αὐτὸ τὸ τραγικὸ στοιχεῖο ἐκδηλώνεται μέσα στὶς ἀπότομες ἀντιθέσεις τοῦ μίους καὶ τῆς ἀγάπης, στὴ κτηνώδη σκληρότητα, στὴν παραλυσία, στὰ διάφορα, φρικτὰ φαινόμενα, στὴν ἀνδραγαθία καὶ στὴν αὐταλάρνηση, στὴν ἀγγελικὴ λάμψη καὶ στὴν ἀγαθότητα.

Οἱ πράξεις καὶ τὰ γεγονότα μαζεύονται μάζες μάζες μέσα στὰ ποῖα ἀσήμαντα χρονικὰ διαστήματα ἐξελίσσονται τόσο γλήγορα μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ ἀναγνώστη πού δὲν τὸν ἀφήνουν νὰ συνέλθῃ, νὰ σταματήσῃ. Ἡ ἠθογραφικὴς τὸν ἰδιότητες χαρακτηρίζουν μιὰν ὀρισμένην ἐποχὴν, τὰξιν ἀνθρώπων ἢ ὀμάδα. Γενικῶς ὁ Δοστογιέφσκυ περιόρισε τὶς περιγραφὰς τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, τῆς φύσεως, (ἀν ἐξαιρέσωμε μιά θαυμασιὰ περιγραφὴ τοῦ φθινοπώρου τοὺς «Πτωχοὺς Ἀνθρώπους») εἰς τὸ ἐλάχιστο καὶ περιορίσθηκε ὀλύτελα στὸ μέσα κόσμος, στὸν ψυχικόν. Τόση εἶνε ἡ ἀδιαφορία του γιὰ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον πού πολλὰς φορὰς ὑποπίπτει σὲ σοβαρὰ σφάλματα προσπαθώντας μόνον ν' ἀποδώσῃ τὶς ψυχολογικὰς στιγμὰς (γεγονότα), Ὁ Δοστογιέφσκυ μὲς δίδει λίγα ἠθικογραφικὰ στοιχεῖα ἢ δὲ προσπαθεῖα του νὰ πλησιάσῃ νὰ φτάσῃ τὴν ἀλήθειαν γιὰ ν' ἀποδώσῃ ἀκριβῶς τὰ συναισθήματα, ὑπερτερεῖ τὸν φροντίδες του γιὰ τὸ αἰσθητικὸ μέρος τοῦ ἔργου, δηλαδὴ ἀναλογία μερῶν καὶ γενικῶς τὴν ἐξωτερικὴν φόρμα.

Ἡ κοινωνικὴ σημασία τῶν ἔργων του ἐξάγεται ἀπὸ τὴν ψυχολογικὴ μορφή των. Πέροντας γιὰ σημεῖα ἐκκινήσεως τὰ βασάνα τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὶς ἐξωτερικὰς καὶ ἐσωτερικὰς ἀντιθέσεις τῆς ζωῆς ὁ Δοστογιέφσκυ διάλεξε τοὺς ταπεινοὺς καὶ τοὺς δούλους. Ἦσαν οἱ βασιμισμένοι, πού οἱ συνθῆκες τῆς ζωῆς τοὺς καταπλάκωσαν μ' ἓνα ἀνυπόφορον βάρος, εἶνε οἱ ἀνθρώποι, τῶν ὁποίων ἡ ἀνθρωπίνῃ ἀξιοπρέπεια προσβάλλεται κάθε στιγμὴ ἀπὸ τὴ συνείσθησιν τοῦ δικαίωματος μιᾶς διανοητικῆς καὶ ἠθικο-ανεξάρτητης ζωῆς. Ὁ Δοστογιέφσκυ πονεῖ γιὰ τὸν ἀνθρώπον πού συμμορφώνεται μὲ τὴ δύναμιν τῶν πραγμάτων, πού τὸν φέρουν στὴ θέσιν νὰ ἀρνῆται τὸ δικαίωμα πού ἔχει αὐτὸς εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ πού καταντᾷ νὰ λογαριάσῃ τὸν ἑαυτὸν του ὄχι τέλειον ἀνθρώπον πρᾶγμα ἀληθινόν. Οἱ διάφορες φόρμες τῶν βασάνων τοῦ Δοστογιέφσκυ εἶνε ποικιλόμορφες καὶ τὰ ψυχολογικὰ κων μοτίβα συνδέονται ποικιλοτρόπως. Παρουσιάζει ὅλα τὰ εἶδη, Βασάνα ἀπὸ ἀγάπην γιὰ τὸν ἀνθρώπον, βασάνα ἀπὸ πάθη δυνατὰ καὶ ταπεινά, ἀπὸ ἀγάπην ἐνωμένη μὲ σκληρότητα καὶ μῖσος, ἀπ' τὴν ἀσθενικὰ ἀνάπτυξιν τοῦ ἐγωῖσμοῦ καὶ τοῦ φιλυπόπτου, σ' ὅλα αὐτὰ βλέπομε τὰ ἐνστικτὰ τοῦ λύκου ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καὶ τὴν ἀγαθότητα τοῦ προβάτου ἀπὸ τὴν ἄλλη.

«Ὁ ἀνθρώπος εἶνε δεσπότης τῆς φύσεως καὶ ἀγαπᾷ νὰ τυρανῆ», ἔτσι λέγει ὁ Δοστογιέφσκυ στὸν «Παίκτη», στὰ δὲ «σημειώματα ἀπὸ τὸ ὑπόγειον», ἢ «ὑπόγειος ἀνθρώπος» φθάνει στὸ συμπέρασμα ὅτι «ὁ ἀνθρώπος ἀγαπᾷ μέχρι πάθους τὰ βασάνα του», δηλαδὴ τ' ἀνεβάζει σὲ ὕψος πού καταντοῦν ἀνάγκη γιὰ τὴν ἀνθρώπινῃ φύσιν. «Τὰ βασάνα γεννοῦν τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστην, κι' αὐτὰ τὰ δυὸ μᾶς φέρουν λευκοὺς μπρὸς στὸν Ἀνώτατον Πλάστην», νὰ ποῖα εἶνε ἡ φιλοσοφία τῶν

βασάνων τοῦ Δοστογιέφσκυ. Ἐὰν τὰ ἔργα τοῦ Δοστογιέφσκυ εἶνε πολλά σκληρὰ σημεῖα, εἶνε ὅμως καὶ πολλὰ εὐσπλαγχνικά.

Μὲ ἀκρίβειαν ἑνὸς ψυχιάτρου ὁ Δοστογιέφσκυ μᾶς ἀπεκάλυψε ἕνα κόσμον δλόκληρον ἀπὸ μισότρελλους, μεθυσμένους, ἡδονιστές, σακατεμένους, ἡλιθίους, τρελλοὺς καὶ κάθε εἰκόνα ἑνὸς τέτοιου τύπου ὄχι μόνο δὲν προσβάλλει τὸν ἀναγνώστη κáνοντάς τον σκληρό, ἀλλὰ ἀντιθέτως τοῦ ἀνοίγει τὴν καρδιὰ στὶς θεμερὲς εὐαγγελικὲς ἀκτῖνες τῆς ἀγάπης. Σὰν σὲ κινηματογραφικὴ ταινία παρελαύνουν ὅλοι αὐτοὶ οἱ τύποι. Ὅλα αὐτὰ τὰ θύματα τοῦ «πεπρωμένου» καὶ τοὺς ἀκολουθοῦν διάφοροι τύποι ὑπαλλήλων, εὐεργετῶν, στρατηγῶν, σκληρῶν ἐγωϊστῶν, ἀφελῶν ὄνειροπόλων, ἀνθρώπων ἀγνῆς καὶ ἠθικῆς ζωῆς. Ἡ ἀναπαράστασις αὐτοῦ τοῦ ἀπέραντου καὶ σε ὑπέριστα βαθμὸ πολυπλόκου κόσμου, ποὺ καταντᾷ ν' ἀγαπᾶται παθητικῶς ἀπὸ τὸν ἀναγνώστη βάζει τὸν Δοστογιέφσκυ στὴ πρώτη γραμμὴ τῶν δυνατωτέρων θετικιστῶν. Ἡ Κριτικὴ ἔχει δίκην δείχνοντας τὴν ἀναλογία μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Τολστόϊ. Ἄν καὶ ὅλως διάφορος ἦτο ὁ κόσμος ποὺ μᾶς παρουσίασε ὁ Τολστόϊ ἂν καὶ καλλιτεχνικῶς τόσοσ πολλὸν διαφέρουν, ὅμως καὶ οἱ δύο τους εἶνε ἐρευνηταὶ ἐκείνης τῆς ἀλήθειας, στὴν ὁποίαν συμπεριλαμβάνονται οἱ νόμοι τῆς ἠθικῆς ἀνάρρωσης τῆς ἀνθρωπότητας.

ΧΑΝΙΑ, 24 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1922.

ΔΡ. Γ. ΑΝΤΩΝΑΚΑΚΙΣ
Ι. ΠΑΠΑΔΑΚΙΣ

ΠΑΡΑΤΟΝΙΣΜΟΙ

Στὰ ΜΝΕ. β'. 95 ὁ κ. Χατζηδάκης θέλοντας νὰ ἐρμηνεύει τὸν παρατονισμό τοῦ *ἐναντίος* σε ἐνάντιος, λέει μερικῆς ἀνακρίβειες ἐπισημαίνοντας: «ἐπειδὴ ἐλέγετο *ἄξιος-ον*: *ἄξια*, *αἷτιος-ον*: *αιτία*, *μακάριος-ον*: *μακαρία*... κτλ. ἐνομίσθη ὅτι ὁ τόνος ἐπὶ τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ οὐδαιτέρου γένους κατὰ νόμον ὀφείλει νὰ κεῖται ἀνωτέρω ἢ ἐπὶ τοῦ θηλυκοῦ καὶ τοῦ ἀφρημένου (τὰ οὐσιαστικά λέει ἐδῶ: *ἄξια*, *αιτία* κτλ.) καὶ ἐπειδὴ ἐλέγετο *ἐξ ἐναντίας*, *ἀπ' ἐναντίας*... ἐτονίσθη: ὁ ἐναντίος....»

—Μπᾶ! Τίποτε ἀπ' ἀπτά.

Τὸν καιρὸ πὸν τονίσανε: *ἐνάντιος*, τὰρσενικό, εἶπανε σύγκαιρα καὶ τὸ θηλικό: *ἐνάντια*, τονισμένα δηλ. καὶ τὰ δυὸ στὴν ἴδια συλλαβή, ὅπως καὶ *ἄξια* σάν τὸ *ἄξιος*, ὅπως καὶ *βέβαιη* σάν τὸ *βέβαιος*. Οἱ λογιότατοι πὸν τονίζουν ἀκόμα *ἐναντία*, *βεβαία* τὸ θηλικό, πὸν λένε *ἐξ ἐναντίας* κτλ., ἀπτοὶ τονίζουν καὶ τὰρσενικό *ἐναντίος*. Μὰ ἔμεῖς μιλάμε γιὰ τοὺς λαϊκοὺς τύπους. Ἔπειτα τί γυρέβου ἐδῶ τὰ οὐσιαστικά *ἢ ἄξια*, *ἢ αιτία* κτλ., ἀπτά γιατί ἴσα ἴσα χωριστήκανε ἀπ' τὸ σύστημα, κρατήσανε τὸν παλιὸ τόνο. Τί γυρέβου ἐδῶ τὰ φηρημένα, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ἀφρημένο οὐσιαστικό *ἢ ἐντία*—ἢ ἐναντιότη; Ἡ αἰώνια σύγχυση καὶ παράκρουση τοῦ κ. Χ.

Ἴδου ἡ κανονικὴ ἐξήγηση:

Κατὰ τὰ πολλὰ νεοελληνικὰ μὲ —ιος, πὸν τονίζονται στὴ δέφεση (ἀρχ. τρίτη) ἀπ' τὸ τέλος συλλαβῆ: *ἀδέξιος*, *ἀδέξια*, *ἀδέξιο*, *πεδέξιος*—α—ο, *καθάριος*—α—ο, *καινούργιος*—α—ο, *ἀφόριος*—α—ο, *περίσιος*—α—ο, *γαλάσιος*—α—ο, *μαγκούφιος*—α—ο, *γαλάριος*—α—ο, *ἀνάριος*—α—ο, *οὐράνιος*—α—ο, καὶ κατὰ τοῦτο: *γεράνιος*—α—ο, (πὸν ἔχει δηλ. τὸ χροῶμα τοῦ ἀγέρα. Τὰ ποδὲλοιπα ἔβρε τα τόμ. α' σελ. 30—38 καὶ 45.) παρατονιστήκανε καὶ μερικά ἄλλα, πὸν κανονικὰ ἔπρεπε νὰ τονίζονται στὴ λήγουσα. Τὸ γυναικεῖος —εία—εἶο πὸν κανονικὰ ἔπρεπε νὰ τὸ ποῦνε: *γυναικεῖος*—ἀ—ό, τὸ παρατονίσανε σὲ *γυναίκιος*, *γυναίκια*, *γυναίκιο*, (α' σελ. 35). Ἐπίσης τὸ *παντοῖος* παρατονίστηκε σὲ *πάντοιος*—α—ο κατὰ τὸ τέτοιος, κ' ὄχι βέβαια ἀντίθετα πρὸς τὸ θηλικό του τὸ ἀρχαῖο *παντοία*.

Ἔτσι καὶ τὸ ἐναντίος, —ία, —ίο, πὸν ἔπρεπε νὰ τονισεῖ κανονικὰ στὴ λήγουσα, νὰ γίνει δηλ. *ἐναντιός*, τραβήχθηκε ἀπὸ τὰ παρα-

πάνου κιάπο τάντίθετα στό νόημα, *δμοιος, ἴσιος*, καί τονίστηκε στήν παραλήγουσα *ἐνάντιος, ἐνάντια, ἐνάντιο*.

Ἔσπε βλέπετε ὅτι κανένα ῥόλο δέν παίξει ὁ ἀρχαῖος τονισμός τοῦ θηλικοῦ του, ἀφοῦ μαζί κιάπο παρατονίστηκε, οὔτε καί τοῦ ἀφρημένου, ἀφοῦ δέν ἔχει.

Μαζί μέ τό *ἐνάντιος*, ἐξηγεῖ ὁ κ. Χ. κατά τόν ἴδιο τρόπο καί τόν παρατονισμένο τύπο τοῦ *ἐταῖρος*, πού στόν Πόντο τόνε λένε *ἔταιρος*, δηλ. κατά τό σχῆμα *βεβαία—βέβαιος*, εἶπαν καί *ἐταῖρα—ἔταιρος*, λέει.

Ἄπο δέν εἶνε τόσο σάλιο σάν τό παραπάνω, μά καί πολὺ σίγουρο δέν εἶνε, γιατί προϋποθέτει μέσ' τό γλωσσικό αἰσθημα ἄποτων πού παρατονίσανε : *ἔταιρος* ἀπ' τό *ἐταῖρα* κατά τό *βέβαιος* μέ τό *βεβαία*, πρῶμα πού δέν συμβαίνει καθόλου, α') γιατί ὁ τύπος *ἐταῖρα* πέθανε πολὺ πρωτοῦ νά παρατονισεῖ τό *ἐταῖρος* σέ *ἔταιρος* καί β') γιατί ὁ τύπος *βεβαία* ἔγινε *βέβαιη* ἢ βέβια, ἂν μὴ πρίν, τοῦλάχιστο ὅμως ἐξάπαντος μαζί μέ τόν παρατονισμό τοῦ *ἐταῖρος* σέ *ἔταιρος*.

—Καί πῶς μιᾶς μέ τόσο ντοχτοράτο, κύρ δάσκαλε, θά μοῦ πῆτε, γιά πράματα τόσο σκοτεινά :

—Αἶ, ἔχουμε κέμεῖς στήν ἐπιστήμη μας μερικὲς ἀχτίδες πού ῥίχνουμε στά σκοτάδια καί κάτι βλέπουμε. Μήπως ὁ Δάσκαλός μας μάφτες τίς ἀχτίδες δέν ἀνακάλυψε τοῦ *γαῖδάγου* του τῆ σκούφια, πῶς εἶτανε ἀραβικῆς κατασκευῆς ; (Γλ. μελ. 214 καί πέρα).

—Μά, θά μοῦ πῆτε, δέν τόνε πιστέψανε. (MNE. β', 561).

—Αἶ, τότες λοιπόν : « Ἀντιλεγόμενα—γαῖδαρος » ⁽¹⁾

—Τί λές, ἀδερφέ μου ;

—Ἔτσι μῶς ἔμαθε ὁ δάσκαλός μας νά μιᾶμε τὰ σῦκα σῦκα καί τὰ σ.....

—Σιωπῆ ! ἐπιστήμη θέλουμ' ἔμεῖς ἐδῶ, δέ θέλουμε.....

—« Γέγονα ἀφρων κευχόμενος, ὑμεῖς μέ ἠναγκάσατε » !..... Ἄκουτε λοιπόν.

Ἐπάσχει κάποιος τύπος τοῦ *χτύπος* : ὁ *ἔχτυπος*. Πιστέβω πῶς τόν ξαίρετε ὅλοι σας.

—Ἄχι ὅλοι μας, δάσκαλε.

—Τότες, ὅσοι τόν ξαίρετε μάθετέ τον σέκείνους πού δέν τόν ξαίρουν.

Τό εἰ τῆς ἀρχῆς του οἱ κ. κ. Μέγερ καί Χατζηδάκης (α', σελ. 204) *κολοκυνθοειδῶς λίαν* τό ξηγοῦνε ἀπ' τὰ σύστοιχα ῥήματα λέει.

Ἄπως κἂν ἔχει, ὁ τύπος μέ τό ἀρχικό εἰ θά μοῦ ὁμολογήσετε καί τοῦ λόγου σας πῶς δέν μπορεῖ νάναί σύγχρονος μέ τὴν ἐποχὴ πού σωζότανε στή λαϊκῆ γλώσσα ἢ λέξη *ἐταῖρα*.

Τόρα πῶς ἔγινε ὁ παρατονισμός του ;

Ἰδοῦ πῶς : Κατά τό σχῆμα οἱ *δασκάλοι*—ὁ *δάσκαλος*, οἱ *ἀγγέλοι*—ὁ *ἄγγελος*, οἱ *διαβόλοι*—ὁ *διάβολος* κτλ. εἶπανε κάπου καί (βουκόλος—) οἱ *βουκόλοι*, ὁ *βούκολος*, (πυρομάχος—) οἱ *πυρομάχοι* ὁ *πυρομάχος* (πυροβόλος—) οἱ *πυροβόλοι*, ὁ *πυροβόλος*, (*villanus*)

(1) Ἐπισέλιδη ἐπιγραφὴ στήν ἀπάντησή του σέκείνον πού δέν τόνε πιστέψανε (MNE β', 556—61.)

οὐ βελάνοι, ὁ βέλανος, κτλ. Ἔτσι λοιπὸν καὶ (ἐ—χτύπος—) οἱ ἐχτύποι) ὁ ἐχτύπος.

Τὸ ἴδιο καὶ (ἐταῖρος—) οἱ ἐταῖροι, ὁ ἐταῖρος.

Ἴδου κιᾶλλη ἐρημηγεία. πάντοτε πρὸ σίγουρη ἀπὸ τῆ δικῆ του. Ἐπειδὴ ὑπάρχουν τὰ μεγεθυντικά τὸ ποντίκι, ὁ πόντικας καὶ δίπλα του τὸ σύνθετο ὁ τυφλοπόντικας, τὸ παγοῦρι—ὁ πάγουρος καὶ ὁ πετροπάγουρος, τὸ κοισίφι—ὁ κότσυφος καὶ ὁ πετροκότσυφος, τὸ φαράγγι—ὁ φάραγγας καὶ ὁ ποροφάραγγας, τὸ κουβίδι—ὁ κούβουδας καὶ ὁ μαβροκούβουδας, τὸ βαθράκι—ὁ βάρθρακος καὶ ὁ ἀμπελοβάθρακος (ἔτσι στὴν Ἀρτάκι μὲ ος) κ. τ. λ. ἀναπτύχθηκε μὲς ὁ στὸ λαϊκὸ γλωσσικὸ αἶσθημα πὺς μπορούνε ἀπ' τὸ σύνθετο μονοκόνονας νὰ ποῦνε καὶ τὸ μονὸ ὁ κάνονας, ἀπ' τὸ ἀγριοπέτεινος ὁ πέτεινος κτλ. ἔτσι κι'ἀπ' τὸ σύνθετο ὁ συνέταιρος μπορούσαν νὰ ποῦνε πολὺ ὠραῖα τὸ μονὸ ὁ ἐταῖρος.

Ἐχετε καμμὴν ἀντίρρηση; Μὰ καὶ γιὰ τοὺς παρατονισμοὺς ἀφτοὺς τοὺς ἰδιωματικὸς μπορούετε νὰ πῆτε πὺς δὲν εἶνε νεώτατοι; Χωρὶς ἄλλο νεότεροι ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πὺ δὲν εἶχε ξεχαστεῖ στὰ λαϊκὰ ὁ τύπος ἐταῖρα.

Καὶ τὸν παρατονισμό τῷ ἀκμαῖος πὺ σὲ μερικὲς Σποράδες παρατονίστηκε ἄκνιος κατὰ τὸ ἴδιο σχῆμα βεβαία—βέβαιος θέλει νὰ τὸν ἐρημηγέσει ἢ ἀκμαῖα—ὁ ἀκναιος. ⁽¹⁾ Ἄλλὰ γεννιέται ἢ ἀπορία: Τὸν καιρὸ πὺ εἶπαν ἄκνιος, σωζότανε τοῦ θηλ. ὁ τύπος ἀκμαῖα;

—Ἀδύνατο. Κεῖδ' ὁ λοιπὸν «παραλαίει, παρακόλπει, ληρεῖ».

Μὰ ἐκεῖ πὺ οἱ λῆροι τοῦ φτάνουνε σὲ λυρισμό, εἶνε πὺς μὲ τὴν ἴδια πῆχη πὺ μετρᾷ τὸν ἐταῖρο καὶ τὴν ἐταῖρα, μὲ τὴν ἴδια θέλει νὰ μετρήσει καὶ «τὰπάρθενα χοράσια». Τὸ θηλικὸ παρθένα, ἀπάρθενο τὸ οὐδ. τὸ ἀρχικὸ ἂ τὸ παίρνει γιὰ προθεματικὸ ὁ κ. Χατζηδάκης.

Καὶ ρωτοῦνε οἱ ἄπιστοι:

α') Γιατὶ τὸ θηλικὸ νὰ μὴν ἔχι πρόθεμα καὶ τὸ οὐδέτερο νᾶχι; καὶ πὺναι ἄλλο, ὅμοιο παράδειγμα;

β') Πὺς μπορούσανε βάζοντας α στὴν ἀρχὴ καὶ ἀνεβάζοντας τὸν τόνο στὴν τρίτη συλλαβὴ ἀπ' τὸ τέλος νὰ μὴν τὸ θεωρήσουνε ὡς ἀρνητικὸ τῆς ἀρχικῆς ἐνοίας, καὶ πὺναι ἄλλο ὅμοιο παράδειγμα; Γιατὶ τὸ σχῆμα οὐσία—ἀνούσιος, μουστάκι—ἀμούστακος, ἀλάτι—ἀνάλατος, ἀξία—ἀνάξιος κτλ. φέρνει στὸ νοῦ τοῦ κάθε πὺ αἰσθάνεται τὰ ρωμαϊκὰ βεβαίωση τὸ πρῶτο καὶ ἄρνηση τὸ δέφτερο. Ὡστε παρ-

(1) Ἐπίσης ἀγνοεῖ ὀλότελα τὸ λόγο, γιὰτὶ τὸ μ τοῦ ἀκμαῖος ἔγινε ν ἄκνιος (MNE, α', 166, β', 95) Ὁ λόγος εἶνε φωνητικὸς: ὅταν ὁ φθόγγος Ε (αι) γίνεαι μὲ τὸν διφθογγισμό ε, ὁ ρεφτός φθόγγος ι κοτὰ στὸ μ παίρνει τὴν ανοιὴ τοῦ μ καὶ γίνεαι μυτόπνοος ἢ ἔρρινο, ἐκπνέεται δηλ. ἀπ' τὴ μύτη κι' ἔτσι πια ἀκούεται νι (gn) καὶ τότες δὰ ἔχουμε τρία σύμφωνα κμνι, πὺ τὸ ἔνα, τὸ μεσιακό, κρέπει κανονικὰ δίχως ἄλλο νὰ ξεπέσει, πρβλ. ψέφστης—ψέφτης, ζέφκτης—ζέφκτης, ζέβγλα—ζέβγλα, πέμπτος—πέμτος, σύμπτωση—σύμπτωση, ἐβγνωμοσύνη—ἐβγνωμοσύνη, bisextus—βίσεχτος, σφιγκτὸς—σφιχτὸς, ἀφστηρὸς—ἀφτηρὸς, Βριόκαστρο—Βιόκαστρο, ἀφριόνι—ἀφιόνι, (α, σελ. 43, ἕκκ.) σάπριος—σάπιος (α', 6, 32) ἐβδιὰ—ἐβδιὰ, ἀβριαργὰ—ἀβιαργὰ, κόψ' το—κόψ' το, ρίξ' το—ρίχ' το κτ. ἔτσι λοιπὸν καὶ ἄκνιος—ἄκνιος ξεπέφτοντας τὸ μ ἀνάμεσα κ καὶ ν. Ἀφτὸ εἶνε.

θένα—ἀπαρθένο ἔτσι θὰ τὸ αἰσθανθοῦμε. Νὰ τὸ τραγοῦδι :

«Τρεῖ' ἀπαρθένα κοράσια
σὺν τοῦ Μᾶη τὰ κεράσια»

δὲ θέλει νὰ πεῖ βέβαια κοράσια ὄχι παρθένα, ἀλλὰ πολὺ παρθένα.

Ἀφίστε δὰ πού ἄλλοῦ πάλι (MNE- β', 400) λέει : «ὁμοίως ἔχει
καὶ τὸ γνωστὸν ἀπαρθένα κοράσια κατὰ τὴν ἀπό—»

Ποιὸ λοιπὸν τώρα νὰ πιστέψουμε ἀπ' τὰ δύο ;

—Τίποτε, ὅλα μπόσικα. Ἀντὶ φωτὸς τὸ σκότος, ἀντὶ ἐπιστήμης
ἀρλοῦμες.

Ἔτσι τὰ πάντα θὰ τὰ πόφευγε ἅμα θυμότανε τὸ ἐκκλησιαστικὸ τὸ
«ἀειπαρθένος» πού ὁ λαὸς σήμερὰ τὸ λέει κανονικότερα **ἀπαρθένη**
μὲ νόημα καθάριο ἐπιθετικὸ—παρθένος «ἀπὴ ἡ γυναῖκα δὲν μπῆκε
στὰ ἐγκόσμια εἶνε **ἀπαρθένη**». Ἐνῶ τὸ **Παρθένα** εἶνε ἀποκλειστικὰ
ἓνα ἀπ' τὰ πολλὰ ὀνόματα τῆς Παναγίας. Γιὰ τὸ **ἀι—α** πρβλ. Ἄνι-
κόλας—Ἀνικόλας (ἔτσι πάντα σὲμᾶς) Ἀστράτηγος—Ἀστράτηγος⁽¹⁾
Μιχαήλης—Μιχάλης, Μαῖνη—Μάνη. μαῖστορας—μάστορας,
πάης—πάς, διάημα—διάκα, ἀκλή—ἀλί, γάδαρος—γάδαρος, καλὰ
εἶνε—καλὰ ἔναι κτλ. ἔτσι λοιπὸν καὶ **ἀειπαρθένη—ἀπαρθένη**, πού
εὐὸ ἀρχικὸ **ἀ** δὲν εἶνε μήτε προθεματικὸ, μήτε παρετυμολογία ἀπ' τὴν
πρόθεση **ἀπό**, μήτε ἀρνητικὸ, ἀλλὰ στοιχεῖο τοῦ ἴδιου τοῦ θέματος
καὶ ὅπου ὁ παρατονισμὸς δὲν προέρχεται ἀπὸ ἀναλογία **βεβαία—ἀβε-**
βαιος, παρθένα—ἀπαρθένος, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ καὶ ἀρχαία σύν-
θεση : **ἀειῖ παρθένος—ἀειπαρθένος** καὶ λοιπὸν ἐπίσης εἶνε στοιχεῖο
τῆς ἴδιας τῆς λέξης καὶ περιέχει μέσα του μέρος ἀπὸ τὸ θετικὸ νόημα
τῆς.

Ἄλλο τέτοιο ἴδιο κι' ἀπαράλαχτο εἶνε τὸ **ἄχλομος** ἔτσι λέμε στὰ
μέρη μας τὸ **χλομός**.

Ἀπὸ τὸ **ἀ** ἐπίσης δὲν εἶνε ἀρνητικὸ. Τί εἶνε λοιπὸν ;

Ἐπάρχει Μωραϊτικὸς τύπος : **δχλομος**, πού δὲν εἶνε ἄλλο ἀπ' τὸ
δ(λ)δχλομος=κάτωχος.

Καὶ πάλι τὸ **δχλομος** ἔγινε **ἄχλομος** κατὰ τὸ ὁμοιόφθογγο καὶ
ὁμοιονόημο **ἄχρωμος** (=δίχως χροῶμα) δηλ. πανιασμένος, ὠχρός, χλο-
μός. Ἐχοῦμε καὶ τὸ **ἄμωρος**=μωρός. Ἀπὸ ἐπίσης δὲν εἶνε ἴσια ἀπ'
τὸ **μωρός**, γιὰ τὸ μὴτε παρατονισμὸς ξηγιέται μὴτε τὸ θετικὸ νόη-
μα. Εἶνε νεολογισμὸς. Κατὰ τὰ **ἀνοησία, ἀσκεψία**, εἶπαν καὶ τὸ **μω-**
ρία—ἀμωρία μὲ τὸ ἀρχικὸ πρόθεμα. Κατὰ τὸ σχῆμα λοιπὸν **ἀσκεψία**
—ἀσκεψτος, ἀλαλία—ἀλαλος, ἀνοησία—ἀνοητος, ἀκαιρία—ἀκαι-
ρος, ἀβαρία—ἀβαρος κτλ. εἶπαν καὶ ἀπ' τὸ **ἀμωρία—ἀμωρος**.

Μ. ΦΙΛΗΝΤΑΣ

(1) Γιὰ τὸ «Ἄγιε Ἀστράτηγε» (λεξικ. γρ. ἀρχ. 5', 488), σύγκρινε : **οικο-**
κύρης καὶ **σπιτονοικοκύρης**, **ἀλί—μίνα** καὶ **ἀλίμονό μου** (α', σ. 25) **θὰ τσι**
φᾶς καὶ **θὰ τσι φᾶς ξύλο**, ἔτσι στὴν Πάνορμο, μβάση ἡλιοῦ **βασήλεμα** καὶ
ἡλιοβασήλεμα κτλ. κοίτα Γραμματ. Φιλήντα σελ. 392.

(2) Πορφυρογ. περὶ διοικήσ. 134.

Ο ΤΥΡΟΚΟΜΟΣ
ΑΗΜ. ΚΟΚΟΤΣΗ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΑΛΙΑ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΥΡΙΑ

ΧΑΡΙΣΜΕΝΟ ΣΤΗ ΣΥΝΤΑΧΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΟΥ "ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ,"

Εἶνε τρομερὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν περιοδικῶν—καὶ ἰδί ε τῶν φιλολο-
γικῶν—ποῦ εἶδαν τὸ φῶς τὰ τελευταῖα χρόνια στὴν Ἑλλάδα. Κάθε
περιοδικὸ ἀριθμεῖ καὶ μιὰ εὐγενικὴ προσπάθεια, ποῦ εἶνε τόσο εὐγε-
νικώτερη ἀφοῦ πάντα σχεδὸν εἶνε ὄχι μόνον ἀνιδιοτελὴς παρὰ καὶ ἐπι-
ζήμια στοὺς θιασῶτες της.

Ἰσάριθμα πάλε εἶνε τὰ περιοδικὰ ποῦ σβύνουν ἄλλα ξεψυχοῦν
μόνα τους, ἄλλα τὰ σκοτώνουν. Καὶ κάθε θάνατος περιοδικοῦ σημα-
δεύει τὴ ματαιότητά της εὐγενικῆς προσπάθειας ποῦ τὸ δημιούργησε.

Γιατὶ μιὰ τέτοια κατάσταση, ποῦ ὅσο χαροποιὰ καὶ ἂν εἶνε ἀπὸ
τὴ μιὰ μεριά, ἀφοῦ ἀποδεικνύει τρανώτατα τὴ φιλολογικὴ μας ζωτι-
κότητα καὶ τὴν ἐνθερμὴν μας ἀγάπην στὸ ὅτι σχετίζεται μὲ τὴν Τέχνην
(τὸ μόνον προτέρημα ποῦ κληρονομήσαμε ἀπὸ τοὺς πολύδοξους προγό-
νους μας), εἶνε καὶ ἀκόμα παραπάνω λυπηρότερη ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά,
μιὰ ποῦ φανερῶνει πὸς ναναγεῖ κάθε παρόμοια ἐπιχείρηση ;

Τὰ αἷτια εἶνε πολλὰ· κοινωνικά, ἐκπαιδευτικά, πολιτικά καὶ φιλο-
λογικά, μὰ πρὸ πάντων φιλολογικά, καὶ γι'αυτὸ ἀφίνοντας τὰ ἄλλα ἃς
κυττάξουμε κάπως κοντήτερα τὸ τελευταῖο.

Ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς θὰ καταλόγιζε κανεὶς στὰ φιλολογικὰ αἷτια,
παράγοντες σὰν τοὺς ἀκόλουθους.

α') Ἐλλειψη τακτικῆς ἀξιόπρεπτης παραγωγῆς.

β') Ἀδιαφορίας τοῦ ἀναγνωστικοῦ κόσμου.

γ') Ἀνικανότητος τῆς κριτικῆς νὰ ὑποδείξῃ τὰ κατάλληλα ἔργα.

Γιὰ μὲτ μεγάλη ἀναλογία αὐτοὶ οἱ παράγοντες ἔχουν βέβαια τὴν
ἐπιρροήν τους, ξεχωρτῶνται ὅμως ὅλοι ἀπὸ κάτι ἄλλο· τὰ **φιλολογικά**
μας ἔθιμα ποῦ μόνον ρυθμίζουν τὴ λαθρόβια ἐκδοσὴ, τὴ γέννηση καὶ
τὸ θάψιμο τόσον περιοδικῶν.

Κατὰ γενικὸ κανόνα κάθε καινούριο περιοδικὸ ποῦ βγαίνει ἀφοῦ
βασίζεται οἰκονομικὰ στὶς γενναιοδωρίδες τῆς «συντροφιᾶς» ποῦ τὸ
βγάξει, νέων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, εἶνε φυσικό :

α') Ν' ἀνοίγῃ διάπλατα τῆς στήλης του στὴ συνεργασία τῶν ἰδρυ-
τῶν του.

β') Νὰ ὑπερασπίζεται μὲ κάθε τρόπο τὰ μέλη τῆς συντροφιᾶς.

Εὐκόλα φαντάζεται κανεὶς τί γίνεται μὲ τέτοιο σύστημα. Κάθε
δημιουργία περιοδικοῦ **συνεπάγει** καὶ τὴ σύσταση νέου φιλολογικοῦ

κόμματος στην Ελλάδα. την πατρίδα του κοιμματισμού που την έφραγε!

Από έποψη συνεργασίας το περιοδικό θα ύστερη πάντα, γιατί και διατεθειμένο ακόμα να είνε να πληρώνη για νάχη συνεργασία της ανθρωπις, (όπως γίνεται σε κάθε Ευρωπαϊκό περιοδικό της προκοπής), δε θα μπορέση να μη βάλη μερικὰ «τραγούδια» αφιερωμένα στη δεσποινίδα Ψ... ή Ω... είτε κάτι άπροσδιόριστα «πεζὰ ποιήματα» τών ιδρυτών του. "Αν κανείς τους βγάλη καμμιὰ φυλλαδίτσα θα την ανεβάσουν στα σύρνια οι κριτικοί (!) του νέου περιοδικού, αλλοίμονο δε στον άπόξω που είτε έχει προσωπικά, είτε εκφράζει επιφυλάξεις για το Α ή Β της συντροφιάς' όση αξία και αν έχη θα κουρελιαστή στη λογοτεχνική κίνηση του φύλλου. Πρόσφατο ακόμα έχω στο μυαλό μου το πρώτο φύλλο ενός ποριοδικού που στην τελευταία του σελίδα κοροϊδεύει τρία όνόματα σεβαστότατα ανθρώπων, για τὰ όποια σεμνύνεται ή φιλολογία μας.

Αυτό το σύστημα εξακολουθεϊ, γιατί εκείνος που θα πειράξουν θάμυνθη στο περιοδικό της κλίμας του και ή βρισιές θα άλληλοπεραστούν σαν επισκεπτήρια. Για να γεμίση τις στίλzes του το περιοδικό θα προσφύγη στις μεταφράσεις καιρωμένες από ανθρώπους άδαεις και δίχως γούστο, και στις μονογραφίες ξένων λογογράφων. Βλέπει λοιπόν κανείς στις σελίδες ελληνικών περιοδικών πλάι στις βρισιές τών δικών μας από δικούς μας, τούς θριαμβευτικούς και πομπώδεις επιίνους για ξένους ανθρώπους που ίσως να μη συλλήγιστηκαν την ύπαρξη της πατρίδος μας, αυτές ή ξένες μελέτες θα είαν μονάχα τη χρησιμότητά τους αν είνε συστηματοποιημένες. Μά ξέρει καθέννας τί άσυστηματοποίητοι και τί τσαπατσούληδες είμαστε.

Καταντούν λοιπόν τὰ περιοδικά προσωπικοί λίβελλοι μιās παρέας έναντιόν μιās άλλης παρέας και πάει λέοντας. Πώς όμως είνε δυνατό να ζήση έτσι ένα περιοδικό; Σε λίγο καιρό οι Μαικήνες του βαζισαίζουν, ό ένας παντρεύεται, ό άλλος στρατολογείται, ό τρίτος πάει για δουλειά στο έξωτερικό και ό τελευταίος κηδεύει το περιοδικό!

Να ή αξιολύπητη ιστορία μών περιοδικών τών νέων και μερικών ...γέρων. Το άναγνωστικό όμως κοινό, όπου υποτίθεται πως άποτείνετα ένα περιοδικό, πως το μεταχειρίζονται οι συνταχτικές επιτροπές όλων αυτών τών μικροεκδόσεων; άτλούστατα το άγνοούν. Και μολαταυτα ύπάργει αυτό το κοινό αφού καταβροχθίζει τόσα άναγνώσματα και τύπους **Βίους τών Αγίων, Συναξάρια και Μουραπάδες!** Σκέφθηκε ποτέ μιὰ συνταχτική επιτροπή έξω από τὰ προσωπικά της να βαλθῆ λιγάκι να συστηματοποιήση μιὰ κατάταξη στην ύλη του περιοδικού της; να μπορέση όσο το δυνατό να γίνη όχι ό καθρέφτης της

φιλολογικῆς παραγωγῆς τῆς παρέας παρὰ τὴν δόσιν κατὰ τὸ δυνατόν μὴ γενικὴν ἰδέαν τῆς πανελληνίας φιλολογίας; ἓνα τέτοιο πρόγραμμα θὰ κίμη (ἐφαρμοζόμενο βέβαια πολὺν καιρὸν μὲ μεγάλη ἐπιμονή) τὴν προσεχτὴν μὴ μέρη τὸ περιοδικὸν ἀπὸ τὸν ἀφιλόλογο κόσμον, αὐτὸν ποὺ πληροῦναι καὶ αὐτὸν ποὺ θὰ μωρέσῃ. αὐξανόμενος, τὴν συντηρήσῃ τὴν ἐκδοσὴν του. Ποιὸ ἑλληνικὸ περιοδικὸν στάθηκε ποτὲ ἄξιον τὴν δημοσιεύσῃ τεχνικὰ μίαν ἑλληνικὴν ἐκδοτικὴν κίνησιν; Εἶνε ντροπὴ μας ποὺ ἓνας ξένος καταλάσθηκε σ' αὐτὴν τὴν δουλειὰν ἐδῶ καὶ ἐνάμισιν χρόνον. Σύχνα ξένοι, ποὺ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν φιλολογίαν μας, μοῦ ρωτοῦν σχετικὰς πληροφορίες καὶ ἐγὼ κοκκινίζω ἀπὸ τὴν ντροπὴν μου μὴ ἔχοντας τί να τοὺς ἀπαντήσω! Ποιὸ ἑλληνικὸν περιοδικὸν εἰδικοποιήθηκε στὴ συγκέντρωσιν κριτικῶν προσωπικῶν ἄξιοι να δώσῃ μίαν ἀνεπηρέαστην καὶ ἀμερόληπτην κριτικὴν τῶν βιβλίων ποὺ βγαίνουν; Τὸ πῶς κρίνονται τὰ βιβλία στὸν τόπον μας εἶνε μυθώδες καὶ ἴσως προσεχῶς να κινήσω καὶ αὐτὸ τὸ ζήτημα.

Εὐκόλως θὰ μοῦ ἀντεῖπει κανεὶς πῶς τὸ ἑλληνικὸν κοινὸν δὲ διαβάζει, πῶς συχναίνεται τὴν φιλολογίαν, πῶς δὲν ἐγγράφεται σὲ περιοδικὰ καὶ ἄλλα τέτοια σοφιστικὰ ἐπιχειρήματα. Νὰ λοιπὸν ὠραῖο ἰδεῶδες γιὰ τόσοὺς νέους μὲ τόσον ἐνθουσιασμὸν καὶ τόσα περιοδικὰ ποὺ βγάζουν! Ἄς κίμουν τὸ Ρωμὸν τὴν ἀλλάξῃ γνώμην σιγὰ σιγὰ, βαθμιαία, μὲ σύστημα, τρυγῶντας, ὅτι μποροῦν καλλίτερον ἀπὸ τὴν σύγχρονήν μας παραγωγὴν καὶ προσφέροντάς τοι τοὺς ἀναγνώστες τοὺς δημιουργῶντας μίαν κριτικὴν ποὺ να ἔχη τὸ κύρος μὲ τὴν μάθησιν τῆς, τὴν διορατικότητά της καὶ τὴν ἐπιβολὴν τῆς καὶ πρὸ παντὸς παρατῶντας τὸ ἀξιόθρηνητον σύστημα τῆς συντροφιάς, τῆς παρέας, τῶν προσωπικῶν καὶ τοῦ «θυμιάζεις με θυμιάζω σε.»

Σ' αὐτὰς τὰς λίγας γραμμὰς ἔθιξα μονάχα τὸ ζήτημα. Μία ψυχολογημένη ἐξέτασις θ' ἀπαιτοῦσε σελίδες. Ἀπὸ σκοποῦ δὲν ἀνάφερα κανένα ὄνομα, μὰ εἶνε ἐλευθέρως κανεὶς να ψαρέψῃ πολλὰ στὶς παραπάνω ἀράδες.

Εὐχομαι ὁ «Ἐρωτόκριτος» να χαράξῃ καινούρια ἡθῆ καὶ ἔθιμα στὴν φιλολογίαν μας. Γι' αὐτὸ ἀρκεῖ να ἐφαρμώσῃ κατὰ γράμμα τὸ πρόγραμμά του. Ὅλοι μας θὰ βγοῦμε κερδισμένοι.

ΠΑΡΙΣΙ 9. ΙΒ. 1924.

Μ. ΒΑΛΣΑΣ

ΛΙΓΟΩΡΗ ΤΡΙΚΥΜΙΑ

Ἡ Τέχνη εἶνε τὸ μαγικὸ ἀστέρι ποῦ στέλνει τὴν κρυφὴν τοῦ λάμπη σὲ κέπλο σκιάς τυλιγμένη νὰ βοηθήσῃ τὸν ἄνθρωπο στὸν ἄνισον ἀγῶνα κατὰ τῆς Φύσης, ποῦ ὀλοένα σφιχτότερα τὸν σφίγγει μὲ τὰ κάγγελιά της, κάθε φορὰ ποῦ ὁ δύστηνος θέλει νὰ σηκώσῃ τὸ κεφάλι νὰ λυτρωθῇ ἀπὸ τὴν ὕλη, ἀπὸ τὸν ἑαυτό του.

Σὲ τρικυμισμένη, ἐξωτική, ποθοξύπνητη νύχτα πλανιέται ὁ Τεχνίτης, ὁ δημιουργός, πλημμυρισμένος ἀπὸ βίαια, ἀλληλοσυγκρούμενα συναισθηματικὰ ρεύματα. Καῦμός ἀνικανοποίητων, παράφορων πόθων τὸν βασανίζει ἰδονικά. Μέσα του παλεύουν ὁ πόθος γιὰ τὰ ἀνώτερα, μυστικὰ θέλητρα τῆς ζωῆς—ποῦ τὸν καλοῦν σαγηνευτικά, ποῦ τὸν ἐλκύουν ἀνίκητα μαγνητικὰ νὰ τὰ τριγύσῃ—μὲ τῆς συνειδήσεως του τὴ βαρειά προσταγή: νὰ κλειστῇ σκληρὰ στὸν ἑαυτό του μόνο, δοσμένος στὴν Τέχνη ὀλόψυχα, ξένος στὰ γύρω του.

Ὁ κρίκος ἄνεμος, ποῦ σαλεύει σὲ ἀφρισμένο θροῖσιμα τὰ κλαριά, σιγοτραγουδαίει μὲ βουβὸ πόνο σὰν νὰ τοῦ πνίξαν τὴ φωνή, σφυρίζει μὲ ὑπόκοφο στεναγμό. Ἀπὸ τὰ μελανιασμένα κι' ἄλλου βαθύμαθια σύγνεφα προβάλλει χλωμοκίτρινο τὸ παγωμένο φεγγάρι γιὰ μιὰ στιγμή, καὶ ξανά—ἀφήνοντας πίσωθὲ του μιὰ πορφυρόχουση ἀνταίγεια, ποῦ ὀλοένα χλωμαῖζει, βυθίζεται στὸν τρικυμισμένο ὠκεανό....

Κάποια μεγάλη, ἀγανακτισμένη πίκρα ἀναστατώνει τὴ Φύση. Μιᾶς ἄγριας ἐπανάστασης ἀβάσταχτη μανία ξεσπάει σὲ συναρπαστικὸ κρεαστέντο, ποῦ μὲ ἀφρισμένη ἀφόρητου πόνου ὀρμή, παρασύρει κάθε ἐλύγιστο φραγμὸ τῆς. Ἡ Φύση δόθηκε στίς πίκρας τὴν κραιπάλη κι' ὁ Τεχνίτης ὁ δημιουργός νοιώθει ν' ἀντιλαλοῦν βαθεῖά του οἱ ἐξalles κραυγὲς τῶν Πνευμάτων, ποῦ ζητᾶν τὸ λυτρωμὸ τους ἀπὸ τοὺς σιδερένιους τῆς ὕλης νόμους, ποῦ τὰ ἀλυσσοδένουν. Κι' ὁ τεχνίτης ἀγκροικᾷ τὸ δημιουργικὸ κῆμα νὰ φουντώνῃ μέσα του, ν' ἀγγίξῃ τὰ σύγνεφα, κι' ἀλύπητα τινάζεσαι σὰν πληγωμένο λιοντάρι στοὺς τραχεῖς βράχους, σ' ἐπανάστασης μανία. . . .

Ἐκείνη τὴν ὥρα νοιώθει ὁ τεχνίτης σὲ μέθης παραλήρημα ν' ἀ-
ναβρίξει ἀπὸ τὰ τρισβαθὰ του ἢ Ἐθάνατη, θεϊκὴ ἔμπνευση.

Μὰ τὸ δημιουργικὸ του ἀσύλληπτο, γοργόφτερο αἶσθημα, ποῦ
τὸν βαραίνει τόσο, ποῦ τὸν πνίγει, δὲν εἰμπορεῖ πουθενὰ νὰ χωρέσῃ,
νὰ ξεθυμῆναι πουθενά. Καμιά μορφή δὲν εἰμπορεῖ νὰ κλείσῃ τὸν ἀχό-
ρητο ἐσωτερικὸ του πλοῦτο, κι' ὁ τεχνίτης νοιώθοντας τὸν ἑαυτὸ του
τῆ στιγμῇ ἐκείνη θεός, ξεφωνίζει: «Τὰ μεγαλύτερα ἔργα δὲ γράφηκαν
ποτέ. Τὸ μεγάλο αἶσθημα δὲν ἐκφράζεται, δὲ χωράει σὲ καλοῦπι. Ἡ
πνευματικὴ ζωὴ εἶνε ἀνώτερη, ζωντανότερη ἀπὸ τὴν τέχνη. Ἡ τέχνη
εἶνε ψευτιά κι' ἀδειανοσύνη. Ἀβίασταχτη δύναμη τὸν σπρώχνει μὲ
ὄρμη. Ἡ φωνὴ του ἀνατριχίζει τὰ φύλλα, ποῦ ζητᾶν νὰ λυθοῦν καὶ
νὰ πετάξουν ψηλά, τὴν ὥρα τοῦ ἀντιλαλεῖ ἡ φωνὴ του στὸν ὑπόκο-
φο στεναγμὸ τοῦ ἀνέμου, ποῦ τὴν ἀκκομπανιάσει.

Καὶ τρέχει ἔξαλλος, τρελλὸς μὲ βλέμμα θωμπωμένο, τρέχει νὰ ζή-
σῃ, νὰ χαρῇ τῇ μαγευτικῇ στιγμῇ τοῦ δημιουργικοῦ πόνου. Φοβᾶται
ταὶ μὴ τῇ χάσῃ. Καὶ μοιάζει σὰν νὰ τὸν φέρνει ὁ ἄνεμος στὰ γοργοκί-
νητα φτερά του ψηλά, σὰ νὰ πετάει ὁ ἴδιος ἀλαφιασμένος σ' ἄλλον κό-
σμον παραδεισένιας ὁμορφιάς καὶ ἀγνότητος νὰ τραγουδήσῃ ἐκεῖ τὸ
μεγάλον τραγοῦδι τῆς χαρᾶς, τὸ τραγοῦδι τοῦ λυτρωμοῦ τοῦ ἀνθρώπου
ἀπὸ τὴν ὕλη, ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του . . . . .

Μὰ σιγὰ σιγὰ, τὸ ἀφορισμένο τῆς Τρικυμίας κῦμα κρούνει σὲ ψυ-
χικὸ κούρασμα. Ἡ λιγόκαιρος στιγμὴ τῆς ἐκατατικῆς μέθης περνᾶν,
ἀφήνοντας φριχτὴ κενότητα μέσα του, κι' ὁ τεχνίτης ὁ Θεὸς ζαναγίνε-
ται ἀνθρώπος, μὲ φτωχὴ, ἀνθρώπινη, πολὺ ἀνθρώπινη διάθεση. Ὁ
ἀνθρώπος τώρα πιά δὲ σφηνίζει ξεκουφαίνοντας, μόνον σιγοψιθυρίζει
μὲ πικρὸ σαρκασμὸ. Στὸν οὐρανὸ ἀπλώνεται γλαρὴ αἰθερία. Σὲ ἀδει-
νὴ γαλήνη, χαιρέκακα ἀντηχάει τὸ θριαμβευτικὸ τῆς ὑπουλῆς Φύσης
τῆς νικήτρας, σὰ δῆμιου κάγχασμα γιὰ τὸ μάταιον ἀγώνα, γιὰ τὴ λι-
γώρη ἀνάταση τοῦ φτωχοῦ τεχνίτη, ποῦ πάντα μένει ἀνθρώπος σφι-
χταλισσοδεμένος στοὺς ἀνίκητους νόμους Τῆς—ἑνας κοινὸς ἀνθρώ-
πος.

ΑΘΗΝΑ. 1921.

ΝΙΚΟΣ ΒΕΡΓΩΤΗΣ

“Ο ΚΟΚΚΙΝΟΣ ΤΡΑΓΟΣ,,

(ΚΩΣΤΑ ΠΑΡΟΡΙΤΗ)

Μέσα σ' ένα καταραμένο, σάπιο σπίτι, γεννιέται ο νόθος Λείφανος. Από τὸ σπίτι αὐτὸ ἔπεσε κι' ἐσκοτώθηκε ἐκεῖνος ποὺ γνώρισε γιὰ πατέρα, κι' ἡ μητέρα του ἐκεῖ ἐπείνασε καὶ ξεψύχησε. Ὁ Λείφανος γεμᾶτος ἀπὸ ὄνειρα ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς δώσει ζωὴ, γεμᾶτος ἀπὸ μιὰν ὄρμη ποὺ τοῦ τὴν κόβει μιὰ ξοιρνιά μέσα του φώλιασμένη, μαθαίνει ξαφνικὰ πὸς εἶνε ἄρρωστος ἀπὸ κληρονομικὴ σύφιλη. Εἶνε τραγικὴ ἡ εἰκόνα του ὕστερα ἀπὸ τὴν τρομερὴ ἀποκάλυψη. Τόσο τραγικὴ, ὥστε τὸν κάνει σχεδὸν τρελλό. Βγαίνει συντριμμένος ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ γατροῦ καὶ βαδίζει σὰν κατάδικος :

— «Κάθε φορὰ ποὺ τὰ τρύπια παπούτσια του βουτούσανε μέσα στὸ μαλακὸ βοῦρο, ἔνωθε ἕνα αἶστημα παραῖξeno σὰ ν' ἀκουμποῦσε τὸ χέρι του πάνω σὲ μαλακὴ, γυναικεία σάρκα...»

Ὅμως αὐτὸ δὲν τὸν ἀπελπίζει ἐντελῶς. Ὑστερα ἀπὸ δυνατὴ ψυχικὴ πάλη ἀποφασίζει νὰ κάνει ὅσο μπορέσει τὴν ὀδυνηρὴ θεραπεία τῆς ἀρρώστειας του καὶ νὰ ζήσει γιὰ νὰ πραγματοποιήσει τὰ ὄνειρά του.

Στὸ μαγαζὶ ποὺ ἐπῆγαινε πάντα μὲ τὴ συντροφιά του γνωρίζεται μ' ἕνα νέο φοιτητὴ, τὸ Μαρίνο. Εἶνε συμπαθητικὸς καὶ πιάνει κομβέντα μαζί του. Ὁ Μαρίνος ἀφρισμένος ἀπὸ τὴν ἀξίωση τῶν ξένων νὰ μᾶς ἀφοπλίσουν μιλάει ὀργισμένα καὶ λέει πὸς κανεὶς δὲ θὰ τ' ἀνεχθεῖ αὐτό. Ὁρεμα αὐτὸς τ' ἀπαντᾷ μὲ τὴ δική του ἀποψη :

«Ἄλλη εἶνε ἡ πατρίδα ἡ δική σου κι' ἄλλη ἡ πατρίδα τοῦ πλούσιου... ἀπόκτησε πρῶτα πατρίδα δική σου κι' ὕστερα βλέπουμε γιὰ τὴν τιμὴ της.»

Ὁ Μαρίνος κλονίζεται λίγο, ἀλλὰ δὲν κείθεται. Τραβάει τὸ δρόμο του. Πηγαίνει ἐθελοντῆς, πολεμᾷ καὶ στὸ μνημεῖο τοῦ Φιλοπάππου. Ἡ ἀσχημάτιστη ψυχὴ του, ἡ διανοητικὴ του θολούρα, τὸν σπρώχνουν στὸ πρῶτο ἐγκλημα. Σκυλλεύει ἕνα νεκρό :

«Σκοτωμένος εἶτανε. Ἄ δὲν τᾶπαιρνα ἐγώ, θὰ τᾶπαιρνε ἕνας ἄλλος», συλλογίζεται. «Ἐπὶ τέλους ὀχτρὸς εἶτανε...» Γιὰ νὰ διασκεδάσει τὴν τύψη του μπαίνει τὸ ἴδιο βράδυ σ' ἕνα «ἐλεύτερο σπίτι». Ἐκεῖ μαθαίνει πὸς ἕνας ἀνώτερος δημόσιος υπάλληλος, ὁ Φλέκος, εἶνε ὁ διευθυντῆς του. Ἀηδιάζει πρῶτα, μὰ ὕστερα ζηλεύει τὴ θέση αὐτὴ ποὺ τὸν κάνει νάχει σχέσεις, νὰ μπορεῖ νὰ κάνει τὶς δουλειές του. Καὶ κατορθώνει νὰ τὴν πάρει, βρίσκοντας εὐκαιρία σὲ μιὰ στιγμὴ ποὺ ὁ

Φλέκος, ύστερα από μιὰ πολεμική του τύπου, φοβάται για την κοινωνική και την υπαλληλική του θέση.

Γίνεται επιστράτευση. Ἡ ἀρρεβωνιαστικά του Μαρίνου, ἡ ἀγαπημένη του Ἄννα, γιὰ νὰ τὸν σώσει ἀπὸ τὸν πόλεμο, παραδίνεται σ' ἓνα δημοσιογράφο περιβόητο, τὸ Γουρούνα. Τὸ Γουρούνα, ἔπειδὴ ἦταν ἐπικίνδυνος φιλοπόλεμος, τὸν μισοῦσε καὶ τὸν εἶχε ποτίσει ὁ ἴδιος μὲ τὸ δηλητήριο τρομερῆς ἀρρώστειας, σπρώχνοντας μιὰ σάπια γυναίκα τοῦ «μαγαζιῶν» του νὰ πέσει μ' αὐτὸν. Ἐτοί ὁ Μαρίνος, ἓνας νέος ἄγνός πρὶν, πέφτει ἀπὸ τὸνα ἐγκλημα στὸ ἄλλο γιὰ τὸ τομάρι του.

Ὁ Ἀσίφανος, γιὰτι εἶχε σταθεῖ νὰ δώσει βοήθεια σ' ἓναν πληγωμένο τὴν ἡμέρα τῶν ταραχῶν, χαρακτηρίζεται ἀντιδραστικὸς καὶ φυλακίζεται. Τὸ σκάζει ἀπὸ τὴ φυλακὴ καὶ ξαναβρίσκει στὸ κέντρο τῆς συντροφιάς του, στὸν «Κόκκινο Τράγο». Ἐκεῖ μαθαίνει ὅλα τὰ θλιβερὰ μαντάτα τῶν φίλων του. Ἡ Μηλίτσα, ἡ ἀθώα κοπέλλα μὲ τὴν ἐπαναστατικὴ ψυχὴ εἶνε βαρῆ ἀρρώστη, ὁ Λουκάς ἐπαύτηκε ἀπὸ τὸ σκολειὸ πὺ ἐδίδασκε γιὰτι ἦταν σοσιαλιστής. Ἀκόμα μαθαίνει ὅτι ἀπάνου στὸ καταραμένο σπίτι πὺ τὸν γέννησε, εἶχε καθίσει ἓνα ἀπαίσιο πουλὶ πὺ ἀναστάτωνε τὴ γειτονιά μὲ τὸ κράξιμό του καὶ τὴν ὄψη του. Κ' εἶχε πέσει καὶ βλογιὰ θανατερή. Πεδάνανε δύο, κ' οἱ ἄλλοι ὅσοι κατοικοῦσαν ἐκεῖ εἶχανε μεταφερθεῖ στὴν Ἁγία Βαρβάρα. Τὸ σκοτισμένο νοῦ του φωτίζει ἀμέσως ἓνα σχέδιο. Θὰ τὸ κάψη τὸ σπίτι αὐτὸ τῆς βρώμας καὶ τῆς ἀδικίας καὶ θὰ καεῖ μαζύ του. Καὶ τὸ κάνει χωρὶς δισταγμό.

Ὁ Μαρίνος μαθαίνει πὺς ὁ δημοσιογράφος Γουρούνας εἶνε ἀρρώστος ἀπὸ ἡμέρες. Τότε τοῦ γενιέται φοβερὴ ὑποψία: Ἄν εἶνε ἀρρώστη καὶ ἡ Ἄννα; Ἡ Ἄννα πὺ τόσο τὸν ἐλάτρευε καὶ ἐθυσίασθηκε γι' αὐτὸν; Ὁ νοῦς του θολώνει. Παίρνει τὴν ἀπόφαση: Θὰ σκοτωθεῖ. Βγαίνει ὄξω μὲ τὸ μπιστόλι στὴν τσέπη. Συναντᾶται μιὰ δι-αδήλωσιν ἀπὸ ζητωπόλειους. Ἀρχηγός τῆς ὁ Φλέκος, ὁ σωματέπορος ὑπάλληλος. Ἀηδιάζει, θέλει νὰ ξεφωνήσει, νὰ πεῖ πὺς εἶνε αὐτός, ἀλλὰ μιὰ φωνὴ μέσα του τοῦ τὸ ἀπαγορεύει: «Ἐσὺ βρίσκεσαι μέσα στὸ βουρκο» τοῦ λέει.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ δρόμου ἓνα πλῆθος ἀπὸ σοσιαλιστὲς προβάλλει μὲ ὑψωμένη τὴν κόκκινη σημαία.

—Κάτω ὁ πόλεμος, φωνάζουν.

Μιὰ νεκροφόρα περνᾶει μὲ διὸ πτώματα στρατιωτῶν πὺ «οὔτε ἓνας παπὰς δὲν τὰ συνοδεύει, οὔτε ἓνα λουλούδι, οὔτε ἓνα ζεστὸ δάκρυ».

Μόνον μιὰ κόρη, ἀρρεβωνιαστικά τοῦ ἑνὸς νεκροῦ, ἀκολουθοῦσε συντριμμένη. Στὰ λόγια τοῦ Στέφανου τοῦ σοσιαλιστῆ βρίσκει ἀνακούφιση, βρίσκει παρηγοριά. Φωνάζει «ἀνάθεμα, ἀνάθεμα». Ὁ Φλέκος πὺ ἦταν μπροστὰ στὴ διαδήλωσιν τῶν πατριδοκάπηλων, τραβᾶει τὸ μπιστόλι. Τρέχει ὁ Μαρίνος καὶ βάζει τὰ στήθη του ἐμπρὸς νὰ προστατέψει τὴν κόρη. Κι' ἀντὶ γι' αὐτὴ πέφτει ἐκείνος νεκρός, ἐνῶ ἡ κόρη τοῦ δίνει στὰ μάτια τὸ φιλὶ τοῦ ἐξαγνισμοῦ. Ὁ Φλέκος πνίγε-

ται ἀπὸ τῆ σιδερένια γροθιά τοῦ Κοντάρρα καὶ τὸ πλῆθος σκορπίζεται πανικόβλητο.

Μέσα στὶς σελίδες τοῦ νέου ἔργου τοῦ κ. Παρορίτη, πού εἶνε καὶ τὸ καλλίτερό του, ζοῦν τύποι ἀληθινοί, γνώριμοι στὸν ἑλληνικὸ κόσμον τοῦ τελευταίου καιροῦ, κινημένοι ἀπὸ τὴ δύναμιν μιᾶς τέχνης λιτῆς, σκληρῆς λίγο, ἀλλὰ πραγματικῆς καὶ ἱκανοποιητικῆς δημιουργικῆς. Εἴπαμε σκληρῆς· νὰ ἐξηγήσουμε τὸ χαρακτηρισμὸ μας: Ὁ κ. Παρορίτης δὲ θέλει—ἴσως καὶ νὰ μὴ μπορεῖ—νὰ ὀδηγήσει τὸν ἀναγνώστη του στὸ ἱερὸ τῆς Τέχνης ἀνάμεσα ἀπὸ ἀνθισμένα δρομάκια, πλημμυρισμένα ἀπὸ γαρνιρίσματα καὶ «γλαφυρὰ» φράση τὸν σπρώχνει στὸ δρόμον τοῦ τὸν ἀπέριττον τραβώντας τὴν προσοχὴ τους μόνον στοὺς πίνακές του. Ἡ κορνίζα εἶνε γι' αὐτὸν μὴ πολυτέλεια πού εἶτε δὲν εἶχε τὰ μέσα νὰ τὴν προσθέσει, εἶτε τὴ θεώρησε περιττὴ ἢ καὶ βλαβερὴν ἀκόμα.

Γιὰ τὴ σύνδεση τῶν τύπων τοῦ παίρνει τὸ ὕλικὸ ἀπὸ μιᾶ ἐποχῆ πού θὰ μείνει ἀλησμόνητὴ στὸν τόπον μας: Τὴν ἐποχὴ τῶν Νοεμβριανῶν, τοῦ ἀποκλεισμοῦ, τοῦ πολέμου. Τοὺς χροματίζει δυνατὰ καὶ ἀρκετὰ ἔμπροσθενιστικὰ, βλέποντάς τους ἀπὸ τὴ σοσιαλιστικὴ γωνία.

Διαβάζοντας κανεὶς τὸν «Κόκκινον Τράγο» αἰσθάνεται περισσότερον τὸν παλιὸ μῖα ἐπανάστασης παρὰ τὴ συγκίνηση μιᾶς τραγωδίας. Ὑπάρχουν καὶ σελίδες πού ἡ ἀφήγησις γίνεται κήρυγμα, καὶ αὐτὸ βέβαια εἶνε κακὸ, ἀλλὰ γίνεται φανερὸ πὼς τὸ κακὸ αὐτὸ δὲν εἶνε τόσο ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀδυναμίας τοῦ συγγραφέα, ὅσο μιᾶς ὀριμῆς ἰδέας τοῦ πού γυρεύει ν' ἀπλωθεῖ, νὰ ριζοβολήσει καὶ σὲ βράχους ἀκρομα. Ἐλεῖται περὶν' αὐτὲς τόσο σύντομα, ὥστε τὸ πέρασμά τους νὰ μὴν κουράζει.

Οἱ σπουδαιότεροι ἥρωες τοῦ βιβλίου ὁ Μαρῖνος καὶ ὁ Λεῖψανος εἶνε καὶ δυὸ προσεχτικὰ μελετημένοι, σπουδασμένοι ἀνατομικὰ καὶ βαλμένοι μὲ περισσὴ φροντίδα. Ὁ ἓνας ἐπιπόλαιος ἀνατολίτης, μικρὰνθρωπος, σιγῆς σ' ὅλα του καὶ στὴ σπουδῆ του, καὶ στὸν ἔρωτά του, καὶ στὶς ἰδέες του. Ὁ ἄλλος ἀποφασιστικὸς, διαβασμένος γερά, βορεινός, βαθὺς στὴ σκέψη καὶ στὴ ψυχῆ, ἀλλὰ κνηνημένος ἀπὸ κληρονομικὰς ἀτυχίες πού τοῦ θολώνουν τὴ πηγὴ τοῦ ἰδανικοῦ του.

Ἄξιοπρόσεχτη εἶνε ἡ προσπάθεια τοῦ συγγραφέα νὰ παρουσιάσει μιὰ γλῶσσα φορμαρισμένη στὸ τυπικὸ τῆς δημοτικῆς καὶ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε νεκρὴν λέξιν. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ, ἂν ἐξαιρέσουμε λιγοστὰ κακὴν σημαδία, στεφανώνεται ἀπὸ μιὰν ἐπιτυχίαν ἐξαιρετικὴν καὶ δίνει θάρρος στοὺς ἐργάτες τῆς ζωντανῆς μας γλώσσας νὰ τραβήξουν τὸ δρόμον τους περὶφανα καὶ νὰ παρουσιάσουν ἔργα συνθετικώτερα καὶ δυσκολώτερα—ἀπὸ τὴ γλωσσικὴ ἀποψη—ἀπὸ κείνα πού τοὺς ἀπαχολοῦν.

ΣΠ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

σεων. φυσιογνωμική δὲ (Physiognomik) ἢ ἀσχολουμένη μὲ τὴν περιγραφὴν παντὸς ὅτι φέρει ἐντὸς του κίνησιν καὶ κατεύθυνσιν» (Τόμ. I).

Ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς ταύτης ἀφετηρίας ἀναχωρῶν ὁ Spengler ἐξετάζει τοὺς διαφόρους πολιτισμοὺς—ἀρχαιότητα, μεσαίωνα καὶ δυτικὸν πολιτισμὸν—ὡς *ὄργανισμοὺς* (Kulturen sind Organismen) τόμος I σελ. 138) καὶ σκιαγραφεῖ μίαν *μορφολογίαν* τῆς Ἱστορίας. Ἡ παγκόσμιος ἱστορία ἀκολουθεῖ τὴν μορφήν τῆς ὄργανικῆς τῆς κυκλικῆς ἐξελίξεως καὶ ἀναλύεται εἰς μίαν σειρὰν «ἐκπολιτιστικῶν κύκλων».

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀντιλήψεων αὐτῶν προβαίνει περαιτέρω ὁ Spengler εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ Κράτους, τῆς οἰκονομίας, τοῦ δικαίου, τῆς γλωσσικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἐξελίξεως, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης. Χαρακτηριστικαί εἶνε αἱ ἰδέαι τοῦ Spengler ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως τῶν πρωτογόνων λαῶν. Τὸ θρησκευτικὸν σύστημα τῶν ἀπαγορεύσεων tabou θεωρεῖ ὡς προερχόμενον ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος, τὴν δὲ τοτεμικὴν ὀργάνωσιν ὡς κοσμικὴν παράστασιν τῆς ἰδέας τοῦ ζῶντος ὄργανισμοῦ.

Ἐπίσης λίαν ἐνδιαφέρουσαι εἶνε αἱ γνώμαι τοῦ Spengler ἐπὶ τῆς οὐσίας καὶ τῆς σημασίας τῶν συγχρόνων κοινωνικῶν ρευμάτων. Εἰδικῶς τὸν σοσιαλισμὸν μελετᾷ ὑπὸ ὅλως νέαν ἄποψιν ὡς τὴν τελικὴν κοσμοθεωρητικὴν ἀντίληψιν τοῦ δυτικοῦ ἐκπολιτιστικοῦ κύκλου, ἀντίστοιχον πρὸς τὰς τελικὰς κοσμοθεωρητικὰς ἀντιλήψεις ἄλλων πολιτισμῶν λ. χ. τὸν Βουδδισμόν ἢ τὸν στωϊκισμόν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

ΑΝΔΡ. ΣΑΟΥΝΑΤΣΟΣ

ΕΝΑ ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑ ΤΟΥ ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

Τὰ Ἑλληνικά γράμματα χάρις στους Ἑλληνες λόγιους πού ζοῦν στίς ξένες χώρες καί πού δέν ξεχνοῦν τήν ἐνδόξη ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Τέχνης, κάνουνε συχνά τήν ἐμφάνισή τους ἀνάμεσα στους ἐκλεκτούς πολιτισμένους τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα. Ἡ μετάφραση στό Γαλλικό τοῦ Κρητικῦ ἀριστοουργήματος «Ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ» ἀπό τόν ἐκλεκτό Ἕλληνα καί συνεργάτη μας Μ. Βάλσα θά μείνει ἕνα ἱστορικό σημεῖο τῆς ὥρας αὐτῆς κινήσεως. Μεταφέρονε ἐδῶ τὰ εἰσαγωγικά λόγια τοῦ βιβλίου πού εἶνε μιά διαυγῆς ἀνάλυσις τῆς καλλιτεχνικῆς πνοῆς τοῦ ἔργου.

Ἡ Ἑλλάδα βρίσκεται πάντοτε σέ δράση.

Στό γύρισμα τῶν περιόδων τῆς εὐτυχίας καί τῆς δυστυχίας της, ἐν ἔπαυσε ποτέ νά προκαλεῖ τὸ ἐνδιαφέρον ὅλων τῶν πολιτισμένων λαῶν.

Καί ὅταν ἀκόμη ἀπό τὰ λάθη τῶν κυβερνητῶν της καί ἀπό τήν διπροσωπία τῶν ἐχθρῶν της ἔχασε πολὺτιμες φιλίες, καί τότε πάλιν κατόρθωσε τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ νά τὸ κρατήσῃ ἀμείωτο.

Καί ἔτσι τώρα πού σχεδὸν τὸ μισὰ παιδιά της βρίσκονται σέ κίνδυνο, δέν εἶνε καθόλου ἄσκοπο νά παρουσιάσει κανεὶς στους λαοὺς τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης κάτι ἀπὸ ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς κατόρθωσε νά πραγματοποιήσῃ στό φιλολογικὸ ἔδαφος σέ χρόνια ἀκόμα σκοτεινότερα, ὅταν ἐστέναζε κάτω ἀπὸ τὸν Ἑνετικὸ καί τὸν Τούρκικο ζυγὸ.

Ὅλος διόλου ἰδιαίτερα ἡ Κρήτη ἦτανε πάντα τῆς ἡ κονίστρα στίς ἀντιζηλίες τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καί τῆς Δημοκρατίας τῶν Δογῶν.

Τοποθετημένη ἀνάμεσα στό δρόμο τῶν δυὸ πρωτευουσῶν καί ἐκτεθειμένη στους στόλους τῶν δυὸ αὐτῶν Δυναμειῶν ἐξ αἰτίας τῆς γεωγραφικῆς θέσης της, ἦτανε τὸ ἀντικείμενο θερμῆς ἐπιθυμίας τῶν δυὸ κυριῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου στὸν XV, στὸν XVI καί στὸν XVII αἰῶνα.

Οἱ Κρητικοὶ σέ κάθε περίσταση, ὑποταγμένοι, ἐπαναστατημένοι, νικημένοι ἢ ἀπελευθερωμένοι, ἐμισοῦσαν μὲ τὸ ἴδιο πάθος τους ξένους πού αἱματοκυλοῦσαν τὸ ὠραῖο νησί τους, οἱ μὲν κάτω ἀπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ ἐκπολιτισμοῦ, οἱ δὲ σκληρότεροι καί εἰλικρινέστεροι κάτω ἀπὸ τὴν ἀπλή πρόθεση τῆς ἐξολοθρεύσεως.

Πάντως μὲ τὸ πέρασμα τῶν χρόνων, χωρὶς καθόλου νὰ ὑποταχθοῦν στὴ σκλαβιά, αὐτοὶ οἱ τολμηροὶ νησιώτες, μπόρεσαν νὰ προσαρμολοστοῦν καλλίτερα στὴν ἀλαζονία τοῦ Ἑυρωπαϊοῦ ἀρχοντα παρὰ στὴ βαρβαρότητα τοῦ Τούρκου πασᾶ. Ἡ θρησκεία ἀπ' τὸνα μέρος, τὰ ἦθη καὶ ἡ συνεργασία στὴν καλλιέργεια τῆς γῆς ἀπὸ τ' ἄλλο ἐδημιούργησαν δεσμοὺς μεταξὺ τῶν Ἑνετῶν καὶ τῶν Κρητικῶν, πού ἐβοήθησαν τὴν Ἰταλικὴ κυριαρχία σὸ νὰ γίνει πιὸ ὑποφερτὴ ἀπὸ τὴν Ὀθωμανικὴ τυραννία.

Οἱ Κρητικοὶ μπόρεσαν νὰ διατηρήσουν καὶ νὰ διορθώσουν τὶς ἐκκλησιεῖς τους, πού ἔτσι δὲν μετεβλήθησαν σὲ σταύλους γιὰ νὰ ἀφιερωθοῦν ἀργότερα στὴ λατρεία τοῦ Προφήτη. Οἱ γυναῖκες μάλιστα τῶν Ἑνετῶν ἐκεῖ ἔκαναν τὶς προσευχῆς των. Ἐπὶ πλέον ἐγνώρισαν καὶ ἐχτίμησαν ἔτσι τὰ κατὰ τῆς Δυτικῆς ἀναγεννήσεως, πού ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς διαμονῆς Βυζαντινῶν προσφύγων στὴν Ἰταλία.

Ἄν πρώτη φροντίδα τῶν Τούρκων πασᾶδων ἐγκαταστημένων μιὰ φορὰ, ἦταν νὰ μαντρίσουν τὰ θηλυκὰ τους στὰ χαρέμια τὰ τριγυρισμένα ἀπὸ εὐνούχους καὶ ἀγάδες, οἱ Ἑνετοὶ ἀφοῦ ἐδῶσαν τὴν κυριαρχίαν τους, δὲν ἐσκέφτονταν παρὰ νὰ κάμουν τὴν κατάκτησή τους μιὰ νέα Βενετία, ἐννοεῖται βέβαια γιὰ δικὴ τους εὐχαρίστηση. Τὰ κυριαρχοκτυπήματα, οἱ ἀγῶνες, τὰ καρναβάλια, οἱ γελοιοποιοὶ, οἱ δραματικοὶ θίασοι ἔκαναν τὸ πλῆθος καὶ τὸ στρατιωτικὸ συρφετὸ νὰ διασκεδάσει. Ἀλήθεια εἶνε πὼς μέσα στὶς γιορτὲς ἐκεῖνες γλιστροῦσαν μυστικοὶ κατάσκοποι, ἀλλὰ μὲ λίγα λόγια, οἱ ἐντόπιοι μ' ὄλο τὸ βάρος τῆς πίεσης, εὗρισκαν σ' αὐτὸ τὸ περιεχόμενο, κάτι τὸ πολὺ σύμφωνο μὲ τὰ γούστα τους καὶ τὸ χαρακτῆρα τους. Αὐτὸς εἶνε ὁ λόγος, γιὰ τὸν ὁποῖο μαζὺ μὲ τὶς ἄλλες καλὲς τέχνες τὸ θέατρο δὲν ἀργησε στὴν Κρήτη νὰ ἀναπτυχθεῖ.

Ἄπ' τὸ τέλος τοῦ ΧVου αἰῶνα ὥσαμε τὰ 1669 πού εἶνε ἡ χρονολογία τῆς Τουρκικῆς κατάκτησης, καὶ τῆς ὀριστικῆς ἐκπτώσης τῶν Ἑνετῶν, ὅλα τὰ εἶδη καλλισογήθησαν καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ βεβαιώσει, πὼς ὁ Κρητικὸς λαὸς δὲν εἶχε τίποτα νὰ ζηλέψει στοὺς κυρίους του ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτή. Ἡ τραγωδία, ἡ Κομωδία, ἡ Σάτυρα, τὸ τραγουδιστὸ καὶ χορευτικὸ ἰντερομέτζο καὶ τὸ βουκολικὸ ἄσμα, ἦσαν οἱ τότε τέρψεις του καὶ τὸν διεσκέδαζαν μιὰ οὐλάκιον μακρὰ περίοδο. Ἀκόμα καὶ τὸ Θρησκευτικὸ Δρᾶμα τὸν ἐνδιέφερε καὶ τὸν ἐσυγκίνησε καὶ ἀπόδειξε «ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ», γιὰ εἰσαγωγή τῆς ὁποίας γράφονται οἱ γραμμὲς τοῦτες.

Ἄς ποῦμε στὴν ἀρχὴ πὼς αὐτὸ τὸ θρησκευτικὸ δρᾶμα δὲν εἶνε ἓνα ἀριστοῦργημα ἀπλῶς, ἀλλὰ ἓνα ἀριστοῦργημα τοῦ εἶδους του. Καίμια ἀπὸ τὶς ἀναρίθμητες «θυσίαις τοῦ Ἀβραάμ» πού εἶνε γραμμένες σ' ὅλες τὶς γλώσσες τῆς Χριστιανοσύνης, δὲν μπόρεσε νὰ δώσει τὰ στοιχεῖα μιᾶς ἀξίας σύγκρισης μὲ τὸ Ἑλληνικὸ αὐτὸ ἔργο.

Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Κρητικοῦ ἔργου εἶνε ἐπιβλητικὴ. Ὁ συγγραφεὺς ἔμεινε ἀγνωστος, ἀναμφισβήτητη ὅμως εἶνε ἡ καταγωγὴ του ἀπ' τὴν Candie. Ἡ διάλεκτος πού μεταχειρίζεται τὸ ἀποδείχνει αὐτὸ ὑπεραρετά.

Τὸ βιβλικὸ ἀντικείμενον τοῦ ποιήματος μᾶς ἀναγκάζει νὰ παραδεχτοῦμε πὸς ἦτανε μοναχὸς ἢ παπᾶς, καὶ ἡ ἀπλή τεχνοτροπία ποῦ μεταχειρίζεται γιὰ νὰ περιγράψῃ τὴν Γένεσιν μᾶς παρουσιάζει ἕνα ποιητικὸ καὶ δραματικὸ μεγαλοφυῆς πνεῦμα.

«Ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραὰμ» εἶνε ἕνα ἔργον τόσο τέλειον, ποῦ θὰ μένει πάντα πρὸ πάντων ἀπὸ τὴν δραματικὴν παραγωγὴν ὅλων τῶν ἐποχῶν. Προῶγμα παράξενον εἶνε ἀλήθεια αὐτὴ ἡ ἀπροσδόκητη ὑπεροχὴ σὲ μιὰ περίοδον ποῦ ἡ νέα δραματικὴ τέχνη ἀποζητοῦσε ἀκόμα τὸ δρόμον τῆς καὶ ποῦ ὁ Ἑλληνισμὸς περνοῦσε μιὰ κρίσιν ἀπ' τὴς σκοτεινότερας τῆς ἱστορίας του, ποῦ ἔκανε νὰ κεντηθοῦνε τόσες ἐρωτήσεις πάνω στὴν καταγωγὴ τῆς Κρητικῆς Θυσίας.

Ἀρριόντουσαν νὰ πιστέψουν πὸς ἡ Ἑλλάδα μπόρεσε γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμα νὰ πλουτήσῃ τὸν ἀπαραμίλλον φιλολογικὸν θησαυρὸν τῆς μετέτοιον λαμπεροῦ στήριγμα.

Μερικοὶ κριτικοὶ δὲν ἐδυσκολεύτηκαν νὰ σπαταλήσουν τὰ ἐγκώμια τοὺς στὸν ἄγνωστο ποιητὴν, δὲν τοῦ ἀναγνώρισαν ὅμως τὸ κύριον προτέρημα γιὰ ἕνα δημιουργό, τὴν πατρότητα τοῦ ἔργου του, καὶ τὸν ἐποπότητησαν στὴν σειρά τῶν οἰκειοποιούμενων, ἀκόμα μάλιστα, στὴν σειρά τῶν μεταφραστῶν.

Εἶνε καταπληκτικὸν τὸ φαινόμενον τοῦ ὅτι ὁ Krumbacher ἀποδίδει μὲ ἐπιμονὴν στὸ ἔργον καταγωγὴ Ἰταλικὴ καὶ ὅτι ὁ Emile Legrand φαίνεται σὰν νὰ παραδέχεται πὸς εἶνε μιὰ μετάφρασις ἀπ' τὸ Ἰταλικόν.

Ὅμως οἱ ἔρευνοι ποῦ ἔγιναν πρὸς τὸ σκοπὸν τῆς εὐρέσεως τῶν ἐνδεχομένων πηγῶν ἀπὸ τὴς ὁποίας ὁ Κρητικὸς ποιητὴς ἐμπνεύστηκε ἔμειναν ἄγνωστοι, καὶ οἱ ἐργασίαι τῶν Ψυχᾶρη καὶ Hesselring ἔδωσαν ἀποτελέσματα τέλεια ἀρνητικά. Ἄς ποῦμε λοιπὸν γιὰ νὰ συμβιβασοῦμε τὴς ἀντιλήψεις πὸς ἂν εἶνε ἐμπνευσις τὸ ἔργον αὐτὸ εἶνε βγαλμένη κατ' εὐθείαν ἀπ' τὴν Ἑβραϊκὴν διήγησιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὅσο γιὰ τὴν χρονολογίαν τοῦ ποιήματος χωρὶς νὰ ἐπιθυμοῦμε νὰ ριψοκινδυνεύσομε στὸ δαίδαλον τῶν λεπτῶν χρονολογικῶν συζητήσεων μποροῦμε ἄνετα νὰ παραδεχτοῦμε τὰ 1535. Αὐτὸ πραγματικὰ τὸ χρονολογικὸν σήμαντρο ἔχει πάνω τῆς ἢ πρὸ παλαιὰ ἔκδοσις τοῦ ἔργου στὴ Βενετία.

* *
*

Μ' ὄλον ποῦ ἡ «Θυσία τοῦ Ἀβραὰμ» εἶνε ἕνα θρησκευτικὸν δράμα, φαίνεται πὸς ὁ συγγραφεὺς του δὲν ἀσχολήθηκε πολὺ μὲ τὸν θρησκευτικὸν τρόπον γιὰ νὰ συντελέσῃ ἔτσι κάτω ἀπὸ τὴν ἀπειλὴν τῶν φλογῶν τῆς κολάσεως στὴν ἐδρέωσιν καὶ σωτηρίαν τῶν εὐλαβῶν ψυχῶν. Τὸ Κρητικὸν ποίημα εἶνε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὡς τὸ τέλος ποτισμένον μὲ τὴν πρὸ γλυκεῖαν ποίησιν ὅχι πρὸς «ad maiorem Dei gloriam», ἀλλὰ μοναχὰ γιὰ νὰ τραγουδήσῃ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὴν οἰκογένειαν. Μ' ὄλον τὸ βιβλικὸν θέμα ὁ Κύριος παίξει ἕνα δεύτερον ὄλον, ἐμπυρχνῶν αὐτὰ τὰ δύο δραματικὰ ἐλατήρια καὶ βοηθᾷ τὸν ποιητὴν στὸ νὰ τοὺς δώσῃ τὸ maximum τῆς ἀναπτύξεως. Καμμιά διδασχὴ, καμμιά δογματικὴ φιλονικία, καμμιά ἀπειλὴ ἢ συμβουλή προορισμένη γιὰ μετανοοῦντας

γιὰ φανατικούς ἢ φωτισμένους. Ἡ ἀνθρώπινη καρδιά μοναχῇ παίζει τὸ ρόλο τῆς μ' ὅλη τὴ λανθάνουσα παρουσία τῆς θεότητος. Ἡ ἀνθρώπινη καρδιά ποῦ ἀπ' τὴ μιὰ ὡς τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ ποιήματος φωνάζει, οὐρλιάζει, ὑποφέρει κλαίει, τέλος ὑποτάσσεται καὶ σιγὰ σιγὰ παίρνοντας ξανά τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς, ἀπολαμβάνει τὴ χαρὰ τῆς εἰρήνης. Ματώνει μέσα στὶς πολυσύνθετες ἀγωνίες μιᾶς αἰχμηρῆς ὁδῆς γιὰ νὰ αἰσθανθεῖ ἀργότερα τὴν ἡδονὴ μιᾶς ἀνέκφραστης χαρᾶς. Τὸ θέμα μπορεῖ κανεὶς μὲ λίγα λόγια νὰ τὸ συνοψίσῃ στὰ ἑξῆς : Ἐνας πατέρας καὶ μιὰ μητέρα κάτω ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ τῆς ἀπώλειας τοῦ παιδιοῦ τῶν, ἀποζητοῦν μάταια μέσα στοὺς φυσικούς δεσμούς τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀφωσιώσεως ποῦ τοὺς ἐνώνει, τὴ δύναμη ποῦ τοὺς χρειάζεται γιὰ νὰ τὸ ὑπερασπιστοῦν. Ὁ κίνδυνος κάποτε περνᾷ καὶ οἱ τρεῖς ἀφήνοντας στὴν γλυκεῖα εὐχαρίστηση τοῦ ζεῖν.

Ἐτσι ἐρημευομένο τὸ ποιῆμα, βλέπει κανεὶς πὸς εἶνε κατ' ἐξοχὴν ἕνμος τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς οἰκογένειας. Μὰ ὅσο λίγο κι' ἂν λάβει κανεὶς ὑπ' ὄψει του τὴν ἐθνικότητα τοῦ ποιητοῦ πέφτει ἀμέσως στὴν ἀντίληψί του πὸς ἡ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» εἶνε σύγχρονα ἢ ἐξηγήση καὶ ἡ ἔκφραση τῶν συναισθημάτων καὶ τῶν ὁρμῶν ἀναμεταξὺ τῶν μελῶν μιᾶς οἰκογένειας Ἑλληνικῆς κατὰ τὴν διάρκεια τῶν αἰώνων τοῦ σκληρότερου Τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ἐτσι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀνθρωπιστικὴ τῆς ἄποψη ἡ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» ἔχει καὶ μιὰ σημασίαν ἐξαιρετικῆς ἐθνικῆς. Εἶνε ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἡ φωνὴ τῆς ἀνθρώπινης καρδιάς, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο εἶνε ἡ πιστὴ εἰκόνα τῶν σκληρῶν δοκιμασιῶν, ποῦ ὑλόμεναν οἱ κυρτωμένοι ἀπὸ τὸν Τουρκικὸ ζυγὸ Ἕλληνες τοῦ XV ου αἰῶνα.

Καὶ πραγματικῶς πόσες Ἑλληνίδες μητέρες (ὄχι πιά ἀπειλούμενες ἀπὸ ἓνα φανταστικὸ καὶ ὑπερφυσικὸ κίνδυνον, ἀλλὰ τρομοκρατημένες ἀπὸ μιὰ πραγματικὴ ἐπικείμενη καταστροφὴ) δὲν ἐπρόφεραν τὰ ἀπελπισμένα λόγια τῆς Σάρας στὸ Κρητικὸ ποιῆμα, ὅταν ἔρχονται νὰ τῆς ἀποσπάσουν τὸ παιδί τῆς γιὰ νὰ τὸ θυσιάσουν στὴ ματαιότητα ἐνὸς τρομαχτικοῦ Θεοῦ. Ἄν ἡ Σάρα συμβολίζει τὴν ἔκφραση τοῦ μητρικοῦ πόνου, δὲν μπορεῖ ὡς τόσο τελείως δικαιολογημένα νὰ ἐρημεύσῃ τὴν ἀπελπισίαν τῆς Ἑλληνίδας μητέρας, ποῦ αἰσθάνεται νὰ τῆς ἀρπάξῃ ὁ Τοῦρκος τὸ παιδί τῆς ;

Πόσοι Ρωμηοὶ πατέρες δὲν ἐβάλθησαν νὰ παρηγορήσουν μὲ τὸν τρόπο τοῦ Ἀβραάμ τὶς γυναῖκες τους, ἔχοντας τὸ θάνατον μέσα στὴν ψυχὴ τους. Αὐτὴ ἡ πατρικὴ ὑποταγὴ στὴ θυσίαν δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς ἀντανάκλαση τῆς διανοητικότητος τῶν πατέρων κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς δουλείας ; Ἦσανε τόσο κατασυντριμμένοι καὶ ἐγκαταλειμμένοι, ὥστε νὰ ἀντλοῦν ἀπὸ τὴν βεβαιότητα ἐνὸς καλ-

λίτερου μέλλοντος τῆ δύναμη πού τοὺς χρειαζότανε γιὰ νὰ ὑποστοῦν τις σκληρότερες δοκιμασίες. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀπαράλλαχτα ὅπως ὁ Ἄβραάμ ἔσκυβε μπροστὰ στὸ ἀναπόφευκτο μὲ τὴν ἀναμονὴ τῶν εὐμενέστερων ἡμερῶν τῆς ἀπελευθέρωσής του, ὅπως καὶ ὁ Ἰσαάκ, ἦτανε τὸ μοιραῖο θῦμα καὶ ἔπρεπε νὰ σφαγεῖ στὴν ἀκμὴ τῆς νιότης του, ἀφοῦ πρὶν ἐχαῖδεύτηκε ἀνατρεφόμενος στὴν ἀγκαλιὰ καὶ στὴ φροντίδα τῆς θαυμαστῆς Σάρρας, τῆς Ἑλληνίδας γυναικάς, πού εἶξερε νὰ διατηρήσει τὴν ἀγνότητα τῆς ἐστίας καὶ τῆς οἰκογενείας μ' ὅλο πού τὴν ἐτριγύριζε ἡ αἰσχρὴ ἀνάμιξη τῶν χερσεμιῶν καὶ ἡ Ἀσιατικὴ πολυγαμία.

*
**

Τέτοια πιστεύουμε νὰ εἶνε τὰ σύμβολα πού προέχουν στὴ Βιβλικὴ διήγηση, τὴ μεταφερομένη στὸ Κρητικὸ θέατρο. Ἡ διπλὴ ἄποψη τοῦ ἔργου, ἀνθρωπιστικὴ καὶ ἐθνικὴ πού εἶνε τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα ὄλων τῶν μεγαλοφυῶν δημιουργημάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες τὸ κατατάσσει τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν πλάϊ στὰ ἀρχαῖα τραγικὰ δημιουργήματα. Ὅπως ἐκεῖνα τὰ μοναδικὰ καὶ ἀπαράμιλλα πρότυπα ὑποδείγματα, «Ἡ Θυσία τοῦ Ἄβραάμ», ἡ Κρητικὴ, βγαλμένη ἀπὸ τὸ βάθος τῶν Ἑβραϊκῶν συναξαριῶν, διατηρῶντας τὸν καθαρὰ Ἑλληνικὸ χαρακτῆρα της, καθίσταται μὲ τὴ δύναμη καὶ τὴν ἀλήθεια τῶν συναισθημάτων, πού ἀναλύει, ἢ ἐκφράση τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδιάς δόλακαιρης τῆς ἀνθρωπότητος, τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδιάς πού ὑποφέρει, πού ἀγάζεται, πού δονεῖται καὶ πού ἀναφτερόνεται.

“ΝΕΑ ΣΚΕΨΗ,”

Εἶναι ὁ τίτλος τοῦ περιοδικοῦ τῆς Ἐπαναστατικῆς Τέχνης ποὺ βγαίνει στὴν Ἀθήνα ὑπὸ τὴν διεύθυνση ὁμάδος Ἐπαναστατῶν λογίων. Ἡ «ΝΕΑ ΣΚΕΨΗ» ποὺ μὲ τὸ πρῶτο της τεύχος μᾶς παρουσιάστηκε σοβαρὴ καὶ ἐπιβλητικὴ, περιέχουσα κομμάτια προλεταριακῆς Τέχνης τῶν Ρήγα Γκόλφη, Βελ. Φρέρη, Ν. Γ. Κατηφόρη, Σ. Δόντη, Ἰω. Μαγγανάρη καὶ μὲ μεταφράσεις ἀπὸ τὴν ξένην Ἐπαναστατικὴν φιλολογία, συμπληρῶνει ἓνα αἰσθητὸ κενὸ καὶ ἔρχεται ἕμεσος φιλολογικὸς δεσμὸς τῶν Γραμμάτων μὲ τὶς ἐργατικὰς μάζας τῆς χώρας μας.

ΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΗΓΗΜΑ

Ἀπὸ τὸ Ἡράκλειο τῆς Κρήτης μᾶς ἔρχεται ἡ ὀμορφὴ εἶδηση τῆς προσεχοῦς ἐκδόσεως ἐνὸς λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ μὲ τὸν παραπάνω τίτλο. Τὸ περιοδικὸ αὐτὸ ποὺ μὲ ἐντελῶς καθωρισμένη κατεύθυνση ἔρχεται νὰ τονώσῃ τὸν Ἑλληνικὸν πεζὸν λόγο γιὰ αὐτὴ ἀκριβῶς τὴν ἰδεολογία του θὰ συμπληρῶσει ἓνα αἰσθητὸ κενὸ στὰ νεοελληνικὰ γράμματα. Ὁ κ. Γιάννης Μουρέλλος καὶ ὁ κ. Β. Φρέρης, μὲ τὴν ἐπιμέλεια τῶν ὁποίων θὰ ἐκδίδεται, εἶνε ἀρκετὴ ἐγγύηση γιὰ τὴν ἐπιτυχημένη σταδιοδρομία του.

ΣΤΟΥΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΕΣ ΤΟΥ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ δίδεται ἡ πληροφορία πὼς οἱ συνδρομῆ τους δὲν ἔχει ἡμερομηνία λήξεως. Ἡ ἐτησίαι συνδρομῆ τελειώνει μετὰ τὴν λήψη 12 τευχῶν καὶ ἡ ἐξάμηνη ἔπειτα ἀπὸ 6.

ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ πωλοῦνται εἰς τὸ Καπνοπωλεῖον τοῦ κ. Γ. Χατζημιχελάκη.

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΔΙΑΔΟΣΕΩΣ Κ. ΤΕΧΝΩΝ ΕΝ ΚΡΗΤΗ

ΤΜΗΜΑ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΕΦΟΡΕΙΑ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

17 ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

ΔΟΣΘΕΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ 1924-1925

ΟΜΙΛΗΤΗΣ Ο κ. Μ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΑΚΗΣ

ΘΕΜΑ : Ο ΓΑΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΩΣ «ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ»

Ο ΓΑΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Κυρίες και Κύριοι,

Ἄφ' ὅτου ὁ Θεὸς μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ Ἀδάμ ἐσκέφθη ὅτι «οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον, ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν» ἀνεφάνη ἐπὶ τῆς γῆς τὸ σπουδαιότατον ζήτημα τῶν σχέσεων τῶν δύο φύλων, αἱ ὁποῖαι ὅτε μὲν χαλαρότεραι, ὅτε δὲ αὐστηρότεραι ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ γάμου συντέλεσαν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἀνθρωπότητος μέχρι σήμερον. Ὑπῆρχεν ὅμως καὶ εὐτυχῆς ἐποχὴ, κατὰ τινα μῦθον, τὸν ὁποῖον διηγεῖται ὁ Ἀριστοφάνης, καθ' ἣν ἡ διαφορὰ τοῦ φύλου δὲν ὑπῆρχε διότι οἱ ἄνθρωποι ἦσαν διπλοὶ, ἀποτελοῦντες ἐν ὄν καλούμενον ἀνδρόγυνον μὲ 4 πόδας, 4 χεῖρας καὶ μίαν κεφαλὴν μὲ δύο πρόσωπα. Τὸ ὄν αὐτὸ ἦτο τρομερὸν κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τόσον ὑπερήφανον, ὥστε ἐτόλμησε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ διεκδικήσῃ τὴν βασιλείαν τοῦ κόσμου. Οὗτοι ὅμως δὲν ἠθέλησαν νὰ τοὺς κατακραυνώσουν καὶ νὰ ἐξαφανίσουν τὸ ἀνθρώπινον γένος, διότι τότε θὰ ἔπαυον αἱ πρὸς αὐτοὺς τιμαὶ καὶ ναοὶ ἐκ μέρους αὐτῶν δὲν θὰ ἀνεγείροντο πλέον, εὔρον ὅμως ἑτέραν μᾶλλον πρακτικὴν λύσιν. Κατὰ πρότασιν τοῦ Διὸς τοὺς ἐδιχοτόμησαν, ὥστε οἱ ἄνθρωποι ἔγιναν τοῦ λοιποῦ δίποδες καὶ οὕτω ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐδιπλασιάσθησαν κατ' ἀριθμὸν ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξησθένησαν πολὺ, ὡς ἐπεθύμουν οἱ Θεοί. Ἐὰν καὶ μετὰ τοῦτο οἱ ἄνθρωποι ἐξηκολούθουν νὰ εἶνε αὐθάδεις τότε ὁ Ζεὺς θὰ τοὺς ἔκοπτε καὶ πάλιν εἰς δύο, οὕτω δὲ θὰ περιεπάτουσαν μὲ ἓνα μόνον πόδα. Ὑπέστη ὅμως τόσα τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐκ τῆς ἀρχικῆς διχοτομήσεως καὶ τόσον ἐξησθένησεν, ὥστε εὐτυχῶς νέα διχοτόμησις ἀπεσοβήθη. Ὅταν ὅμως ἐχωρίσθη ὁ ἀρχικὸς διπλοὺς ἄνθρωπος, ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον ἡ ἰσχυρὰ ἔλιξις μεταξὺ τῶν χωρισθέντων μελῶν, τὰ ὁποῖα ἠθέλον νὰ ἐνωθοῦν καὶ νὰ ἀποτελέσουν τὸ ἀρχικὸν ὅλον. τοῦ λοιποῦ δὲ νόμος ἐπιτακτικὸς, ὄχι βέβαια νομικὸς, ἀλλὰ κοινωνικὸς καὶ φυσιολογικὸς ἐπιβάλλει εἰς τὰ ἄτομα τοῦ διαφόρου φύλου νὰ ἐνοῦνται εἰς δεσμὸν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον διαρκῆ ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ γάμου. Καίτοι ὅμως οἱ πλείστοι δὲν δύνανται νὰ ἀποφύγουν τὴν ἐπιρροὴν τοῦ γάμου καὶ ὑποβάλλονται εἰς τὸν ζυγὸν αὐτοῦ, ἐν τούτοις ἐλάχιστοι εἶνε ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι γνωρίζουν ἢ οἱ ὁποῖοι ἐξήτασαν ποῖα τις ἦτο ἡ μορφή τοῦ γάμου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις λαοῖς καὶ κατόπιν ποίας ἐξελίξεως ἐφθάσαμεν εἰς τὸ σημερινὸν καθεστῶς.

Συνέπεια τῆς ἀγνοίας ταύτης εἶνε ὅτι ὁσάκις παρατηροῦν πολλοὶ τὴν προϊούσαν ἐκκλινῶν τῶν ἠθῶν καὶ τὴν χαλάωσιν τοῦ δεσμοῦ τοῦ γάμου, ἀναπολοῦν μετὰ λύπης καὶ συγκινήσεως τοὺς καλοὺς ἐκείνους χρόνους, καθ' οὓς αὐστηρὰ ἠθικὴ ἐκανόνιζε τὴς μεταξὺ τῶν συζύγων σχέσεις καὶ αὐστηρὸς οἰκογενειακὸς βίος κατ' αὐτοὺς ἐπεκράτει παντα-

χοῦ, ἐν ᾧ ἔαν ἐξετάσουν κάπως βαθύτερον τοὺς ἀρχαίους λαοὺς θέλουσι ἴδει μετὰ λύτης διαλυομένην τὴν ὡραίαν ἐκείνην εἰκόνα, τὴν ὁποίαν εἶχον σχηματίσει περὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ παρελθόντος καὶ θὰ λυπηθοῦν τότε ὄχι διότι παρελθόν, ἀλλὰ διότι οὐδέποτε ἀνέτειλαν ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς καθολικὸν φαινόμενον, αἱ λαμπραὶ ἐκεῖναι ἡμέραι, καθ' ἃς ὁ σεβασμὸς τοῦ συζύγου πρὸς τὴν σύζυγον συνετέλει εἰς τὴν τήρησιν τῆς συζυγικῆς πίστεως ὑπ' αὐτῆς, ἡ ἀγάπη δέ, ἡ ἀμοιβαία ἐκτίμησις, ἡ ἐμπιστοσύνη καὶ ὁ σεβασμὸς ἐκανόνιζον πάσας τὰς μεταξὺ τῶν συζύγων σχέσεις.

Δὲν εἶνε δυνατόν ἐντὸς τοῦ ὀλίγου χρόνου, καθ' ὃν διαρκεῖ μία διάλεξις νὰ ἀναλυθῶ τὰ τοῦ γάμου, παρ' ὅλοις τοῖς ἀρχαίοις λαοῖς, ἄλλως τε καὶ περὶ πλείστων ἐξ αὐτῶν ἐλαχίστας πληροφορίας ἔχομεν, δι' ὃ θὰ περιορισθῶ νὰ ἐξετάσω δι' ὀλίγων τὰ τοῦ γάμου παρὰ τοῖς μᾶλλον γνωστοῖς ἐξ αὐτῶν πρὸ παντὸς δὲ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησι.

Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους οὔτε κοινωνία, οὔτε οἰκογένεια ὑπῆρχε, ὡς λέγει δὲ ὁ Διόδωρος «φασὶν ἐν ἀτακτῶ καὶ θηριώδει βίῳ τοὺς ἀνθρώπους καθεστῶτας σποράδην ἐπὶ τὰς νομίας ἐξέναι» ἀνάλογον δὲ τὴ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης «σποράδες γὰρ... τὸ ἀρχαίον ἦκου».

Οἱ χρόνοι, ἀφ' ὧν ἄρχεται ἡ ἱστορία παρουσιάζουν ἐπικρατοῦν τὸ πατριαρχικὸν σύστημα καθ' ὃ κύριον πρόσωπον ἐν τῇ οἰκογενείᾳ εἶνε ὁ πατὴρ καὶ σύζυγος, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τὴν διπλὴν αὐτοῦ ιδιότητα ἐξουσιάζει τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα. Τοιαύτη ἦτο καὶ ἡ ζωὴ τῶν κυκλώπων περὶ τῶν ὁποίων ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος «θεμιστεύουσι δὲ ἕκαστος παίδων ἠδ' ἀλόγων.» Ὑπῆρξεν ὅμως προηγουμένως καὶ ἕτερα περίοδος, ἡ μητριαρχική, καθ' ἣν κεφαλὴ τῆς οἰκογενείας ἦτο ἡ μήτηρ, ἐκ τῆς ὁποίας ὀνομάζοντο καὶ τὰ τέκνα, καθόσον ὁ πατὴρ ἦτο κατὰ τὸ πλείστον ἀγνωστός. Γάμος ὑπὸ αὐστηρὸν συνεκτικὸν δεσμόν δὲν ὑπῆρχε τότε, αἱ δὲ γυναῖκες κατεῖχον τὴν ἐξέχουσαν θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ὁ ἀνὴρ ἦτο ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς οἰκογενείας του, δὲν ἐνυμφεύετο· δὲ παρὰ μὲ τὴν συγκατάθεσιν τῆς ἀδελφῆς του, νυμφεύομενος δὲ περιήρχετο εἰς τὴν κηδεμονίαν τῆς συζύγου του, ἡ ὁποία διεχειρίζετο τὴν κινητὴν καὶ ἀκίνητον ἰδιοκτησίαν. Λείψανα τῆς περιόδου ταύτης εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας εἶνε αἱ Ἀμαζόνες, αἱ ἰσχυραὶ ἐκεῖναι γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι καὶ κατακτητικὸς πολέμους πολλάκις εἶχον ἀναλάβει, ἔφθασαν δὲ ποτὲ, κατὰ τὸν Πλούταρχον, (βίος Θεσέως) καὶ μέχρι τῶν Ἀθηνῶν. Εἶχον τὸ ἐλάττωμα νὰ τραυματίζονται εὐκολότερον ἀπὸ τὴ βέλη τοῦ Ἔρωτος ἢ τοῦ Ἄρεως, διὸ ὅτε ὁ Θεσὸς ἐπέδρασε κατ' ἰ τῆς χόρας τῶν συνέλαβε διὰ δόλου πολλὰς αἰχμαλώτους, μάλιστα δὲ μίαν ἐξ αὐτῶν, τὴν Ἀντιόπην, ἔλαβε καὶ σύζυγον.

Ποῖοι ἀγῶνες ἐπιχολούθησαν μεταξὺ τῶν δύο φύλων μέχρις ὅτου ἐπικρατήσουν οἱ ἄνδρες δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς. Πάντως ὅμως μετὰ τὴν νίκην καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν ἡ γυνὴ ὑπέστη πλήρως τὰς συνεκτικὰς τῆς ἡττης της, παρουσιάζεται δὲ τοῦ λοιποῦ ὡς πρᾶγμα ὑποκείμενον εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀνδρὸς κατὰ κανόνα καὶ μὴ δυνάμενον νὰ ἔχη ἐλευθέραν βούλησιν ἐκτὸς ὅταν τὸ φυσικὸν κάλλος ἦτο τοιοῦτον, ὥστε νὰ ἐξουδετερώνη τὰ ἐλαττώματα τὰ προσερχόμενα ἐκ

τῆς μειονεκτικῆς θέσεως αὐτῆς ἐν τῷ δικαίῳ καὶ τῇ θρησκείᾳ. Πρέπει δὲ νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐν τῷ γάμῳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ ἐξηγεῖτο ἐκ τῆς περὶ αὐτῆς ἀντιλήψεως τῶν διαφόρων θρησκειῶν.

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Κινέζοις ἡ γυνὴ ἦτο ἐν πρᾶγμα ἀνήκον εἰς τὸν σύζυγον καὶ ἀφιερωμένη ἀποκλειστικῶς εἰς αὐτόν, ὡς παρακολούθημα αὐτοῦ, ὥστε οὐδένα λόγον ὑπάρξεως εἶχε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου τῆς. Διὰ τοῦτο ἐθάπτετο μετὰ τοῦ πτώματος τοῦ συζύγου τῆς, ἢ δὲ συνήθεια αὕτη διατηροῖτο μέχρι τοῦ 15 μ. Χ. αἰῶνος. Ἐκαστός ἀνὴρ παρ' αὐτοῖς ἐλάμβανε μίαν μόνον νόμιμον σύζυγον, ἐν ὅμῳς ὁ πρῶτος γάμος ἦτο ἄγονος, ὁ σύζυγος ἠδύνατο νὰ προσλάβῃ ἑτέραν νόμιμον σύζυγον, ζώσης τῆς πρώτης, διότι ἡ ἀπόκτησις τέκνων ἔθεωροῖτο ἀπαράιτητος διὰ τὴν τέλεσιν τῶν νεκρικῶν ἐθίμων, ἀνευ τῶν ὁποίων ὁ ἀποβιώσας δὲν ἠδύνατο νὰ ἡσυχάσῃ. Ἐκτὸς τῆς νομίμου συζύγου ὁ ἀνὴρ ἠδύνατο νὰ προσλάβῃ ὅσας γυναῖκας ἠθελε. Τὸ διαζύγιον ἦτο εἰκολώτατον διὰ τὸν σύζυγον, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ χωρίσῃ τὴν νόμιμον σύζυγόν του ἀνευ αἰτίας τινός. Ἡ σύζυγος δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποκτήσῃ περιουσίαν τινὰ καὶ ἔστεροῖτο παντὸς κληρονομικοῦ δικαιώματος.

Ἀνάλογος ἦτο ἡ μορφή τοῦ γάμου ἐν Ἰνδικῇ. Ἡ πολυγαμία ἐπετρέπετο, αἱ δὲ μᾶλλον ἀγαπῆται εἰς τὸν ἀποβιώσαντα σύζυγοι ἐπορευε νὰ καθῶσι ἐπὶ τῆς πυρᾶς μετὰ τοῦ πτώματος τοῦ συζύγου των. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἡ αὕτη συνήθεια ἴσχυε ἐν Θράκῃ καὶ Σκυθίᾳ, διότι ἡ γυνὴ ὡς ἰδιοκτησία τοῦ ἀνδρὸς ἔθεωροῖτο ὅτι ἔπρεπε νὰ συνεκλείτῃ μετ' ἐκείνου. Ὁ πενθερὸς ὡς ἀντάλλαγμα διὰ τὴν παροχὴν τῆς κόρης τοῦ ἐλάμβανε παρὰ τοῦ γαμβροῦ δύο ἀγελάδας ἢ ἕτερόν τι ζῶον, ἀναλόγως τοῦ κίλλους καὶ τῶν προσόντων τῆς κόρης του. Τοῦτο δὲν πρέπει νὰ σᾶς ἐκκλήτῃ, διότι ὁ φόνος γυναικὸς ἐτιμωροῖτο ὡς ὁ φόνος ἀγελάδος. Ἡ γυνὴ πρὸ τοῦ γάμου τῆς ἀνήκεν εἰς τὸν πατέρα τῆς, συνεστῶτος τοῦ γάμου εἰς τὸν σύζυγόν τῆς, καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἐν ἣ περιπτώσει δὲν ἐκαίετο, εἰς τὸν υἱόν τῆς. Ὁ σύζυγος εἶχεν ὑποχρέωσιν κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Μανοῦ νὰ προφυλάτῃ τὴν σύζυγόν του ἐκ τῆς ῥοπῆς τῆς πρὸς τὸ κακόν, διότι ἄλλως φέρει τὴν καταστροφὴν τῆς οἰκογενείας τῆς καὶ εἶνε ἡ αἰτία τῆς διαφθορᾶς καὶ πάσης ἀτιμίας. Ὁ σύζυγος ἦτο παντοδύναμος, ἢ δὲ σύζυγος δὲν ἠδύνατο νὰ πράττῃ κατὰ τὴν θέλησίν τῆς, ἀλλ' ἔπρεπε κατὰ τὸν νόμον νὰ ὑποτάσσεται εἰς αὐτόν καὶ νὰ τὸν λατρεύῃ ὡς θεόν, ἔστω καὶ ἂν ἦτο πλήρης ἐλαττωμάτων. Αἱ τοιαῦται διατάξεις ἀπέρρεον ἐκ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ νομοθέτου, καθ' ἣν «αἱ γυναῖκες εἶνε ἀπληστοί, ἀλλοπρόσαλλοι, ἀνευ φυσικῆς ἀφοσιώσεως, ἐστερημέναι τῆς γνώσεως τῶν θείων νόμων, αὕτη ἡ ἀπάτη τοιοῦτος χαρακτήρ ἐδόθη εἰς αὐτὰς κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς δημιουργίας παρὰ τοῦ δημιουργοῦ.» Ἡ αὐθαδιάζουσα κατὰ τοῦ συζύγου τῆς ἐγκατελείπετο παρενθύς, ἀντιθέτως ὁμῶς ὁ σύζυγος ὅστις ἔδερε τὴν σύζυγόν του ἐτιμωροῖτο ὡς ὁ κόπτων ἐν ἄνθρωπος. Ἐν τυχρὸν ὁ σύζυγος εἰδείκνυτο ἀνίκανος πρὸς παιδοποιεῖαν ἠδύνατο νὰ ὑποκαταστήσῃ ἐαυτῷ ἀδελφὸν ἢ ἕτερον συγγενῆ του, τὸν ὁποῖον ὤφειλε νὰ παραδεχθῆ ἢ σύζυγός του, τὸ δὲ ἐκ τοιοῦτου γάμου

γεννώμενον ἐθεωροεῖτο γήσιον τέκνον αὐτοῦ. Σήμερον ἡ χήρα δὲν καίεται ὡς ἄλλοτε, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ζῆ ὅλην τὴν ζωὴν τῆς μακρὰν πάσης πολυτελείας, νὰ τρώγῃ ἅπαξ καθ' ἑκάστην καὶ νὰ μὴ χρησιμοποιῆ ποτὲ κάτοπτρον καὶ κόσμημα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς.

Εἰς τὴν ἀρχαίαν Αἴγυπτον ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἦτο καλύτερα, διὸ καὶ ὁ γάμος παρουσιάζει ἄλλην μορφήν. Ἡ πολυγαμία καί·οι ἐπετρέπετο ἦτο σπανία, μᾶλλον παρουσιάζεται πολυανδρία. Μόνος ὁ βασιλεὺς διετήρει χαρέμιον. Ὁ γάμος μεταξὺ ἀδελφῶν ἐπετρέπετο καὶ ἦτο συνηθέστατος. Ἡ σύζυγος εἶχε ἅ αὐτὰ δικαίωματα μὲ τὸν σύζυγον. Ἡδύνατο νὰ μεταβῆ εἰς τὴν ἀγοράν, νὰ συμμετέχη εἰς τὰ δημόσια δεῖπνα καὶ νὰ παρίσταται εἰς τὰς διασκεδάσεις τῶν ἀνδρῶν, ἔφερε δὲ τὸ τιμητικὸν ὄνομα τῆς οἰκοδεσποίνης. Τοῦτο ἐξαιρετικῶς, μόνον εἰς τὴν Αἴγυπτον συνέβαινε, διότι παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ἄλλων χωρῶν ἦτο κλεισμένη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ οἴκου, ἀπησχολημένη εἰς τὰ οἰκιακὰ καὶ τὴν παιδοποιίαν.

Ἡδύνατο νὰ ζητήσῃ καὶ διαζύγιον. Τὰ τέκνα ἐλάμβανον πολλάκις τὸ ὄνομα τῆς μητρός, ὁσάκις μάλιστα κατήγετο ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας. Κύριος σκοπὸς τοῦ γάμου ἦτο ἡ κτήσις τέκνων, τὰ ὁποῖα ἐθεωροῦντο εὐτυχία θεοῦ, ὁ δὲ ἀκλήρος βίος ἐνομιζέτο ἡ μεγαλύτερα ἀτυχία. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦτό τις πάντοτε ἐξησφαλισμένος ἐν θά ἀποκτήσῃ τέκνα ἐκ μιᾶς συζύγου, ἡ πολυγαμία δὲ δὲν ἦτο συνηθῆς, εἰσῆχθη ἕτερος θεσμὸς πρὸς ἀσφάλειαν τῶν συζύγων. Ὁ γάμος ὑπὸ δοκιμασίαν ἐνὸς ἔτους. Ἐὰν παρήγοντο τέκνα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους τούτου, ἐλάμβανε χώραν ὁ ὀριστικὸς γάμος, ἄλλως ἐχωρίζοντο καὶ ὁ σύζυγος ἐπλήρωνε ἀποζημιώσιν τινα εἰς τὴν προσωρινὴν σύζυγον του.

Ἡ γυναικοκρατία ἦτο ἐτι ἐντονωτέρα παρὰ τοῖς Ἀσσυρίοις. Ἡ γυνὴ ἦτο παρ' αὐτοῖς ἡ κεφαλὴ τῆς οἰκογενείας, ὁ δὲ σύζυγος ἐλάμβανε τὸ ὄνομά της. Ὅχι μόνον ἀδελφοὶ ἠδύναντο νὰ νυμφευθῶσι, ἀλλὰ καὶ ὁ γάμος μεταξὺ μητρός καὶ υἱοῦ ἐπετρέπετο εἰς τὰς εὐγενεῖς οἰκογενείας, οἱ δὲ παραγόμενοι ἐκ τοιοῦτου γάμου ἐθεωροῦντο εὐγενέστατοι καὶ προωρίζοντο διὰ τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα τῆς θρησκείας.

Παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ἐπετρέπετο ἡ πολυγαμία, οὗτω ὁ Γιδεὼν εἶχε πολλὰς συζύγους, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπέκτησε 70 υἱούς, ὁ δὲ Σολομὼν ἔγραψε τὰς παροιμίας του περιστοιχιζόμενος ὑπὸ 300 συζύγων καὶ 700 παλλακίδων. Ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἐπέβαλε κολύματα ἐκ συγγενείας καὶ ἀγχιστείας, ἀπηγόρευσε δὲ τὸν γάμον μεταξὺ Ἑβραίων καὶ ξένων. Ἐσυνείθιζον νὰ μνηστεύωσι τὰ τέκνα των ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ. Κατὰ τὸν Ταλμουδ ὁρίσθη ὁ ἀριθμὸς τῶν συζύγων τῶν κοινῶν θνητῶν εἰς 4, τῶν δὲ βασιλέων εἰς 18, ταῦτοχρόνως δὲ λίαν λεπτομερῶς καθωρίσθησαν αἱ ὑποχρεώσεις τοῦ συζύγου πρὸς τὴν σύζυγον, ἐξαρτώμεναι ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ συζύγου. Οἱ σοφοὶ δὲ ραβῖνοι, μόνον ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων νομοθετῶν ἐρρῶνιμισαν καὶ τὸ τόσον δύσκολον ἀπὸ κοινωνικῆς ἀπόψεως ζήτημα τῆς θέσεως τῆς πενθερᾶς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ.

Τὸν γάμον ἐτηκολούθει μεγάλη διασκεδασίς διαρκοῦσα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ἀναφέρεται δὲ ὅτι ὁ Σαμψὼν ἐποίησε πότον ἡμέρας ἑπτὰ, διό-

τι οὕτως ἐποιοῦν οἱ νεανίσκοι.

Τέλειος γάμος ἦτο μόνον ὁ ἐξ οὗ παρήγοντο τέκνα, διὸ ἐάν τις ἀπέθνησκεν ἄτεκνος ὁ ἀδελφός του ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ λάβῃ εἰς γάμον τὴν χήραν του, τὰ δὲ ἐκ τῆς ἐνώσεως ταύτης παραγόμενα τέκνα ἐθεωροῦντο ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν ἀποβιώσαντα. Ἡ Σάρρα ὅτε μετὰ δεκαετῆ συμβίωσιν μετὰ τοῦ Ἀβραάμ ἐπέισθη ὅτι δὲν θὰ ἀπέκτα τέκνα, ἔπεισεν αὐτὸν νὰ παιδοποιήσῃ ἐκ τῆς Ἄγαρ, παιδίσκες ἐξ Αἰγύπτου, ἡ ὁποία διέμινεν εἰς τὴν οἰκίαν των. Ὁ σύζυγος ἦτο κύριος τοῦ οἴκου καὶ ἠδύνατο νὰ διαζευχθῆ τὴν σύζυγόν του ἐὰν εὕρισκεν εἰς αὐτὴν ἄσχημον πρᾶγμα. Τοῦτο ἦτο συνέπεια τῆς χαμηλῆς θέσεως τῆς γυναίκος παρ' αὐτοῖς, καθόσον εἰς τὰς γραφὰς ἀναφέρεται ὡς ὃν πικρότερον ὑπὲρ θάνατον καὶ ἰνίκανον νὰ ἀναγνώσῃ τὰς γραφὰς, ὁ Ἐκκλησιαστής δὲ προσθέτει, ὅτι μεταξὺ χιλίων ἀνδρῶν ὑπάρχει εἰς καλὸς, ἐν ᾧ μεταξὺ χιλίων γυναικῶν οὐδεμία καλὴ δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ ὁ Σειράχ προτιμᾷ καὶ αὐτὸν τὸν πονηρὸν ἄνδρα τῆς ἀγαθῆς γυναίκος. Ἐτι βραδύτερον ὁ ραββὴς Σαμουὲλ Μπὲν Μείρ συνίστα εἰς τοὺς μαθητὰς του νὰ εὐχαριστῶσι τὸν θεὸν ὅτι ἐγεννήθησαν Ἑβραῖοι καὶ ὄχι εἰδωλολάτρες, ὑγιεῖς τῷ πνεύματι καὶ ὄχι παράφρονες ἄνδρες καὶ ὄχι γυναῖκες. Παρ' ὅλα ταῦτα πολλαὶ γυναῖκες διεδραμάτισαν σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑβραϊκοῦ λαοῦ ὡς ἡ Ἑσθήρ, ἡ Δεβόρα, ἡ Ἰουδήθ καὶ ἄλλαι τινές.

Τὸ ἀντίθετον τῆς πολυγαμίας σύστημα, ἡ πολυανδρία, ἔρχεν εἰς τὰς Ἀραβικὰς φυλάς πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Μωάμεθ. Πολλοὶ ἄνδρες, συνήθως ἀδελφοὶ ἐλάμβανον κοινὴν σύζυγον, ὅλοι δὲ ἐπροστάτενον τοὺς κοινούς κανιόντας των. Τὸ σύστημα τοῦτο εἶνε ὑπόλειμμα τῆς μητριαρχικῆς περιόδου, καθ' ἣ ἡ μήτηρ εἶχε τὴν ἐξέχουσαν θέσιν ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ καὶ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς σινηθροῦζοντο οἱ σύζυγοι τῆς. Ὁ Μωάμεθ μετέβαλε τὸ σύστημα τοῦτο καὶ εἰσήγαγε νέον τύπον τοῦ γάμου καὶ οἰκογενείαν ἀνάλογον πρὸς τὴν τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου καθ' ὃ ὁ πατὴρ ἔχει ἀπεριόριστον ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων. Ἐκαστος Μουσουλμάνος ὄφειλε νὰ νυμφευθῆ, ἡ ἀγαμία δὲ ἦτο καὶ εἶνε ἀπαράδεκτος κοινωνικὴ ἀνωμαλία.

Ἡ πολυγαμία εἶνε στοιχεῖον τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῶν Μουσουλμάνων, λεπτομερῶς δὲ καλονίζονται ὑπὸ τοῦ νόμου αἱ ὑποχρεώσεις τοῦ συζύγου πρὸς ἐκάστην σύζυγον, ἡ ὁποία ἐν περιπτώσει παραβάσεως αὐτῶν ἠδύνατο νὰ ἀπευθυνθῆ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχήν. Ἀνάλογος διατάξις ὑπῆρχε κατὰ τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν δίκαιον μόνον εἰς τὸν θεσμόν τῆς ἐπικλήρου, τῆς ὁποίας ὁ σύζυγος ὄφειλε εἶπε τοῦ μηνὸς ἐντυγχάνειν. Ἡ μὴ ἐκπλήρωσις τῆς τοιαύτης ὑποχρεώσεως ἔδιδε ἀφορμὴν εἰς δημοσίαν ἀγωγὴν κατὰ τοῦ ἀνδρός, τὴν ὁποίαν, καθὼ γοαφὴν κακώσεως ἠδύνατο νὰ ἐνασκήσῃ ὄχι μόνον ἡ σύζυγος, ἀλλὰ καὶ πᾶς Ἀθηναῖος πολίτης. Ἡ τοιαύτη δίκη ὑπῆγετο εἰς τοὺς εἰσαγγελίας, αἱ ὁποιαὶ ἐδίδοντο μόνον περὶ τῶν μεγίστων.

Ἐπεράτωσα ἤδη ἐν συντομίᾳ τὰ κατὰ τὸν γάμον παρὰ τοῖς γνωστοτέροις λαοῖς τῆς ἀρχαιότητος, ἀπομένει δὲ τώρα νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τοὺς θεσμοὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, οἱ ὁποῖοι μᾶς ἐνδιαφέρουν καὶ περισσότερον. Ὁ γάμος καὶ αἱ καθόλου οἰκογε-

νειακαὶ σχέσεις δὲν παρουσιάζουσι τὸν αὐτὸν τύπον εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐποχάς. Ἡ Ὅμηρικὴ περίοδος ἦτο τελειῶς διάφορος τῶν μεταγενεστέρων, μεγάλη δὲ πάλιν διαφορὰ παρουσιάζεται μεταξύ τῶν ἑθνῶν καὶ Σπάρτης. Πόλεις ἔχουσαι ἀντίθετα ἰδεώδη καὶ πρὸς ἄλλους ἐκάστη σκοποὺς ἀποβλέπουσαι, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ρυθμίσουν ὁμοιομόρφως τὸ ζήτημα τοῦ γάμου, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν βάσιν ἐκάστου κοινωνικοῦ συστήματος.

Θεὰ προστάτις τοῦ γάμου ἦτο ἡ Ἥρα ἢ ὅποια συζευχθεῖσα μετὰ τοῦ Διὸς, παρθένος ἀγνή, οὐδένα ἄλλον ἔρωτα ἐγνώρισεν ἢ τὸν πρὸς αὐτόν, ἐπειδὴ δὲ ἐσεβάσθη τὴν ἱερότητα τῶν γαμικῶν δεσμῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑποφέρῃ τὰς ἀπιστίας τοῦ συζύγου αὐτῆς. Εἶνε ἢ καθαρὰ εἰκὼν τῆς ἀγνῆς πιστῆς καὶ ζηλοτύπου συζύγου.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὁμήρου οἱ γαμβροὶ ἔδιδον πλουσιώτατα δῶρα εἰς τὸν πενθερὸν εἰς ἀντάλλαγμα τῆς νύμφης, ἢ ὅποια ὅταν κατήγετο ἐξ εὐγενούς οἰκογενείας καὶ ἦτο ὄραία ἐστοίχιζεν ἀκριβὰ εἰς τὸν γαμβρόν. Οὕτω ὁ Ἰφιδάμας, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντήνορος, ἔδωκε κατ' ἀρχὰς μὲν 100 βοῦς, ὕστερον δὲ χίλια αἰγοπρόβατα, περιουσίαν καὶ σήμερον ὄχι εὐκαταφρόνητον. Ὁ Νηλεὺς ἐνυμφεὺν τὴν ὄραιοτάτην Χλωρίν διὰ τὸ κάλλος τῆς, ἀφοῦ ἔδωκεν ἄπειρα δῶρα, ἔδνα εἰς τὸν πατέρα τῆς. Ἄλλοι πενθεροὶ ἀντὶ δῶρων ἐζήτην ἀπὸ τῶν ὑποψηφίους γαμβροὺς τῶν νὰ ἐκτελέσουν μέγα τι κατόρθωμα, ὡς ὁ Νηλεὺς ὅστις ἐδήλου, ὅτι θὰ ἔδιδε τὴν περιζήτητον ὡς νύμφην διὰ τὸ κάλλος τῆς κόρην του Πηρώ, θαῦμα βοσίοισι κατὰ τὸν Ὅμηρον, εἰς ἐκεῖνον ὅστις ἠθέλει ἐπιστρέψῃ εἰς αὐτὸν τοὺς βοῦς τοὺς ὁποίους ἐκράτει ἢ ἀγρία Ἰφίλκεια. Ἐκαστος ἐλάμβανε μίαν νόμιμον σύζυγον, ἢ ὅποια ἀτήλασε πολὺ μεγαλυτέρας ἢ κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἐλευθερίας, διότι ἠδύνατο νὰ ἐξεργηται ἐλευθέρως καὶ νὰ συναντᾷ ἄνδρας καὶ γυναῖκας. Αἱ γυναῖκες αἱ καταγόμεναι ἐκ μεγάλων γενῶν συνωδεύοντο ὑπὸ θεραλαινίδων. Πρότυπα συζυγικῆς ἀγάπης κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦσαν ὁ Ἀλκίνοος καὶ ἡ Ἀρήτη, ὁ Ἐκτωρ καὶ ἡ Ἄνδρομάχη, ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ἡ Πηνελόπη, οὐδὲν δὲ ἐθεωρεῖτο προτιμώτερον τῆς μεταξὺ συζύγων ὁμοφροσύνης.

Αἱ δεσποινίδες ἐπίσης ἀπελάμβανον ἀρχετῆς ἐλευθερίας, ὡς θὰ ἴδῃτε ἐκ τῶν κάτωθι περιπτώσεων. Αἱ κόραι τοῦ Νέστορος ἐπλυνον τοὺς πόδας τοῦ Τηλεμάχου κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν του εἰς Πύλον, ἢ δὲ Ναυσικῆ διέταξε τὰς θεραλαινίδας νὰ λούσωσι τὸν Ὀδυσσεά, ὅστις ὁμῶς ἠρνήθη τὴν προσφοράν ταύτην, διότι ἐντρέπετο νὰ παρουσιασθῇ γυμνὸς πρὸ αὐτῶν.

Αἱ γυναῖκες κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔπαιζον σπουδαιότατον ρόλον εἰς τὴν κοινωνίαν. Χάριν τῆς Ἑλένης ἐν δολόκληρον ἔθνος ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Τροίας, ἐκπλητιόμεθα δὲ πῶς ὁ Μενέλαος τὴν ἐδέχθη εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ τὴν ἀπεκατέστησε εἰς τὴν προτέραν τῆς θέσιν μετὰ τὴν ἐκουσίαν ἀπαγωγὴν τῆς.

Ἐν τούτοις αἱ γυναῖκες τῶν ἐστρατευσάντων κατὰ τῆς Τροίας δὲν ὑπῆρξαν πολὺ πισταὶ εἰς τοὺς ἀπόντας συζύγους τῶν. Καὶ οἱ μὲν πλείστοι τῶν συζύγων τῶν δὲν ἠτύγησαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰς οἰκίας τῶν, οὕτω δὲ αἱ παρεκτροπαὶ τῶν συζύγων τῶν δὲν ἀναφέρονται

ὑπὸ τῆς ἱστορίας, ἐκείνοι ὁμως οἱ ὅποιοι ἐπανῆλθον μετὰ τὸν πόλεμον εὖρον τὴν θέσιν των ἐν τῇ οἰκογενείᾳ καὶ τῇ καρδίᾳ τῆς συζύγου των κατελιμμένην παρ' ἄλλου. Ἡ Κλυταιμνήστρα, ἡ Αἰγιάλεια, ἡ Μήδα καὶ ἄλλαι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὑποφέρουν τὴν ὑπερδεκαετῆ ἀπουσίαν των συζύγων των καὶ ἐφρόντισαν νὰ τοὺς ἀντικαταστήσουν. Ἡ τοιαύτη σχεδὸν ὁμαδικὴ παραβίασις τῆς περὶ τὸν γάμον πίστεως των συζύγων τόσων ἡρώων ἀποδίδεται εἰς τὸν Ναύπλιον, ὃ ὅποιος ἠθέλησεν οὕτω νὰ ἐκδικηθῆ τὸν ἄδικον φόνον τοῦ υἱοῦ του Παλαμήδου.

Τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς Ὀμηρικῆς περιόδου μετεβλήθησαν κατὰ πολὺ ἐντὸς των δύο ἐπομένων αἰώνων ἐλαβε δὲ ἄλλην ἐξέλιξιν ὁ γάμος εἰς ἐκάστην Ἑλληνικὴν πόλιν, πρὸ παντὸς δὲ μεγάλῃ διαφορᾷ ὑπῆρχε μεταξύ Σπάρτης καὶ Ἀθηνῶν.

Ἀυστηρὰ μονογαμία ἐπεκράτει ἐν Σπάρτῃ. Ἡ προἷξ ἀπηγορεύθη ὑπὸ τοῦ Λυκούργου ἵνα εἴνε δυνατὸς ὁ γάμος εἰς κάθε κόρην. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁμως ἡ προἷξ εἰσήχθη, καθόσον ἠῦξανεν ἡ φιλοχορηματία των Σπαρτιατῶν, κατὰ τοὺς τελευταίους δὲ αἰῶνας, ὅτε ἡ τρυφὴ καὶ ἡ πολυτέλεια εἰσήχθησαν ἐν Σπάρτῃ ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου, ἔθε ορεῖτο τόσον ἀπαραίτητος, ὥστε οἱ γαμβροὶ αὐτοῦ παρήτησαν τὰς θυγατέρας του, ὅταν ἐβεβαιώθησαν ὅτι μόνον δόξαν καὶ ὄχι χρήματα κατέλειπεν εἰς τὰ τέκνα του. Τούτους ὁμως ἐτιμώρησεν ἡ πόλις διὰ τῆς δίκης κακογαμίου, διότι ἐν ὄσφ μὲν ἐνόμιζον τὸν Λυσάνδρον πλούσιον τὸν ἐκολάκευον, ὅτε δὲ ἀπεκάλυψαν ὅτι ἦτο δίκαιος μὲν καὶ χρηστός, ἀλλὰ πτωχὸς ἐγκατέλειψαν τὰς θυγατέρας του.

Εἰς τὴν Σπάρτην ὑπῆρχε καὶ ἡ δίκη ἀγαμίου καὶ ἡ δίκη ὀμφαμίου ἐκ των ὁποίων ἡ μὲν πρώτη ἠγείρετο κατὰ τῶν ἀγάμων ἡ δὲ δευτέρα κατὰ τῶν νυμφευομένων εἰς γεροντικὴν ἡλικίαν.

Πρὸ τοῦ Λυκούργου ἐμφανίζεται ἐν Σπάρτῃ γυναικοκρατία, διότι λόγῳ των συνεχῶν πολέμων οἱ ἄνδρες ἦσαν ἀπόντες κατὰ κανόνα, οὕτω δὲ διεχειρίζοντο τὴν περιουσίαν των αἱ γυναῖκες. Τὰ ἦθη των νεανίδων ἦσαν πολὺ ἐλεύθερα, παρηκολούθουν δὲ τὰς πομπὰς γυμναί καὶ ἐλάμβανον μέρος καὶ εἰς τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας, ἵνα τὰ σώματα αὐτῶν καθίστανται ἰσχυρότερα. Ὁ γάμος ἦτο καθήκον ἐκάστου Σπαρτιατοῦ. Οἱ ἄγαμοὶ οὐδεμιᾶς τιμῆς ἀπῆλθον, διότι δὲν εἶχον τέκνα, ἵνα ἀποδώσωσι τὰς αὐτὰς τιμὰς εἰς τοὺς ἄλλους πολίτας, ὅταν θὰ ἐγγήρασκον. Ἡμποδίζοντο δὲ νὰ παρευθίσκωνται ὡς θεαταὶ εἰς τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας, προσέτι δὲ οἱ ἄγοντες τοὺς διέτασσον νὰ περιέχωνται τὸν χεῖμῶνα γυμνοὶ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ οἱ ἐκεῖ περιδιαβάζοντες ἔψαλλον φάθην τινα λέγουσαν ὅτι δίκαια ἔτασχον διότι δὲν ἐπέιδοντο εἰς τοὺς νόμους.

Ὁ γάμος ἐτελεῖτο κατὰ κανόνα δι' ἀρπαγῆς. Ἐνυμφεύοντο δὲ ὄχι μικρὰς καὶ ἄωρους τὴν ἡλικίαν, ἀλλ' ἀκμαίας καὶ ὠρίμους παρθένους. Ὁ νυμφευόμενος κόρην μικρὰν κατὰ τὸ σῶμα ἢ τὴν ἡλικίαν ἐδιώκετο διὰ τῆς δίκης κακογαμίου. Ἀναφέρεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα Ἀρχίδαμον κατεδίκασαν εἰς πρόστιμον διότι ἐλαβεν ὡς σύζυγον γυναῖκα μικρὰν κατὰ τὸ σῶμα, καθόσον ἔλεγον ὅτι ὄχι βασιλεῖς, ἀλλὰ βασιλίσκους ἐσκόπει νὰ παρίσχη εἰς τὴν πόλιν.

Ἡ τελετὴ τοῦ γάμου ἦτο ἀπλουστάτη. Τὴν ἀρπασθεῖσαν παρελάμβανεν ἡ νυμφεύτρια καὶ ἀφου ἐξύφριζε σύρριζα τὴν κεφαλὴν της, τὴν ἐνέδου ἐνδύματα καὶ ὑποδήματα ἀνδρὸς καὶ τῆς ἐστρώνει νὰ κοιμηθῆ εἰς σωρὸν καλάμων μόνη, ἀνευ φωτός, κατὰ τὴν νύκτα. Τότε ἤρχετο ὁ γαμβρὸς ὄχι μεθύων, ἀλλὰ νήφων ὡς πάντοτε, ὁ ὁποῖος τὴν παρελάμβανε καὶ τὴν μετέφερον εἰς τὴν κλίνην καὶ ἀφου παρεμενε μετ' αὐτῆς ὀλίγην ὥραν ἀπήρχετο κοσμίως νὰ κοιμηθῆ μετὰ τῶν ἄλλων νέων. Αἱ σχέσεις τῶν συζύγων ἐπετρέποντο μόνον κατὰ τὴν νύκτα, ὥστε πολλάκις συνέβαινε νὰ ἔχη ἀποκτήσῃ τις τέκνα καὶ νὰ μὴν ἔχη ἴδῃ τὴν σύζυγόν του ἐν καιρῷ ἡμέρας. Καὶ ὁ νυμφευμένος δὲ ἀνὴρ ἐτρογγε πάντοτε εἰς τὰ φειδίτια μετὰ τῶν ἄλλων ἀνδρῶν, ὅτε δὲ ὁ Ἄγιος ὁ βασιλεὺς μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ἐκ τῆς Ἀτικῆς ὅπου ἐνίκησε τοὺς Ἀθηναίους, ἐξήτησε τὴν μερίδα του ἐκ τοῦ συσσιτίου ἵνα φάγῃ μετὰ τῆς συζύγου του, οἱ πολέμαρχοι ἠρηθήθησαν νὰ ἐπιτρέψουν τοῦτο.

Διὰ τῶν αὐστηρῶν τούτων διατάξεων ὁ Λυκούργος προέθετο νὰ καταστήσῃ τοὺς ποιν μαλθακοὺς Σπαρτιάτας, πολίτας ρωμαλέους καὶ ἰσχυροὺς, διὸ κατέστησε τὰς σχέσεις τῶν μετὰ τῶν συζύγων τῶν πολὺ ἀραιῶν, ἵνα μὴ κορεννώνται, ἀλλὰ πάντοτε νὰ εἶνε ἀκμαῖοι κατὰ τὰς συναντήσεις τῶν. Εἰσέγαγεν ὁμοῦ, κατὰ τὸν Πλούταρχον, καὶ δύο διατάξεις, αἱ ὁποῖαι ἀντικαίνται μὲν πρὸς τὰς σημερινὰς ἀντιλήψεις, τότε ὁμοῦ ἐθεωροῦντο ὡς συντελεστικαὶ τοῦ μεγαλείου τῆς πόλεως. Ὁ Λυκούργος ἤθελε νὰ εἶνε οἱ πολῖται ἰσχυροὶ καὶ ρωμαλέοι καὶ προσεπάθεισεν ὅπως μετέωσον τῆς παιδοποιΐας οἱ ἀρίστοι διὸ συνεχῶρει εἰς γέροντα σύζυγον νέας γυναῖκας, ἂν εἶχε ὑπόληψιν καὶ ἀγάπην πρὸς νέον τινὰ καλὸν κἀγαθὸν νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν γυναῖκά του νὰ ἔλθῃ εἰς σχέσεις μετ' αὐτοῦ καὶ νὰ οἰκειοποιεῖται τὸ γεννηθὲν παιδίον. Ἀντιθέτως ἐπέτρεπεν εἰς χρηστοθήτη ἀνδρα, ἂν ἐθαύμαζε σώφρονά τινα καὶ καλλίτεκνον γυναῖκα ἐγγαμὸν ἤδη, νὰ πείθῃ τὸν ἀνδρα της νὰ τῷ παραχωρῇ αὐτὴν διὰ νὰ γεννηθῶσιν ἐξ αὐτῆς παῖδες. Αἱ διατάξεις αὗται εἶνε ἀπόρροια τῶν ὑπερατομικιστικῶν ἰδεῶν τοῦ Λυκούργου, τοῦ ὁποῖου κύριος σκοπὸς ἦτο ἡ ἰδρυσις πολιτείας ἰσχυρᾶς, διὸ ἐθεώρει τὰ τέκνα ὡς ἀνήκοντα ὄχι εἰς τοὺς γονεῖς, ἀλλ' εἰς τὴν πολιτείαν καὶ πᾶν μέσον ἐπιτρεπόμενον πρὸς παραγωγὴν ἰσχυρῶν καὶ εὐρώστων πολιτῶν. Ὁ Λυκούργος ἐθεώρει ὅτι οἱ ἄλλοι νομοθέται ἐδείκνυον μεγάλην ἀβελτηρίαν ὡς πρὸς τὴν γέννησιν τῶν τέκνων, διότι ἐν ᾧ τοὺς κύναις καὶ τοὺς ἵππους ἐνοῦσι μετὰ τῶν ἀρίστων τοῦ εἴδους τῶν λαμβάνοντες αὐτοὺς διὰ παρακλήσεων ἢ μισθοῦ παρὰ τοῦ κυρίου τῶν, ἵνα οὕτω ἐπιτύχῃσιν τὴν παραγωγὴν ἀρίστον εἶδους, τὰς γυναῖκας κατακλείουσι καὶ φρονουοῦσιν ἀπαιτοῦντες μόνον ἐκ τῶν συζύγων τῶν νὰ γεννῶνται παῖδες καὶ εἶν τυχόν οὗτοι εἶνε ἀφρονες, παρήλικοι καὶ ἀσθενικοί. Ἡ τεκνοποιΐα ὡς σκοπὸς τοῦ γάμου ἐνδιέφερε τὴν δημοσίαν τάξιν διὰ τοῦτο ἡ ἱκανότης τῶν συζύγων διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπιβλεψιν τῶν ἀρχῶν, αἱτινες ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἐπέβαλλον τὴν διαίτησιν. Οὕτω κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου (Ε 39, 40, 61, 63) ὁ βασιλεὺς Ἀλεξανδρίδης ἔχων στειρὰν γυναῖκα προσεκλήθη ὑπὸ τῶν ἐφόρων καὶ τῆς γεροσύας νὰ τὴν διαίτησθῃ. Οὗτος ὁμοῦ δὲν ἐ-

δέχθη νὰ διαζευχθῆ γυναῖκα, ἡ ὁποία δὲν εἶχαν ἀμαρτήσῃ ἀπέναντ
του, διὸ οἱ ἔφοροι τοῦ ἐπέβαλλον νὰ προσλάβῃ ἑτέραν γυναῖκα ὡς τε-
κνοποιόν.

Αἱ διατάξεις αὗται ἐθεωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Λυκούργου ὡς συντε-
λοῦσαι εἰς τὴν διατήρησιν τῶν γάμων, διότι τὸ κυριώτερον κακὸν τὸ
συντελοῦν εἰς τὴν διάλυσιν αὐτῶν, ἡ ζηλοτυπία δηλαδὴ, ἐξηφρανίζετο
ὅταν καὶ αὐτὸς ὁ νόμος ἐπέτρεπεν εἰς τὴν γυναῖκα, τῇ συναινέσει καὶ
τοῦ συζύγου της, νὰ ἔλθῃ εἰς σχέσεις πρὸς ξένον, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς
γεννήσεως εὐρώστων τέκνων.

Τοιοῦτος ἦτο ὁ θεσμὸς τοῦ γάμου παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις. Λυ-
τὸς καθ' ἑαυτὸν ἄνευ τῶν λοιπῶν διατάξεων τῆς νομοθεσίας τοῦ Λυ-
κούργου δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῆ εἰς οὐδεμίαν πόλιν. Ὁ
Λυκούργος ὅμως ἐνέπνευσεν εἰς ὅλους τοὺς πολίτας τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ
μόνος σκοπὸς τῆς ζωῆς τῶν ἦτο ἡ αὔξησις τοῦ κράτους τῆς Σπάρ-
της, ὁ δὲ γάμος ἐσκοπεῖ μόνον νὰ παράσῃ εἰς τὴν πολιτείαν τοὺς
μέλλοντας πολίτας εὐρώστους καὶ ἰσχυροῦς.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐτεκράτει τελείως διάφορον κοινωνικὸν σύστη-
μα καὶ ὁ πολίτης δὲν ὑπεβάλλετο εἰς τὰς παντοειδεῖς ἐκείνας ὑποχρε-
ώσεις εἰς ἃς ὁ Σπαρτιάτης. Ἡ γυνὴ εὐδοίκετο εἰς πολὺ κατωτέραν
θέσιν ἢ ἐν Σπάρτῃ, καθόσον οὔτε εἰς τὰ συμπόσια οὔτε εἰς τὶς δια-
σκεδάσεις τῶν ἀνδρῶν ἠδύνατο νὰ συμμετάσῃ. Ὡς κἀνήμα γυναι-
κὸς ἐθεωροῦτο τὸ νὰ μὴ ἔχη γίνεαι ποτὲ λόγος δι' αὐτὴν εἰς τὴν πόλιν
ἔστω καὶ διὰ καλὴν τινα πράξιν. Αἱ γυναῖκες παρέμενον κατὰ κανόνα
κλεισμέναι εἰς τὸν γυναικωνίτην, πρὸς ἔπαινον δὲ τῆς συζύγου τοῦ
Εὐφιλῆτου καὶ τῶν συγγενῶν του ἀναφέρει ὁ Λυσίας ὅτι «οὗτω κο-
σμίως διαβιώκασιν ὥστε καὶ ὑπὸ τῶν οἰκείων ὀρόμενοι ἠσχύοντο».
Ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ὀλίγον διέφερε τῆς παρὰ τοῖς Ἀνατολικοῖς λα-
οῖς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὅτε οἱ Πέρσαι ὄχι μόνον τὰς συζύγους, ἀλ-
λὰ καὶ τὰς παλλακίδας αὐτῶν ἰσχυρῶς ἐφύλλατον, ἵνα οὐδεὶς δύναται
νὰ ἴδῃ αὐτάς. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ σύζυγοι ἦσαν διαρκῶς κλεισμέναι εἰς
τὸν οἶκον ἦσαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον ὠχραί, διὰ τοῦτο ὑπεχρε-
οῦντο νὰ μεταχειρίζονται ψιμμύθια. Ἐστεροῦντο μορφώσεως καὶ δὲν
ἠδύναντο νὰ ἐλκύσουν οὔτε τοὺς συζύγους των. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου
οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὸ πλεῖστον οὐδεμίαν εὐχαρίστησιν εὐρισκον εἰς
τὰς οἰκίας των, καὶ ἠναγκάζοντο νὰ συναστρέφονται τὰς ἑταίρας,
κόρας κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Κορίνθου, αἱ ὁποῖαι διὰ
τοῦ πνεύματός των καὶ τῆς καλῆς χρήσεως τῆς σωματικῆς των καλλο-
νῆς ἔπαιζαν σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν ζωὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ πολ-
λαὶ ἐξ αὐτῶν κατέστησαν διάσημοι.

Μία ἐξ αὐτῶν ἦτο καὶ ἡ περίφημος Ἀσπασία ἢ Μιλησία, γνω-
στὴ μὲν καὶ διὰ τὴν μεγάλην τῆς μόρφωσιν, ἀλλὰ καὶ διότι συνεδέθη
μὲ τὸν Περικλέα, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἡ δευτέρα σύζυγος. Ὁ Περικ-
κλῆς ἔλαβε πρῶτην σύζυγον, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέκτησε δύο τέκνα, βοα-
δύτερον ὅμως, ὅτε ἐλύθη ὁ γάμος αὐτῶν ἀμοιβαίᾳ συναινέσει, ἔλαβεν
ὡς σύζυγον τὴν Ἀσπασίαν. Ὁ γάμος ἦτο νόμιμος, ἀλλὰ δὲν ἦτο δυ-
νατὸν νὰ παραγάγῃ γνήσια τέκνα, διότι συνεπέα νόμου, ψηφισθέντος
κατὰ πρότασιν αὐτοῦ τοῦ Περικλέους, γνήσιοι πολῖται Ἀθηναῖοι ἦσαν

οἱ γεννώμενοι ἕξ ἀμφοτέρων τῶν γονέων πολιτῶν Ἀθηναίων. Συνε-
πεῖα δὲ τούτου ὁ ἐκ τοῦ γάμου τοῦ Περικλέους καὶ τῆς Ἀσπασίας
γεννηθεὶς υἱὸς μόλις βραδύτερον δι' εἰδικοῦ ψηφίσματος τοῦ Δήμου
ἀνεγνωρίσθη ὡς γνήσιος καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα Περικλῆς. Ὁ Περικλῆς
ἠγάπα ἐξαιρετικῶς τὴν Ἀσπασίαν, εἰσερχόμενος δὲ καὶ ἐξερχόμενος ἐκ
τοῦ οἴκου του κατεφίλει αὐτήν. Τοιαύτην ἐπίδρασιν ἐξήσκει ἐπὶ τοῦ
καθόλου βίου τοῦ Περικλέους, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ ἐπικηδεὶός του νὰ
θεωρηθῇ ὑπὸ τινων ὡς ἔργον τῆς. Εἰς τὴν οἰκίαν των συνήρχοντο ὅ-
λοι οἱ ἐπίσημοι ἄνδρες καὶ συνέζήτουν τὰ ζητήματα τῆς ἡμέρας. Αἱ
τοιαῦται ὅμως σχέσεις καὶ συναναστροφαὶ τῆς Ἀσπασίας πρὸς ξένους
ἄνδρας ἐγέννησαν τὴν κατ' αὐτῆς ἀντίδρασιν, διὸ κατηγορήθη ἐπὶ ἀ-
σεβείᾳ καὶ θὰ κατεδικάζετο ἀσφαλῶς ἐὰν δὲν ἔσωζον αὐτήν ὄχι τόσον
τὰ ἐπιχειρήματα ὅσον τὰ δάκρυα καὶ αἱ παρακλήσεις τοῦ ἄλλοτε τό-
σον ὑπερήφανου Περικλέους πρὸς τὸ δικαστήριον. Ἐκ τοῦ γεγονότος
τούτου θὰ λάβετε ἰδέαν τινὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν συζύγων τῶν ἀρ-
χαιῶν Ἀθηναίων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐνεφανίσθησαν οἱ μεγάλοι μισογύναι,
οἱ ὅποιοι ἔψαλλον τὸν ἐξάψαλμον κατὰ τῆς γυναικός. Καὶ ὁ μὲν Εὐ-
ριπίδης ἔλεγεν ἢ μᾶλλον ἔγραφεν ὅτι ἡ γυνὴ εἶνε μέγα κακόν· «σοφὴν
δὲ (γυναῖκα) μισῶ». Τὸ θῆλυ γένος κατ' αὐτὸν ἀποτελεῖ κίβδηλον κα-
κόν. Ὁ Εὐριπίδης ὅμως εἶχε τὰς ἰδέας ταύτας, διότι ἦτο ἀτυχῆς εἰς
τὸν συζυγικόν του βίον, καθόσον διεζεύχθη μὲν τὴν πρώτην του σύ-
ζυγον ἐπὶ ἀπιστίᾳ, συνεζεύχθη δὲ ἐτέραν ἢ ὁποῖα τὸν ἐγκατέλειψε,
ἔκτοτε δὲ ἐθεώρει τὸ γυναικεῖον φύλον ἱκανὸν ἵνα διαπράξῃ πᾶν ἀ-
δίκημα.

Ὁ Ἰντισθένης, ἕτερος μισογύνης, ἔγραφεν : «ἐγὼ γυναῖκι ἔν τι
πιστεύω μόνον ἐπὶν ἀποθάνῃ μὴ βιώσασθαι πλέον· τὰ δ' ἄλλα ἀπι-
στῶ πάντα ἕως ἂν ἀποθάνῃ.» (Παράβαλε καὶ τὸ Κορητικὸν γνομικόν
«κοιλίᾳς καὶ γυναικὸς κίανεις μὴ πιστέψῃ».) Καὶ τοιαῦται μὲν ἦσαν αἱ
περὶ γυναικὸς ἀντιλήψεις. Ἄς ἐξετάσωμεν δὲ ἤδη λεπτομερέστερον τὰ
κατὰ τὸν γάμον.

Σκοπὸς τοῦ γάμου ἦτο ὡς καὶ παρ' ὅλοις τοῖς ἀρχαίοις λαοῖς ἡ
γέννησις τέκνων διότι ἐπεθύμουν νὰ ἔχωσι τοὺς γηροκομήσοντας καὶ
διαδεχομένους αὐτοῖς ἐν τῇ πολιτείᾳ. Αὐτὸς δὲ ὁ πενθερὸς ἔλεγεν εἰς
τὸν γαμβρόν «παίδων ἐπ' ἀρότῳ γνησίων δίδωμι σοὶ γε τὴν ἑμαντοῦ
θυγατέρα.» Ἡ ἔγγαμος γυνὴ προωρίζετο νὰ τεκνοποιῇ καὶ νὰ προϊ-
σταται καλῶς τοῦ οἴκου, διατελοῦσα μακρὰν τοῦ κοινωνικοῦ καὶ δη-
μοσίου βίου. Τὰ τέκνα ἐθεωροῦντο ὡς ὁ μόνος σκοπὸς τοῦ γάμου, διό-
τι, κατ' ἡ τὸν Ἀντίπατρον, ἐν ἐκλίπῃ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ποῖος
θὰ θυσιάζῃ τοῦ λοιποῦ εἰς τοὺς θεοὺς ;

Ὁ γάμος ἀπηγορεύετο μόνον μεταξὺ κατιόντων καὶ ἀνιόντων
καὶ ἀδελφῶν ἀμφιθαλῶν. ἐν ᾧ ἐπστρέπετο μεταξὺ δημοατρίων ἀδελ-
φῶν, οὗτω ὁ υἱὸς τοῦ Θεμιστοκλέους ὁ γέπτολις ἔλαβεν ὡς σύζυγον
τὴν ἀδελφήν του Μνησιπτολέμαν, ὁ δὲ Κίμων τὴν Ἑλπινίκην.

Ἡ σύζυγος ἔφερε προῖκα εἰς τὸν σύζυγόν τῆς, ἐθεωρεῖτο δὲ τοῦ-
το ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἀξιοπρέπειάν τῆς, καθόσον «νύμφη ἀπροικος
παροησίαν οὐκ ἔχει». Δὲν ἦτο ὅμως σπάνιον γυναῖκες ἔχουσαι μεγά-

λην προίκα νὰ ἐπιβάλλωνται εἰς τοὺς συζύγους των, διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐθεώρησαν ὅτι ἡ μεγάλη προίξ «τέκνα βελτίονα οὐ ποιεῖ».

Ὁ Ἀντισθένης τὸν ὁποῖον ἐμνημονεύσαμεν ἄνωτέρω καταφέρειται καὶ κατὰ τῆς μεγάλης προίκος, ἀναφέρει δὲ ὅτι «οὐκ ἔστιν οὐδὲν βαρύτερον τῶν φορτίων ἄνωγς, γυναικὸς προίκα πολλὴν φερομένης.» Ἐὰν εἶγε τὴν τύχην ὁ Ἀντισθένης νὰ δοκιμάσῃ εἰς τὴν πραγματικότητα τὸ βάρος τῆς, ἢ ἀφοῦ εἰς μίαν ἡλίπισε νὰ λάβῃ μεγάλην προίκα καὶ δὲν τὸ κατόρθωσε, ἀρχίζει νὰ καταφέρεται κατ' αὐτῆς διὰ νὰ παρηγορηθῇ διὰ τὴν ἀποτυχίαν του, δὲν γνωρίζομεν. Τὸ θετικὸν ὅμως εἶνε ὅτι ὀλίγοι ἠκολούθησαν τὰς συμβουλὰς του, διότι αὐτὸς ὁ Ἀλκιβιάδης ἔλαβε σύζυγον τὴν Ἰπαρέτην καὶ προίκα 20 τάλαντα. «Οἱ πλούσιοι γαμβροὶ καὶ νύμφαι ἦσαν περιζήτητοι καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὅμως προετίμησε τοῦ πλουσίου τὸν ἐπεικῆ διότι ἔλεγεν ὅτι ζητεῖ ἄνθρωπον ἔγοντα ἀνάγκην χρημάτων καὶ ὀνήματα δεόμενα ἀνδρός.»

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ γαμβροῦ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ἢ δὲ νύμφη παρεδέχετο ἰσχυρητεῖ ὄντινα ὁ πατὴρ ἐξέλεγε. Οὕτω ἐν τῇ Ἀνδρομάχῃ τοῦ Εὐριπίδου λέγεται «νυμφευμάτων μὲν τῶν ἐμῶν, πατὴρ ἐμὸς μέριμναν ἔξει, καὶ οὐκ ἐμὸν κρίνειν τάδε». Συνήθως πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν θυγατέρων των μετεχειρίζοντο διάμεσα πρόσωπα, τὰς προμνηστρίας ἢ τοὺς προξενήτρας.

Ἐνίοτε ὁ πατὴρ ἐκάλει εἰς δεῖπνον ξένους νέους ἵνα ἐκλέξῃ ἐξ αὐτῶν τὸν γαμβρόν του. Γοιαύτην πρόσκλησιν εἶχεν ἀπευθύνει ἄλλοτε ὁ Κλεισθένης ὁ τύραννος Σικυῶνος πρὸς πλείστους νέους, Ἐπρόκειτο δὲ νὰ ἐκλέξῃ ἓνα ἐξ αὐτῶν, τὸν Ἰποκλείδην, ὅτε οὗτος τὴν τελευταίαν ἡμέραν ἐχόρευεν ἐν καταστάσει μέθης χοροὺς τελείως ἀσέμνους ὁ δὲ Κλεισθένης ἠγαγκάσθη ἀπὸ τοῦ εἰπεῖ «ἀπορχήσατό γε μιν τοῦτον τὸν γάμον» ἐκείνος ὅμως ἀπήντησε τὸ περίφημον ἐκτοτε καταστὰν «οὐ φροντὶς Ἰποκλείδην»

Μὴν κατάλληλος διὰ τὸν γάμον ἦτο ὁ Γαμηλιὼν ἦτοι ἀπὸ 15 Ἰανουαρίου μέχρι 15 Φεβρουαρίου ἐκάστου ἔτους. Κατὰ τὴν τελετὴν ἐψάλλετο τὸ ἄσμα τοῦ Ὑμεναίου, ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀπάλλωνος καὶ τῆς Καλλιόπης. Πρῶτοι οἱ Ἕλληες μετεχειρίσθησαν διὰ τοὺς γάμους στεφάνους ἐξ ἀνθέων, τὰ ὁποῖα συνέλεγεν ἡ νύμφη, διότι ἐθεώρειτο ἡ ἀγορὰ των ὡς κακὸς οἰωνός. Ἐπὶ τῶν νεονύμφων ἐρριπτον σείσαμον καὶ κριθήν, τὰ ὁποῖα ἦσαν σύμβολα τῆς πολυγονίας. Πολυλάκις ἐγράφετο ἐπὶ τῆς θύρας τῆς οἰκίας τῶν νεονύμφων «οὐδὲν κακὸν εἰσίο», τὸ ὁποῖον ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Διογένην νὰ ἐρωτήσῃ «καὶ πόθεν εἰσέρχεται ὁ τῆς οἰκίας κύριος;»

Ὁ Ἀθηναῖος ἠδύνατο νὰ λάβῃ μίαν μὲν νόμιμον σύζυγον, πολλὰς δὲ παλλακίδας καὶ ἑταῖρας, διότι κατὰ τὸν Δημοσθένη «τὰς μὲν ἑταῖρας ἠδονῆς ἕνεκα ἔχομεν, τὰς δὲ παλλακὰς τῆς καθ' ἡμέραν θεραπείας τοῦ σώματος, τὰς δὲ γυναῖκας τοῦ παιδοποιεῖσθαι γνησίως καὶ τῶν ἔνδον φύλακα πιστὴν ἔχειν». Ἐκ τῶν τοιούτων ἐνώσεων παρήγοντο τέκνα μὴ θεωρούμενα γνήσια, ὥστε ὅτε ἐπὶ Περικλέους ἐμετρήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται εὐρέθησαν χιλιάδες νόθοι, προεκλήθησαν δὲ ἀτελεύτητοι δίκαι. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τῆς ἀνωμαλίας ταύτης ὁ Πε-

ρικλής εισήγαγε τὸ ψήφισμα καθὸ πολῖται Ἀθηναῖοι ἦσαν μόνον οἱ γεννώμενοι ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς Ἀθηναίων πολιτῶν.

Τὸ διαζύγιον ἦτο εὐκόλον. ὁ σύζυγος ἠδύνατο νὰ ἀποπέμψῃ τὴν σύζυγόν του ἀφοῦ τῆς ἐπέστρεφε τὴν προίκα, ἐκράτει ὁμοῦς τὰ τέκνα ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του.

Καὶ ἤδη ἄς ἐξετάσωμεν τὸν θεσμόν τοῦ γάμου παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, τῶν ὁποίων τὸ δίκαιον μέ τινας παραλλαγὰς ἰσχύει καὶ σήμερον παρ' ἡμῖν. Ἐν Ῥώμῃ ὑπῆρχεν ὁ αὐστηρὸς γάμος, καθ' ὃν ἡ σύζυγος καὶ τὰ τέκνα ὑπετάσσοντο εἰς τὸν ἐξουσιαστὴν πατέρα. ὅστις ἠδύνατο καὶ τὰ τέκνα καὶ τὴν σύζυγον νὰ πωλήσῃ ἢ νὰ φονεύσῃ. Ἡ σύζυγος εἶχεν ὄχι μόνον ὑποχρέωσιν ἀλλὰ καὶ δικαίωμα νὰ διευθύνῃ τὰ τοῦ οἴκου. Εἰς ἔνδειξιν τοῦ δικαίωματος τούτου κατὰ τὸ ἀρχαιότερον δίκαιον παρεδίδοντο εἰς τὴν γυναῖκα κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς εἰς τὸν οἶκον αἱ κλειδὸς τῆς οἰκίας, ἡ δὲ ἀφαίρεσις τούτων ἀπ' αὐτῆς ἐνείχε τὴν ἔννοιαν διαζεύξεως. Ἡ μονογαμία εἶχε καθιερωθεῖ, τὸ δὲ διαζύγιον ἐθεωρεῖτο ἄγνωστον ἕως ὅτου ὁ Σπόριος Καρβίλιος 500 ὄλα ἔτη μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Ῥώμης ἐξεδίωξε τὴν σύζυγον του ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι ἦτο στείρα. Αἱ γυναῖκες ἐνυμφεύοντο κατὰ κανόνα μικραὶ τὴν ἡλικίαν, οὕτω δὲ ὁ σύζυγος ἐλάμβανε σῶμα καὶ ἦθος καθαρὸν, κατὰ τὸν Πλούταρχον.

Τόσον αὐστηρὸς ἦτο ὁ καθόλου βίος τῶν Ῥωμαίων, ὥστε ὁ Κάτων ὅτε ἦτο κένσωρ, ὑπεβίβασεν ἐκ τῆς ταξέως τῶν ἱππέων τὸν πολίτην ἐκείνον, ὁ ὁποῖος ἐφίλησε ποιεῖ τὴν σύζυγόν του ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς κόρης του.

Ὁ γάμος ἐγίνετο καθ' ὁρισμένους πανηγυρικοὺς* τύπους. Παρ' ὅλην ὁμοίαν τὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον κατὰ τὸν νόμον οἱ σύζυγοι ἐπὶ τῶν συζύγων, αἱ τελευταῖαι ἐπέδρων τόσον ἐπ' ἐκείνων, ὥστε καὶ ὁ Κάτων ἠγαγκάσθη νὰ εἴπῃ ὅτι «ὅλων τῶν γυναικῶν ἀρχοῦσιν οἱ ἄνδρες, ἡμεῖς δὲ ὅλων τῶν ἀνδρῶν, ἡμῶν δὲ αἱ γυναῖκες.» Ἀνάλογον σκέψιν ἐξέφρασεν ἄλλοτε καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς ὅτε εἶπε δεικνύων τὸν υἱόν του «Τὸ τέκνον τοῦτο ἀρχει τῆς μητρὸς του, ἐκείνη δὲ ἐμοῦ, ἐγὼ τῶν Ἀθηναίων καὶ οὗτοι ὅλου τοῦ κόσμου.»

Οἱ ἠθικοὶ χρόνοι τῆς δημοκρατίας παρῆλθον. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰσήχθη ὁ ἐλευθερὸς γάμος καὶ ἡ ἐλευθέρη λύσις αὐτοῦ. Αἱ γυναῖκες ἦσαν πλέον μορφωμέναι ἀλλ' ὀλιγώτερον ἠθικά. Τέκνα δὲν ἐγεννῶντο συνήθως, ὥστε ὅτε ὁ Καίσαρ συνήνησε τοὺς πλουσίους περιφέροντας τέκνα κυνῶν ἠρώτησεν «εἰ παιδία οὐ τίκτουσιν αὐτοῖς αἱ γυναῖκες». Πᾶς τις ἠδύνατο νὰ συνάψῃ ὅσους γάμους ἠθελε, οὕτω δὲ ἀναφέρεται ὅτι μία γυνὴ ἐνυμφεύθη τὸν 23 σύζυγόν της, τοῦ ὁποῖου ἦτο ἡ 21 σύζυγος. Τὰ διαζύγια ἦσαν τόσον συχνά, ὥστε ὁ Σενέκας τὰ ὀνομάζει καθημερινά, ἦτο δὲ ταιαυτὴ ἡ ἀναισχυντία τῶν γυναικῶν, ὥστε ἐσυνεϊθίζον νὰ ἀριθμῶσι τὰ ἔτη αὐτῶν ὄχι ἐκ τῶν ὑπάτων, ἀλλ' ἐκ τῶν συζύγων τοὺς ὁποίους εἶχον ἀλλάξει.

Κατὰ τὸν Λοδεκάδελτον, ἐν συνελάμβανέ τις τὴν γυναῖκά του παραβιάζουσαν τὴν περὶ τὸν γάμον πίστιν, ἠδύνατο ἀτιμωρεῖται ἄνευ ἀτοφάσεως νὰ φονεύσῃ αὐτήν. Ἀνάλογοι ἦσαν αἱ διατάξεις ὅλων τῶν ἀρχαίων Νομοθεσιῶν, πλην τῆς Σπάρτης, ὅπου δὲν ὑπῆρχε κατὰ τὸν

Πλούταρχον ποιῆ τῆς μοιχείας ἐφόσον δὲν ὑπῆρχε μοιγός. Εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας ἐπετρέπετο ἀτιμωρητὴ ὁ φόνος τοῦ ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλαμβανομένου μοιχοῦ, τοιοῦτο δὲ θέμα εχει ὁ λόγος τοῦ Λυσίου ὑπὲρ τοῦ Ἐρωτοσθένους φόνου, ἐνθα λεπτομερῶς ἀναπιύσσονται αἱ διατάξεις αὐταί.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Αὐτοκρατορίας ἐν Ρώμῃ, ἡ μοιχεία κατέστη κοινοτάτη, ἀπετέλει δὲ μόνον λόγον διαζυγίου διὰ τὸν ἄνδρα, ἕως ὅτου διὰ τοῦ Ἰουλίου νόμου περὶ μοιχείας πρὸς περιορισμὸν αὐτῆς ἐπεβλήθη ἡ ποιῆ τῆς ἐξορίας εἰς νῆσον.

Ἀρχικῶς τὸ διαζύγιον ἐκ μέρους τοῦ ἀνδρός δὲν ὑπεβάλετο εἰς περιορισμὸς, ὡς ἐκ τῆς ἀνατροφῆς ὅμως καὶ ἠθικότητος τῶν Ρωμαίων ἦτο ἀπᾶντων. Ἡ γυνὴ ὅμως δὲν ἠδύνατο νὰ ζητήσῃ διαζύγιον διότι εὐρίσκετο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀνδρός. Ἀργότερον τὸ διαζύγιον κατέστη τελείως ἐλεύθερον, ἐφρόντιζον ὅμως νὰ εὐρίσκωσι πρόφασιν τινα ἔστω καὶ παράλογον. Οὕτω ὁ Βαλέριος Μάξιμος ἀφηγεῖται ὅτι ὁ Σουλπίκιος Γάλλος ἀπέπεμψε τὴν σύζυγόν του διότι τὴν εἶδε βαδίζουσαν ἀσκητῆ εἰς τὸν δρόμον. Ὡσαύτως ὁ Vetus διεζεύχθη τὴν σύζυγόν του, διότι τὴν εἶδε νὰ συνομιλῆ κρυφίως ἐν τῇ ὁδῷ μετὰ τινος κοινῶ ἀπελευθέρου. Ὁ Σεμπρόνιος ἐτιμώρησε τὴν σύζυγον αὐτοῦ διὰ διεζεύξεως, διότι μετέβη ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ εἰς τὸ θέατρον καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κικέρων διεζεύχθη τὴν ἀνεπίληπτον σύζυγόν του Τερεντίαν ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι εἶχε παραμελήσει τὴν ἀνατροφὴν τῆς θυγατρὸς του κατὰ τὴν ἀπουσίαν του, πράγματι ὅμως ἵνα συζευχθῆ πλουσίαν τινα Ρωμαίαν, τὴν ὁποίαν διεζεύχθη μετ' ὀλίγον διότι δὲν ἐπένηθη ἀρκούντως κατὰ τὸν θάνατον τῆς θυγατρὸς του Τυλλίας. Ὁ γηραιὸς Κάτων, ὁ Δούκουλλος, ὁ Πομπήσιος διεζεύχθησαν διὰ διαφόρους λόγους τὰς συζύγους των, ὁ δὲ Σύλλας τὴν μὲν τρίτην σύζυγόν του Κλοιλίαν, διότι ἦτο στεῖρα, τὴν δὲ τετάρτην τὴν Μετέλλαν, ἀποθανούσαν κατὰ τὴν διάρκειαν πολυμέρου συμποσίου, διεζεύχθη ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου τῆς κατὰ πρότασιν τῶν ἱερέων, ἵνα μὴ μολυνθῆ ἡ οἰκία διὰ τοῦ πένθους καὶ διακοπῆ τὸ συμπόσιον. Τέλος δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Καῖσαρ ὅστις ἐγένεν αἰτία τῶσαν διαζυγίων, διεζεύχθη τὴν σύζυγόν του Πομπηίαν, διότι εἶχεν ἀθεμίτους σχέσεις μετὰ τοῦ Ρωμαίου Clodius, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε νὰ ἐδικηθῆ ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Πομπηίας, ὅλους τοὺς συζύγους τῶν ὁμοίων τὴν οἰκογενειακὴν τιμὴν δὲν εἶχε σεβασθῆ ὁ Καῖσαρ.

Ἀφορμὴ τῶν διαζυγίων τούτων ἦτο ἡ τότε ἐπικρατοῦσα διαφθορὰ καὶ ἔκλυσις τῶν ἠθῶν εἰς τὴν ὁποίαν ἐρωτοστάτησαν αὐτοὶ οὗτοι οἱ Ρωμαῖοι αὐτακράτορες, πρὸ παντὸς δὲ ὁ Καῖσαρ, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἔφαλλον οἱ στρατιῶται του κατὰ τὴν Γαλατικὴν πομπὴν «urbani servate uxores, maechum calvum adducimus».

Ἦτο πλέον ἡ περίοδος τῆς παρακμῆς τῆς Ρώμης. Ἡ διαφθορὰ ἢ ἐπικρατοῦσα εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου προσέβαλε καιρῶς τὸν γάμον καὶ τὴν οἰκογένειαν, τὴν ὁποίαν σχεδὸν διέλυσε. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Ρωμαῖος νομικὸς Μοδεστίνος ἔδωκε τὸν τελειότερον ὄρισμὸν τοῦ γάμου, καθ' ὃν «ὁ γάμος εἶνε ἄνδρός καὶ γυναικὸς συνάρεια καὶ συγκλήρωσις τοῦ βίου παντὸς θείου τε καὶ ἄν-

θρωπίνου δικαίου κοινωνία. Ὁ Μοδεστίνος ἦτο εἰδωλολάτρης, ἐν τούτοις ὀρίζει τὸν γάμον τόσοσ τελείως ὡς καὶ αὐτὸς ὁ τότε ἀναφανείς Χριστιανισμός. Μεταξὺ ὅμως τῆς μορφῆς τοῦ γάμου, τὴν ὁποῖαν ἐφαντάσθη ὁ Μοδεστίνος καὶ τῆς καταστάσεως τῆς οἰκογενείας κατὰ τὴν ἐποχὴν του, ὑπάρχει κολοσσιαία διαφορά, τόση μάλιστα, ὥστε ἐκπλήσσει αὐτὸς, πῶς ἐν τῇ διεφθαρμένῃ ἐκείνῃ κοινωνίᾳ ἠδυνήθη αὐτός νὰ συλλάβῃ τόσοσ ἠθικὴν εἰκόνα τοῦ γάμου.

Παρήλθον ἔκτοτε 20 αἰῶνες. Ἡ ἀνθρωπότης τονωθεῖσα μὲ τὰ δόγματα τῆς νέας θρησκείας, προσεπάθησε νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἠθικὴν ἐκείνην μορφήν τοῦ γάμου, τὴν σύμφωνον πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ τὸ κατορθώσῃ πλήρως. Εἶνε ἀναντίρρητὸν ὅτι αἱ μεταξὺ τῶν συζύγων σχέσεις ἐβελτιώθησαν, διὰ τῆς ἀνυπόθεσεως τῆς θέσεως τῆς γυναικός, ἡ ὁποία ἄλλοτε οὐδὲ ἀνθρώπος κἂν ἐθεωρεῖτο, ὅτι ἡ οἰκογένεια καὶ ὁ γάμος ἐπιδιώκει σήμερον ἀνώτερόν τινα σκοπὸν καὶ ὄχι μόνον τὴν παραγωγὴν τέκνων, δὲν ἐπετεύχθη ὅμως ὡς γενικὸν φαινόμενον ἡ πλήρης ἠθικοποίησις τοῦ γάμου. Ὁ ὀρισμὸς τοῦ Μοδεστίνου, ὡς καὶ πᾶς ἠθικὸς κανὼν ἀποτελεῖ τὸν τελικὸν σκοπὸν, τὴν πραγματοποιήσῃν τοῦ ὁποῖου θὰ ἐπιδιώκῃ πάντοτε ἡ ἀνθρωπότης, χωρὶς νὰ δύναται νὰ τὸν ἐπιτύχῃ, σήμερον πρὸ παντός, ὅτε συνεπεῖα τῆς ἐκ τοῦ πολέμου γενικῆς ριζικῆς μεταβολῆς τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν ὄρων τοῦ βίου, αἱ παλαιαὶ αὐστηραὶ καὶ συντηρητικαὶ οἰκογενειακαὶ παραδόσεις καὶ αὐτῆς τῆς χώρας μας ἀρχίζουσι νὰ κλονίζονται.

OF THE UNIVERSITY OF

AMERICAN LIBRARY

AMERICAN LIBRARY

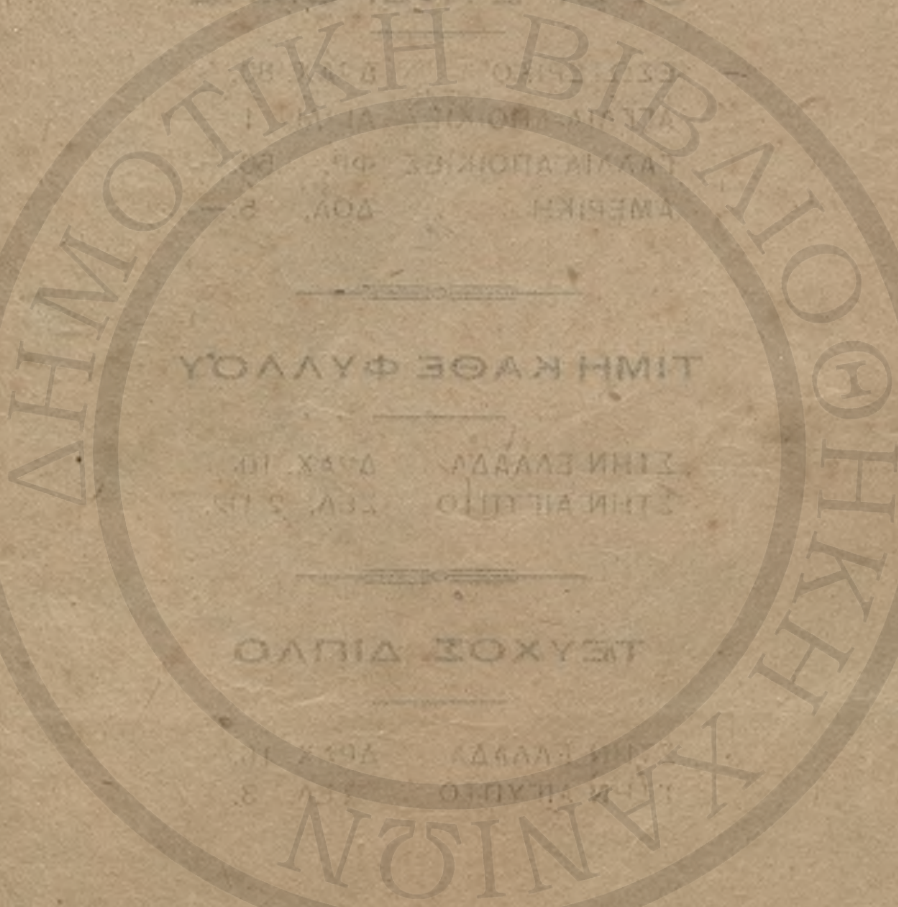
THE UNIVERSITY OF

AMERICAN LIBRARY

THE UNIVERSITY OF

AMERICAN LIBRARY

AMERICAN LIBRARY

ΟΡΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ	ΔΡΑΧ. 80.—
ΑΓΓΛΙΑ ΑΠΟΙΚΙΕΣ	ΛΙΡΑΙ 1.—
ΓΑΛΛΙΑ ΑΠΟΙΚΙΕΣ	ΦΡ. 50.—
ΑΜΕΡΙΚΗ	ΔΟΛ. 5.—

ΤΙΜΗ ΚΑΘΕ ΦΥΛΛΟΥ

ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	ΔΡΑΧ. 10.—
ΣΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟ	ΣΕΛ. 2 1/2.

ΤΕΥΧΟΣ ΔΙΠΛΟ

ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	ΔΡΑΧ. 16.—
ΣΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟ	ΣΕΛ. 3.—